Digitized by Google

9
5-C
32

BIBLIOTECA NAZIONALE
6
32 A
33
VITTORIO EMANUELE

P. n°

9-5.C.32

Digitized by Google

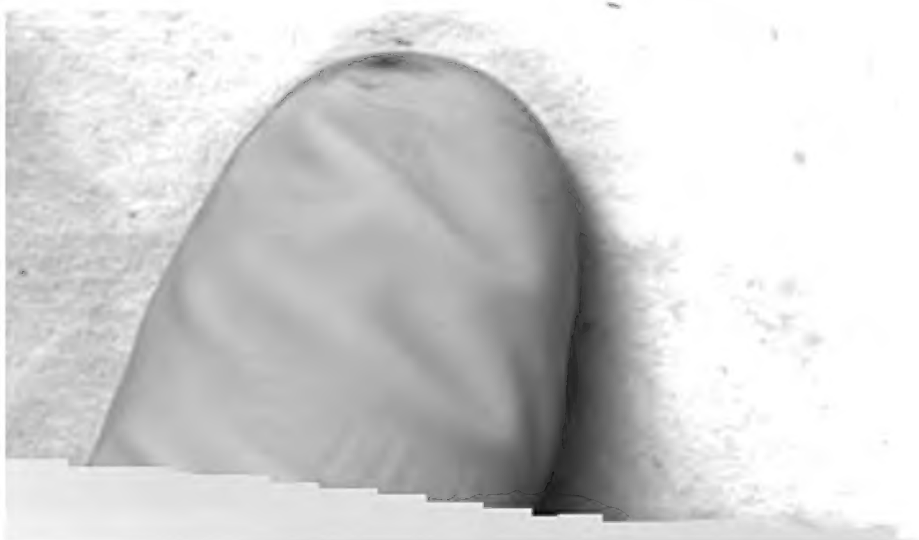

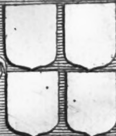

SVPPLEMENTORVM
LIVIANORVM
ad
CHRISTINAM
REGINAM
Decas
Auctore
I. FREINSHEMIO

HOLMIÆ
Apud Joh. Janssonium
1649.

Serenissimæ Potentissimæque Principi ac Dominæ Dominæ

CHRISTINÆ,

Dei Gratia Suedorum, Gotthorum, Vandalorum, contributarumque Provinciarum Reginæ, ac Dominæ, Dominæ suæ Clementissimæ,

J. FREINSHEMIUS *S.P.D.*

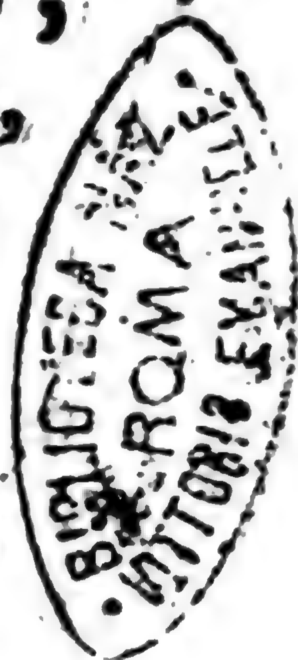

DOMINA,

PErquam evênit commode, quod duobus è capitibus, quæ in dedicationibus librorum paginam utramque faciunt, alterum mihi supervacaneum in tantæ Majestatis fastigio pariter admirabilis humanitas Tua & eruditio fecit. Tot enim caussas, cur Tibi Supplementum istud inscribam exsequendas habeo: ut si etiam argumentum opusculi, & quo fine quoque modo sit concinnatum, exponere necessum foret, non nisi lon-

gissima possem epistola defungi. Nunc autem duæ virtutum Tuarum quas dixi ista me necessitate liberant: quando humanitas Tua effecit, ut opusculum dum nascebatur, perlegere velles; eruditio, ut quid adesset ei, quidve deesset, plenius intelligeres, quam aut ego potuissem ostendere, aut quisquam. Itaque nec ingenii mei, nec eruditionis mediocritatem accusabo; remque nullam criminabor, quod institutum istud meum non felicius cessit: brevitatem temporis, negotiorum impedimenta, valetudinis incommoda excusent, qui aliam quam obsequii gloriam quærunt. mihi conscientia suffecerit, quod & scribendo ista, studiorum Tuorum commodis, & edendo voluntatis Tuæ significationi sum obsequutus. Quippe quum ad Historiæ Livianæ committendas reliquias, in quibus eo tempore studiose versabaris, hunc velut tumultuarii operis pontem construxissem, pro eximia illa orbique nota bonitate Tua,

pla-

placere Tibi conatum meum testata es, ad eum finem, ut, tamquam Tibi profuisset, ad aliorum etiam utilitatem publici juris fieri oportere judicares. Qua in re nonnullum & prudentiæ Tuæ & benignitatis specimen visus sum animadvertere: hujus in eo, quod volebas omnium servire usibus, quæ proprie in Tuos erant nata; prudentiæ, quod in recentibus his literarum incrementis, quæ Tua opera Tuoque exemplo Septemtrio Tuus feliciter & cupide accipit, provocabas ingenia diligentiamque hominum, limata & erudita scripta prompte edituris auctoribus, si etiam inculta ista & horrida clementer accepta fuisse didicissent. Quum igitur videam non eos modo, qui Tuum ad obsequium nati sunt, sed ex diversissimis hominum atque populorum generibus permultos, mandata Tua cupidissime suscipere & exsequi: ego in obediendo segnis sim, qui in tanto fidelissimorum addictissimorumque famulorum nu-

mero, aut ſolus, aut inter paucos certe, peculiari quodam modo me Tuum eſſe intelligo. Sum ego quidem ejuſdem, cujus ſunt & omnia: nec aliunde veram felicitatem & ſine fine duraturam opperior: neque mirer ores plerumque quam pro tanta ſpe animos gero. Sed quantum ad hujus vitæ officia pertinet, uti certiſſimis nec Tibi ignotis, argumentis deprahendi, ab eo Tibi ſum donatus. Unde mihi conſtans certuſque vivendi ſcopus eſt, quem ſi non, uti vellem deberemque conſequor ſequor certe: in iis quorum juſſus vetituſve modus eſt, neminem præter DEUM; in arbitrariis autem actionibus, neminem præter Te reſpicere. idque maxime conari perficere, quod Tibi maxime placere animadverto. Atque hoc ſatis firmum erat obedientiæ venerationiſque vinculum, etiamſi præterea nullis aut virtutibus alliceres animos, aut meritis obligares. Jam vero in utriſque tantum eſt, ut difficile dictu ſit, pluſne ob illas inſervire

vire Tibi velim, an ob ista debeam. Sentio incidisse me in locum ancipitem, & utrimque perplexum. Sive enim quod cupio, quodque justum est, dico quæ constitui, Tibi fiam injucundus, quæ lubentius virtutem & merita præstas, quam audis præstitisse: sive aliquid ex ea commemoratione detraho, detraho aliquid officio meo debitoque, detraho Tuis laudibus, quas etiam ardens desiderio & favore quantovis adjutus & liberis permissus spatiis, nedum in unius epistolæ coactus angustias, pro dignitate nequirem exequi. Confido tamen temperamentum rei quod neque Tu vituperes, quum ex instituto præsenti, tum ex moribus utriusque fore. Nam & ego profecto adulationem omnem Tecum detestor, neque sane suavius loquar aliquid assentatorie, quam Tu audias. Et pro acumine judicii Tui non ignoras, me hoc esse ingenio (quod pauci privati præstare, & pauci Reges ferre possunt) ut si detur optio,

prodesse Tibi cum periculo offensionis, an placere per adulationem malim, citra magnam hæsitationem illud videar electurus. Itaque secura hanc in partem peccari non posse, ne intercedas desiderio meo. Liceat fateri quæ patimur, & si miseros plerumque nemo queri vetat, cur nos Te Principe felices vetes modeste gloriari? perire certe non debet aut Tibi recte factorum sola merces, aut nobis grati animi fructus. iterum accipimus beneficia, dum accepta prædicamus. Sed video quid accidat: dum impetro scribendi veniam, amitto spatium & locum. Quod igitur unum superest, quidquid eram prolaturus id omne in paucas periodos congeram: ex unoquoque genere summa tantum capita delibando. Ergo quod ad virtutes illas Tuas, quibus hoc imperium magnifice illustratur, attinet: ut breviter de iis quæ sentio demonstrem, aliquid à Tacito nostro mutuandum esse video. Scis apud illum auctorem C. Cæ-

ſarem à Tiberio increpari, quaſi qui nullam ex L. Syllæ virtutibus eſſet habiturus, & omnia vitia. Ego vere puto in Te hoc inverti poſſe, ut omnes prædeceſſorum Tuorum habeas virtutes, vitiis, ſi quæ fuerunt, relictis: atque adeo ut priſtina illarum decora novis & antehac regno huic incognitis virtutibus augeas. Equidem prioribus etiam ſæculis non defuiſſe præclaros Reges arbitror; ſed tamen neſcio quomodo rem Sueticam numquam ad celebrem aliquam durabilemve magnitudinem evexerunt. Laus iſtà tota GUSTAVIDARUM eſt: quorū nemo ſine ingenti aliqua patriæ utilitate regnavit: Nam & errores quorumdam profuerunt: Ericique & Sigiſmundi caſus, quid offendere Reges poſſint, documento ſunt; quemadmodum & alios, quam ſit intutum proritare Principis iracundiam, Caroli ſeveritas admonuit. Duos vero GUSTAVOS, & eorum immortalia beneficia, quis calamus, aut quæ oratio ſatis cele-

bret? quorum uterque tantus fuit, ut si cum aliis contendas, facile præferas: sin compares inter se, facilius dicas & hunc & illum fuisse maximum, quam uter major fuerit definias. Neque enim parum fallax & obnoxium errori est, amplitudinem Regum ex rerum gestarum externo splendore arbitrari. nam has qui solas respiciunt, eas ad vera judicia cæcutire necessum est. Evenit enim interdum in his quæ terram illustrant sideribus, non secus atque in cœlestibus, ut alia majora sint, alia videantur. Hoc tamen apparet, per duos maxime Principes omnem hujus Regni gloriam extollere Deum constituisse, GUSTAVUM MAGNUM, & CHRISTINAM GUSTAVI FILIAM. Sed illi quidem bellicas magis virtutes tribuerat, ut tamen, quoties per bella posset, domesticas quoque res accuratissime peritissimeque tractaret: Te vero, DOMINA, quoniam ad majus opus, pacem videlicet reducendam, stabilien-

biliendam, perornandam servabat, sic instruxit, ut his tantis rebus esses modis omnibus aptissima; & nihilominus donec bellandum fuit, nihil etiam in isto negotio ad summam laudem desiderari in Te pateret. Quum enim in corpore sit minimum, omnes eas virtutes, quibus summorum Imperatorum animi censentur Tibi superfuere; consilium in dubiis, constantia in adversis, moderatio in prosperis, labor, prudentia, fides, in omnibus. Ita factum est, ut per multas ac illustres victorias, primo regni tui anno, cum Daniæ Rege, quarto cum Imperatore Romano pacem longe gloriosissimam & utilissimam Tibi Tuisque compararés. quam quibus exornare modis institueris, quis queat in transcursu dicere. nominabo tamen Vrbem crescentem, oppida constituta, justitiam firmatam, levatum oneribus populum, mores emendatos, studiorum honorem & fructus auctos, locupletatas Academias, erecta Gymnasia, merca-

turam invaleſcentem, opificia multa recens introducta, agrum ſupra veterem ſimplicitatem excultum, curam Tuam ad commoditatem itinerum, demenſionem viarum, conſtructionem diverſoriorum, denique ad ea omnia quæ videmus, quæ ſentimus, quorum utilitate fruimur, prolatum. Ut merito beatos dicere poſſim populares illos meos Germaniæ populos, qui Tua ſub tutela in poſterum adquieſcent. Quos mecum & cum univerſis ſubditis ſuis ſic exiſtimare velim, propitii aut irati DEI non temere ſignum certius habituros eſſe, quam prout Te talem Principem tarde celeriterve Tuis adimet. Quod ſi quidam vel miſeria præteriti temporis oculos attollere non auſi, vel objectu nubecularum impediti ſerenum illud ſidus intueri, & exhilarari adſpectu ejus, refoverique calore nondum potuerunt; eos læta & optata omnia ex propinquo ſperare non magnitudo ſolum tam benignæ lucis, ſed etiam conſtantia

jubet.

jubet. Non enim illi tamquam lychno aut faculæ adſcititius fulgor eſt, quo deflagrante fœdius appareat, quidquid relictum eſt; ſed ad Solis exemplar purus & proprius, qui neque conſumatur tempore, neque caſuum injuria evaneſcat. Quem ego certum habeo jam jam longiſſime quibuſque diſſitis notiſſimum fore, omneſque illas quæ viſui eorum officiunt nebulas ita diſcuſſurum, ut neminem reperire aut tam cœcum poſſis, qui lucem illam videre nequeat, aut tam impudenter exiſtimationis ſuæ prodigum, qui videre ſe neget. Ceterum ego, licet ſane moleſtum eſt à cogitatione tam pulchra jucundaque animum abducere; tamen Virtutum iſtarum commemorationem juſtis voluminibus, ſæculis gentibuſq; debitam, hujus chartæ, temporis, ingenioli, ſpatiis iniquis coërcere deſino. At in Tuis erga me beneficiis commemorandis, quando neque tam nota ſunt omnibus, & ad cauſſas hujus dedicationis propius pertinent,

nent, præterea Virtutum Tuarum non indigna scitu monumenta sunt, audebo esse prolixior. Sed prius DEI nostri deprædicanda mihi providentia est, quam in omni isto negotio præsentissimam semper manifestissimamque cognovi. Quum enim ex ea vivendi formula, quam certas ob rationes sequi constitueram, per aliquot annos in Germania sederem uti nullius functionis appetens, ita suscepturus quamlibet, si legitime oblata fuisset; toto illo tempore nemo libertatem meam ullo vocationis nexu occupavit. Ego interim otium illud non segnitie contrivi; sed illis operatum habui studiis, quibus me ab ineunte ætate fuisse destinatum, ex iis quæ postea evenerunt, evidentius intellexi. Maturuit interea tempus, quo Tuo ministerio debebar, DOMINA, venitque Argentoratum BENEDICTUS SKYTTE, quem Tu multis beneficiis, & postremo Senatoria dignitate, per justissimum favorem decorasti. Sic

vo-

vocatus, in Academiam Tuam accessi: ubi juventutem Tuam cum fide & cura docens, quamquam arderem Te videndi desiderio, dulcedini felicitatis nondum debitæ præsentis muneris necessitatem anteposui. Quum ita tertium jam annum alloquio Tuo caruissem, suscepta nuper administratione Regni Tui, per occasionem exsequiarum Ubsaliam Te contulisti. Atque ex eo tempore collata proprie in me beneficia numerare ordiar. Supremus enim honor habebatur Patrono olim meo, JOHANNI SKYTTE Senatori, cujus eximias laudes Oratione, quæ tum ex Professionis meæ debito habenda fuit, celebrare sum conatus. Atque hæc prima fuit Orationum, quas Te audiente habui: quo tempore quum serenissimi vultus hilaritate, Te & intelligere omnia quæ dicerentur, & favere dicenti testareris, adeo sum voluptate & admiratione captus, ut exinde non jam ut meam tantummodo Regnorumque

que Tuorum, sed ut omnium virtutum ingeniorumque Principem colendam esse statuerem. Atque eumdem sequenti biennio favorem sum expertus, quoties Ubsaliam regressa, de rebus quas mandaveras verba facientem audivisti. Subinde vero majoribus me cumulatura beneficiis, nihil tale non sperantem modo, sed ne cogitantem quidem, in aulam evocasti: ubi quæ statim aut mox à Te acceperim, vix longo sermone possem enumerare. Præfecisti me Bibliothecæ Tuæ, qua nulla sub initia statim sua fuit locupletior; cujusque auxilio etiam in his concinnandis Supplementis maximopere sum adjutus. Historiographi titulum imposuisti, ut res nostra memoria gestas gerendasque, quum Tibi videretur, posteritati traderem. Habitationem in Regia Tua, non commodissimam modo, sed etiam (quod majus, ut in loco celeberrimo, mirum est) tranquillissimam; salarium, ut re ipsa experior, invidio-

diosum tribuisti. Et quum hæc longe maxima viderentur, effecisti ut præ illis quæ sequuta sunt, possint leviora censeri. Quum enim Græcarum literarum amore flagrares, sensus eminentissimorum in civili sapientia hominum ab ipsorum ore cupiens haurire, nescio quomodo ignarum quid ageretur, sed sensim irretitum, ad istud magisterium ita propulisti, ut tum demum me serio docere intelligerem, quum Te jam multa serio viderem didicisse. Ista Tua arte factum est, ut eo tempore, quod intra proximum biennium (Regina regnans, & belligerans, & Comitia sæpe, & Senatum quotidie, & negotia alia plurima indesinenter habens) huc impendere potuisti, jam eo processeris, ut post experimenta in Polybio, in Plutarcho facta, Platonem, at quem virum! ita legas, ut operæ meæ vix leviter egens, cursim exponas eleganti latinitate verbisque significantissimis: adeoque nonnumquam vitia versionis ab eruditissimis homini-

mini-

minibus magno labore procuratæ per Te animadvertas, atque veris rationibus coarguas. Quibus ex rebus omnibus tantum tamque varium purissimæ voluptatis fructum capio, ut apud intimos familiarium simpliciter fateri soleam, me, si quid ad officium istud impendi temporis, aut laboris, aut denique cogitationum & fidelis curæ (molestias enim, conscientiam testor, sensi numquam) id omne mihi cujuslibet horæ precio, quam apud Te exigere licuit, abunde pensatum arbitrari. Ut enim alia taceam, quantum in hoc uno est, Clarissimæ Regum adesse quotidie, apud Te conspici, à Te respici, familiaris speciem, locum, gratiam obtinere? Certe tanta mihi felicitas mea visa est, ut non injuria, timere jam ipsam inciperem. Quamquam enim per gratiam DEI quotidie me his omnibus exspolio, deserere aut deseri certus, tamen imbecillitate animi, & felicitate nimia poteram insolescere, nisi certis argumentis in

tem-

tempore docuisses, tantam fortunam non tam alieni meriti, quam Tuæ voluntatis & gratiæ donum esse. Ceterum in hoc ipso, quod tantum esse dixi, quot sunt eximia & propria? Tantum vocationi meæ & studiis mancipatus, hoc est, ut qui optimo jure, liber, nullis ab officio meo alienis ministeriis deteror: nec tempori modo valetudinique, sed etiam modestiæ ac pudori meo consulis. non appareo, nisi quum studia tractantur, ne ad hæc quidem injussus irrumpo, ut otiosus & mutus spectator adstem, cum temporis deperditi detrimento subiturus etiam ludibrium stolide ostentatæ familiaritatis. Nec operam meam vilem habes. Nihil tractamus quod tegi, nihil quod excusari sit opus. Dignas eas curas homine, dignas Rege, fateri cogitur, quisquis non mavult imperitiam suam inscitiamque confiteri. Atq; hactenus eorum retuli partem, quæ mihi præstitisti. Sed urgent locumque residuum postulant quæ quum in alios contule-

tuleris, tanto magis in me collata esse judico, quod etiam pro aliis meæ preces valuerunt. Qua in confessione profecto subvereor, non modo ne mihi possit esse invidiosa: sed etiam ne Tuam quoque Majestatem incessere audeant homines, quasi ad concedenda quæ peterenrentur, æquo fueris indulgentior. Quibus respondeo, me haud dubie agnoscere & mirari bonitatem Tuam, quæ meritis meis longe majora tribuerit; sed tamen illos etiam facile æqualia aut potiora impetraturos, si respicere velint, quæ ego respexi. At quænam ista sunt? Primum, ne quid peterem, quod in se non esset æquum. alterum, ne, quod officio Majestatique Principis meæ non congrueret. tertium illud erat, quod per omnia ista commoda, quæ aliis impetravi, ne unius quidem, quod sciam, oboli precio factus sum locupletior. Ceterum in his angustiis, ubi cogitare plura quam scribere licet, multa veniunt in mentem, quæ cogor prætermitte-

re.

re. Hoc tamen dicam, me dubitare, utrum ob parva beneficia, quæ me deprecante hominibus tribuisti, an ob magna plus Tibi debeam. nam ut in his precium rerum, ita in illis humanitatis, majus est, quod animum istum quantælibet magnitudinis capacem, interdum ad tam exigua demisisti. Regem fuisse accepimus, qui philosopho petente drachmam, conveniens hoc Regi munus esse negaverit: atque eodem mox petente talentum, negaverit hoc conveniens esse philosopho. Tu eodem illo sophismate magnificentius usa es; in parvis, quæ me deceret accipere respiciens, in majoribus, quæ Te dare. Ergo pari clementia & miserorum aliquot hominum (quos ob hoc ipsum Tibi commendavi, quod quia miseri erant, eorum nemo miserebatur) habuisti rationem: & id fecisti, quod adhuc vix proferre audeo, tum ob magnitudinem rei, tum ob magnitudinem gratiarum, quas Tibi, quum debeam amplissimas, in præ-

sentia

ſentia minime poſſum explicare. Sed fortaſſis ego ſum ineptus, qui Tua beneficia putem ullius oratione diſertius, quam Tuis factis operibuſque laudari poſſe: aut mea egere commendatione, quod Vangionum tibi majorem pecuniæ, in militum ſtipendium debitæ, partem clementiſſime remiſiſti. quo beneficio conſervatam illam eſſe reor, & rite atque ordine facturam, ſi Te, tamquam alteram Conditricem ſuam, in omne deinceps ævum; quam poterit exquiſitiſſimis honoribus colendam arbitretur. Habebis igitur & Vangionum Rempublicam, & me privatim, in perpetuum hac obligatione devinctos, & in ſolidum debendi reos. nec enim dicere queam, uter majori Tibi jure omnia debeat, quæ accepit hoc beneficium, an qui impetravit. Poteſtne adhuc ſupereſſe quidquam, quod his omnibus quæ dicta ſunt, æquandum, aut etiam præferendum videatur? Eſt certe. Meliorem enim me facere promiſiſti, non modo ut

omnes,

omnes, legibus moribusque; neque ut multos, exemplo; sed ut neminem adhuc alium, quadam quasi conversandi solicitudine curaque. Spopondisti namque mecum inquisituram, hoc est ostensuram, quales oporteat esse viros prudentes, quibusque possint vestigiis depræhendi. Hoc autem quum didicero, multo me quam sim in præsentia meliorem fore confido. Istud igitur promissum tanti facis? inquies. Tanti, DOMINA, ut isthac obligatione Te ne regni quidem accepta parte cupiam liberare. neque vero Tibi, quandocumque jusseris, mentem illam veris clarisque rationibus adprobare defugio. Atque hoc Tibi præstare neque injucundum erit, ut conjicio, neque difficile, quæ ad ejus prudentiæ fastigium eniteris, qualem inter eos qui volunt eruditi videri, facilius invenias, qui doceant, quam qui noverint. Hac igitur re merito gloriar, qua non alios modo hominum felicitate videor supergredi, sed Salo-

lomonis etiam ministros, quos ob auditam Regis sapientiam merito beatos prædicari sentio, beatiores tamen futuros, si etiam peculiari quadam cura, quod non legitur, instituere ipsos ac edocere voluisset. Verum, ut animadverto, quem mihi nec animus, nec argumentum fecisset, eum charta facit scribendi modum. Desinam igitur, DOMINA, quum Tuam Majestatem suppliciter fuero veneratus, ut non tam libellum istum Tibi dedicari putes, quam totum meum animum, adfectum, studium, quidquid denique sum, & possum, & habeo, ut Tua caussa simpliciter velim omnia, nulla cum exceptione cujusquam rei, nisi quæ vel conscientiam meam læderet, vel vires egrederetur. SERENISSIMA. ET. OPTIMA. REGINA. DEUS. TE. SERVET. INCOLUMEM! Vovebam Holmiæ A.D. XV. Kal. Decembres, Anno Christiano MDCXLIX.

I. FREINS-

I. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER PRIMVS.

In locum Libri XI. Liviani.

Ex Auctoribus quorum nomina sunt in margine singulis locis adscripta.

FRactæ jam multis prœliis Samnitium opes erant: neque dubium habebatur, quin bello finis imponi posset, si perculso & debilitato hosti quam minimum ad confirmandos animos spatii relinqueretur. Igitur Q. Fabius Consul ardens juventa, & confecti belli gloriam sibi comparare certus, delectu haud segniter acto, protinus in Campaniam cum exercitu profectus est. Samnites enim dura gens, & ad desperationem potius quam timorem tot cladibus acta; quod superioris anni Consules ad triumphum suum legiones deduxerant, occasione temporum usi, non pœnitendas copias ex reliquiis priorum pugnarum & novis delectibus

Anno ab Vrbe Condita 661.

Zonaras Tom. II.

A

ctibus coëgerant: & quoniam pestilentia Romanos urgeri sciebant, præterea Consules nec experientia bellorum nec auctoritate magnopere metuendos eum in annum factos esse audiverant; in spem erecti, Campanos semper spretos, tum autem ut auctores periculorum malorumque suorum invisiores, populationibus & vastatione agrorum lacessebant. Erat in duce Romano par dignitati Fabiæ domus animus, sed contemptus toties à suis victæ gentis, & rei gerendæ cupiditas, consilium eripuerant. raptim ad hostes exercitu ducto, quum præmissos ab imperatore Samnitium speculatores vidisset, qui conspecto Romanorum agmine se recipiebant ad suos; universam hostium multitudinem fugere arbitratus, non locorum, non hominum explorato habitu, tanquam omnis victoriæ spes in celeritate posita esset, quanta maxima festinatione poterat, signa inferri jussit. Apud Samnites à suis præmonitos omnia circumspectius acta sunt: præcipi opportuna loca,

Livius lib. 7. cap. 31.

Zonaras.

loca, strui acies, alloquiis ducum accendi militis animi potuerunt. Igitur eventus prœlii qualis esse debuit, fuit. Fessos ex itinere & cursu, turbatis ordinibus, tamquam ad prædam magis quam pugnam venientes, instructus paratusque miles haud magno negotio pepulit: Fabius desideratis suorum millibus tribus, majore etiam numero sauciorum, quo minus omnem exercitum amitteret, superventu noctis defensus est. Tum loco paulo æquiore capto, quantum in illa trepidatione fieri potuit, castra communita sunt. in quibus haud multo melior quam in ipsa acie aut facies rerum, aut fiducia animorum fuit. non requies fessis, non cibus esurientibus, non fomenta sauciis suppetebant; tantum cum armis egressi, prioribus in castris impedimenta omnia reliquerant. Igitur inter gemitus morientium & querelas superstitum tota nox exacta est, omnibus imminentem diem cum horrore ac desperatione, ut supremam, opperientibus. *Neque enim* *labo-*

Eutropius Lib. II. Suidas in Fabius Maximus.

Zonaras.

laboribus fessos, exhaustos vigiliis, vulneribus debiles, perculsos infelici prælio, numero etiam multum imminuto, resistere posse hostibus, quos incolumis adhuc, integris animis corporibusque, & optima spe incensus exercitus sustinere nequivisset. Rebus conclamatis, uti solet, remedium ab hostis errore fuit. Ille venientis alterius Consulis fama perterritus, ne, si oppugnare castra Fabiana adortus esset, recentium copiarum adventu à tergo circumveniretur, rerum supra spem felicium successu contentus, motis castris iter alio convertit. Digressis hostibus, Romani quoque ad tutiora loca se receperunt. Postquam ista Romam adlata sunt, magis ignominia quam accepto detrimento mota civitas, molestissime tulit, temeritate Consulis effectum, ut bellum, quo diuturnius nullum fuerat, quum jam in exitu esset, nova spe repletis Samnitium animis, formidabilius iterum quàm à longo tempore fuisset, renasceretur. Neque tribuni modo plebis, quorum hæ pro-

priæ

priæ artes erant, frequentibus ad populum concionibus invidia & odio cuncta repleverant: verum- etiam apud patres agitata re atroces sententiæ dicebantur. factumque Senatus consultum est, quo *certum ante diem Fabius consul ad dicendam Romæ causam adesse* jubebatur. Venientem magna vis accusatorum adorta est: neque defendi factum quibat, & quod unum maxime prodesse debebat reo, Fabii senis gratia, in contrarium verterat. Minus enim ignoscendum ei putabant, qui à præstantissimo viro genitus, & inter paternos triumphos educatus, non modo Romanum nomen, sed suæ quoque familiæ laudes, & partas à majoribus victorias, per tantam imprudentiam accepta clade fœdavisset. Exulcerati animi, & defensionem paranti reo vix æquas aures præbituri, Fabii patris insigni pietate primum, mox etiam oratione leniti sunt. Is enim veritus, ne propter rem male gestam filius ab exercitu removeretur, ab ipsa quidem culpa purganda peni-

Livii Epitom. 11.

Dio apud Valesium.

tus abstinuit: Sed *sua & majorum merita* modestè commemorans, *tam acerbam sibi jam seni, tam ignominiosam genti Fabiæ notam* deprecabatur. *Neque tamen se postulare, ut ceteris tot Fabiis, qui ab ipsis prope Vrbis primordiis Romanam rem virtute consilioque auxissent; ut trecentis etiam illis, qui Rempublicam sua & tantum non universi nominis Fabii internecione texissent, error unius condonetur; si immedicabilis ille sit, majusque commodum ex pœna filii sui quam incolumitate perventurum esse videatur: se enim charitatem patriæ, adfectibus aliis omnibus anteferre satis didicisse. Verum enimvero, quidquid in hoc adolescente metuendum fuit, transactum est: bona autem quæ mens illius indolesque, ac sub me non ineptißimo magistro, uti vobis visus sum, instituta & exercita virtus pollicentur, adhuc exspectari possunt, nisi spem istam, non quidem iniqua, sed tamen intempestiva severitate præcidimus. Multis initio rerum gerendarum impegisse, ad prudentiam & cautionem profuit: qui erroris admoniti, mediocria sæpe damna ingenti* uti-

utilitate redemerunt. Et nescio annon ad fortunæ potius invidiam, quam hominis cujusquam peccatum referri verius sit, quod & Reipublicæ nostræ, & Fabiæ gentis diuturna felicitas mediocri detrimento castigata est: quamquam benevolentia magis hæc Deorum, quam invidia vocanda sit, cujus beneficio adversus exitiabilem superbiam, quæ res nimium secundas sequi solet, non tam damnosa civitati clade, quam ad documentum efficaci, conditionis humanæ admonemur. Quidquid id est, Quirites, mihi certe sinistri aliquid præsagiebat animus, quum die comitiorum solicite vobiscum agerem, ne filium meum Consulem faceretis. Quum enim patrem meum, avum, proavum, alios majores meos sæpissime, adhæc meipsum quinquies hoc magistratu functum esse cogitarem, incipiebam vereri, ut eadem in gente summos honores continuari, vel Dii, vel homines, animo satis æquo paterentur. Atque utinam vel isto tempore, preces meæ valuissent; vel vobis beneficium vestrum tueri placeret, ne quod honoris causa, me recusan-

Polyænus Strategem. 8, 15. Valerius Maxim. 4, 1, 5.

cuſante, tribuiſtis filio meo, inauditæ hactenus ignominiæ occaſio utrique fieret: voſque temeritatis argueremini, quos, ſi priorem de Q. Fabio ſententiam alio judicio reſcinditis, aut dediſſe imperium ſine cauſſa, aut abrogaſſe poſteri credent. At ſi mitiora decreveretis, & veſtra vobis auctoritas, & Fabiæ gentis exiſtimatio ſalva erit, errorque juvenilis, uti cum aliquo reipublicæ damno commiſſus eſt, ita majore cum ejus emolumento emendabitur. Sed quis ſpondere hoc auſit? Ego, Quirites, ego pro filio meo ſponſorem me Reipublicæ dabo: &, quod Senatui Populoque Romano, deinde noſtræ domui felix fauſtumque ſit, Conſuli legatus ibo, particeps futurus omnis fortunæ, quam aut invenire dabitur, aut facere. Viget adhuc animus; neque ut in hac ætate virium corporis pœnitet: poſſum perferre militiæ labores, poſſum in acie ſtare, &, ſi nihil aliud, memoria veterum pugnarum terrere hoſtes, alacritatem augere noſtrorum; & quod caput eſt, poſſum adoleſcentiam Conſulis, quæ ſola rerum ſecius geſtarum cauſſa eſt, regere conſilio,

Valerius Maxim. 5,7,1.

filio, & ætatis præfervidæ impetus senili cautione temperare. Nisi filii ingenium tenerem, eumque recte monenti morem esse gesturum confiderem, nollem in fine prope vitæ sine dedecore actæ, post tot consulatus ex sententia mea vestraque gestos, post ingentes victorias & illustres triumphos, tot annorum laboribus periculisque partam belli domique gloriam, unius juvenis inconsultæ temeritati corrumpendam permittere. Huic orationi nec ad movendos præsentium animos pondus; nec ad sponsionem melioris eventus fides defuit. Summo omnium consensu legatione decreta, rebus omnibus intentissima cura provisis, non minore favore speque profectus Consul est, quam paulo ante convitiis & indignatione redierat. In itinere deinde & castris, nihil non ex disciplina veterisque imperatoris artibus curatum est: & socii, quos Q. Fabius pater multis beneficiis & virtutis admiratione devinxerat, ad omnia quæ imperabantur, præsto fuere. Milites etiam ipsi delendæ ignominiæ cupidi, *Dio apud Valesium.*

confisique consiliis ejus ducis, sub quo camdem illam gentem, à se patribusque suis sæpe fusam fugatamque meminerant, copiam cum hoste confligendi dari votis omnibus desiderabant. Neque minores à recenti victoria Samnitibus animi erant. ita quum hi partum decus retinere, illi recuperare amissum niterentur, summis utrimque viribus concursum est. Et jam deteriore loco res Romana esse ceperat, Consulemque ipsum dux hostium C. Pontius Herennius cum delecta manu circumveniebat: quum animadverso filii periculo Maximus in confertum Samnitium agmen admisso equo se intulit. Sequutus est equitum globus, supra solitam alacritatem pudore accensus, si tot florentissimi juvenes animis & robore à sene vincerentur. Hic impetus totius prœlii fortunam traxit: sustinuere primum Romanæ legiones hostem equitatus audacia animatæ, mox impulerunt: frustra obnitente Herennio, qui omnibus boni & ducis & militis muneribus eo die fun-

Orosius 3, 22.

functus, dum redintegrare ordines, retinere fugientes, obsistere ingruentibus tendit, neque inhibere fugam suorum potuit, & opportunitatem evadendi ipse amisit. Capta cum duce millia Samnitium quatuor: ad millia viginti prœlium & fuga hauserunt. Etiam castra hostium in potestatem redacta sunt, cum ingenti præda, quam statim agri hostium late vastati, passimque expugnata, aut dedita oppida luculenter auxerunt. Tanta rerum commutatio accessione unius hominis facta est, ut paulo ante victor exercitus à victo cæderetur: & eum imperatorem à quo fusus fugatusque Consul fuerat, ipse nunc captivum abduceret, ingens populo Romano spectaculum, & ornamentum triumphi sui: quem anno sequente ad urbem reversus summa omnium voluntate impetravit. Dum hæc à Fabiis in Samnio administrantur, etiam alter Consul, D. Brutus, cui Falisci provincia evenerat, prosperis rebus usus est. Quippe adjutus à Sp. Carvilio legato (nam

Zonaras.

Eutropius lib. 11.

Zonaras.

& Bruto legatum adjungi placuerat) viro bellorum & hostis gnaro, adversus quem superiore anno Consul rem feliciter gesserat: & ceteræ Etruriæ partem non exiguam perpopulatns est; & Faliscos occurrere ausos prælio vicit. His rebus in Vrbem nunciatis, quum tempus comitiorum venisset, Consulesq; à rebus gerendis avocari parum è republica videretur; interregnum est initum. Interrex L. Posthumius Megellus, comitiis quæ ipse habebat, Consul declaratus est: nullo ad eam diem exemplo, præterquam Appii Claudii, quod bonus nemo probaverat. Sed Posthumius non minore arrogantia magistratum gessit, quam acceperat. Iamprimum nobilitate generis, & tertio tum consulatu inepte ferox, collegam ejus anni C. Iunium Brutum, plebeium hominem, ut se longe inferiorem, olim habebat despectui. Vt vero de provinciis agi ceptum est, neque comparare cum Bruto, neque sortiri voluit, *administrationem Samnitici belli extra ordinem* poscens, *tam-*

Livius 27, 6.

Livius 3, 35.

Anno ab Vrbe Condita 662.

Dionysius apud Valesium.

tamquam sibi debitam, quod *duobus prioribus consulatibus res sese magnas adversus eumdem illum hostem gessisse* diceret. Multis in Senatu contentionibus jactato negotio; quum C. Iunius se hominem novum adversus gratiam & potentiam collegæ jus suum obtinere non posse videret, ad extremum, *ne discordia consulum bono publico fraudi esset, sponte se cedere* testatus est. Premebat adhuc Vrbem agrosque pertinax contagionis malum: quod tertium jam annum expertis omnia, neque divina ope ulla, neque humana pelli potuerat. Igitur sive Sibyllinis ex libris, sive Delphici oraculi admonitu (nam hoc quoque traditur) decem legati missi sunt qui Æsculapium ab Epidauro, qua in urbe natus esse credebatur, Romam arcesserent. Quamquam enim perplexum satis responsum erat, neque providere eventum rei Patres poterant, obsequendum tamen diis statuerunt; ipsos viam explicaturos esse rati, qua possent eorum fata procedere. Res inde mira

Livius 9, 44. & 10, 33.

Suidas in Posthum.

Valerius Max. 1, 8, 2.

Ovidius Metam. 15.
Pausanias lib. 2.

ra dictu sequitur; sed multis fidisque auctoribus, ipsaque structura ædis, quæ tum in Tiberis insula facta dedicataque est, compertæ veritatis. Quum apud Epidaurios mandata legati Romani edidissent; excepti quidem benigne, sed quia parum liquebat quid concedi posset, ut ipsi deportarent quidquid ex usu videretur, in templum Æsculapii deducti sunt. Apud Græcos ferme locis apricis excelsisque numinis istius constitutæ sedes sunt: Epidaurii quoque quinque millibus passuum ab urbe distans templum habebant, celeberrima iis temporibus fama, donisque hominum, qui valetudinem credebant ibi recepisse, prædives. Huc adducti, dum ingentis molis simulacrum, Thrasymedis Parii nobili ingenio fabrefactum, admirantur; ingens repente serpens ex ipsis adytis prolapsus animos omnium horrore summo & religione perfudit. Sacerdotes enim venerabundi, *ipsum in hoc angue numen esse, & nonnunquam hac forma conspici, salutari sem-*

Valerius Maxim.

Plutarch. Quæst Rom. 94. Livius 45, 28.

Pausan Auctor de Viris Illustribus cap. 22.

semper ostento, clamitabant. Biduo conspectus in templo serpens, deinde iterum reconditus est: tertio die per medios spectantium venerantiumque cœtus recta perrexit ad portum ubi Romana triremis stabat; quam ingressus, in tabernaculo Q. Ogulnii qui princeps legationis erat, multiplici spirarum orbe se composuit. Ferebatur antiquitus Fabula *eumdem illum Æsculapium forma serpentis indutum, aliquando Epidauro Sicyonem mularum jugis deportatum fuisse, Nicagora quadam, Echetimi uxore, deducente*. Læti ergo prodigio Romani, tamquam præsentem Deum veherent, vela dedere, paucisque diebus interjectum mare permensi prosperrimo cursu Antium tenuerunt. Ibi quum inhorrescens mare navigationem impediret, prorepens ex navigio serpens, qui totum per iter quietus ibi se tenuerat, in vestibulum fani quod ea Vrbe celeberrimum erat, adlabitur, eoque loco tres continuos dies exigit: magno cum metu legatorum ne avelli inde non posset; quod

P. Diaconi Hist. Miscella 2,11.

Livii Epit. XI.

Pausan.

Auct. de Vir. Illust.

Ovidius.

Valerius Maxim.

quod toto eo tempore ad consvetos cibos non reverterat: donec navigio redditum magna cum alacritate Romam detulerunt. Ad spectaculum incredibilis rei tota effusa civitate, passim in ripa fluminis quo subvehebatur positae arae sunt; accensique odores & victimae caesae. Iam ad eum locum perventum erat, ubi divisus modico intervallo Tiberis insulam efficit; quum relicta nave serpens eam insulam, quae post *AEsculapii* vocata est, natatu petens, cerni ulterius ab hominibus desiit. Patres *delectum à Deo locum* interpretati, decreverunt *ut eadem in sede templum AEsculapio strueretur.* Morbi sive illa ope, sive quod alioquin desituri fuerant, cessavere. Templum mox insignibus donariis, & hominum qui *remediis salutaribus ab eo numine se adjutos* ferebant, praedicatione nobilitatum est. L. Posthumius Consul superbiam in Vrbe adversus collegam suum exercitam, etiam in provinciam detulit. Quum enim Q. Fabius Gurges, qui priore anno Consul fuerat,

Ovidius.

Suetonius in Claudio cap. 25.

Tabula marmorea apud Mercurialem de arte gymnastica, 1. 1.

Dionysius apud Valesium.

rat, ex Senatus consulto proconsule res in Samnio gereret: scripsit ad hunc Posthumius arroganter, *excedere* jubens *provincia sua, se administrando ei bello sufficere.* Obtendente *jussa Patrum* Fabio, *neque integrum sibi deserere negotium quod Senatus imposuisset*; quum Romam nunciata res esset, metus incessit, ne per discordiam imperatorum respublica detrimentum caperet. Quare *mitti ad Consulem legatos* placuit, *qui verbis Senatus peterent, ut Fabium ad exercitum & in Samnio esse pateretur.* Quum alias absurdum & præfractum fuisse responsum ferunt; tum etiam vocem adjectam singularis pervicaciæ: *Non se Senatui, quamdiu Consul esset, sed Senatum sibi dicto audientem esse oportere.* neve loquutus esse ferocius, quam fecisse videretur, protinus dimissis legatis Cominium (eam tum Vrbem Fabius obsidebat) cum exercitu progreditur, si alia ratione amoliri æmulum non posset, bello certaturus. Fœdum spectaculum præbuissent hostibus Romana arma, si pari stolidita-

Dio apud Valesium.

Dionysius apud Valesium.

dita-

ditate quam petebatur, resistere Fabius voluisset. Sed ille natura & consiliis paternis moderatior, *non furori Consulis, sed utilitati Reipublicæ cedere* præfatus, provincia excessit. Cominium post paucos dies à Posthumio expugnatum est. Inde Venusiam ductus exercitus, hac quoque capta, circumlatum ad alia oppida bellum: quorum complura, partim vi, alia deditione in potestatem venerunt. Hostium in ea expeditione decem millia cæsa sunt, sex millia ducenti traditis armis fidei victoris se permiserunt. Non erant spernendæ res quas bello gesserat consul, sed gratiam earum superbia contumaciaque corruperat. Itaque quum ad Patres missa epistola de rebus suis perscripsisset, *Venusinamque Vrbem & agrum deducendæ coloniæ accommodatissimum esse* monuisset; accepta quidem res est, sed prætereito auctore victoriæ consiliique, ab aliis deducta sunt colonorum millia viginti, sic enim apud scriptores minime contemnendos reperio; ingens numerus, & prope exce-

excedens fidem, nisi quod videri potest inter gentes indomitas, communi adversus Apulos Lucanosque præsidio, collocari validam manum placuisse. Ceterum importunitas L. Posthumii, quemadmodum ipsi supra veteres offensas, ingentem conflavit invidiam; ita Q. Fabio ad favorem omnium valde profuit: eique, postquam ad Vrbem venit, deque rebus à se gestis disseruit, triumphus haud ægre decretus est. Triumphavit proconsule de Samnitibus qui *Pentri* cognominantur Kalendis Sextilibus. Currum equo sequutus est senex Fabius: quem non adjutorem magis victoriæ, quam auctorem, spectantium deducentiumque voces celebrabant. Ipse summam rei bene gestæ gloriam ad Consulem populi Romani trahens, sicuti nomine legati, sic etiam modestia utebatur; haud minori cum voluptate honores filii intuitus, quam eum adhuc parvulum in curru suo circumtulerat, quum ipse triumpharet. Ceterum prædæ partem militibus Consul dedit:

Horatius Satyrarum 2, 1.

Columna Capitolina.

Plutarch. in Q. Fabio Cunctatore c. 43

Dio apud Valesium.

Valerius Maxim. 5,7,1.

Zonaras.

dedit:reliqua in ærarium relata:C. Pontius Samnis in triumpho ductus, mox ſecuri percuſſus eſt. Vir acer & memorabilis, qui vim Romanam iis temporibus diu ſuſtinuit, cladeſque non contemnendas, ſed ignominiam multo maximam ad Caudinas furculas intulit. Quem ajunt dicere ſolitum, *Si in ea tempora natus eſſet, quibus munera accipere Romani didiciſſent, ſe illos diutius imperare non fuiſſe paſſurum.* Ita tum fortuna Civitatis non armorum magis induſtria, quam innocentia morum ſtetit. L. Poſthumius interea non minus honoribus qui æmulo conceſſi, quam qui ſibi negati fuerant, fremens, per impotentiam animi, cum auctoritate Patrum contumacia certando, neque mederi acceptis vulneribus potuit; & ultro irritavit iras, quas modeſtia ſermonum factorumque mitigare debuiſſet. Quippe non querelis adverſus inimicos, non convitiis in ipſos ordines abſtinens, quo Patribus ægre faceret, prædam omnem militibus diſtribuit, exercitumque priuſ-

Livii Epit. 11.

Cicero de Offic. 2,21.

Dionyſius apud Valeſium.

priuſquam ſucceſſor mitti poſſet, dimiſit. Triumphum etiam contra voluntatem Senatus actum, quamquam ad ſecundum ejus conſulatum relatus ſit, ad hæc potiùs tempora pertinere crediderim; idque ſcriptores diligentiæ fideique non poſtremæ in hiſtoriis ſuis prodiderunt. Ob hæc facta recentioribus odiis petitus eſt: eumque ſimul atque magiſtratu abiit, duo tribuni plebis corripuerunt, die ad populum dicta. Præter ea quæ memoravimus, crimini dabatur, *quod priuſquam paludatus ex Vrbe exiret, ex legionibus ſuis delectos milites, ad duo hominum millia, in agrum ſuum ad ſaltum repaſtinandum miſerat: eoſque in opere iſto per multos dies detinuerat, immemor, non mancipia ſibi, ſed milites; neque ut ſuum agrum excoleret, ſed ut publicum extenderet, datos.* His criminibus accuſatus atrociter, fruſtra tentata defenſione, ſuffragiis omnium tribuum damnatus, eique lis ducentis millibus nummum æſtimata eſt. Iam P. Cornelius Rufinus, M. Curius Dentatus novi

Livius 10, 37.

Dionyſius.

Livii Epit. 11.

vi

Dionysius Anno ab Vrbe Cond. 663. Eutropius Lib. 2.

vi Consules magistratum inierant. Hi cum suis quisque legionibus. Samnium populationibus agrorum, & ruinis urbium fœde vavere: Samnitasque multis locis congredi ausos ingentibus cladibus ad pacem fœdusque petendum compulerunt. Quum enim tot prœliis juventutem pleramque, capto autem C. Pontio, consilium etiam & ducem amisissent; missis ad Consules & horum adsensu Romam legatis, ut fœdus cum ipsis quarto renovaretur, impetrarunt: credo Romanis etiam vincendo fessis, cupientibusque bellum difficile, ipsisque sæpè calamitosum, tandem aliquando certæ pacis tranquillitate componere. Illata primum Samnitibus arma M. Valerio tertium, A. Cornelio Cosso Consulibus reperio: quæ ad quartos & quinquagesimos inde Consules vario Marte exercita, aut fœderibus parum diuturnis suspensa, populum utrumque occupatum solicitumque habuerunt. An ex hoc bello triumphaverit Cornelius, in obscuro est: de Manio

Orosius 32,2.

Livii Epit. 11.

Livius 7, 29.

nio non ambigitur; cujus fortuna eo fuit illustrior, quod aliis subinde victis hostibus, bis eodem in magistratu triumphavit. Quippe Sabini valida gens, & longa tum pace opulenta sive precibus Samnitium & propinquitatis misecordia commoti; sive victis vicinis ad se quoque perventuro incendio volentes obsistere, armata juventute Romani juris loca quædam invaserunt. Adversus hos egressus cum exercitu Curius, ut diduceret hostes, simul ne Sabinorum agri cladium bellicarum expertes haberentur, occultis itineribus copiarum partem misit; datis mandatis, *ut quam latissime possent, terrorem ubivis vastitatemque facerent.* Ea necessitas, ad sua tuenda diversis abeuntibus agminibus, formidabile Sabini exercitus robur solvit: facilemque adversus dispersos victoriam Consuli præbuit. Hac expeditione usque ad Adriaticum mare perventum est: agrorum hominumque tanta vis in potestatem venit, ut celebrata deinde fuerit Curii vox, qui

Livii Epit. 11.

Frontinus Stragematum 1,8.

Florus 1, 15.

Plinius Hist. Natural. 7, 41. jectura est, quod aliunde scimus, ex ea gente continuum eum honorem tribus mansisse, ut Maximus acceptum ab Ambusto patre, mox ad Gurgitem filium transmiserit. Interea quum foris res satis lætæ essent, gravibus domi discordiis seditionibusque laboratum est. *Zonaras.* Plebs are alieno oppressa novas tabulas flagitabat, rem veterem, & ab ducentis amplius annis varie jactatam, ut turbulentus aliquis tribunus ad commovendos multitudinis animos stimulum eum admoverat; aut improbitate fœneratorum populi indignatio exarserat. *Florus 1, 23.* Sed sub prioribus aliquot consulibus, morborum aut hostium metus remissiores in urbe contentiones fecerat: *Ann. V.C. 465.* Q. Marcio Tremulo, P. Cornelio Arvina Consulibus; deinde proximo anno, *Ann. Urb. Cond. 466.* quum M. Claudius Marcellus, C. Nautius Rutilus magistratum gererent; majores aliquanto motus extiterunt. ad quos comprimendos, magis quam ullius alterius negotii bellive caussa dictatorem fuisse dictum existimem Ap-

pium

pium Claudium, qui deinde Cæcus eſt cognominatus, quem dictatorem fuiſſe, in antiquis monumentis reperio. Sane præter acerbitatem iniquiſſimi fœnoris, etiam nefaria C. Plotii libido, ægris jam hominum animis, ut citius atque vehementius exardeſcerent, ſubjecit faces. Huic T. Veturius, filius ejus Veturii, qui Conſul ob turpe fœdus Samnitium populo deditus fuerat, quum ob calamitatem domeſticam ad æs alienum compulſus ſolvendo non eſſet, in nexum ſe dedidit lubens: omniaque ſervilia miniſteria patienter exſequutus eſt. Plotius adoleſcentulum forma liberali, ex magna ſpe conſularis familiæ, ad infimæ fortunæ ſordes depreſſiſſe non contentus, etiam pudicitiam extorquere inſtituit, cui jam & rem familiarem omnem, & libertatem ipſam eripuerat. Deinde Veturium aſpernantem, & quidvis potius quam tantum flagitium pati paratum, verberibus crudeliſſimis lacerat: ille in publicum ſe proripiens, & ad conſulum tribunal

Tabula marmorea apud Onuphrium in Faſtos.

Valerius Maxim. 5,1,9.

Dionyſius apud Valeſium.

Valerius Maxim.

Plinius Hist. Natural. 7, 41. jectura est, quod aliunde scimus ex ea gente continuum eum honorem tribus mansisse, ut Maximus acceptum ab Ambusto patre mox ad Gurgitem filium transmiserit. Interea quum foris res sati lætæ essent, gravibus domi discordiis seditionibusque laboratun

Zonaras. est. Plebs are alieno oppressa nova tabulas flagitabat, rem veterem & ab ducentis amplius annis varie jactatam, ut turbulentus aliqui tribunus ad commovendos multitudinis animos stimulum eun admoverat; aut improbitate fœneratorum populi indignatio ex

Florus 1, 23. arserat. Sed sub prioribus aliquo consulibus, morborum aut hostium metus remissiores in urb

Ann. V.C. 465. contentiones fecerat: Q. Marci Tremulo, P. Cornelio Arvin Consulibus; deinde proximo an

Ann. Vrb. Cond. 466. no, quum M. Claudius Marcellu C. Nautius Rutilus magistratur gererent; majores aliquanto mc tus extiterunt. ad quos compr mendos, magis quam ulliu rius negotii bellive cau rem fuiss

pium Claudium, qui deinde Cæcus est cognominatus, quem dictatorem fuisse, in antiquis monumentis reperio. Sane præter acerbitatem iniquissimi fœnoris, etiam nefaria C. Plotii libido, ægris jam hominum animis, ut citius atque vehementius exardescerent, subjecit faces. Huic T. Veturius, filius ejus Veturii, qui Consul ob turpe fœdus Samnitium populo deditus fuerat, quum ob calamitatem domesticam ad æs alienum compulsus solvendo non esset, in nexum se dedidit lubens: omniaque servilia ministeria patienter exsequutus est. Plotius adolescentulum forma liberali, ex magna spe consularis familiæ, ad infimæ fortunæ sordes depressisse non contentus, etiam p[illegible]dicitiam extorquere instit[illegible] & rem familiarem om[illegible]tatem ipsam eripue[illegible] V[illegible] rium aspern[illegible] tiu[illegible] quam[illegible]

Tabula marmorea apud Onuphrium in Fastos.

Valerius Maxim. 5,1,9.

Dionysius apud Valesium.

[illegible]ius [illegible]im.

Plinius Hist. Natural. 7, 41. jectura est, quod aliunde scimus, ex ea gente continuum eum honorem tribus mansisse, ut Maximus acceptum ab Ambusto patre, mox ad Gurgitem filium transmiserit. Interea quum foris res satis lætæ essent, gravibus domi discordiis seditionibusque laboratum

Zonaras. est. Plebs ære alieno oppressa novas tabulas flagitabat, rem veterem, & ab ducentis amplius annis varie jactatam, ut turbulentus aliquis tribunus ad commovendos multitudinis animos stimulum eum admoverat; aut improbitate fœneratorum populi indignatio ex-

Florus 1, 23. arserat. Sed sub prioribus aliquot consulibus, morborum aut hostium metus remissiores in urbe

Ann. V. C. 465. contentiones fecerat: Q. Marcio Tremulo, P. Cornelio Arvina Consulibus; deinde proximo an-

Ann. Urb. Cond. 466. no, quum M. Claudius Marcellus C. Nautius Rutilus magistratum gererent; majores aliquanto motus extiterunt. ad quos comp
mendos, magis quam ulli
rius negotii bellive cau
rem fuiss

pium Claudium, qui deinde Cæcus eſt cognominatus, quem dictatorem fuiſſe, in antiquis monumentis reperio. Sane præter acerbitatem iniquiſſimi fœnoris, etiam nefaria C. Plotii libido, ægris jam hominum animis, ut citius atque vehementius exardeſcerent, ſubjecit faces. Huic T. Veturius, filius ejus Veturii, qui Conſul ob turpe fœdus Samnitium populo deditus fuerat, quum ob calamitatem domeſticam ad æs alienum compulſus ſolvendo non eſſet, in nexum ſe dedidit lubens: omniaque ſervilia miniſteria patienter exſequutus eſt. Plotius adoleſcentulum forma liberali, ex magna ſpe conſularis familiæ, ad infimæ fortunæ ſordes depreſſiſſe non contentus, etiam [illegible]dicitiam extorquere inſtitu[illegible] & rem familiarem om[illegible]tatem ipſam eripu[illegible] V[illegible] rium aſperr[illegible] tius quar[illegible]

Tabula marmorea apud Onuphrium in Faſtos.

Valerius Maxim. 5,1,9.

Dionyſius apud Valeſium.

[illegible]ius [illegible]im.

Plinius Hist. Natural. 7, 41.

jectura est, quod aliunde scimus ex ea gente continuum eum honorem tribus mansisse, ut Maximus acceptum ab Ambusto patre mox ad Gurgitem filium transmiserit. Interea quum foris res sat lætæ essent, gravibus domi discordiis seditionibusque laboratum est.

Zonaras.

Plebs are alieno oppressa novas tabulas flagitabat, rem veterem & ab ducentis amplius annis varie jactatam, ut turbulentus aliquis tribunus ad commovendos multitudinis animos stimulum eum admoverat; aut improbitate fœneratorum populi indignatio exarserat.

Florus 1, 23.

Sed sub prioribus aliquot consulibus, morborum aut hostium metus remissiores in urbe contentiones fecerat:

Ann. V. C. 465.

Q. Marcio Tremulo, P. Cornelio Arvina Consulibus; deinde proximo anno,

Ann. Urb. Cond. 466.

quum M. Claudius Marcellus C. Nautius Rutilus magistratum gererent; majores aliquanto motus extiterunt. ad quos comprimendos, magis quam ullius rius negotii bellive cau rem fuis

pium Claudium, qui deinde Cæcus est cognominatus, quem dictatorem fuisse, in antiquis monumentis reperio. Sane præter acerbitatem iniquissimi fœnoris, etiam nefaria C. Plotii libido, ægris jam hominum animis, ut citius atque vehementius exardescerent, subjecit faces. Huic T. Veturius, filius ejus Veturii, qui Consul ob turpe fœdus Samnitium populo deditus fuerat, quum ob calamitatem domesticam ad æs alienum compulsus solvendo non esset, in nexum se dedidit lubens: omniaque servilia ministeria patienter exsequutus est. Plotius adolescentulum forma liberali, ex magna spe consularis familiæ, ad infimæ fortunæ sordes depressisse non contentus, etiam pudicitiam extorquere institu... & rem familiarem om... tatem ipsam eripu... Ve... rium asperr... tius quar...

Tabula marmorea apud Onuphrium in Fastos.

Valerius Maxim. 5,1,9.

Dionysius apud Valesium.

...ius ...im.

Dionysius Anno ab Vrbe Cond. 663. Eutropius Lib. 2.

vi Consules magistratum inierant Hi cum suis quisque legionibus. Samnium populationibus agrorum, & ruinis urbium fœde vavere: Samnitasque multis locis congredi ausos ingentibus cladibus ad pacem fœdusque petendum compulerunt. Quum enim tot prœliis juventutem pleramque, capto autem C. Pontio, consilium etiam & ducem amisissent; missis ad Consules & horum adsensu Romam legatis, ut fœdus cum ipsis quarto renovaretur, impetrarunt: credo Romanis etiam vincendo fessis, cupientibusque bellum difficile, ipsisque sæpè calamitosum, tandem aliquando certæ pacis tranquillitate componere. Illata primum Samnitibus arma M. Valerio tertium, A. Cornelio Cosso Consulibus reperio: quæ ad quartos & quinquagesimos inde Consules vario Marte exercita, aut fœderibus parum diuturnis suspensa, populum utrumque occupatum solicitumque habuerunt. An ex hoc bello triumphaverit Cornelius, in obscuro est: de Manio

Orosius 32, 2.

Livii Epit. 11.

Livius 7, 29.

nio non ambigitur; cujus fortuna eo fuit illustrior, quod aliis subinde victis hostibus, bis eodem in magistratu triumphavit. Quippe Sabini valida gens, & longa tum pace opulenta sive precibus Samnitium & propinquitatis misecordia commoti; sive victis vicinis ad se quoque perventuro incendio volentes obsistere, armata juventute Romani juris loca quædam invaserunt. Adversus hos egressus cum exercitu Curius, ut diduceret hostes, simul ne Sabinorum agri cladium bellicarum expertes haberentur, occultis itineribus copiarum partem misit; datis mandatis, *ut quam latissime possent, terrorem ubivis vastitatemque facerent.* Ea necessitas, ad sua tuenda diversis abeuntibus agminibus, formidabile Sabini exercitus robur solvit: facilemque adversus dispersos victoriam Consuli præbuit. Hac expeditione usque ad Adriaticum mare perventum est: agrorum hominumque tanta vis in potestatem venit, ut celebrata deinde fuerit Curii vox, qui

Livii Epit. 11.

Frontinus Strategematum 1,8.

Florus 1, 15.

qui pro temporum illorum disciplina factis quam verbis promptior, quum explicare singula nequiret, *Tantum*, inquit, *agrorum cepi, ut solitudo futura fuerit, nisi tantum etiam hominum cepissem: tantum autem hominum, ut interituri fame fuerint, nisi tantum cepissem & agrorum.* Sabinis pacem orantibus, veteris sub Tatio adfinitatis memoria; & quia minime gravibus odiis certatum fuerat, etiam civitas, sed sine suffragio, data est. Consulatus, quem anno sequente M. Valerius Corvinus, cum Q. Cæditio Noctua gessit, tenuis admodum ad nos fama pervenit, nisi quod sub idem tempus colonias deductas esse reperio, Castrum & Adriam, unde mari nomen, & Senam in Gallico agro. Verumtamen nondum eousque pacatis illis regionibus, magis est ut accedam auctoribus aliis, qui coloniarum istarum originem ad inferiora tempora retulerunt. Sed in Vrbe coërcendis quæ increbuerant maleficiis novus magistratus institutus est, qui vinculis sontium ser-

Auctor de Vir. Illust. cap. 33.

Florus.

Velleius 1. 14.

Anno ab Vrbe Cond. 664.

Florus.

Cicero de legib. 3, 3.

ſervandis, & quum animadverti oporteret, ſupplicio ſumendo auctores atque moderatores præeſſent. triumviri capitales appellati. Legis, à L. Papirio tribuno plebis eo de negotio latæ, hæc verba invenio: *Quicunque Prætor poſt hac factus erit, quei inter cives jus dicet, tresviros Capitales populum rogato. iique tresviri, quicunque facti erunt, ſacramenta exigunto judicantoque, eodemque jure ſunto, utei ex legibus plebeique ſcitis exigere, judicare, eſſeque oportet.* Quo capite mulctarum quoque exigendarum poteſtas ipſis data videtur: *ſacramentum* enim iis temporibus vocari ſolebat, quod pœnæ nomine pendebatur æs, quoniam illud ob ſacrorum publicorum multitudinem, & anguſtias ærarii, ſacrificiorum impenſis deſtinari conſueverat. Cenſus quoque eo anno acti memoria non alia ſupereſt, quam quod *civium capita ducenta ſeptuaginta tria millia cenſa* dicuntur. Principem Senatus ab his quoque Cenſoribus lectum fuiſſe Q. Fabium Maximum certa con-

l. 2. §. 30. *ff de O.* I.

Epit. Livii 11.

Feſtus Pompejus in voce Sacramentum.

Epit. Livii 11.

Plinius Hist. Natural. 7, 41.

jectura est, quod aliunde scimus, ex ea gente continuum cum honorem tribus mansisse, ut Maximus acceptum ab Ambusto patre, mox ad Gurgitem filium transmiserit. Interea quum foris res satis lætæ essent, gravibus domi discordiis seditionibusque laboratum est.

Zonaras.

Plebs are alieno oppressa novas tabulas flagitabat, rem veterem, & ab ducentis amplius annis varie jactatam, ut turbulentus aliquis tribunus ad commovendos multitudinis animos stimulum eum admoverat; aut improbitate fœneratorum populi indignatio exarserat.

Florus 1, 23.

Sed sub prioribus aliquot consulibus, morborum aut hostium metus remissiores in urbe contentiones fecerat:

Ann. V.C. 465.

Q. Marcio Tremulo, P. Cornelio Arvina Consulibus; deinde proximo anno,

Ann. Urb. Cond. 466.

quum M. Claudius Marcellus, C. Nautius Rutilus magistratum gererent; majores aliquanto motus extiterunt. ad quos comprimendos, magis quam ullius alterius negotii bellive caussa dictatorem fuisse dictum existimem Appium

pium Claudium, qui deinde Cæcus est cognominatus, quem dictatorem fuisse, in antiquis monumentis reperio. Sane præter acerbitatem iniquissimi fœnoris, etiam nefaria C. Plotii libido, ægris jam hominum animis, ut citius atque vehementius exardescerent, subjecit faces. Huic T. Veturius, filius ejus Veturii, qui Consul ob turpe fœdus Samnitium populo deditus fuerat, quum ob calamitatem domesticam ad æs alienum compulsus solvendo non esset, in nexum se dedidit lubens: omniaque servilia ministeria patienter exsequutus est. Plotius adolescentulum forma liberali, ex magna spe consularis familiæ, ad infimæ fortunæ sordes depressisse non contentus, etiam pudicitiam extorquere instituit, cui jam & rem familiarem omnem, & libertatem ipsam eripuerat. Deinde Veturium aspernantem, & quidvis potius quam tantum flagitium pati paratum, verberibus crudelissimis lacerat: ille in publicum se proripiens, & ad consulum tribunal

Tabula marmorea apud Onuphrium in Fastos.

Valerius Maxim. 5, 1, 9.

Dionysius apud Valesium.

Valerius Maxim.

ab accurrente multitudine deductus, *de intolerabili crudelitate & libidine creditoris* queritur: & adparebant vibices, verberumque recentes notæ. Consules igitur rem non negligendam rati, de ea retulerunt ad Senatum: dictisque sententiis Plotius in carcerem duci jussus: omnesque per totam Vrbem, quotquot æris alieni caussa nexi erant, lege de eo negotio lata, liberati sunt. Non sum nescius, *Dionysius.* pro T. Veturio ab aliis Publium quendam, tribuni, qui inter Caudinæ pacis auctores fuisset, filium *Livius 8, 28.* memorari: sed & anno ante hæc tempora quadragesimo simillimam ob caussam lex de nexis lata fertur. Ceterum nihil vetat, ut plurium fœneratorum ea improbitas fuerit; & priori lege, ut fit, etiam per debitorum patientiam, inter angustias rei familiaris nihil recusantium, sensim neglecta, ejusdem exempli recens factum admonuerit, ut in posterum ea de caussa plenius atque diligentius caveretur. Sed populo non modo nexu verum etiam fœnoris sævitia

tia liberari cupienti, gratæ licet ultionis legiſque impetratio non ſatisfecit. Verum, ut in morbis quibuſdam acrioribus remediorum diligentia quum mitigatus videri poteſt, magis accenditur dolor; non multo poſt adeo exulcerata res eſt, ut quum tribuni plebis legem de novis tabulis ſummo niſu perferre contenderent, neque minoribus aut copiis aut animis à creditoribus reſiſteretur, plebes exemplo majorum urbe relicta, trans amnem in Ianiculum montem ſecederet: obſtinato conſilio, niſi re impetrata, ad penates ſuos non redeundi. Quum parum adverſus hæc opis in Conſulibus eſſet, (M. Valerium Potitum, C. AElium Pætum fuiſſe conjiciunt) ad ultimum arduis temporibus remedium deventum eſt, ut dictator diceretur. dictus eſt Q. Hortenſius. Is adhibitis quæ tempus & cauſſa poſtulabat fomentis, quum eo maxime diſtineri pacem civitatis intelligeret, quod ſcita ſua contemni, legemque Publiliam ſperni plebs indigne

Zonaras.

Livii Epit. 11.

Anno ab Vrbe Condita 467.

Epit. Livii 11.

Livius 8, 12.

 gne

gne ferret, quamquam multis reluctantibus, cedendum temporibus esse censuit: novaque lege in Esculeto lata iterum accuratius sanxit, *ut, quod plebes jussisset, omnes Quirites teneret.* His aliisque lenimentis revocata ad concordiam & lares suos plebe, dictator sive morbi subita vi, sive curis & laboribus oppressus, quod antea nemini contigerat, in magistratu mortuus est. Inde minor aliquamdiu ordinum in urbe dissensio fuit: sed imperii sensim deformata dignitas, quum plebe ad ambitiosorum hominum fraudes parum cauta, & vel potestatis exercendæ caussa quibuslibet rogationibus accipiendis facili, multa sciscerentur, quæ reipublicæ decus, & ad extremum ipsa fundamenta convellerent. documentum insigne res regentibus, ne vulgus, si re familiari commoda uti possit, majora non cogitaturum, injuriis opulentiorum ad cupiditatem potestatis qua uti non didicit, adigi patiantur. Legem quoque de suffragiis circum hæc tempora latam esse crediderim

Plinius 16, 10. Agellius 15, 27.

Augustinus de Civit. Dei, 3, 18.

rim, qua patres in comitiorum incertum eventum auctores fieri cogebantur. Hactenus enim eo jure utebantur, uti magistratum gerere non posset, cui populi suffragiis datus esset, nisi patres auctores fuissent facti. Continebantur interdum hoc vinculo improvida plebis studia, & quamquam raro repræhenderent comitia patres, tamen quia jus ipsis erat, tamquam repræhensuri metuebantur. Tum vero ferente legem tribuno plebis Mænio, populi quidem aucta potestas; sed eadem opera salubris & reipublicæ decora comitiorum severitas debilitata est. Q. Hortensio dictatore mortuo, creatum alium, quidam auctores sunt, rei gerundæ caussa, Q. Fabium Maximum, cujus tertia hæc dictatura fuerit. ei L. Volumnius C.F.C.N. Flamma Violens magister equitum fuisse dicitur. Bellum enim ea tempestate cum Volsiniensibus erat Etrusca gente: id opportunum fuit, ad exhauriendum, quidquid in urbe novis rebus pronum, ac superioris discordiæ nimium

Livius 1, 17.

Cicero pro Planc.

Cicero in Bruto.

Pighius in Annalibus Romanis. Anno 466.

Livii Epit. 11.

memor esset. Accessit etiam nova bellandi cum Lucanis caussa: qui Thurinos, Italiæ, qua magna Græcia est, civitatem, prægraves accolæ multis injuriis ad fidem Romanorum confugere compulerant: bellumque adversus Lucanos C. Aelio tribuno plebis rogante, populus sciverat. Educti igitur exercitus, & utrobique res gestæ sunt, quarum memoria, cum auctorum qui eas perscripserant annalibus, amissa est. Thurini C. AElio statuam & coronam auream dono dederunt. Consulatus C. Claudii Caninæ, M. AEmilii Lepidi nulla re memorabili, quæ tradita reperiatur, insignis sequitur. Nisi quod Etrusca & Lucana bella tum etiam gesta videntur. Manii etiam Curii de Lucanis reperitur ouatio: quæ & inter quatuor ejus triumphos, toties enim triumphasse illum invenio, numeranda est. Sed quo anno, quove in magistratu aut imperio res eas gesserit, ignoratur. Major inde moles & clade non contemnenda nobilis exorta est, bello cum Senonibus Gallica gente

Plinius 34, 6.

Anno ab Vrb Con. 468.

Auctor de Viris Illust. cap. 33.

te contracto. Hi sæpe bellum cum populo Romano, sæpe pacem habuerant; jamque decimum ferme annum post cladem in agro Sentinati acceptam, quum Decio se devovente magnus eorum numerus cæsus est, quieverant; nisi quod juventutem suam adversus Romanos mercede ab Etruscis conduci paterentur: tum vero majore cum manu quam aliquot ab annis sveviffent, in Etruriam progressi, Aretium obsidebant. Aretini fœdus à Romanis & antea petierant, sed eo negato, impetraverant inducias, quarum tempus nondum exierat. Ceterum major in eo spes erat venturi auxilii, quod arma Gallica numquam concuti sciebant, quin eam rem magnopere ad se pertinere Romani arbitrarentur. Itaque missis in urbem legatis, ut sibi subveniretur adversus communem hostem, petebant. Interea se circumegit annus, quo C. Servilius Tucca, L. Cæcilius Metellus Consules fuerunt. Pro Cæcilio Cælium annales quidam memorant: Sed

Polybius 2. *Livius* 10,29. *Polybius*. *Livius*, 10, 37. *Anno ab Vrb. Con.* 469.

Sigonius in Fastis. Cœliæ gentis inferior nobilitas ante annum ab Vrbe Condita sexcentesimum sexagesimum, consularem imaginem nullam habuisse creditur.

I. FREINS.

I. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM LIBER SECVNDVS.

Loco Libri Duodecimi Liviani.

P. Cornelio Dolabella, Cn. Domitio Calvino Consulibus, quum iterũ Gallici belli terror se commovisset, multosq; Tuscorum arma cum Senonibus sociare nunciaretur, Aretinorum periculum sibi minime negligendum esse Patres censuerunt. Sed quia neque Dolabella ex Volsiniensi agro, neque ex Lucania Domitius exciri sine rerum gerendarum incommodo poterant; *L. Cæcilium Metellum prioris anni consulem, tum prætura fungentem, ad Aretinos obsidione liberandos quamprimum coactis copiis exire Senatus jussit.* Ne tamen temere sumptum esse bellum videretur, præmitti legatos placuit, nunciaturos *Aretium in fide Romanorum esse: justiusque facturos*

Anno ab Vrb. Con. 470.

Polybius.

Marianus Scotus.

Appianus apud Fulvium Vrsinum.

cturos videri Gallos, quando fœdus cum Romano populo habeant, si adversus amicos atque socios juventutem suam conduci non patiantur. Hæc legatio quum pagos Senonum circumiret; Britomaris quidam regii generis ferox adolescens, cujus pater inter Etruscorum auxilia cæsus à Romanis fuerat, insana vindictæ cupiditate flagrans, non homines modo compræhensos, sed & ipsa sacrosancti muneris insignia, minutatim dissecuit sparsitque. Rei tam atrocis fama quum hinc in urbem, inde in castra Dolabellæ Consulis accidisset, irritatis vehementer animis, bellum Senonibus indictum est: statimque missos fecit Etruscos Dolabella, magnisque itineribus cum exercitu per Sabinum ac Picenum agrum, ad fines Senonum contendit. Senones subito hostium incursu, & absente copiarum suarum robore, cum paucis & inconditis occurrentes facile profligantur. Consul nullo dato victis spatio exurit vicos, ædificia omnia diruit, vastat agrum omnem,

Epit. Livii 12.

Appian.

mnem, denique puberibus occiſis, imbelli mulierum & puerorum multitudine abducta, quam pauciſſima poteſt humani cultus veſtigia iis in locis relinquit. Britomaris captus, & vario cruciatuum genere tortus, ad triumphum ſervatur. Per eoſdem dies haudquaquam pari fortuna res apud Aretium geſtæ. L. Cæcilius prætor ante ipſum oppidum cum Senonibus Etruſciſque adverſo Marte conflixit. Septem tribuni militum, multique præterea inſignes viri cum ipſo Prætore cæſi ſunt: ex legionibus & auxiliis hominum millia plus minus tredecim deſiderata. Sed minor apud Gallos hujus victoriæ lætitia, quam cognito patriæ excidio luctus atque conſternatio fuit. Contractis qui ubique per Etruriam militabant popularibus, homines iræ ac doloris pleni, conſilii ſpeique inopes, quum ſedes, quibus reciperentur, nullas uſquam haberent; quaſi fato quodam ad exitium eos trahente, Romam pergendi capiunt impetum: *non aliter patriæ ſuæ vaſtatori-*

Dionyſius apud Fulvium Urſin.

Appian.

Hiſt. Miſc. 2, 13.

Polybius.

Auguſtinus de Civit. Dei, 3, 17.

Oroſius 3, 22.

Appian.

Eutropius lib. 2.

toribus rependi vicem posse, quam si urbem ipsorum simili clade adfectam intueri cogerentur, neque minoribus animis viribusque, caussis etiam acrioribus ab Aretio Romam petere; quam majores sui ab ejusdem Hetruriæ urbe Clusio profecti, eamdem illam urbem occupassent. His inter se vocibus instincti, ruunt: natura impatientes moræ, & tum, ut incautos hostes opprimerent, etiam consilio properi. Sed per hostilem regionem ducentibus, varia impedimenta objecta sunt: spatiumque fuit, quo provideri adversus hunc tumultum posset. Ita rejecti, dum per ignota & infesta omnia, nulla certa destinatione vagantur, in Domitium Consulem incidunt: protinusque cum eo conserunt manus. Sed adversus rationem atque disciplinam infelix temeritas fuit: occisis in prœlio multis, reliqui desperatione atque rabie accensi, ferrum, quod frustra in hostes strinxerant, suis corporibus admoverunt. Ita florentissimam modo nationem, ob scelus interfectorum legato-

Appian.

rum

rum tam velox tamque vehemens ultio compræhendit; ut aliquot mensium intervallo penitus excisa, inter gentes, quarum jura violaverat, numerari desierit. Nam & parvæ Senonum reliquiæ, quæ ad Boios, vicinam & consanguineam gentem, se receperant, eodem anno à Dolabella Consule internecione deletæ sunt. Quum enim atrocitate cladium suarum, & ejusdem calamitatis metu, Boios Etruscosque concivissent, ad lacum, qui Vadimonis appellatur, pugna commissa, magnus Etrruscorum numerus cæsus est, Boii perpauci effugerũt, Senonum omne nomen ita periit, ut nemo superesse putaretur ex ea gente, quæ Romam urbem incenderat. Sub id tempus, Senam coloniam deductam esse vero propius videtur: quo Romanis universa regione potitis, nomen Senonum in ea parte Italię funditus interiit. Etrusci tamen Boiique, sequente statim anno, quum ex iis qui puberes interea facti fuerant, exercitum supplevissent, iterum fortunam pugnæ ten-

Florus 1. 13.

Polybius.

Florus.

Polybius.

Plinius 3. 15.

Polybius.

tentare ſunt auſi. Tum igitur à Q. AEmilio Papo victos fuiſſe crediderim: hujus enim & C. Fabricii conſulatus primus cum in annum incidit; Papoque provinciam Etruriam obveniſſe conſtat. Sed in pleriſque annalibus qui adhuc leguntur, rerum iſtarum memoria, majorum interventu, obliterata eſt. Quod enim tot continuis bellis atque victoriis, maxima virtutis & potentiæ incrementa Romanus populus quotidie caperet; adductæ in metum, quæ adhuc per Italiam ſui juris erant civitates genteſque, maximum atque periculoſiſſimum conflavere bellum: junctis tamquam ad communes omnium hoſtes prædoneſque opprimendos conſiliis & viribus. Neque differti arma viſum eſt, donec adhuc Boiorum Etruſcorumque reliquiæ diſtinendis Romanorum copiis ſufficerent. Primi Samnites, fracto rurſum fœdere cum Lucanis Brutiiſque palam ſociantes conſilia, proruperunt. Sed hos C. Fabricius Conſul compluribus prœliis vicit. Vno maxime memorabili, quum Thu-

Anno Vrbis Cond. 471.

Dionyſius apud Fulvium Vrſinum.

Livii Epit. 12.

Dionyſius.

Thurinam Vrbem iterum premente Statio Statilio, ſignis collatis dimicatum eſt; fuſiſque magna cum ſtrage hoſtibus, ipſa etiam caſtra expugnata captaque. Memoriæ proditum eſt, quum ſtrenue caſtra defenderentur, ſcalas adferente quodam vaſti corporis juvene, Romanos animatos, plenam victoriam reportaviſſe. Cæſa dicuntur in prœlio & caſtris hoſtium millia viginti: quinque millia, cum ipſo Imperatore, ſigniſque militaribus viginti capta ſunt. Poſtero die quum donaret eos Conſul, quorum inſignis opera fuerat, *vallaremque coronam ei ſe daturum* dixiſſet, *qui caſtra hoſtium primus tranſcendiſſet*, quæſitus ingenti ſtudio reperiri non potuit, ſi miles fuiſſet, ultro ſe oblaturus huic tanto honori. Creditum igitur vulgatumque eſt, *Martem ipſum auctorem ejus operis cauſamque victoriæ fuiſſe*: Conſuliſque edicto ſupplicatio ei eſt habita, militeſque laureati magna cum lætitia ſupplicatum ierunt. Conſpirantes adverſus Romanum populos, nullis

Plinius 34, 7.

Valerius Maxim. 1, 8.

Ammianus Marcellinus 24, 15.

Valerius Maxim.

Ammian. Marcell.

Valerius Maximus.

Zonaras

lis adhuc auxiliis publice Tarentini juverant: qui præcipui fœderis istius auctores, tamen aliorum laboribus quam suo discrimine lacessi Romana arma, bellique eventum prætentari, sapientius arbitrabantur. Sed minime diu tenuit ista dissimulatio, quin casu quodam insanæ plebis temeritatem provocante, civitatis consilia nudarentur. Iam tum ea Italiæ ora, consvetudine Græcorum, à quibus Tarentus ceterarumque Vrbium pars pleraque conditæ fuerant, deliciis spectaculorum atque histrionum immodice gaudebat, præcipua Tarentinorum luxuria, quos adeo corruptis moribus egisse memorant, ut plures epulas ludosque solennes reciperent, quam anni dies essent. Forte in theatro majore juxta portum sito ludos spectabant; quum L. Valerius (alii *Cornelium* nominant) duumvir navalis, decemque Romanæ naves portum introituræ se ostendunt: pernicioso utrisque errore, quum ignari rerum omnium Romani tamquam amicum & hospitale

Strabo lib. 6.

Florus I, 18,

Appianus apud Iulvium Vrsin.

tale

tale littus peterent; Tarentini conſcientia væcordes, claſſem hoſtili animo conſilioque miſſam eſſe interpretarentur. Adeſt Philocharis, quem ob turpitudinem vitæ cives ſui *Thaidem* appellabant; is veterum quorundam fœderum illata mentione, fas eſſe Romanis negat. Lacinium promontorium prænavigandi: *obviam iri ſtolide ferocibus barbaris, ſuperbiamque, malo coerceri* jubet. Acclamat temeraria multitudo præ continua crapula non bene mentis compos. Hominis fœdiſſimi de tanta re ſententia omnium adſenſu accipitur. ec mora, decurritur ad arma naveſque: Romani nullam ad rem minus quam ad pugnam parati, fugæ ſe committunt. Sed celeriter inſequentibus Tarentinis evadunt naves quinque, totidem à pluribus circumventæ in portum rediguntur: ex his deprimuntur cum ipſo duumviro quatuor; una capitur: homines ætate & robore militari interficiuntur: cetera turba in ſervitutem venditur. Mox ab eadem animi levitate bellum Thurinis inferunt,

Zonaras.
Appian.
Florus.
Dio apud Fulvium.
Appian.
Oroſius 4, 1.
Zonaras.

Appian. ferunt, criminantes *eorum opera Romanum ea in loca venisse, qui Graeci quum essent, barbaram gentem, quam cognatos vicinosque Tarentinos, dubiis rebus defensores habere maluissent.* Vrbs in potestatem redacta diripitur: ejiciuntur principes: præsidium Romanum pacta

Dio. incolumitate dimittitur. Romæ re audita, erat quidem pro magnitudine injuriæ non levis indignatio; sed bellum novum ea tempestate sumi non placuit: legatio, quæ de

Livii Epit. 12. injuriis quereretur, decreta, mandatumque legatis, *ut captos restitui,*

Appian. *Thuriis res ablatas aut æstimationem justam reddi, exules reduci, rerum istarum auctores populo Romano dedi postularent.* More Græcarum urbium in Theatro concionem populi cogere Tarentini solebant: huc ægre admissi legati, turbam

Dio apud Fulvium Vrsinum. ebrietate & otio lascivientem repererunt. nam tum quoque dies dies festus agebatur. ibi quum legationis princeps L. Posthumius

Zonaras. verba facere orsus esset, ludibriis petulantissimæ multitudinis exceptus, multo etiam acriores odiorum

rum caussas retulit Romam, quam extulerat. Quippe tam contemptim habuerant eum, ut sermoni ejus de cetero quidem attenderet nemo: sed quoties aliquid ut ab homine Romano parum Græce prolatum esset, tota concio solveretur in risum, barbarum increpantes conviciarentur, cultum Legatorum, nam togati aderant, exploderent: postremo etiam theatro extruderent, jura gentium nequidquam invocantes. Fœdum inde dictu, sed ad licentiæ popularis coërcendam temeritatem utile exemplum traditur. abeuntibus legatis inter confertam Tarentinorum turbam, quæ in ipso theatri exitu constiterat, scurra quidam Philonides (nam hoc quoque moribus suis corrupta civitas debet, ut celebrata sint annalibus scurrarum nomina; Tarentinoruum principum ignorentur) sacra legatorum vestimenta, canis impudentis instar, urina resperfit. Vnius spurci & furiosi hominis ea noxa videri potuisset, nisi protinus adgnovisset temulenta civitas, risuque

Dionysius apud Fulvium Vrsin.

Dio.

Dionysius.

Appianus apud Fulvium Vrsinum.

Valerius Maxim. 2,2,5.

que & plausibus factum illud comprobantium totum theatrum insonuisset. Posthumius hac voce edita, *accipimus omen, ô scurra, quando & ea nobis datis, quæ non petimus*; conversus ad multitudinem, vestemque ignominia adfectam ostentans, ubi redintegratis cachinnis, etiam versus in populum Romanum contumeliosos cani saltarique videt; *ridete*, exclamat, *ridete Tarentini dum licet: nam postea quidem large flebitis.* iratis adhæc Tarentinis *& quo magis*, inquit, *stomachemini, prædico, vestem istam sangvine multo vobis eluendam esse.* Posthæc, nullo alio accepto responso, abnavigarunt. Iam Romæ magistratum occeperant *L.* AEmilius Barbula, Q. Marcius Philippus Consules. His senatum habentibus, quum & prætextam (nam uti erat fœdata, eam adtulerant legati,) cernerent; & ipsis exponentibus ceterum injuriæ tam multiplicis ordinem discerent patres: commotis majorem in modum animis omnium, dubium non erat, quin armis vindicari contume-

Dionysius.

Dio.

Zonaras.

Dionysius.

Appian.

Anno ab Vrbe Condita 472.

Appian.

meliam oporteret. Sed quia tot aliis adversus validissimas gentes bellis districtæ vires erant, statimne, an postea, contra Tarentinos mittendus exercitus esset, parum expediebant: multosque per dies ab orta luce ad occasum solis re in senatu disceptata, quum alii *nihil tentandum priusquam ceteræ civitates, aut saltem quæ finitimæ Tarento essent pacarentur; alii sine mora decernendum esse bellum* pugnarent: postremo numeratis sententiis Senatus consultum factum est, *ut de bello Tarentinis inferendo ad populum ferretur.* Id quum populus consensu jussisset; ad Æmilium Consulem, qui jam in Samnium ad exercitum profectus fuerat, scriptæ sunt literæ, *ut omissis præsentibus castra in Tarentino agro poneret, & nisi de illatis injuriis satisfaceret populus Tarentinus, eum justo pioque bello persequeretur.* Tarentini non amplius cum paucis & inermibus hominibus, sed instructo exercitu negotium sibi futurum esse cernentes, tamquam ex diuturna crapula expergefacti, jam

Dionysius.

Appian.
Zonaras.

Appian.

jam serio quid faciundum esset consultabant. bellum accipere periculosum; imperata facere servile videbatur: neque vitari utrumque poterat. Variantibus igitur sententiis exsurgens quidam. *Quid frustra dies altercando terimus,* inquit, *Tarentini? Venerunt tempora, quæ facta magis quam verba postulent: sed ad qua ex usu publico administranda consiliis rectis opus sit, & ore libero. Neque sane moveor, quod antehac communi quodam liberarum civitatum morbo, dictis ad gratiam compositis, etiamsi crebro nocerent, estis oblectati: tum enim, ut fit inter res prosperas, quid potissimum reipublicæ conduceret, parum animadvertebatis. Iam autem in finibus nostris exercitus Romanus, & ante ipsas portas hostilis terror est: eo magistro profutura jucundis facile discetis anteponere. Neque sic accipiatis, tamquam exprobraturus præterita surrexerim. nam veterem quidem culpam intempestive objicere, inimici & alienis erroribus petulanter insultantis animi est: probi viri & salutis communis studiosi, peccata civitatis*

Ecloga ex Diodori Lib. 21.

vitatis tegere aut excusare malunt, nisi quoties ad calamitatem publicam amoliendam, præteritarum offensarum recordatio grande momentum habet. Nam ab errore quidem omni, homines quum simus, immunes haberi velle, nimium & superbum: sed ad eumdem lapidem crebro impingere; neque saltem eventu temeritatem castigante ad cautionem erudiri, id vero jam vix bene humanum est. Ad unius hominis vocem naves Romanas depressimus: mox Thurios cognatam gentem hostilibus odiis vexavimus, quod ab Romanis defendi, quam à Lucanis Brutiisque diripi maluerunt: legatos Romanorum per turpem dictu contumeliam violari tulimus. *Florus, I. 18.* *Bellum igitur quo carere potuimus, & grave bellum, & periculosum, & improvisum, alienissimo tempore nostro adtractum est. Denique jam in agro Tarentino Romana castra sunt: & nos adhuc incerti omnium, bellum formidabile an pacem indecoram satius sit accipi, deliberamus. Atque utinam nunc demum obliti blanditiarum, obliti privatorum commodorum, dignitatem*

utilitatemque publicam spectantes in commune consuleremus! esset unde vel fœdera honeste, vel arma tuto sumerentur. nunc in duas vos abire partes, & propemodum factiones video. non judiciis, aut ex conditione rerum sumpto consilio; sed suis quisq; caussis ducitur. cur enim tam paucos juvenes & pauperes in ea sententia esse video, quæ pacem laudat? aut cur nemini fere divitum & seniorum bellum placet? an alia tam æqualiter divisæ civitatis caussa est; quam quod hi rebus quietis fœnori suo agrisque frui volunt: illi, si bellum conflatum sit, in imperiis, aut ex licentia prædæ compendium sperant? etiam olim hoc morbo laboramus, neque à longo jam tempore respublica nostra hominibus caruit, qui domesticas opes augere studerent, etiam cum periculo & detrimento civitatis. Quibus omnibus occurrere poteritis rectissime (dicendum enim est quod ex præsentibus utilissimum esse censeo) si neque pacem ematis ea conditionum vilitate, quæ jura liberæ civitatis minuat: neque vestras tantummodo vires belli tam difficilis terroribus oppinatis.

Zonaras.

Diodorus.

Appianus

Sæpe

Sæpe à majoribus copiarum nostrarum imperium externis ducibus commissum est. Archidamum Agesilai filium, postea Cleonymum, mox Agathoclem, Peloponneso aut Sicilia evocavimus. Memoria nostra, quum finitimorum armis infestaremur, Alexandrum Epirensem Patres nostri acciverunt: eo consilio non solum ipsi commodis rebus usi sunt, sed etiam nobis florentes reliquerunt. Est eadem hodie inter nos & Epirotas amicitia: neque illi hodie exercitu ac duce minus valent. Et recens beneficium nostrum Pyrrhus habet, quem Corcyræos oppugnantem justa classe juvimus. Ergo non meum hoc, sed qui ante nos Rempublicam hanc felicissime rexerunt, hominum sapientissimorum consilium esse existimatote: quod vel ideo sequi debetis, quia in priore exemplo quasi totam ejus rationem cum eventu ipso perspicere potestis. Sed tamen etiam alioquin argumenta magna sunt & evidentia. Nemo inter nostros ita excellit, ut ei æquo animo parituri sint cæteri: quæ vero sint æmulationis pericula quoties acri & potente cum hoste res est, scitis: & quem-

Strabo lib. 6.

Livius, 8, 24.

Pausaniâs lib. 1.

quemcumque faceretis imperatorem, vel nimio pacis studio; vel cupiditate gerendi belli, detrimentũ vestris rebus adferre posset. taceo adversum Romanos, gentem armis induratã, non quolibet duce bellum tuto geri. Veruменimvero, quemadmodũ nemo dubitat, virtute & consilio militari ante Pyrrhum nemo est. Sed venire forsitan nolet? immo vero quia rerum gerendarum cupidissimus, bellum in præsentia nullum aliud habet, non modo veniet ipse lubenter, sed etiam adducet copias validas & præliorum non rudes. & ne ab ipso libertati nostræ metuamus, iis cum eo conditionibus transigetur, quibus respublica intuto sit. Hac ratione fiet, ut bona cum spe sumere bellum, & vel impetrare pacem commodam, vel etiam dare gloriosam possimus. quamquam hoc potius eventurum non improbæ spei est, ut prius Romani nobiscum æquis legibus transigant, quam hoc rerum statu Pyrrhum accipiant in Italiam, qui quondam ex eadem Epiro minoris aliquanto gloriæ potentiæque regem timuerunt. Hoc consilium non eo tantum vicit, quod publicæ salutis

Plutarchus Pyrrho Cap. 25.

viam

viam haud aſpernandam aperuiſſe videbatur; ſed etiam contrarias in opiniones diviſa concione, quum neutra pars, obſiſtente altera, pertendere poſſet, quod proximum erat, ſententiam, quæ media quodammodo videbatur, univerſi prætulerunt. Ferunt vulgato per civitatem rumore, decretum de Pyrrho acciendo factum eſſe, Metonem quemdam hominem frugi, ſumpta corona marcida & facula, ebriorum more, cum tibicina theatrum intraviſſe: populum Tarentinum, ſolita laſcivia, juſſiſſe, *ut progreſſi in medium, ille voce, muliercula tibia canerent.* tum Metonem, facto ſilentio, dixiſſe; *Bene facitis Tarentini, quod ſaltandi canendique copiam præſtatis, quibus libet: nam Pyrrho in urbem admiſſo vix erit, ut liceat amplius noſtro nobis arbitratu vivere.* Moto ad hæc populo, atq; orto murmure, veriti qui auctores injuriarum adverſus Romanos fuerant, ne pacificis conſiliis valentibus ad ſupplicium ipſi dederentur, increpito vulgo, *quod ab homine temerario tam indigne de-*

Plutarch. Pyrrho cap. 26.

rideri pateretur, impetu facto, Metonem theatro exegerunt. ita nemine deinceps adversante, decretum ratum fuit. At Romanus Consul, quum nihil ab Tarentinis pacati responderetur, præterea mitti ad Pyrrhum legatos cum muneribus accepisset; ad belli consilia
Zonaras.
conversus, agrum populatur, oppida alia pugnando, alia deditione capit, damno ac terrore complet omnia. Mittuntur etiam
Orosius 4, 1.
ad prohibendas injurias ab Tarento copiæ: fit conflictus acer, sed superiore Romano, multis suorum amissis, Græci in urbem compelluntur. AEmilius regionem omnem impune vastat uritque. Territis ea clade Tarentinis, ut multitudo, quanto secundis rebus insolentior, adversis tanto impensius in timorem præceps est, Agidi, qui Romanæ amicitiæ retinendæ perpetuus auctor fuerat, imperium permittitur. Cupiditatem spemque pacis auxerant ex principibus quidam ab Romano duce dimissi, qui *humanitatem ejus, & ceteros etiam Tarentinos supe-*
Zonaras.

superiore prælio, aut per agros passim exceptos, indulgenter atque benigne haberi, prædicabant. Sed mutavit animos erexitque Cineæ fiducia, cum auxiliaribus copiis ab Epiro venientis. Namque Pyrrhus ingens animi, & Magni modo Alexandri æmulatione vastissimum imperium spe complexus, ipsis quasi fatis invitantibus, ad perficienda quæ destinasset, pandi sibi viam credebat. Confirmatum etiam oraculi Delphici voce narrant, ambigui quidem sensus, & utramvis in partem facilis flecti, sed quod interprete cupiditate rex pro certo & secundo acceperit. quippe de belli quod suscepturus esset eventu consulenti redditum responsum ferunt: *posse eum Romanos vincere*. Sed plus, opinor, animorum dabat Tarentina legatio, quæ *ex sua civitate, Lucanisque, Messapiis, & Samnitibus, ceterisque populis, qui eodem fœdere tenerentur, facile viginti millia equitum, trecenta quinquaginta peditum conscribi posse*, attulerat. His igitur copiis si Romanos in ordinem redegisset, haud magno

Augustinus de Civ. Dei 3,17.

Ennius apud Ciceronem de Divinat. 2,26.

Plutarch. in Pyrrho cap. 27.

Iustinus 18, 1. negotio ceteræ Italiæ dominationem ſe adepturum ſperabat. Inde brevis in Siciliam trajectus oſtentabat *Plutarch.* inſulam Agathoclis exciſa domo vacuam & diſcordem: quam etiam hereditario jure, quod ex Lanaſſa filia Agathoclis liberos ſuſceperat, ſuæ domui poſſe vindicari rebatur. His ex ſententia confectis Carthaginem bello erat petiturus. Fama eſt Cineam præſtanti ſapientia virum, quo immodicas regis cupiditates, paratamque felicitatem præſentibus bene utendi turbaturas, ipſius quoque confeſſione coërcendas eſſe oſtenderet; *quid devictis Romanis agere conſtituiſſet?* interrogaſſe. Atque illo ſubinde alias ex aliis victorias naſcituras eſſe demonſtrante, ſubjeciſſe; *quid igitur confectis iſtis omnibus acturi ſumus?* Tum vero *pacis & otii bonis affatim fruituros* reſpondente, excepiſſe Cineam: *quid igitur vetat, ô Rex, quin ſtatim iis fruamur, quum præſto ſint: novis autem bellis ſuſcipiendis corrumpi penitus amittique poßint.* Sed Pyrrhus iterata legatione Tarentinorum,

&

& ambitione ſua victus, *patrium eſſe reſpondit Epirotis, non pro ſe tantum, ſed etiam pro ſociis & amicis bella capeſſere.* Ceterum tegendo interiori conſilio ſuo, cum legatis anxie pepigit, *ut lato ipſis auxilio ſtatim rediret domum, neque diutius, quam neceſſum eſſet, ab iis in Italia detineretur.* Inde confeſtim ad bellum adparandum ingenti ſtudio verſus, navium longarum magnum numerum complevit; alias præterea, quibus equi virique tranſportarentur, adornavit: pleriſque legatorum Italicorum, quo ſub ſpecie honoris obſidum vicem retineret, in delectu agendo copiiſque conducendis uſus, ceteros cum tribus armatorum millibus, addito, qui præeſſet Cinea, Tarentum præmiſit. Horum adventu ſpes pacis abrupta, abrogatum Agidi imperium, & uni eorum qui ex legatione redierant, decreto populi datum eſt. Neque multo poſt miſſus à rege Milo, Tarentinam arcem firmavit præſidio, murorumque cuſtodiam & tutelam ſibi depopoſcit: gratulante impe-

Iuſtinus. *Diodori Ecl. g ex lib. 22.*

Zonaras.

Pauſanias lib. 1.

Zonaras.

Plutarch.

Zonaras.

rita multitudine, quod penes peregrinos molestiam & labores esse, sibi otium cum securitate relictum existimabat. annona igitur militibus, pecunia Pyrrho, alacriter decreta. Interea L. AEmilius transmarini militis adventu cognito, quo tutioribus locis hybernaret, exercitum in Lucaniam transducere instituit. Erat iter per angustos quosdam calles, quos ab altera parte præruptæ inviæque rupes, ab altera mare claudebant: & intellecto ducis Romani consilio Tarentini naves scorpionibus & ballistis instructas admoverant litori; militemque per arctos & obnoxios tramites incedentem missilibus impetebant. AEmilius viam virtuti negatam astu explicuit, captivis quos in ultimum agmen rejecerat, latera prætexens ordinum, quæ periculo patebant. Horum misericordia Tarentini, dum suos ferire metuunt, etiam hostibus pepercerunt. Hæc ferme eo anno ad Tarentum gesta. Romæ vero C. Fabricius Luscinus, qui in consulatu suo Samnitas Bruttiosque

Frontinus 1, 4.

Zonaras.

que

que & Lucanos præclare vicerat, triumphans Capitolium ingressus est. Eundemque honorem non ita multis post diebus Q. Marcius Consul obtinuit; ex Etruria, rebus ibi prospere gestis, reversus. Quæ cum caussa, bello Etrusco nondum finito, ex provincia revocaverit, tempore alieno (nam Fabricius A. D. III. nonas Martias triumphavit) non traditur: ego accitum à Senatu conjicio, qui tum exspectatione Pyrrhi solicitus, præsidia undique conquirebat. Nam & eo primum tempore, quum tanta undique belli mole coorta, imperium pluribus exercitibus defendi oporteret, proletarii, quibus antiquitus vacatio militiæ fuerat, sacramento rogari cepere. arma, quæ parare per inopiam non poterant, publice data: ut legionibus alibi occupatis, hæc manus per globos in muris foroque disposita, stationibus & excubiis urbem tueretur. Neque tamen his consiliis averti potuisset imminens clades, nisi fortuna urbis imperaturæ periculosissimis temporibus ingentes

Capitolina fragmenta.

Orosius 4, 1.

Augustinus de Civit. Dei 3, 17.

Ennius apud Agellium 16, 10.

viros reſervaſſet, ac neſcio an maximos omnium, qui umquam in iſta civitate fuerint. non ita divitiis & ſplendore generis, quam contemptu opum, & à virtute nobiles. Hæc enim ætas Curios, Fabricios, Coruncanios tulit: nullarum imaginum aut facultatum viros, ſed ampliſſimæ gloriæ, quam rectiſſimi exempli homines, ſummo rei militaris uſu, parique morum innocentia pepererunt: utrobique ſalutares patriæ, quæ adverſus Regem ambobus metuendũ, non magis opus habebat viris, qui ferrum hoſtile retundere poſſent, quam qui aurum contemnere. Pyrrhum interea vere non exſpectato peditum duo & viginti millia, tria equitum adducentem, elephantos præterea viginti, & funditorum ſagittariorumque modicam manum, orta in medio curſu tempeſtas ita jactavit, ut ab extremo periculo minimum abeſſet. Claſſe diſjecta, pluribuſque navigiis adflictis, quum etiam prætoria navis laboraret, in mare ſe dedit Pyrrhus, & maximo cum labore vix tandem

Zonaras.

Plutarch. Pyrrho cap. 31.

dem enatavit. Corporis tamen male habiti ægritudinem, animi robur ſublevabat: & cura Meſſapiorum, qui ſuum in littus ejectum, omni ſtudiorum officiorumque comitate coluerunt. Eorumdem opera navibus quibuſdam, quæ procellæ vim evaſerant, adductis; pauci equites cum duobus elephantis, & minus duobus millibus peditum collecti. Cum hac manu Tarentum proceſſit: obviam egreſſo cum militibus ſuis, Regemque deducente Cinea. Magnis Tarentinorum gratulationibus exceptus, paucos dies quieti dedit. quo ſpatio quum civitatis mores ita comparatos eſſe cerneret, ut his obtinentibus, neque ſervari à quoquam poſſent, & ipſos quoque defenſores ſuos peſſumdaturi eſſent, diſſimulavit in præſentia. Sed ubi paulatim convenientibus quæ diſperſæ fuerant navibus, copias idoneas habuit; gymnaſia & porticus, in quibus otioſa juventus dies totos obambulando nugandoque conſumebat, occluſit: epulas compotationeſque

ve-

vetuit: ſolennia ludorum ex intemperantiſſimo uſu ad juſtam mediocritatem reduxit. Poſt hæc delectum juniorum ſevere egit: monitis, ut ſolebat, conquiſitoribus ſuis, *grandes eligerent, ſe eos fortes redditurum.* Hos manipulis ſuorum permixtos, ne ſeorſim habiti ſeditiones agitarent, eadem duritia & ſeveritate diſciplinæ exercuit; capitis pœna infrequentibus propoſita. Qui vero in armis nō eſſent, eos majorem diei partem in foro agere coëgit. Quarum rerū inſolentia, homines inter pudendas delicias nati educatique, mirifice angebantur, *ſervitutem* appellando, ſi perire ſocordia & luxuria cupientes, ſalvi eſſe cogerentur. Onerabat invidiā ſatellitum quorundam regiorum intemperies, qui ſuo arbitratu hoſpitia deligentes, etiam invitis & reluctantibus dominis occupabant: parique deinde licentia inter uxores eorum liberoſque verſabantur. Ergo faſtidio præſentium multi relicta urbe in agros emigrabant: donec id quoque clauſis portis adpoſiti cuſtodes pro-

Frontinus Strat. 4, 1.
Zonaras.
Plutarch.
Zonaras.
Plutarch.
Appianus apud Valesium.

prohibuerunt. Tum vero Tarentini ſe pro ſocio dominum accepiſſe ſero intelligentes, quod unum poterant, per indignationem & queſtus ſortem ſuam miſerabantur, aliquanto liberius, ubi per aliquam idoneam cauſſam convenientes, præter ſolitos animi adfectus, etiam vino incaluiſſent. Neque deerant qui ad Pyrrhum referrent: arceſſitique nonnulli quod inter convivium parum honorifice de Rege loquuti eſſe arguerentur. Sed horum quidem periculum cujuſdam inter eos ſimplex & ingenioſa confeſſio diſcuſſit: *Et hæc diximus*, inquit, & *longe graviora dicturi fuimus, niſi vinum defeciſſet*. Ibi Pyrrhus ut qui vini quam hominum eam culpam videri mallet, adridens dimiſit eos. Ceterum diffiſus civitatis moribus animiſque, ut quemque plurimum apud Tarentinos auctoritate, conſilioque pollere animadverterat, cauſſis repertis ſtructiſve, ad filium Ptolemæum (quem diſcedens ipſe regno præfecerat annorum quin-

Zonaras.

Valerius Max. 5, 1, 3. *ext.*

Zonaras.

Plutarch. Pyrrho cap. 16.

Zonaras.

Iuſtinus 18, 1.

quindecim adoleſcentem) ablegabat: alios per occultas inſidias de medio tollebat: erant quos adfectata humanitate complexus, inter familiariſſimos haberet, quo populo ſuſpectiores fierent. In his Ariſtarchus erat, vir inter primates amore civium & eloquentia excellens: hunc quia nihilominus in magna apud multitudinem gratia eſſe cernebat, per cauſſam certi negotii navigare in Epirum juſſit. Ariſtarchus, quum refragari Regis imperio, præſentis exitii; obedire, non quidem æque velocis, ſed tamen æque certi videretur: conſcenſa navi paulum provectus, flexit curſum ad urbem Romanam, & receptus in fidem de rebus multis magniſque Senatum largiter edocuit. Dum hæc Tarenti Pyrrhus adminiſtrat, nihilo ſegnius ad bellum gerendum apud Romanos delectus agebantur, cogebantur pecuniæ, miſſo ad ſocias civitates C. Fabricio, qui auctoritate gratiaque ſua deterreret à ſtudiis rerum novarum: quidam, quorum ſuſpecta

Zonaras.

Dio apud Fulv. Urſinum.

ſpecta levitas erat, etiam præſidiis in opportuna loca impoſitis in fide retinebantur. Quidquid enim ubivis injuriæ acceptæ perſuaſione ægrum, aut cupiditate novandi turbidum erat: id omne, tot adverſus unam gentem conſpirantium populorum robur, & bellicoſiſſimi Regis exſpectatio commoverat. quo intentiores Romani, capita ſeditionum mature opprimendo, ſecuritati ſuæ providebant. Eo tempore caſus Præneſtinorum principum memorabilis fuit: qui nocte jam ingruente quum adducti Romam eſſent, cuſtodiæ cauſſa concluſi ſunt in ærario publico, tum demum intellectis fallacis oraculi ambagibus, cujus fide popularibus ſuis, ad defectionem eos impulſuri, ſæpe ſpoſponderant, in fatis eſſe, *uti Romanum ærarium à Præneſtinis occuparetur.* Solicitos Patrum animos (nam & Fabricium à ſociis retineri audiverant, ut eo pignore ſuos ab Romanis incolumes reciperent; & ad Etruſcos, ad Vmbros, ad Gallos contra populum Romanum incitan-

Zonaras.

Dio.

Zonaras.

Dio apud Fulvium Vrſinum.

tandos, legatos mitti) nova insuper cura oppressit rei quum facto ipso atrocis, tum formidabilis exempli, ne apud omnes Italos alienissimo tempore Romana fides in suspicionem & odium adducerentur. In extremo Italiæ litore contra Siciliam Rhegium est, Græci nominis temporibus illis florens & opulenta civitas. Ea quum adventu Pyrrhi magnum & terribile bellum cerneret consurgere, præterea classibus Carthaginensium in illo mari vagantibus terreretur; diffisa viribus suis arcessendum à Romanis præsidium existimavit. Missa sunt militum millia quatuor, ex Campaniæ coloniis scripta manus, & inde legio Campana appellata; tribuno militum Decio Iubellio deducente. His ab initio quidem neque fides in defendenda urbe, neque diligentia defuit. Deinde, quia belli propinquus metus nullus erat, paulatim otio & Græcæ consuetudinis imitatione in luxum resoluti, præsentemque copiam cum dura & laboriosa vita, quam eousque egerant,

Polybius l. 7.

Livii Epit. 11.

Livius 28,28,3.

Dio apud Valesium.

rant, comparantes, opportunitatem urbis, & incolarum felicitatatem, ſermone cupiditatis & invidiæ pleno, in circulis & hoſpitiis ſuis, agitare ceperunt. Delectabatur eo facto Decius, qui & ipſe pari væcordia ductus, ſceleratum occupandæ urbis conſilium pridem animo conceperat. Favebat occaſio præſentis belli, quo ſciebat ita diſtringi Romanos, ut Rheginam rem curaturi non eſſent: & in adverſo litore Mamertinos, exemplum ſimul felicis ſceleris, & ſimilis perfidiæ haud dubios propugnatores, præterea communis patriæ neceſſitudine junctos, intuebatur. Nam & hi ex Campania oriundi, quum ſuperioribus annis inter Agathoclis auxilia ſtipendium feciſſent, à Meſſeniis pro amicis excepti, civibus trucidatis aut ejectis urbem occupaverant, domoſque & conjugia miſerorum inter ſe partiti fuerant. Etiam veterum Campanorum ſubibat memoria, qui Capuam poſſederunt, ſimili latrocinio Tuſcis ademptam. Quum res ſatis placeret, ea

Polybius.

Dio.

Polybius.

Diodori excerpta ex lib. 21.

Polybius.

Livius 4, 37.

ea consultatio supererat, quonam modo facinus impune patraretur, neve, ut in urbe populosa, pauciores à pluribus circumventi cæderentur. Confingit epistolas tamquam à Rheginis ad Pyrrhum scriptas, ut præsidium Romanum ei proderetur. Vocantur secreto milites, epistolæ, quasi interceptæ, recitantur: queritur acerbe de perfidia Rheginorum Decius: ex militari multitudine quidam, ad hoc præparati, succlamant; *armis expediendam salutem, & exitium ipsis destinatum, in auctorum capita vertendum esse*: adest etiam ex compacto, qui nunciet *in Rhegino litore classem Pyrrhi conspectam esse, & secreta colloquia habita*. Miles supra priorem animi cupiditatem, etiam perfidia hostium & periculi metu accenditur. Consensu omnium in hanc sententiam disceditur, *ut ignari imparatique oppidani opprimantur: cæde virorum facta, fortunæ publicæ privatæque omnes legioni cedant*. Fit facinus indignum & atrox: Decius quosdam ex principibus ad cœnam vocatos,

tos, inter ſacra hoſpitalis menſæ obtruncat: alii paſſim in domibus ſuis trucidantur: majori parte Rheginorum interfecta, ceteri patria ejiciuntur, ab iiſdem illis, quos paulo ante ut cum patria ſervarentur, amicorum atque ſociorum nomine in eam acceperant. His patratis, nova fit publicæ rei forma: ædes atque facultates miſerorum tamquam hoſtilis præda inter latrones dividuntur: cæde adhuc recenti matronæ virgineſque maritorum atque parentum ſuorum interfectoribus nubere coguntur: jura nomenque Rheginæ civitatis crudelis & perfidioſa legio ſibi vindicat. Sed bene conſuluit mortalium generi DEVS, quod plerumque ſcelerum inſignium exempla, eadem & vindictæ illuſtris documenta ſunt: ne quis magis ſucceſſu maleficiorum animari ad paria conſilia poſſit, quam exitu eventuque deterreri. Adeo veræ felicitati cum facinoroſis non convenit: neque ulla certior eſt inſania, quam exiſtimare, ſcelere quemquam fieri beatio-

Strabo lib. 6. Dio.

Diodori excerpta lib. 22.

tiorem. Vt enim quæ post hanc vitam manent supplicia, quæ maxima sapientes esse sciunt, nulla putentur: (solet enim hominum incredibilis stultitia vix iis habere fidem; quæ vident: nedum ut inexpertis moveantur) attamen etiam quum prosperrime procedunt omnia, interno vulnere lacerat animum delictorum conscientia: viventium nomen, mortuorum memoria, apud homines in odio & detestatione est: ac plerumque idipsum quoque, quod fœdissime partum, laboriosissime retentum est, non DEO, non hominibus, inulta scelera diu patientibus, ingenti cum dolore eripitur. Iuvat hic referre breviter Decii Iubellii ceterorumque furoris ejus participum pœnas, quæ quidem earum temporibus his connexa sunt: nam extremum exitium, interea variis casibus torti, decimum in annum distulerunt, ut in tempore memorabimus. Igitur prædonibus istis non diu lætæ, aut etiam inter ipsos tranquillæ res fuere. Metum à Romanis & Pyrrho utcumque, præ-

Livius 28,28.

Diodorus.

ter

ter occasionem temporum, Mamertina societate propellebant; & consilio neutros lacessendi. Hoc enim tutissimum visum ex præsentibus, inter initia sua, dum ex violenta & subita origine nova civitas coalescit, abstinere bello: quod neque adversus Regem se tuto sumpturos esse videbant; & promptiorem sperabant à Romanis veniam, si contra ipsos arma non tulissent. Prima dissensionis caussa, ut inter latrones oportuit, ex iniqua divisione raptarum rerum orta est. Ejectus per seditionem Decius Messanam confugit: qui Rhegii erant milites scribam ejus M. Cæsium imperatorem legerunt: eodem honore Decius, quum pecuniam secum grandem adtulisset, à Mamertinis auctus est; neque læta sibi, neque diuturna fortuna. Nam evenit, ut oculorum gravi ægritudine correptus, medicum insignem acciendum curaret; ultione divina jam ad plures acerbioresque pœnas nefarium hominem rapiente. Adductus ergo medicus est Rheginus domo, sed quia

Valerius Maxim. 2. 7, 15.

Diodorus.

Appian. apud Valesium.

quia multis ab annis Messanæ habitaverat, origine non Decio tantum, numquam ulli Rheginorum se commissuro, sed plerisque ejusdem urbis incolis incomperta Ille memor patriæ, & injurias ejus ulcisci certus, persuadet homini, se strenuum quidem adferre remedium, sed eventus tuti, celerrimæque efficaciæ. Sic admoto medicamento quod cantharidum succo temperaverat, vetitoque tolli, priusquam ipse reversus ad ægrum esset, sine mora conscenso navigio, ex urbe Messana profugit. Decius incredibili dolore satis diu tolerato, postquam medicus non redit, amoveri collyrium jubet: eo diluto, luminibus orbatum se reperit. Ita infamis, exul, contemptus, cœcus, animo & corpore ægro, tamquam vinculis constrictus, ad pœnam servatur: miro quodam divinæ ultionis ingenio, ut ab eo cui salutem suam crediderat, cladem istam pateretur; qui prius ipse, quos tueri debuerat, immanitate perfidiaque circumvenisset. Quæ documenta historiis consignari

Diodorus.

Appian.

gnari tradique generis humani intereſt; cui numquam ſatis perſvadetur, quantum à recta prudentiæ ratione abſit ea calliditas, per quam ob falſa quædam bona virtute fideque ſpretis, per fœdas & iniquas libidines in vera mala ruitur.

I. FREINSHEMII SUPPLEMENTORUM LIVIANORUM

LIBER TERTIUS.

Loco Libri Tertiidecimi Liviani.

INterea Romæ parte copiarum ad præsidium urbis, & incertos belli casus retenta, novis Consulibus exercitus & provinciæ datæ sunt. P. Valerio Lævino Tarentini & Pyrrhus; Ti. Coruncanio Etrusci belli reliquiæ obvenerunt. Lævinus magnificum ad famam & terrorem ratus, hostem à se lacessitum videri; simul utile civitati, si quam longissime belli metum & incommoda ab agro Romano avertisset: confestim in Lucaniam moto exercitu, castellum opportuno situ operibus permunivit, valido præsidio imposito, quo & Pyrrhi cœpta tardarentur, & Lucani, quorum perfidia timebatur, ad hostem non auderent desciscere. Audito Romani Consulis adventu Pyr-

Anno ab Urbe Condita 473

Zonaras.

Pyrrhus, quamquam socii nondum convenerant, turpe sibi & detrimentosum fore judicans, si inter primordia belli formidinis indicium ullum edidisset; cum copiis quæ aderant, incontanter obviam progressus est. Vt tamen per caussam aliquam honestam traheret negotium, caduceatorem misit cum literis, quarum hæc sententia fuit. *Rex Pyrrhus Lævino Salutem. Audio te contra Tarentinos venire cum exercitu. Sed eo dimisso, cum paucis ad me venito: caussa enim cognita, quod alteros alteris præstare æquum erit, etiam nolentes præstare cogam.* Ad hæc Lævinus: *Nos neque controversiarum nostrarum te sumimus arbitrum, neque hostem pertimescimus. Tu vero absurde facere videris, caussas alienas cognoscere satagens, qui propriæ culpæ reus, nondum Italiæ, injussu nostro, initæ pœnas nobis pependisti. Ergo non adversus te minus, quam adversus Tarentinos instructo cum exercitu venio, Marte judice, auctore generis nostri, de nostro jure disceptaturus.* Neque diu

Plutarch. Pyrrho cap 34.

Zonaras.

Plutarch.

moratus signa movit; & inter Pandosiam & Heracleam urbes, loco campestri, ab hostilibus castris divisus Siri amne, consedit. Fama est Pyrrhum speculandi caussa ad amnem progressum, quum castra Romana diligenter spectavisset, uni ex amicis, cui Megacles nomen erat, dixisse; *Ordo certe barbarorum istorum minime barbarus est: at facta mox noscemus.* Tum autem ad ripam firma collocata statione, quæ transitum tentantes arceret, opperiri socios constituit: *Zonaras.* super rationem belli, quod Romanos in hostili regione rerum necessariarum inopia laboraturos esse sperabat, etiam fiducia Lævini anxius: cujus ille admirationem novo testimonio nuper auxerat; dimissis impune hostibus, *Frontinus 4, 7. Zonaras.* qui ad exploranda castra venerant: & adjecto, *sibi præterea majorem alium exercitum esse.* Inter *Gotefridus Viterbiensis. Otto Frisingensis.* hæc, ut vicinis castris, velitationes continuæ fiebant: ad summam rerum proficiebatur nihil. Igitur diebus ferme quinquaginta per hæc leviora certamina consumptis;

ptis; Consul, quod iisdem caussis ad festinandum prœlium, quibus Pyrrhus ad differendum movebatur; milites in concionem vocatos consilii sui certiores facit, adversus novi hostis metum confirmat, Pyrrhi famam, belluarum terrorem, quantum potest, elevat: denique rebus omnibus ita se parat, ut vel volente cum hoste congrediatur vel etiam invitum cogat ad certamen. Itaque postquam Pyrrhum manere in sententia videt, equitatum omnem, tamquam ad agrorum prœdam excursurum, præmittit: ipse cum instructis legionibus opperitur, donec in adversa ripa tumultus & clamor fiat. Æquites magno à castris intervallo circumvecti, qua incustoditum flumen erat, transjiciunt; stationem pro hostili ripa collocatam cursu petunt: Epirotæ, subita re perterriti, ad castra sua se recipiunt. Pyrrhus intellecto hostem adesse, equitatum omnem, tria millia erant, quanta maxima celeritate potest, ad amnem rapit: sperans Romanos inter transeundum

Zonaras.

Plutarch.

 dum

dum ordinibus ſolutis, & cœco vado cum iniquitate aquæ ſolique luctantes, occupari poſſe. Sed quum Romani equites ſe objeciſſent, invectus ante primum ſuorum agmen, non imparem famæ ſuæ pugnam edidit; ſplendidis armis conſpicuus, neque minus inſigni robore animique præſentia: quum ita totam aciem conſilio imperiiſque regeret, tamquam omni alio labore ſolutus eſſet; ita ubi res poſcebat adcurrens prœliaretur, tamquam ſolum ad ſe militis officium, ad alium univerſæ rei cura pertineret. Interea Leonatus quidam Macedo, quum ex hoſtibus quemdam notaſſet, qui ceteris omiſſis omnibus, unum in Regem tota volitantem acie intentus, quacumque parte illum ſe inferre vidiſſet, eo quoque equum agebat; monuit Pyrrhum. Cui ille, *fatum* inquit, *ô Leonnate, mortalium effugerit nemo. Ceterum neque hic Italus mecum, neque alius quiſquam, impune congredietur.* Vix eloquutus hæc fuerat, qnum Oplacus (hoc nomen erat viro, Frentanæ

turmæ præfecto) infesta lancea equum percutit Regis: atque illius equum vicissim excipiens Leonnatus. ibi circumfusi Regis amici Oplacum pugnantem interficiunt; Regem eripiunt. Sed iste casus magnopere perculit regios, ipsum esse cæsum opinantes. Quare ut confirmaret suos, simulque pericula sibi intentata declinaret, paludamentum & arma cum Megacle commutat: illoque in pugna relicto ad phalangem ordinandam adducendamque pergit. Occurrunt & Romanæ legiones. certatatur diu acerrime, eventu adeo dubio, ut memoriæ sit proditum, septies alternante prœlii fortuna, modo Romanos hostium, modo Tarentinos Epirotasque Romanorum terga vidisse. Sed proxime desperationem Pyrrhi res adduxerat Megaclis cædes, quem regiis armis monstratũ ex diversa acie fortissimus quisq; regis interfecti gloriam adfectans impetebat: donec eques nomine Dexter interempto detractam chlamydem galeamque maximis cum clamoribus ad Consu-

Zonaras.

Plutarch.

lem ferens, fidem patratæ cædis utrique exercitui fecit. Iam omnia terroris atq; consternationis apud Græcos plena erant: fugissentque haud dubie nisi quamprimum nudo capite obequitans Pyrrhus, *seque vivere & adesse* voce magna testatus, tantumdem fiduciæ Romanis, quantum suo militi formidinis desperationisque dempsisset. Lævinus adesse tempus ratus quo ultima remedia experiretur, signum equitibus sustulit, quos in insidiis collocaverat, ut terga hostium incurrerent. At Pyrrhus in hoc agmen elephantos agi jubet, ipsos quoque in ultimum terrorem hostium reservatos. Id consilium adflixit spes Romanas, eventumque totius pugnæ secundum Pyrrhum dedit. nam & homines ipsi vastorum corporum mole, terribilique superstantium armatorum specie stupentes, quodvis potius ingens & formidabile portentum, quam animalium à natura productorum formam videre videbantur: & equi ad conspectum odoremque & stridorem tum

Frontinus Strategematum 2, 4.

Plutarch.

Zonaras.

Frontinus 2, 4.

Pausanias lib. 1.

Florus 1, 18.

Plinius 8, 6.

tum primum visarum belluarum exterriti, protinus confusis ordinibus, qua cuique proximum erat, abripiebantur; sessoresque vel excutiebant, vel frustra renitentes secum auferebant in fugam: & in suorum aciem incurrentes omnia trepidatione tumultuque miscebant. Insequutis elephantorum rectoribus, multi fugientium ab iis qui in turribus belluarum constiterant, vulnerati sunt: plures ab elephantis ipsis confecti obtritique. Sed Consule omnia experto cohærebat utcumque acies; donec immissa Pyrrhi imperio Thessalica ala male resistentes fregit disjecitque. Neque dubium habetur, quin eo situ loci quo tum conclusi tenebantur, cæsi omnes captive forent, ni præter consuetudinem Pyrrhi, qui hoc imperatorium rebatur, non pertinaciter instare fugientibus, ne alio tempore desperatione salutis acrius resisterent; etiam præceps in vesperam dies regios à persequendo desistere coëgisset. Adjuvit etiam fortuna reliquias infelicis exercitus, quod ele-

Zonaras.

Plutarch.

Frontinus 2. 6.

Eutropius lib. 2.

elephantus accepto vulnere conversus, etiam ceteros barritu turbavit. Ea res morata hostes, spatium fugientibus dedit, quo transmisso amne pervenire in Apuliam possent; ibique urbis cujusdam munitionibus adversus instans periculum tegerentur. Cæsa eo prœlio Romanorum sociorumque peditum millia quatuordecim & præterea octingentos septuaginta reperio; ducentos quadraginta sex equites, captos in universum mille octingentos duodecim; in his equites duos & octingentos: amissa signa militaria duo & viginti. Quo magis miror, auctores qui hæc tam adcurate exsequuti sunt, negare numerum ex regio exercitu desideratorum adnotatum esse: quum Dionysius scribat Lævinum amisisse paulo minus millia quindecim; tredecim interiisse ex victoribus: Hieronymus autem Cardianus, æqualis istorum temporum scriptor, de Romano exercitu non plus septem millibus cecidisse tradat; de regio, intra quatuor millia. Sed hoc inter omnes

Gotefridus Viterbiensis.

Orosius 4, 1.

Plutarch.

omnes constat, flore ducum militumque suorum victoriam eam Pyrrho constitisse: exceptæque dicuntur voces, *non minus victum se eo prælio quam victorem discessisse* ferentis. etiam quum Tarentino Iovi spolia donaque figeret, fassus hoc fertur, inscripto ejus sententiæ titulo: querentibusque sociis respondisse; *næ ego, si iterum sic vicero, sine milite revertar in Epirum!* Ipsum quoque Regem hoc prœlio grave vulnus accepisse auctorem habeo: sed quoniam alii tale nihil tradiderunt, casusque diversarum pugnarum misceri nonnumqnam video; non ausim uni, in silentio plurium & accuratiorum, credere. Magna profecto pertinacia certatum esse hoc etiam argumento fuerit, quod postridie ejus pugnæ, quum cæsorum corpora Pyrrhus inspiceret, [b] quæ ad humanitatis & clementiæ famam humari jusserat; Romanos omnes in hostem versos honestis vulneribus oppetiisse cernens, exclamavit: *O quam proclive mihi erat Orbis imperio potiri Romanos habenti milites.* Neque con-

Orosius

Iustin. 18, 1, 7.

Livii Epit. 13.

Eutropius.

Florus 1, 18, 17.

Zonaras.

Dio apud Valesium. contatus est eorum, quos in potestate habebat, animos appellatione blanda magnisque promissis adoriri, ut apud se stipendia facerent: & abnuere perseverantes nihilo sequius humaniter clementerque habuit; & vinculorum, & omnis quæ fortunam captivorum comitari solet, contumeliæ expertes. *Orosius.* At Romanos prœlio tam male acceptos alia mox clades terruit, ut longe impar detrimento, ita majoris aliquanto formidinis & religionis. Nam ad manifestam deorum iram referebatur, quod pabulatores forte dimissos subito coorta tempestas ita perculerat, ut inter horribilem cœli fragorem cadentibus fulminibus quatuor & triginta interirent, adflati & semimortui relinquerentur duo & viginti: jumentis etiam eodem turbine extinctis aut debilitatis compluribus. Pyrrhus interea quum *Plutarch.* vacua & deserta Romanorum castra cepisset; victoria non segniter usus, promovit copias, vastandisque proximorum quorumq; agris, ab amicitia Romanorum permul-

tos

tos populos avertit. Supervenere deinde socii Lucani Samnitesque. quibus leviter castigatis *quod pugnaturo non adfuissent*, partem tamen spoliorum dedit: eo ipso magnopere lætus & exsultans, *quod præter suas copias Tarentinis tantum auxiliis adjutus, Romanorum ingentem numerum fudisset*. Intento in victoriæ fructum Pyrrho, alia ex parte Lævinus curando saucios, colligendo dispersos, manum rursus haud contemnendam effecerat. & Senatus, quamquam multi culpam acceptæ cladis imputabant Consuli, Fabriciusque dixerat, *non sibi Romanos ab Epirotis, sed Lævinum à Pyrrho victum videri*; supplementum ei mittendum censuit. Quum voce præconis edictum esset, *qui in occisorum locum patriæ navare operam vellent, uti nomina darent*; certatim dantibus, celeriter duarum legionum numerus expletus est. His copiis auctus Consul, Pyrrhi vestigia sequendo, quibus poterat exercitum ejus incommodis vexabat; & quum occupandæ Capuæ

Iustinus 18,1.

Plutarch.

Zonaras.

Plutarch.

Zonaras.

Plutarch.

Appian. apud Ful. Vrsinum.

Zonaras.

puæ consilia Regem agitare comperisset; festinanter exercitu ducto, prævenit eum, cunctisque ad defensionem paratis, ab invadenda urbe deterruit. Pyrrhus Neapolim flexo itinere, atque ibi quoque spe sua frustratus, protinus ad ipsam Romam magnis itineribus Larina via contendit. Iam ab Anagnia & Hernicorum agro, *Appianus* Fregellis obiter expugnatis, Præneste pervenerat, intra vicesimum *Florus* 1, 18, 24. ab urbe lapidem: sed urbani magistratus simul atque de clade auditum fuerat, novis delectibus ex Senatusconsulto juniores arma- *Plutarch.* verant; aliudque non invalidum auxilium Populi Romani fortuna tempore necessario providerat. Consul enim alter Tib. Coruncanius *Zonaras.* meliore fortuna cum Etruscis congressus, universam gentem novis fœderibus obstrinxerat: & ad tutelam patriæ revocante Senatu, *Appianus* nullo alio hoste distractus cum exercitu victore accurrebat. Pyrrhus quum Etruscos ad arma retrahere *Zonaras.* frustra tentavisset; præter urbem suis præsidiis tutam, duos

duos Consulares exercitus, alterum à fronte, alterum à tergo imminere cogitans, in Campaniam regressus est. Vbi Lævinum majoribus sibi copiis, quam ante cladem habuisset occurrere videns, *cum Hydra Lernæa sibi negotium esse dixit, cujus præcisa capita paulo post, numero etiam aucto, renascerentur.* Quia tamen priori victoriæ confidebat, eduxit copias, & tamquam pugnaturus instruxit. quoque suorum simul alacritatem experiretur, simul perterrefaceret hostem; clamorem tollere milites, ac elephantos ad barritum ciendum incitari jussit. Redditus est à Romanis longe major atque terribilior clamor: unde de animis utrorumque conjectans, abstinendum sibi prœlio in præsentia judicavit: & victimarum exta parum læta caussatus, exercitum in castra, & inde, magna cum præda & captivorum agmine, Tarentum reduxit. Romani qui durissimo tempore de constantia sua nihil remiserant, sed de totius belli eventu semper amplas spes & oratio-

Eutropius.

Zonaras.

Florus 1, 18, 19.

Zonaras.

Appianus

Plutarch.

tiones magnificas habuerant; præmia virtutis tum maxime celebranda rati, L. Æmilio Barbulæ ob res in consulatu gestas decreverunt triumphum: isque de Tarentinis, Samnitibus, & Sallentinis, qui inter auxilia Tarentinorem fuerant, A. D. VI. Idus Quintileis triumphavit. Sed P. Valerio Consuli negotium datum, *ut Setinum in agrum abductis exercitus victi reliquiis, castra muniret, hyememque sub pellibus agere cogeret.* Per eadem tempora quum de captivis in Senatu agitatum esset, *redimine eos placeret?* ista sententia tenuit. credo præcipue movisse animos equitum casum, quos fortiter sustentata pugna donec elephanti aberant, horum superventu consternati equi sine ulla sessorum culpa cædendos vinciendosque hostibus præbuerant. Missi sunt hujus negotii caussa præcipuæ dignationis legati, P. Cornelius Dolabella, Senonum deleta gente nobilis, C. Fabricius Luscinus, Q. Æmilius Papus, qui biennio ante collegæ in consulatu fuerant.

Pyr-

Tabula Capitolina.

Frontinus 4, 1.

Dionysius apud Fulvium. Cic. Bruto, cap. 14.

Pyrrho à natura magnorum animorum indiviſa comes inerat humanitas; ſed hanc ambitione auxerat, errore pervulgato miniſtras imperii virtutes eſſe putans, cui uni intemperantiſſime deditus, huc rationes ſuas omnes referebat. Et quamquam audacia bellique artibus nemini ſua ætate ducum poſtponendus eſſet; omnia tamen prius experiri ſolebat, quam armis rem permitteret: animoſque hoſtium ut quiſque opportunus erat, metu, cupiditate, voluptate, miſericordia, denique conditionum æquitate ac utilitate moliebatur. Igitur nunciato Roma legatos venire, tot conſulares ad majorem certe aliquam rem mitti ſuſpicatus, pacis componendæ mentionem illaturos eſſe ſperabat. Quo igitur & tutior, & honoratior acceſſus eorum foret, ad ipſos uſque fines agri Tarentini Lyconem natione Moloſſum cum præſidio miſit obviam: ipſe vero cum ornato equitatu venientibus extra portam occurrit: deductoſque perquam honorifice ac hoſpitaliter,

P. lyænus Strategemat. 6, 6.

Zonaras. Val Max. 5, 1. Hiſt. Miſcella. T. Diaconi 2, 16. Dio apud Fulvium Urſinum.

ter, rebus omnibus laute atque liberaliter habuit. Illi quæ ad moderationem animi pertinent præfati, *quanta ſortis inconſtantia; quam ſubitæ bellorum vices eſſent, neque præſciri futura poſſe*; mandata edunt: *ſe ad recipiendos captivos ſuos veniſſe, ſive certo in capita precio redimi, ſive cum Tarentinis aliiſve permutari pateretur.* Pyrrhus nihil magnæ rei ſine conſilio amicorum ſtatuere conſveverat: quo tum quoque convocato, Milo quidem ſvadebat, *ut captivis retentis fortuna ſua uteretur, neque bellum niſi perdomitis Romanis omitteret.* Longe diverſa Cineæ oratio fuit: qui commemorata *Senatus populique Romani conſtantia, quam ſæpe extremis temporibus ſuis invictam oſtendiſſet*; ſubjecit: *Aliorum fortaſſis hoſtium aut mores oderimus; aut contempſerimus arma: cum hac gente, ô Rex, amicitiam tibi potius quam bellum habendum eſſe cenſeo. neque reddi modo captivos, ſed etiam donari ex uſu tuo fuerit. neque differendum arbitror, quin legatos cum muneribus Romam mittas, qui conditio-*

Dionyſius. *Zonaras.*

ditionibus æquis pacem conficiant. Hoc enim illud tempus esse arbitror, quo rem tibi necessariam, si quid judico, etiam cum dignitate facere possis. Nunc enim rebus adhuc prosperis de pace agens & facilius, quæ volueris, impetraveris; & nulla alia caussa, quam animi solita magnitudine, pacem obtulisse videberis iis, quos integrum fuisset armis ad servitutem cogere. & absit quidem omen, tuæque res, sicut ceperunt ire, pergant. Sed tamen homines sumus; & si fortuna veterit, neque tam facile porro negotium erit pacis, neque pari cum decore tractabitur. In hanc sententiam loquutis quoque ceteris, & ipse Rex adsensus, vocari legatos Romanos jubet. Qui ubi venerunt, hunc in modum egisse fertur: *Res equidem indigna est, quam facitis Romani! Quum enim amicitiæ mecum ineundæ rationem nullam habeatis, bello captos repetitis; ubi reddidero, iisdem illis adversus me usuri. Quod si igitur revocatis ad meliora & utrisque profutura mentibus, fœdus atque societatem mecum instituitis; vestros & cives universos,*

Dionysius apud Ful. Ursin.

sos,

sos, & socios quos cepi, sine precio recipite; Sin vero vobis hostiles animi manent, neque ego pro sano me facturum arbitror, si odia vestra tot fortium virorum manibus instruam. Neque vero tanta mihi rei nummariæ difficultas est, ut pecuniis Romanorum indigeam; quos decebat potius, si amici essemus, liberalitate mea locupletari. Simul non spernendi precii munera legatis dari jussit; *plura se & meliora alias daturum* professus. Hæc in commune legatis omnibus præsentibus dicta actaque. Ceterum cum solo deinde C. Fabricio longior & adcuratior sermo fuit: neque referre piget, quod apud idoneos auctores reperi. Quum itaque remotis arbitris colloquerentur, inter cetera regem ita dixisse postea vulgatum est: *Ego vero quum ceteros Romanos omnes amicos habere expeto; tum præsertim te, C. Fabrici, quem inter ceteros civili militarique virtute præstantissimum esse judico, unum deesse tibi indignor, quod re familiari angustiore utens, debitum magnis viris splendorem tueri minime potes. Sed hanc fortunæ inju-*

Appianus apud Iul. Vrsin.

Zonaras.

Dionysius

Zonaras.

Dionysius.

injuriam ego diutius tibi molestam esse non patiar, daboque auri argentique facti & infecti eam copiam, qua ditißimorum quorumque census facile vincas. Hoc enim inprimis loco fortunæque meæ convenire persuasum habeo, eximiorum hominum, qui potius gloriæ quam pecuniæ adcumulandæ studuerunt, gravem inopiam consolari: id quidem ego valde pulchrum opus esse reor: neque magnificentiæ regiæ vel monumentum illustrius usquam poni, vel augustius diisque gratius donarium suspendi posse. Quare non tam dedisse beneficium putabo, quam adcepisse, si meis te copiis adjuvari siveris. Neque tamen id à te petiturus eram, si mihi gloriosa largitio tantum, tibi vero parum decora fuisset: nunc autem quia non ad proditionem aut indignum moribus tuis facinus ullum emeris; quid est, cur hospitale munusculum, amicißimo animo oblatum, infesto & pertinaci velis aspernari? Ego enim aliud à te desidero nihil, nisi quod à viro optimo patriæque amantißimo fieri poßit, imo debeat; ut Senatum à præfracta illa pervicacia ad æquitatem & con-

Plutarch. Pyrrho cap. 43.

& consilia mitiora transducas, quod res est docendo, neque bellum sine maximo vestro & damno & periculo geri; neque à me, qui Tarentinis auxilium pollicitus, primo etiam prælio victor discessi, integra fide atque dignitate deseri posse. Neque vero me delectat vobiscum dimicare, quos amicitia mea quam odio digniores arbitror: & multis interea negotiis obortis, quæ præsentiam meam desiderent, in regnum meum reverti mallem. In hoc fidem quam postulabis dabo: quo & tu de animo meo securus esse poßis; & ceterorum dubitationes tollere: si qui forte negabunt Regibus tuto credi posse propter unius aut alterius vesaniam, qui nullo intellectu honesti, pactis atque fœderibus donec utilia viderentur stantes, simul atque levitatis precium apparuit, fidem quam occasionem neglигere maluerunt. Pace vero confecta, nihil aut mihi jucundius, aut utilius utrisque fieri posset, quam si mecum in Epirum naviges, primo inter meos loco, & in bello legatus futurus, omnisque fortunæ meæ particeps. Nam & ego possessionem nullam preciosio-

Appianus apud Ful. Vrsinum

Dionysius.

cisiorem esse puto, quam fortis & fidelis amici. & animo tuo Regia fortunæ adparatus, Regiorumque negotiorum majestas congruit. Hæc ergo si in commune contulerimus, quæ maxima per homines censentur bona, vicissim alter alterum adjuvantes nullo negotio adipiscemur. Hic ubi finem dicendi Rex fecisset, post modicum intervallum Fabricius infit: *De virtute, quidem, si quid ejus in me belli domive animadverti potuit, mihi supervacaneum est quidquam adtingere; quando jam aliis de ea credidisti: neque itidem de paupertate necessum est exponere, quod exigui agelli tuguriolique dominus, non fœnore, neque mancipiorum operis, sed laboribus hujus corporis alor. nam & ista referentibus aliis existimo te adcurate didicisse. Si vero me deteriore ob paupertatem conditione, quam Romanorum quemlibet, esse suspicaris; certe, sive ultro, sive alienam sequutus opinionem ita conjecisti, mirifice falsus es. Mihi enim comtemptis opibus virtutem & officium sectanti nullus umquam miseriæ sensus fuit; neque fortunæ meæ, vel*

vel in privatis negotiis, vel in publicis ingemui. qua enim tandem caussa convicium ei facerem? nisi forte crimini dabo, quod in ista paupertate mea, his omnibus, quæ cuilibet animo magno excelsoque sola desideranda videntur, non modo cum divitibus, sed etiam præ illis, in patria perfruor! Honoribus enim qui apud nos amplissimi sunt, fungor: bella gravissima rego: splendidissimis adhibeor legationibus: religionum sanctissimarum curam gero: vocor in Senatum: de summa republica rogor sententiam: laudant me multi imitanturque hilariter; neque minoris fio quam quilibet in civitate nostra potentissimus: videorque specimen & exemplum ad virtutem gloriamque capessendam esse ceteris; nihil in hæc omnia sumptus de meo faciens, sicuti neque aliorum quisquam. Nam alibi quidem, ubi plerumque privatim opes magnæ, publice vix mediocres sunt, magistratus ex re familiari dignitatem splendoremque loci sui sustinent: nostra civitas longe diversis institutis utitur; neque fortunis privatorum ulla parte gravis est. Omnis iste adparatus, quo nostri cives,

Ammian. Marcellin 24, 9.

Dionysius.

Zonaras.

cives, quotquot ad rerum magnarum administrationem deliguntur, magnifice instructi sunt; præbetur publice. quæ res exæquat omnes, neque pauperrimo alicui quidquam patitur ad tuendum publicum aut suum decus deesse, neque ditißimo superesse. Quando igitur pauperrimus omnium tamen locupletißimo cuique nulla in re bona cedo; quid est, quod de fortuna queri debeam? an postulandum erat, ut me Regibus parem faceret, quibus ingentes auri cumulos licet recondere? Sed hæc quidem ad publicam vitam: in privata vero tantum abest ut mea mihi inopia sit oneri aut incommodo; ut contra quoties me cum divitibus istis compono, mea sors incomparabiliter videatur beatior: & ego me inter illos plane paucos numerem, quibus, quanta esse in vit apotest felicitas contigerit: eoque nomine & mihi plurimum gratulor, & gratias ago paupertati meæ. Quum enim supervacua persequi mihi ineptum & otiosum esse videatur; necessaria vero agellus recte colenti dispensantique suppeditet; nescio quem in usum de majoribus divitiis debeam

Dionysius

esse solicitus. nam omnem mihi cibum fames suavissimum efficit; omnem potum sitis: somnum facilem & tranquillum labore paro: vestis, si frigus arceat, mihi se probavit satis: in supellectili, ut quodque ad usus, cui destinatur maxime commodum atque parabile est, ita placet impensius. quare sic quoque sim injurius, si accusem fortunam, quod mihi non majores facultates subministraverit illa, quam natura mea desideret: quæ mihi, neque cupiditatem ejus quod nimium esset, ingenuit; neque profecto dexteritatem parandi. Quare cum ista paupertate mea, & aliis opulentissimis hominibus, & te quoque ipso me copiosiorem esse judico: nam ego tantum habeo, ut plus non desiderem; tu, nisi Epirum, & cetera quæ tenes possidens, inopem te esse crederes, in Italiam trajecisses? sed pulchram facultatem, beneficia hominibus dandi, præstat opulentia! ego per inopiam subvenire queo nemini! Hoc vero non magis me angit, quam quod aliis quoque rebus non supra modum instructus sum: quod neque scientiam præcellentem mihi Deus, neque vatici-

Zonaras.

Dionysius

nandi

nandi artem tribuit, quibus prodesse indigentibus possem: neque alia itidem permulta. Eorum vero quæ in me sunt, si & civitati & amicis copiam facio, & unde quemquam juvare ullo pacto possum, id commune omnibus esse patior; hoc quoque crimine hactenus me vacare posse existimo. Neque vero tibi quidem hæc parva aut contemptibilia vocare licet, qui præ te feras illa videri maxima, adeoque ingenti pecuniæ modo emere paratus es. Quod si vero ad sublevandas necessitates egentium omnino facultates magnæ optandæ essent: atque hoc nomine pecuniarum possessio partem aliquam felicitatis faceret; uti vobis quidem regibus videtur: utra mihi via parandarum opum erat melior, ut à te nunc acciperem cum dedecore; an vero ut olim pararem, quum possem honestissimis rationibus? Nam mihi sane ditescendi opportunitates præclaras respublica bene gesta præbuit. quum alias sæpe; tum vero maxime ante hoc quadriennium, quando in Samnitas, Lucanos, Bruttiosque Consul cum exercitu missus, amplissimas regiones populabundus per-

Supra in Anno ab Vrbe cond. 471.

Dionysius. percucurri: prœliis multis victor urbes opulentas vi cepi diruique: unde donatis largiter militibus, reddditoque privatis quod reipublicæ in usus belli mutuum dederant; res tamen superesset quadringentorum talentorum quæ in ærarium publicum intuli. Postquam igitur justas & decoras ex manubiis opes, quæ in promptu erant, aspernatus sum; & exemplo Valerii Publicolæ multorumque aliorum qui rem Romanam hunc in statum produxerunt, gloriam pecuniis anteposui: nunc à te munera capiam, contempta pulcherrima ditescendi occasione, pudoris atque periculi plenam amplexus? & illam quidem opulentiā honestos justosque ad usus expendere liberrime & cum voluptate quadam potuissem: nunc vero ne hujus quidem boni ulla futura esset copia. Creditæ enim verius quam donatæ pecuniæ censendæ sunt, quæ alieno beneficio obvenerunt, animoque ingenuo & erecto graves incumbunt, donec restitui queant: ut jam per hospitii, vel amicitiæ, vel benevolentiæ speciem datæ acceptæque fuerint. Iam vero, quid futurum censes, si vulgata fama (neque

(neque enim celari poterit) magistratus, qui morum apud nos præfecturam amplissima cum potestate exercent, quos Censores appellamus: pro jure suo, quo in civium vitas inquirere, & à patriis institutis discedentes mulctare consueverunt, me publice citatum caussam captorum munerum dicere jusserint? Addunt plerique à Pyrrho, virum virtutis tantæ quantivis bene emi certo, acrius continentiam ejus constantiamque tentatam esse; post alia magnifica promissa, etiam parte regni oblata: neque motum esse Romanum, nisi hactenus, ut *se consilii Regii rationem expedire* negaret. *Si enim malum me virum indicas,* inquit, *cur ambis? sin vero bonum; cur corrumpis?* Adjecisse deinde dicitur, *etiam ipsi Pyrrho negotium hoc neque jucundum futurum, neque conducibile, si processisset. suam enim libertatem & amicis Regiis, & ipsi Regi gravem futuram: justitiam autem & abstinentiam, si Epirotæ experti forent, relicto Rege ad ipsum transituros.* Quæ omnia, & quod deinceps adjecturus sum, variis ab auctoribus

Eutropius lib. 2.

Florus 1, 18, 21. *Auctor de Vir. illust. cap* 35. *Zonaras. Appianus apud Ful. Vrsin.*

Plutarch. Pyrrho cap. 44.

tradita, conquiri exponique non inconveniens nec inutile judicavi; quo virorum, quibus fulta res Romana per durissimos casus ad imperii gloriæque incomparabilem magnitudinem pervenit, animi sensuque noscerentur: claroque sub exemplo facilius depræhenderetur, quibus moribus studere oporteat admirationi futuros homines, majoremque & meliorem transdituros posteris rempublicam, quam à majoribus ipsi accepissent. Igitur his ita dictis auditisque Regem in præsentia quidem quievisse accepimus: postridie vero vocari ad se Fabricium jussisse: parato ante ad perterrendum eum elephanto, qui à tergo colloquentium post aulæum adstans, magistri imperio repente diducto aulæo, super Fabricii caput demisit manum; horrendumque stridorem & barritum edidit. Sed vir ingens animi, quum sensim se convertisset, adridens, *Neque heri me aurum tuum pellexit*, inquit, *neque hodie perterrefecit bellua.* Deinde quum admotus cœnæ *de Græcis*

Plutarch. cap. 43.

sa-

sapientibus differentem audiret Cineam, *quibus Epicuri secta placeret, eos voluptatem in arce bonorum; reipublicæ curam inter præcipua felicitatis impedimenta ponere: similemque vitam agere Deos arbitrari; nulla rerum humanarum cura, nullo, neque in improbos iræ, neque in bonos favoris adfectu, soli otio voluptatique deditos*; exclamavisse Fabricium ferunt; *Dii faxint, isthæc sapientia Pyrrho Samnitibusque cordi sit, donec bellum cum populo Romano gerent!* Hi temporum istorum mores fuerunt: hæc magnorum virorum certamina, non opibus & luxuria, sed virtute, consilio, patientia, patriæ charitate excellere. Nec enim subiti imperus, aut ad præsentem usum meditatæ simulationis istæ voces fuerunt; sed perpetuo tenore vitæ verborum suorum fidem admirabiles potius nostris temporibus quam imitabiles viri adfirmarunt. Idem ille Fabricius, quum ejus tota suppellex argentea salino uno constaret, & patella, quæ tamen ipsa corneo pediculo sustineretur; Samnitium lega-

Cic Catone cap. 12.

Plutarch. cap 43.

Val. Max. 4, 3, 6.

Val. Max. 4, 4, 3. Flor. 1. 18.

legatis pecuniam & ſuppellectilem ſplendidam dono adferentibus; planas manus ad aures, hinc ad oculos, nares, os, gulam, deinde ad imum uſque ventrem deducens; *donec his,* inquit, *imperitare potero, nihil deerit: vos autem pecuniam ad eos, qui hac indigent, reportate.* Denique vitam univerſam ſic exegit, ut in hereditate ejus non eſſet, unde filiarum dos expediretur: glorioſa paupertate, quum ex ærario publico erogata pecunia Senatum puderet indotatas pati virgines, quas patrem non puduerat ita relinquere. Sed & ceteri Senatus principes eadem ferme virtute tolerantiaque tum agebant. Ex quibus Q. Fabium Maximum, qui toties in ſummis imperiis fuerat, qui Cenſura geſta noluerat iterum Cenſor fieri, negans, *ex uſu Reipublicæ videri, ut iidem ſæpius Cenſores crearentur;* ſimili & paupertatis & amoris publici teſtimonio populus Romanus adfecit. mortuo enim tantum congeſſit æris, ut inde filius Q. Gurges & viſcerationem & epulum

Iul. Higynus apud Agellium 1, 14.

Val. Max. 4, 4, 10.

Auctor de Viris illuſtribus.

lum publice daret. Curius ab eadem altitudine animi Sabinorum munera, quemadmodum Fabricius Samnitica ſprevit. AEmilius Papus in pleriſque magiſtratibus collega Fabricii, Tib. item Coruncanius, aliique præclari viri, ex ſimilitudine morum amiciſſime inter ſe conjunctiſſimeque vixerunt: ut vere mihi temporum illorum ſpeciem amplexus animo videatur poëta, qui *moribus viriſque antiquis rem Romanam ſtetiſſe* prædicavit. His igitur animadverſis expenſiſque rebus, majore componendi cum hac gente belli deſiderio Pyrrhus inflammatus, ducentos ex captivis protinus ſine precio reſtituit: ceteris, ſi qui ad inſtantia Saturnalia Romam ad viſendos ſuos proficiſci cuperent, ejus rei poteſtatem fecit; unius Fabricii ſequutus fidem, qui *reverſuros exactis feriis, niſi pax interea conveniſſet*, ſpoponderat. Eaque tum & gravitas Senatus, & ſingulorum fides fuit, ut ad diem à Patribus præſtitutam univerſi Pyrrho ſe reſtituerent; poſtquam ob-

Cicero Lælio, cap.

Ennius apud Cic. de Rep. lib. 5. citante Aug. de Civ. Dei, 2. 21. Iuſtinus 18, 1.

Plutarch. Pyrrho cap. 44.

Appianus apud Ful. Vrſinum.

firmatos suorum animos impellere nequidquam tetendissent. Rex enim callidus, hunc temporum articulum sibi tenendum arbitratus, dum adspectu charissimorum pignorum mollitos, & cupidine isthæc retinendi incensos animos, ad belli odia deponenda promptiores haberet; legationem mittere Romam statuit, ut iis conditionibus quas Fabricio præsenti exposuerat, pacis & amicitiæ foedera conjungerentur: Petebat autem, *ut iisdem fœderibus Tarentini compræhenderentur: Ceteri Græcorum Italiam incolentium, liberi, & suis legibus, agerent: Samnitibus, Apulis, Lucanis, Brutiis, quæ erepta à Romano forent, redderentur: Romani captivos à Pyrrho sine precio reciperent.* Erat apud Pyrrhum ea tempestate Cineas, cujus supra quoque facta est mentio; vir quum civilium rerum adprime gnarus, tum animo propositoque honestus: & qui naturæ proclivem indolem eruditione usuque ad efficacem facundiam exercuisset. Hunc eas ob artes cha-

Florus 1, 18, 14.

Justinus 18, 2.

Appianus

charissimum Rex habebat: crebroque prædicabat; *plurium se urbium imperium per eloquentiam Cineæ, quam armis suis adeptum esse.* Romam iste quum legatus venisset; callido consilio moras nectens, priusquam Senatum adiret, munera passim per illustrium domos Pyrrhi nomine misit. Introductus deinde in curiam, quum *Regis virtutem & propensum in Romanos animum* multis extollens, de conditionum quas adferret æquitate disseruisset, magna pars Senatus mota est, ut admittendas esse dubitaret. Quippe super cetera, *si socios suos oppugnare desinerent, tanta auxilia pollicebatur, ut iis haud difficulter imperium ceteræ Italiæ possent acquirere.* Sed quoniam ob magnitudinem rei, solicitis patribus, multos in dies extracta deliberatio, pacis futuræ suspicionem rumoremque fecerat; Appius Claudius, ob senectam & cœcitatem abstinere curia olim solitus, confestim in Senatum se deferri lectica jussit: ubi conspectum protinus exceperunt filii generique,

Plutarch. Pyrrho cap. 28.

Zonaras.

Plutarch. cap. 39.

Cic. Philip. 1, 5.

honorisque & officii caussa circumfusi deduxerunt ad locum dignitati ejus congruentem. Ibi, quum ipsius rei novitate, tum reverentia viri silentibus omnibus, expectantibusque cujus rei caussa post longi temporis desuetudinem Senatum ingressus esset; ab incommodo valetudinis exorsus, *sibi quidem hactenus molestam fuisse cæcitatem* dixit, *nunc autem non modo illa delectari, ne quæ fierent, videret, sed etiam ægre ferre, quod aures nondum obsurduissent, ne tam fæda & Romano nomine indigna audire cogeretur. Quo enim vobis mentes illæ cesserunt? quo reciderunt spiritus? Certe præ vobis ferre solebatis, quum Alexandri Macedonis gloriam, ut invicti Regis, celebrari audiretis; non tam virtuti ejus quam felicitati famam istam imputandam esse: nam si Romana in bella fortuna ipsum impulisset, alium longe eventum futurum fuisse, aliamque de eo apud homines opinionem. At nunc quantum ab ista vestra magnanimitate defeceritis, respicite. Macedonibus superiores vos futuros confidebatis: at nunc Mo-*

Plutarch.

Appianus apud Ful. Ursinum.

Ennius.

Plutarch.

Molossos & Chaonas perpetuam Macedonum prædam metuitis. Alexandrum contemnebatis: nunc expavescitis Pyrrhum, ne ipsius quidem Alexandri, sed satellitis ejus, satellitem qui fugiens potius veteres hostes, quam quærens novos, in Italiam trajecit: quibus copiis ne minimã quidem Macedoniæ partem retinere potuit; iisdem, si diis placet, imperium Romanis quoque paraturus. Hunc igitur nisi grandi infortunio mactatum ejicimus, certum habeamus, alios quoslibet merito nostri contemptu, tamquam ad paratam prædam, ita in Italiam cupide venturos esse. quid enim aliud de nobis quam de hominibus ignavissimis judicari poterit; si Pyrrhus in amicitiam receptus, etiam premium referat illatæ nobis ignominiæ, quod ejus opera factum sit, ut Tarentinis atque Samnitibus ludibrium Romani debeamus. Hic fere sensus fuit orationis, quæ ab ipso statim Appio est edita: qua omnium adeo sunt inflammati animi, ut severissimæ sententiæ auctorem sequuti, consensu decernerent *bellum prosequendum esse, Cineamque eodem die*

Cic. Catone cap. 6. & Bruto c. 16.

Zonaras.

Liv. Epit. 13. l. 2. §. 36. de O. I. *die Vrbe excedere, Pyrrhoque renunciare* juberent; *neque recipi eum in Vrbem* (nam & hoc petitum fuerat) *neque priusquam Italiam omisisset, de amicitia & societate agi posse.* Paris deinde tristitiæ decretum ex ejusdem Appii sententia de captivis factum est, *eos neque adversus Pyrrhum duci, neque adeo conjunctim usquam haberi senatui placere; sed alios alia in præsidia mitti, mutata ignominiæ ergo militia: ut qui equo meruissent, peditum stipendia facerent: qui pedites legionarii fuissent, ad levem armaturam transcriberentur. priores ordines recuperaret nemo, nisi bina hostium spolia retulisset.* Ajunt, legatis cum responso tam atroci reversis, miraculo Romanæ constantiæ adtonitum Regem, *qualis Vrbs ipsa, qualisque Senatus visus esset*, interrogasse: responsumque tulisse à Cinea, *Vrbem templum sibi visam, Senatum vero Regum consessum esse.* Post hæc demum gesta Fabricium ad Regem legatum venisse quidam putant: Sed, præter aliorum auctorum testimonia, rerum ipsarum

Eutropius lib. 2.
l. 1. §. 5. de postul.
Zonaras.
Val. Max. 2, 7, 15.
Frontinus Strat. 4, 1.
Plutarch. Iustinus 18, 2.
Florus 1, 18, 20.
Livius 9, 17, 12.

rum recte animadversarum serie erroris haud difficile convincuntur. Pace desperata, conversi ad bellum animi, ac intenta cura facti utrimque adparatus hyemem satis negotiosam habuerunt. Hæc fuisse tempora puto, quibus ferunt Pyrrhum, quo naufragiorum casus vitarentur, faciliusque Itali ac Epirotæ ad auxilia mutua commeare possent, ab Hydrunte, qua longissime in pelagus procurrit Italia, ad Apolloniam ex adverso situm oppidum pontes jacere cogitavisse, spatio quinquaginta millium: tanto enim intervallo circum eos locos Græciæ Italiæque litora dirimuntur. Idem postea molitus esse M. Terentius Varro dicitur; quum piratico bello Cn. Magni legatus Siculum Ioniumque mare classibus observaret. Inter hæc Ti. Coruncanius Consul, de Vulsiniensibus & Vulcientibus Etruscorum populis, A. D. Kal. Februarias triumphavit. Insignis eo anno Censura fuit, tum primum à plebeiæ stirpis Censore lustro condito. Censa referuntur ci-

Plutarch. & Appia.

Zonaras.

Plinius 3, 11.

Appianus in Mithridaticis.

Tabula Capitolin.

Epit. Liv. 13.

civium capita ducenta ſeptuaginta octo millia, ducenta, viginti duo. Principem Senatus per ea tempora Q. Fabium Maximum legi conſueviſſe conſtat. hujus filium cognomento Gurgitem Cenſorem tum fuiſſe conjectura colligitur: Cn. Domitii certum nomen & quia luſtrum is condidit, jure plebis amplificato nobilitatum eſt. Vere primo Pyrrhus contractis ſociorum copiis in Apuliam movit: multaque ibi oppida partim pugnando, partim conditionibus cepit. Adverſus quem novi Conſules P. Sulpicius Saverrio, P. Decius Mus, cum duobus conſularibus exercitibus profecti, caſtra caſtris oppoſuerunt prope Aſculum Apuliæ urbem, cognominem ei quæ eſt in Picentibus. Non erat dubium, quin collatis ſignis depugnandum foret: ceterum ne per dies aliquam multos hoc fieret, præter torrentem profundum, qui diverſos exercitus interfluebat, etiam mutuo metu contabantur. Romanos prioris fortuna prœlii, & victor Pyrrhus terrebat: Epiro-

tis

Plin. 7, 11.

Panvin. in Faſtis.

Zonaras.

Anno ab Vrbe Condita 474.

Eutropius.

Cluverii Italia.

Zonaras.

tis formidabilis erat Romanorum pervicacia, & alterius Consulis fatale hostilibus legionibus nomen. P. enim Decium, patris avique exemplo sua morte victoriam suorum redempturum esse fama vulgaverat: prœliorumque quibus illi ceciderant eventus, terribiles omnibus Decianæ devotionis minas effecerat. Eam rem Pyrrhus haudquaquam negligendam ratus, convocatis militibus accurate docuit, *arbitria prœliorum penes Tellurem deam, aut inferos, qui carmine illo solicitarentur, esse non posse: neque tam iniquos credi debere deos, ut in unius hominis vesani gratiam fata exercituum mutent donentve: non præstigiis & superstitionibus, sed pugnando victorias parari: vel ipsis Romanis testibus, qui non sacrificulorum & vatum agmen, sed armatas militum acies hostibus consueverint opponere. Quia tamen ignari rerum plerumque superstitionum inanium ludibriis, quam veris timendi caussis acrius percellantur; hunc quoque metum prævertì posse* ostendit exposito, orna- Liv. 8, 9.

Zonaras. ornatu, quo priores Decii se devovissent: monitisque militibus, *si quis similibus insignibus noscendus occurrisset, ab eo abstinerent tela, vivumque comprahenderent.* sed ipsi quoque Decio nunciandum curavit, *desineret ineptire inter armatos: neque enim consilium istud successurum esse: & si vivus venisset in manus, forte graviora passurum, quam voluisset.* Responsum à Consulibus est: *se armis satis confidere, neque opus habere tantæ desperatiotionis auxilio, id quo magis scire posset, optionem se dare, ipse transire flumen,* quod inter exercitus mediũ fuisse diximus, *an in sua ripa Romanos expectare mallet: nam aut reductis copiis transitum regi tutum relicturos esse; aut, eo recedente, transmissuros: quo integro robore congressi, nulla alia in re, quam suis viribus animisque spem victoriæ reposuisse demonstrent.* Puduit Pyrrhum timoris aut dubitationis signum ullum edere: quare posteriore accepta conditione transeundi fluminis potestatem hostibus fecit. Levior jam sua sponte belluarum terror

terror erat, ipſa conſuetudine videndi: manuſque earum facilime amputari poſſe, pugnæ prioris experimento conſtabat; qua C. Minucius quartæ legionis primus haſtatus uno gladii ictu proboſcidem elephanti præciderat. Sed tum alia quoque præſidia excogitaverant tutioris audaciæ. Equi ferreis obducti laminis currum trahebant, & ipſum contis ferro præfixis horrentem: in curru erant collocati milites, qui belluas inruentes miſſilibus aut igne jacto averterent. Cum hoc adparatu tranſgreſſis flumen legionibus, Pyrrhus ex diverſo exercitum inſtruxit, pro uſu, quem iis in rebus maximum, cum ſingulari quadam ingenii ſagacitate, ſupra ceteros ejus ætatis imperatores excellentem habere credebatur. Animadverſo igitur loci genio, qui propter aſperitatem ſoli & enata paſſim virgulta non niſi pedeſtrem aciem paterentur, equitatum elephantoſque locavit in ſubſidiis: dextrum cornu ſuis militibus & Samnitium auxiliaribus copiis firmayit;

Plin. 8, 7. *Florus 1, 18.* *Oroſ. 4, 1.* *Vegetius de Re Militari 3, 24.* *Zonaras.* *Ammianus Marc. princ. lib. 24.* *Livius 35, 14.* *Plutarch. Pyrrho cap. 46.* *Frontinus Strategemat. 2, 3.*

mavit; Bruttios, Lucanos, Sallentinos, esse jussit in sinistro: Tarentinos, quorum virtuti minus credebat, in mediam aciem recepit. Consulum acies legionarios habebat milites, auxiliis levis armaturæ aptissime intermixtis: parique ingenio & temperamento subsidiorum ordines distinxerant. Equitatus in cornua diffusus, neque impedimento futurus erat pedestri prœlio, & si quis casus agendæ rei viam aperuisset, præsto erat. Inter exercitus non animis tantum, sed etiam numero pares (quadraginta utrimque millia fuisse constat) haud segnius quam debuit certatum est. ancipiti adhuc victoria prœlium nox diremit. Postera luce Pyrrhus, quum impeditiora loca præsidiis præcepisset, in campum paulo æquiorem Romanos descendere coëgit. ibi elephantorum aliquis usus fuit: alia parte aciei, qua currus adversum eos parati constiterant, subito inducti, equos hostium, sicuti priore prœlio factum fuerat, perterritos averterunt in fugam: pedi-

Plutarch.

Zonaras.

peditibus nihil magnopere nocuerunt. Valde diversa istius pugnæ fama est. *Secundum Romanos eventum fuisse* quidam auctores sunt, *etiam casu adjuvante victoriam: quum adversus Apulos impedimenta diripientes, missæ Regis imperio cohortes, ceteris copiis fugientium speciem discessu suo præbuissent, eoque metu & errore, facta apud Regios fuga esset.* Quin & cœsorum ingens numerus exprimitur: *viginti millia de Pyrrhi exercitu; victorum ad millia quinque desiderata. Regem ipsum brachio pili jactu transmisso graviter vulneratum, quum fugientes retinere nequivisset; postremum fere omnium à satellitibus suis ex acie relatum: signa capta ex hoste tria & quinquaginta, Romana vero undecim amissa esse. Fabricium quoque, legatum alterius Consulis, vulnus accepisse.* Ex diverso *parem hujus atque superioris prælii fortunam fuisse* alii tradiderunt: *& vicinia castrorum defensos Romanos minus quidem sensisse detrimenti; sed tamen confessa fuga discessisse, sic quoque sex millibus amissis; de exercitu Pyrrhi tria millia*

Plutarch. *Zonaras.* *Frontinus.* *Eutropius lib 2.* *Plutarch.* *Florus* 1, 18. *Orosius* 4, 1. *Iustin.* 18, 1. *Plutarch.*

millia quingentos & quinque cecidisse, idque in commentarios Regios relatum esse, Hieronymus scribit. Atque hæc tanta non varietas modo, sed etiam pugna scriptorum me valde movet, ut iis potius credendum esse judicem, qui dubio eventu pugnatum esse tradiderunt: Solet enim, quoties pari fere damno discessum est, utraque pars sibi adserere victoriæ famam: quam deinceps aliorum negligentia, aliorum improbitas temere committit literis: pessimo facinore, magnaque cum infamia eorum, qui pro veris atque compertis, inani rumore vulgata, aut affectu serviliter corrupta, posteritati prodiderunt. Quare propior vero videtur eorum annalium narratio, qui *semel tantum ad Asculum pugnatum esse* referunt: *& post acerrimam contentionem ac multas utrimque cædes, Sole jam occaso, vulnus Regis & direptorum impedimentorum casum, dirimendæ pugnæ locum, licet ægre, fecisse. Tum receptui signum esse datum in utroque exercitu, quum jam utrimque millia circiter*

Livii Epit. 13.

Plutarch.

citer quindecim occubuissent. Atque hoc fuisse tempus, quo Pyrrhus cuidam quasi de victoria gratulanti respondenit: si denuo sic vincendi sunt Romani; periimus. Adfirmant etiam hanc opinionem quæ sequuta sunt. Nam & Pyrrhus Tarentum concessit: & Consules hostem non insequuti, copias in hybernis per Apuliæ oppida distribuerunt, quum anni tempus, & ratio belli, potius victoriam tam illustrem prosequi, alterum facile passum fuisset, altera etiam omnino coëgisset. Accedit, quod neque triumphatum ab his Consulibus reperio, sed & P. Decium Consulem eo prœlio se devovisse, seque post patrem & avum pari genere mortis sublatos, è continenti genere tertiam victimam reipublicæ præbuisse multi putant: quod historiis omnibus silentibus ne referendum quidem, nedum refellendum putavissem: nisi magnus auctor M. Tullius Cicero in philosophicis quidem libris, sed loco non uno posuisset. Pugna ad Asculum hoc eventu certata reliquum

Zonaras.

Tusculanarum Quæstionum 1, 37. & de Finibus 2, 19.

quum anni quietum à bellicis expeditionibus habuit: ſed conſultationibus & apparatuum cura tempus omne conſumptū eſt. Pyrrhus quum veterum copiarum magnam partem, ducumque & *Plutarch.* amicorum pleroſque perdidiſſet, in Epirum miſit, cum mandatis, *Zonaras.* ut veniente vere milites & pecuniæ ſibi mitterentur. Sed priuſquam claſſis ea inſtrui poſſet, novæ ſpes exortæ conſilium Regis *Plutarch. Pyrrho c. 20. & 24.* mutaverunt. Macedoniam olim Demetrio ademptam Pyrrhus tenuerat, deinde Lyſimachi vi extortam amiſerat; hanc iterum novæ occaſioni aperuiſſe videbatur *Plutarch Diodori Eclog. ex lib. 22.* Ptolemæi Cerauni caſus, qui à Gallis interfectus, dum bellum in Italia gerit Pyrrhus, uti turbatum regni ſtatum, ita vacuam poſſeſſionemreliquerat. Ea ratio ſuaſit ne copiis militaribus Epirus nudaretur: ſimul ne pateret injuriis Gallorum, vicinam adhuc Macedoniam urentium. Neque tamen eo tum acceſſit, in Siciliam vocantibus aliis cauſſis, ut poſtea trademus. Hyeme inter has curas cir-

circumacta novi Consules ad exercitum venerunt C. Fabricius Luscinus, Q. AEmilius Papus: qui alium quoque Consulatum una gesserant. Hoc audito Pyrrhus etiam contra eduxit copias, & observare consilia hostium instituit. Quum ita castra utrique locis haud valde distantibus haberent, res evenit ad memoriam celebris, & à plerisque non ita magno dissensu tradita. Timochares quidam Ambraciensis in amicitia Regis honestum gradum obtinens ad C. Fabricium Consulem furtim accessit, regem, si præmium ejus rei dignum daretur, veneno tollere pollicitus. Id vero se per filios suos facile consequuturum autumabat, quod inter pocillatores Regios illi haberentur. Fabricius, minime delectatus proditione, rem tamen perscripsit ad Senatum. Senatus legatos ad Pyrrhum misit, Timocharis quidem, qui quomodocunque Romanis prodesse statuisset, insidias non indicaturos; sed monituros in universum, *uti Rex ageret circumspectius, videret-*

Anno ab Vrbe cond. 475.

Agellius 3, 8. Cicero de Off. 3, 22.

Val. Max. 6, 5, 1.

Zonaras.

Agellius.

Livius 39, 51.

que, quorum hominum, quamque fidelium, ministeriis uteretur. Hæc ita apud Valerium Antiatem leguntur. At Claudius Quadrigarius pro Timochare *Niciam veneficii istius promissorem* prodit: *neque legatos à Senatu missos, sed à Consulibus.* literis quoq; Consulum recensitis, quibus detecto Niciæ consilio, negant *se dolis aut pecunia pugnaturos; sed virtute & armis: salvumque ab insidiis Regem optare* ajunt, *quem suæ victoriæ suorumque triumphorum splendidam sperarent materiam fore.* Sunt qui *medicum Regis Fabricium eo de negotio coram aut literis adiisse, Consulisque indicio pœnas dedisse Regi tradiderint, suspendio necatum.* Sed ut hæc dubitationem habere possent, certum est errare, qui medicum à Curio ad Regum remissum esse scripserunt. Ajunt Pyrrhum hoc tantæ virtutis experimento stupentem exclamasse: *Hic est ille Fabricius, qui difficilius ab itinere justi & honesti, quam à cursu suo Sol averti posit!* statim certe ne vinci beneficio videretur, captivos quos habe-

Agellius.

Ammianus 30, 5.

Tacitus 2 88.

Plutarch. Pyrrho cap 45. & in Apophtheg. Claudianus de Bel. Gildon. vers. 271. Florus 1, 18.

Eutropius

habebat omnes Romanis restituit; *Plutarch.*
Cineamque denuo misit, ad pacem & amicitiam impetrandam. *Frontinus Strategematum 4, 4, 2.* Minime decorum visum est, vel donum ab hoste accipere; vel ob lucrum potius, quam amore virtutis à facinore abhorruisse videri: gratis igitur ne acciperentur captivi, totidem pro his alii Tarentinorum Samnitiumque missi sunt. Hanc publicam abstinentiam conspectiore mox fama privatorum est sequuta gravitas; quum Pyrrhi munera (multa enim & preciosa utrique sexui Cineas adtulerat) *Appianus apud Ful. Vrsinum.* non à viris modo omnibus, sed etiam à mulieribus repudiata sunt. *Livius 34, 4.* quo quidem tempore, quum aspernantibus quibus primum oblata fuerant, ad alios aliosque deferrentur; *Iustinus 18, 2.* nemo vir mulierve tam aut tenuis aut cupidus inveniri potuit, ut recipiendis Regiis muneribus ostium domus suæ patere vellet. *Val. Max. 4, 3, 14.* Legatis deinde prius responsum redditum: *donec Italia Pyrrhus excessisset, hostem eum populo Romano fore.* *Zonaras.* Perplexum hisce Regem; & neque bellum læto animo pro-

ſequentem, neque cupientem cum aliqua dignitatis jactura diſcedere, extricare viſa eſt Sicilienſis expeditio, quam poſt longam & ancipitem deliberationem, tandem ſtatuit ſuſcipere. Sic enim & Romanum bellum honeſte declinari poſſe ſperabat: & imperium inſulæ locupletiſſimæ occupari: ſimul vindictam de Carthaginenſibus, ut prior ab ipſis laceſſitus, ſumere cupiebat. Nam illi ſuſpecto Regis conſilio paulo ante Magonem ducem cum centum viginti navium claſſe miſerant, *adverſus externum hoſtem externis etiam auxiliis populum Romanum adjuvandum eſſe* dictitantes: & quamquam illorum opera Romani non ſunt uſi, Senatu reſpondente, *ſe conſveviſſe talia bella ſuſcipere, quæ ſuo milite geri poſſent*; fœdus tamen inter utrumque populum quarto renovatum eſt. Prioribus capitibus additum, *ut ſive Romanus populus, ſive Pœnus cum Pyrrho fœdus faceret, nominatim exciperetur, ut his populis invicem auxiliari liceret, uter eorum bello peteretur: utque quo-*

Appianus

Juſtinus 18, 2.

Val. Max. 3, 7, 10.

Livii Epit. 13.

Polybius 3, 25.

quoties utrivis eorum auxilio opus esset, naves à Carthaginensibus præberentur: stipendia suis quisque daret: auxilia Punica Romanos mari juvarent; exire navibus invita ne cogerentur. Quo confecto, per speciem pacis conciliandæ Pyrrhum adierat Mago: speculaturus consilia Regis, quem in Siciliam acciri Carthaginenses audierant; classemque Romanis obtulerant, non tam illorum charitate curaque quam ut Pyrrhus Italico bello implicatus, res Pœnorum in insula magnis successibus efflorescentes non everteret. Tum quoque fretum, qua in Siciliam trajectus est, magno numero navium observabant, Rhegii quidem obsidendi studium præferentes, sed verius, ut Pyrrho transmittere cupienti viam intercluderent. His igitur de caussis ad Siciliensia negotia adjecit animum: spes ipsi magnas faciente quum rerum ipsarum statu, tum etiam legationibus Siculorum, quæ aliæ super alias ex insula venientes, *omnium votis expeti eum* adfirmabant, *tamquam uni-*

Iustinus

Diodori Eclog. ex lib. 22.

unicum levamen malorum, quibus miserrima terrarum numquam acerbius conflictata esse videbatur. Nam post Agathoclis miserabilē magis quam indignum exitum, Mœno quidam AEgesta Siciliæ urbe oriundus, qui & venenum Regi dederat, adfectata tyrannide, à Syracusanis Hiceta prætore pulsus, ad Carthaginensium opes se contulerat. ita bellum gravius, & Syracusanis adversum fuit, per quod tamen privatim opes Hicetæ creverunt: qui postea versis in Agrigentinum Phintiam armis, inquietam diu insulam tenuit; donec Thœnionis cujusdam audacia, principatu, quem nonum jam annum obtinebat, pelleretur. Thœnioni dominationem retinere nitenti exortus est adversarius ex Syracusana nobilitate Sosistratus: diuque certatum inter hos armis est; insulam, quæ Syracusanæ urbis pars est (ipsi *Nasum* vocant) obtinente Thœnione, quum in cetera urbe Sostratus Tyrannidem ageret. Postremo quum utrimque nihil ex his discordiis præter communem inte-

Diodori Ecl. ex lib 21.

Diodori Ecleg. libri 22.

Livius 25. 24.

interitum imminere cernerent; vocardum esse Pyrrhum consensu decreverunt: qui gener Agathoclis, filio ex Lanassa suscepto successioni proximus; animoque & viribus ad constituendas res Siciliæ suffecturus habebatur. His accedebant Agrigentini Leontinique principes, qui & ipsi suarum urbium, totiusque adeo insulæ imperium offerentes, una voce rogabant, *ut quamprimum in Siciliam trajiceret, fessis rebus, & laboranti sub barbarorum armis libertati, præsentia sua succursurus.* Carthaginenses enim Syracusanorum agris vastatis, ipsam quoque urbem classe centum navium, & pedestri quinquaginta millium exercitu terra marique clauserant. Igitur Pyrrhus non ultra differendum ratus, Cineam, cujus ingenio fideque plurimum uti consueverat, præmittit, cum Siculis civitatibus conditiones legesque fœderum & amicitiæ compositurum. Ipse socios discessum ægre ferentes consolatus, *si à Romanis premerentur, è vicina insula in tempore adfuturum*

Diodorus.

Appianus apud Fuls Ursinum.

Plutarch.

Iustin. 18, 2.

Diodorus.

Plutarch.

Appianus

esse, novorum etiam sociorum accessione instructiorem spopondit. Quum autem præsidium in urbe Tarentina relicturus esset, ægri passi Tarentini, *ut sibi vel præstaret promissum auxilium iis conditionibus quibus venisset; aut saltem urbem suam relinqueret liberam* postulaverunt. Neutra res impetrari potuit; nihil æqui respondente Pyrrho, sed jubente *suum tempus exspectari*. Has inter curas Epirotæ Regis, Consulibus bellum adversus ceteros hostes facilius fuit. Res itaque contra Hetruscos, Lucanos, Bruttios, & Samnites prospere gestas hoc tempore lego. Cum Etruscis minus fuisse certaminum aparet, quod ex eo bello triumphatum non est: neque cum universa gente, sed cum una aut altera civitate pugnatum esse puto, quæ à Samnitibus discessu Pyrrhi se nudari sentientibus, acrius solicitatæ, posita nuper adversus Romanos arma resumpserint. Ceteris in populis, uti major aliquanto belli moles; ita victoria illustrior fuit. C. Fabricius Consul, pro-

Plutarch. Pyrrho cap. 54.

Livii Epit. 13.

profecto, ut conjectura est, in Etruscum bellum collega, quod Epirotis cessantibus unus Consularis exercitus sufficere videretur; Lucanos, Bruttios, Tarentinos, Samnitesque cecidit: civitates aliquot, in quibus & Heracleam, adstrinxit fœderibus: deque his populis omnibus ante diem Idus Decembres triumphavit. Comitiis deinde peractis Consules in annum sequentem designati sunt P. Cornelius Rufinus iterum: C. Iunius Brutus iterum. Cum Rufino nobiles etiam alii petierant; sed hic ut fieret, effecit Fabricii favor: qui tempora Reipublicæ habens in consilio, patriæ salutem privatis inimicitiis anteponebat. Nam ex dissimilitudine morum simultas inter hos fuerat, quum Fabricius egregie firmus adversum pecuniam, una communis boni cura duceretur; Rufinus opum cupidior, multa privati quæstus studio consuleret ageretque. Verumtamen cum cetera industrius & bonus imperator esset, competitoribus haudquaquam pari armorum per-

Eutropius l.2.

Cicer. pro Balbo c. 22.

Tabula Capitolin.

Anno ab Vrbe Condita 476.

Quintil. 12,1.

Dio apud Valesium.

itia & uſu præditis Fabricius præferendum eſſe judicaverat. Ferunt quum ei gratias deinde Rufinus ageret, *quod ſe homo inimicus Conſulem feciſſet, bello præſertim magno & gravi*; reſpondiſſe: *non eſſe mirandum, ſi compilari, quam venire maluerit*. Magna enim bellorum moles in Italia ſupererat: & Pyrrho in Sicilia (erat enim jam tranſgreſſus) omnia ſibi prona reperiente; haud abs re metuebatur, ne paulo poſt auctis acceſſione nobilis inſulæ viribus, ad bellum Romanum gravior hoſtis reverteretur.

Cic. de Orat. 2, 66.

Agellius 4, 8.

I. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER QVARTVS.

Loco Libri Quartidecimi Liviani.

DVm hæc in Italia geruntur, Pyrrhus exercitu & elephantis in naves impositis, ex Tarentino portu in Siciliam trajecit: postquam biennium, & menses præterea quatuor, in Italia fuisset. Deductus à Thœnione, qui cum navibus occurrerat; maximaque Siculorum alacritate exceptus est, oppida sua, copias, pecunias, naves, certatim tradentium. Ideoque Græcarum urbium omnium imperio brevi potitus, etiam Punicam ditionem universam armis obtinuit: una excepta urbe Lilybætana, quam opportunitate situs adjuti Carthaginenses nequidquam oppugnante Pyrrho retinebant. Vnde non absque caussa spes ingentes animo comple-

Livii Epit. 14.

Appian.

Diodori Eclog. lib. 22.

Dionysius apud Valesium.

Diodori Ecl.

Iustin. 23, 2. xus, relictis maximo filiorum patriis opibus, ex duobus reliquis, Regem alterum Italiæ, alterum Siciliæ constituere agitabat. Erat omnino Regis istius ea tempestate magna fama, magnæque virtutes: & Siculi per annos sane multos externa simul ac civilia bella, & nocentius utrisque malum tyrannidem passi, vel mediocrem aliquem Principem gratantibus animis laturi videbantur: Sed tamen ipse paulo post ad exigendas ab invitis pecunias, & potentiorum cædes versus, odium immane concitavit: etiam adcedentibus cupiditatibus & adrogantia ministrorum, quorum ei vitia non minus ubivis, quam sua nocuerunt. Adeo post primam illam & præcipuam curam, ut ipsi quam optimi sint, nulla aut dignior aut salubrior esse Regibus solicitudo potest, quam ut amicos ex virtute deligant: quando inter privatos ob suam quisque culpam exosus est; principibus etiam aliena peccata imputantur. Sed hæc postea sequuta sunt. Tum vero calentibus adhuc studijs

Plutarch. Pyrrho cap. 51.

Dionysius.

Diodori Eclog. lib. 22.

ſtudiis, primum à Taurominitanorum principe Tyndarione (nam ea parte inſulæ primum adpulerat) mox à Catanenſe populo maximis honoribus acceptus cultuſque; cum pedeſtri exercitu Syracuſas verſus proceſſit: Claſſem haud procul littoribus circumduci juſſit, paratam inſtructamque, nec enim citra prælii diſcrimen aditum ad Syracuſanam urbem daturæ Carthaginenſium naves videbantur. Sed evenerat, ut paulo ante hoc tempus triginta naves Punicæ alios ob uſus à claſſe diſcederent, quæ quia nondum reverterant, cum reliquis aleam belli tentare Pœnorum imperator recuſabat. *Dionyſius.* Igitur nemine prohibente ingreſſus, Thœnione & Soſiſtrato tradentibus, pecuniam publicam, naves tectas centum viginti, apertas viginti, tela, machinas, ceterumque belli adparatum accipit. *Diodorus.* Hoc agenti ſuperveniunt à Leontinis legati, quorum princeps Heraclidas urbem ſuam Regi, prætereaque copias, peditum millia quatuor, equites quingentos offerebat.

bat. Neque ſegnius aliis ab urbibus occurſum eſt, quodam veluti torrente fortunæ. Pyrrhus humaniter exceptos habitoſque, conciliata omnium voluntate ſuam quemque in civitatem remiſit; ampliores jam animo ſpes agitans, & ſi deſtinata porro ita fluerent, etiam in Africam tranſiturus. At ſociis ejus in Italia haud perinde lætæ res erant: quos abſente Rege & robore exercitus, adverſus infeſtiores quotidie Romanos, Milo cum parte copiarum Tarenti relictus, non ſatis tutabatur. Hactenus tamen profuit, ut Tarentinis ad tempus dilatis ambo conſules in Samnium ſigna converterent. Samnites quum agros ſuos uri, caſtella expugnari, totam belli molem in ſe verſam, ſeque à ſociis derelictos eſſe cernerent; animis ac viribus impares, deſertis oppidis atque vicis in montes excelſos & arduos, cum uxoribus ſuis liberiſque, ac chariſſimis rerum quas inter tumultum & trepidationem avehere potuerant, ſe receperunt. Apud Romanos præter

Plutarch.

Diodori Eclog. lib. 22.

Zonaras.

ter æmulationem ducum, etiam ex rebus prosperis & metu hostium, negligentia orta erat, perpetua felicitatis comes. Ea caussa & damni aliquid, & aliquanto plus ignominiæ adtulit. Quippe milites per abrupta & invia contemptim repentes, loco adjutus Samnis pepulit fuditque: multi saxis telisve obruti, aut in præcipitia deturbati, interierunt: alii quum neque receptus copia, neque pugnandi facultas esset, vivi capti sunt. Hic casus ducibus ad disjungendas iterum copias incitamento fuit: quum in collegam infelicis cepti collata culpa, se quisque, si solus fuisset, melius atque prosperius rem gesturum fuisse prædicaret. C. Iunius cum suis legionibus in Samnio mansit. P. Cornelius in Lucanos & Bruttios convertit impetum. Ibi terrorem cladesque belli populationibus agrorum & villarum incendiis circumferenti, majoris aliquanto rei tentandæ occasio nata est. In extrema Italiæ ora, qua Orientem versus & Ionium mare Lacinii pro-

promontorii cornu protenditur, Croton est, veteri fama, & tum quoque non pœnitendis opibus, inclyta. Mediam iis temporibus interfluebat AEsarus, juxta quem frequentia utrimq; ædificia murus duodecim millia passuũ in circumitu patens ambibat. Hanc aperta obsidione cingere non ausus Consul proditione occupaturum confidebat: quod à compluribus Romanæ factionis hominibus spes ei facta erat, posse urbem præsidio externo destitutam, studiis & auxilio eorum quibus Pyrrhi dominatio gravis esse cepisset, recipi, si copias mature muris admovisset. Sed per eosdem forte dies, sive metu hostilis in vicinia exercitus, sive jam proditione, quæ plerumque tegi diu non potest, suspecta: Crotonienses præsidium à Milone acciverant: veneratque Nicomacho duce Lucanorum valida manus, quæ ignarum rei Consulem, nulloque periculi metu confidentius ad mœnia suggressum, eruptione subito facta, non sine cæde vulneribusque multorum rejecit.

Ovid. Metam. 15.

Livius 24, 3.

Zonaras.

Frontinus Strategematum 3, 6.

jecit. Rufinus acceptum temeritati detrimentum consilio correcturus, rumorem adversi certaminis ultro adauget; quoque majori perculsus esse timore videatur, cepto se desistere simulat, colligi sarcinas jubet, ut quamprimum discessurus. In urbem, ut castris tam propinquis necessum erat, cito hæc nunciantur: præter probabilem rei caussam juvatur eo quoque credulitas, quod verum hoc esse cupiebant: quum jam sponte hanc in partem inclinantibus animis, captivus quidam spe libertatis atque præmiorum inductus à Consule supervenit; tamquam inter festinationem discedentium occasione captata custodiam effugisset. Ille *Cornelium Rufinum, quod ad Crotonis oppugnationem parum haberet roboris, Locros pergere* narrat, *accitum à quibusdam urbem illam prodere pollicitis*. Adest paulo post & alter, qui de prioribus eadem; ceterum *jam iter ingressos esse Romanos* adserit. simul conspiciuntur eminus signa & agmen incedentium via quæ Locros ducit. Eo Zonaras.

dolo

dolo captus Nicomachus, per compendia viarum celeriter cum ſuis adcurrit Locros, ut eam quoque urbem defenſurus. Quod ubi per occultos nuncios Rufinus cito comperit, converſo itinere Crotonem regreſſus, quanto conſilio ac prius meliore, tanto etiam eventu

Frontinus. feliciore uſus eſt. diligentiamque ejus non modo ſecuritas hoſtium,

Zonaras. ſed etiam fortunæ favor juvit. denſa enim nebula opportune texit accedentem, priuſque propemodum intra mœnia fuit victor exercitus, quam reverſum Crotoniatæ didiciſſent. Atque hujus victoriæ per ſe ſatis magna lætitia, ut ferme neutram in partem fortuna tenet modum; aliis ſubinde rebus haud minus lætis cumulata eſt. Nicomachus enim intellecto ſe in errorem inemendabilem incidiſſe, dum incertus conſilii Tarentum redit, exceptus à Rufino magnam ſuorum partem amiſit, & cum reliquis vix in tutum elapſus eſt; quum unam urbem defendiſſe non contentus, duas perdidiſſet. Nam & Locri ſucceſſu iſto ani-

animati, præſidio Pyrrhi præfectoque, quorum injurias diutius perpeti nequibant, trucidatis, ad amicitiam Romanorum ſe contulerunt. Rebus ad hunc modum procedentibus, non ideo in tantum ceciderant animi Samnitium ceterorumque populorum, quin ſuper inſitam pervicaciam, ſpe quoque Pyrrhi Regis, & nunciatis ejus in Sicilia ſucceſſibus, ad omnia quæ ſors ferebat perpetienda ſuſtentarentur. Pyrrhus enim (ut hujus etiam extra Italiam geſta, quod eorum temporibus lociſque, ad hæc negotiis ipſis cum Romanis rebus conjunctum eſt, exponantur) rebus apud Syracuſanos Leontinoſque conſtitutis, circa eadem tempora cum exercitu Agrigentum profectus, in ipſo adhuc itinere occurrentibus nunciis, ejectum ex urbe præſidium Punicum acceperat, & Agrigentinos ipſi ſe ſuaque omnia dedere paratos eſſe. Neque promiſſis abfuit fides. Venienti Soſiſtratus, qui & Syracuſas tradiderat, & urbem, & egregiæ juventutis octo peditum millia, octin-

Appian. apud Valeſium.

Diodori Eclog. lib. 22.

octingentos equites adjungit, copias Epiroticis quas Pyrrhus adduxerat, nihilo deteriores. Oppida præterea triginta, quibus imperabat Sosistratus, eodem auctore se Regis arbitrio permiserunt. His ita gestis misit Syracusas, qui telorum omnis generis copiam, & machinas, quarum in obsidionibus urbium usus esse posset, subveherent. Nam ad urbes Punici juris oppugnandas animum adjecerat, parato jam exercitu triginta millium, præter equites mille quingentos, &, quos in Siciliam trajecerat, elephantos. Prima ex his in potestatem venit Heraclea, ubi Carthaginensium præsidium fuerat: exhinc Azonas cepit. statimque sequuti fortunam Selinuntii primum, mox Halicyæi & AEgestani, deficiendo à Carthaginensium amicitia, compluribus etiam aliis in eo tractu oppidis idem audendi exemplum præbuerunt. Erycinos autem, & auxiliorum numerosa manu, & munitionibus loci fidentes summa vi expugnare statuit. Instructo igitur exer-

Plutarch. Pyrrho cap. 49.

exercitu, armatus ipſe, ad mœnia procedens, votum Herculi vovit, ſi dignum genere ſuo locoque bellatorem eo die ſe Græcis oſtendiſſet. Poſtquam ſignum oppugnandi datum, crebroque miſſilium jactu propugnatores dimoti locum admovendis muro ſcalis fecerunt; primus omnium Rex eniſus, adverſus concurrentes undique hoſtes inſigne certamen edidit: alios umbone deturbans; alios cædens gladio: magnitudine vero animi roboriſque cunctos perterrefaciens. Neq; magnifica tantum hæc ei pugna, ſed etiam omni ex parte felix fuit: ſine ullo ſuo vulnere, magna gloria parta, etiam urbem ipſam eodem impetu cepit: animatis non minus exemplo Regis ceteris, quam ſolicitis periculo: & utramque ob cauſſam ſumma contentione pugnantibus. Sacrificavit deinde Herculi, voti reus; ludoſque varii generis magnifico adparatu per complures dies edidit. Hoc quoque anno Romæ de Lucanis atque Bruttiis ante diem Nonas Ianuarias triumphatum eſſe repe-

Diodorus.

Plutarch.

Triumphi Capitolin.

reperio: Sed C. Iunio triumphum illum adſcribi miror; quum in his populis res Rufinus geſſerit, duaſque nobiles civitates receperit: quem etiam alios apud auctores triumphalem virum nominari video. Civitate ob Pyrrhi progreſſus haudquaquam ſecura, novi quoque terrores ex prodigiis & morborum lue acceſſerunt. Fœdi maxime ominis habitum eſt, quod Iovis Capitolini ſignum fulmine tactum, caputque avulſum nonniſi aruſpicum arte curaque reperiri potuit. Graviore non jam metu ſed clade urbem adfecit peſtilentia, pecudes homineſque communi ſtrage corripiens, ſed præcipue gravidarum abortibus formidabilis; quum nulli propemodum jam aut partus humani, aut fœtus animalium ederentur incolumes; itaque Deorum omne viventium genus interiturum eſſe crederetur: Ea vis mali maxime inſignem Q. Fabii Maximi Gurgitis alterum Conſulatum effecit, in quo collegam habuit C. Genucium Clepſinam. Neque tamen à bello Samnitico

Plinius 18, 6. & 33, 11.

Livii Epitome 14.

Oroſ. 4, 2.

Aug. de Civ. Dei, 3, 17.

Anno ab Vrbe Cond. 477.

Zonaras.

tico Lucanoque cessatum est. magnasque clades hostibus inlatas duo certa sunt argumenta, quod eodem anno Q. Fabius Consul de Samnitibus, Lucanis, Bruttiis, triumphavit Quirinalibus: quodque ii populi miserunt ad Pyrrhum literas & oratores, *actum de se, nisi subveniretur, neque vim Romanam ulterius sustineri posse, extremamque necessitatem deditione præveniundam esse*, testaturos. Ea res, & quod senescentibus jam hominum studiis, aut ob injurias quasdam in contrarium versis, in Sicilia res ei duriores esse ceperant, permovit Pyrrhum, ut insula relicta copias in Italiam reportaret. Quod ejus consilium, & rerum inde sequutarum series, quo plenius nosceretur; paulo plura de rebus interim ab eo gestis referenda putavi. Post occupatam igitur Erycem, præsidiumque loco impositum, ad AEginorum urbem profectus est, commodo ad Panormitanum portum situ, & munitionibus insignem. Ibi sponte oppidanorum receptus ad ipsam Panormam castra

Capitolini triumphi.

Plutarch. Pyrrho cap 52. Iustinus 23, 2.

Diodori Eclog. ex lib. 22.

ſtra movit, cui ab argumento portus ampliſſimi pulcherrimique nomen eſt inditum: Hac quoque per vim occupata, quum inſuper locum qui Epieircte vocatur, inter Panormum & Erycem in monte amœno, ſed arduis acceſſibus, ſitum cepiſſet; univerſa jam provincia Carthaginenſium potiebatur, excepto Lilybæo. Hanc autem urbem non ita pridem Pœni condiderant, ut Motyenſibus ea ſedes foret, quorum oppidum Dionyſius Tyrannus bello Carthaginenſi diruerat. Quum igitur ex omni quod in Sicilia habuerant imperio ſpes ſuas unum iſtum in locum concluſas viderent Pœni; adparatus ad obſidionem à Pyrrho fieri ſentientes, majoribus eam viribus defendere decreverunt. Introducto igitur non ſpernendo robore militum, commeatuque copioſo, adhæc magna vi machinarum ac telorum (cujus rei facultas ipſis ampla erat, quod in poteſtate mare haberent) ad oppidum undique permuniendum magna cura ſe contulerunt. Præcipue, qua terra pate-

Polybius I, 56. Dionyſius apud Valeſium.

Diodori Eclog.

patebat aditus, crebræ turres excitatæ ſunt, lataque foſſa facta: celerius opere procedente, quod majore ſui parte ſtructum in cautibus marinis oppidum, toto illo ſpatio manu facta munimenta nulla deſiderabat. Miſſis interea legatis, quamquam ad bellum magnos adparatus fecerant, magnaſque copias, quum aliunde tum etiam ex Italia mercede conduxerant; *ſi pax æquis conditionibus impetrari poſſet, pecuniam & claſſem* pollicebantur. Pecuniæ mentionem non admiſit Pyrrhus, urbes quas occupaverat retinere cupiens; de Lylybæo tamen conceſſurus videbatur. Sed amici Regis, civitatumque Sicularum principes, *metu Carthaginenſium vacaturam eſſe inſulam* negantes, *donec illi tantum valentes claſſibus Lilybæum, tamquam ſcalas quaſdam ad exſcenſionem faciundam paratas tenerent*; perpulerunt, ut *unam eſſe* reſponderet *amicitiæ conditionem, ſi univerſa Sicilia cedentes, utriuſque imperii terminum eſſe mare paterentur.* Ita ſpe pacis diſcuſſa,

Zonaras.

Plutarch. Pyrrho cap 50.

Diodorus.

Plutarch.

G pro-

Diodorus. protinus ad urbem ſigna movit; neque procul muris caſtra metatus, manipulis ita diſpoſitis, ut defeſſi à recentibus per vices exciperentur, oppugnationem orſus eſt. Sed Lilybætani, quum & numero propugnatorum, & machinarum adparatu juvarentur, locum tenuerunt. Tanta enim catapultarum ſcorpionumque vim Carthaginenſes invexerant, ut murorum ambitus capiendis omnibus minime ſufficeret. Quum igitur cujuſque generis miſſilium velut imber quidam in Regios ſpargeretur, multique paſſim caderent aut ſauciarentur, inceptum omiſerunt. Machinas deinde & ipſe fabricare inſtituit, præter eas quæ Syracuſis advehebantur: & effoſſis ſubter humum cuniculis, omnes obſidionum tentavit artes. Quum autem animoſe reſiſtentibus Pœnis toto fere bimeſtri nequidquam ſe fatigaſſet; videretque, donec apertus à mari obſeſſis aditus exituſque foret, expugnari Lilybæum non poſſe: obſidione ſoluta aliam in partem conver-

vertit impetum. Quippe adversos Mamertinos freti accolas Græcæ quædam civitates fidem regis implorabant, super alias graves & crebras injurias etiam tributum pendere coactæ. Pyrrhus igitur exercitu propere ducto, quum iis in locis quosdam Mamertinorum ad exigenda vectigalia missos compræhendisset, necavissetque: prœlio cum occurrentibus facto discessit superior; ac multa eorum præsidia expugnavit diruitque. Et hactenus quidem rebus præclarissime gestis eximiam sibi potentiam gloriamque Rex paraverat; præter alias virtutes etiam eximia humanitate amorem singulorum, studia civitatum, non adeptus magis quam meritus. Sed felicitatem tantam, & quam existimare fundatissimam potuisses, momento fere dissipatam, præter levitatem ingeniorum, quæ istis populis nunquam defuit, & amicorum intemperiem, ipsius maxime Regis culpa traditur: qui adversis egregius, secundis rebus, ut inter has ferme inferiores hu-

Plutarch.

Polybius 1,8.

Plutarch.

Fazellus Hist. Sic. dec. 1. *lib.* 1.

manæ mentes ſunt, in ſuperbiam efferebatur. Quum igitur, ut ante diximus, ad efficienda cepta claſſem ſibi neceſſariam eſſe duceret, naves autem haberet multas, ſed parum inſtructas à ſociis navalibus; remigibus acerbe conquirendis valde offendit civitates: repente mutatus, & ex priori lenitate ad ſuperba imperia, minaſque, & poſtremo ſupplicia, præceps. Sed hæc tamen quia communis boni ſpecie tegebantur, utcumque tolerabant: poſtquam autem eos ipſos, quorum beneficio maxime Siciliam obtinuerat, interimi videre; non paulatim, neque mora interpoſita, ſed ſubito averſis animis, multi populi ab ejus amicitia deſciſcentes, ut cuique opportunum erat, alii Pœnis, alii Mamertinis ſe adplicaverunt. Adeo nimirum crudelitas, etiam quum ſola eſt, ſemper gravis, penitus fit intolerabilis, poſtquam adverſus benemeritos exercita, propriis odiis etiam ingrati perfidique animi deteſtationem adjunxit. Hanc autem in neceſſitatem vi cuncta tractandi

Plutarch.

ſe

ſe maxime videtur induiſſe, dum pravis ſuorum cupiditatibus conſiliiſque nimis obſequitur: His enim opes, amicis aut neceſſariis Agathoclis ademptas dono dabat; nihilo quam fuerant illi melioribus: magiſtratus urbium præcipuos ſatellitibus aut centurionibus ſuis committebat, neque ex inſtitutis aut moribus civitatum, neque in legitimum tempus, ſed quomodo & quoad ipſi placuiſſet. Lites atque controverſias publicorumque negotiorum adminiſtrationem omnem ad ſe traxerat, pleraq; familiaribus committens. quos habebat avaritia luxuriaque deteſtabiles, qui cogendis per flagitium perdendiſque pecuniis pariter intenti, dum libidini ſuæ ſatisfacerent, jus injuriamque in promiſcuo habebant. Irritatis ob hæc animis, muſſare primum homines, mox palam queri: *cur igitur prioris ſtatus pænituiſſet, ſi nunc etiam toleranda eadem forent? fruſtra vocatum receptumque Pyrrhum, ſi ſtudeat æmulari mores, quos puniturus adveniſſet. neque acriorem ul-*

Dionyſius apud Valeſium.

 lius

lius injuriæ sensum esse, quam cujus auctor haberetur idem ille, qui vindex esse debuisset. Iamque multi haud obscure studium novarum rerum præ se ferebant; quum ille ad pessima consiliorum conversus, augere caussas offensionum, quam tollere maluit: quasi, quod per injustitiam peccatum fuerat, emendari sævitia posset. Interea Carthaginenses animadverso regem propriis viribus haud sane validum, quotidie minore apud Siculos adfectu haberi; erecti in spem recuperandæ provinciæ, novum exercitum miserant: passimque transfugientibus qui Pyrrhi sævitiam metuebant, negotium Epirotis magnum exhibebant. Pyrrhus per caussam Punici belli præsidiis in urbes introductis, splendidissimum quemque falso proditionis crimine oneratos necare instituit: his de medio sublatis, multitudinem facilius in officio mansuram esse ratus. Postremo Thœnionem & Sosistratum corripit, totius insulæ longe principes, quorum præcipuis studiis imperio Siciliæ po-

Plutarch. *Zonaras.* *Dionysius.* *Zonaras.* *Dionysius.*

potitum fuisse ostendimus. Sed Thœnio quidem interfectus est: Sosistratus ad hostes effugit, non minus auctoritatis opisque collaturus ad ejiciendum Sicilia Regem, quam ad imponendum confirmandumque contulerat. Tum igitur certatim plerisque ad Carthaginenses deficientibus urbibus, nonnullis ad Mamertinos; res Epirotarum ex florentissimis angustæ malæque redigi ceperunt. In hoc statu rerum non ingrata Regi sociorum Italicorum legatio venit. quæ *ceteris omnibus amissis, vix paucas urbes hostem ægre à mœnibus submovere* questa, honestum discedere cupienti prætextum præbuit, ut partibus laborantibus auxilio futurus, non ejectus à Carthaginensibus, in Italiam reverti voluisse videretur. Abiturus, quum opes insulæ situmque, & hominum animos secreta cogitatione expenderet; dixisse fertur: *O amici, qualem Romanis atque Carthaginensibus palæstram relinquimus!* haud vano præsagio: quod paulo post longa inter hos bella, tot utrimque

Plutarch. Pyrrho cap. 52.

Iustin. 23, 2.

Plutarch.

Appian. apud Valesium.

Plutarch.

que ſubmerſæ claſſes, tot acies cæſæ, ſatis ſuperque impleverunt. Ceterum hoſtium animis cum fortuna creſcentibus, neque tutus ex Sicilia diſceſſus Pyrrho, neque in Italiam apellenti tranquillum ad Tarentinos iter fuit. In ipſo freto trajicientem adorti Carthaginenſes, quum Epirotæ nulla ferme maritimarum rerum experientia, hominibus exercitatiſſimis pares eſſe non poſſent; ſeptuaginta naves depreſſerunt, ceteras reddiderunt inutiles. Ita cum duodecim navibus ex adverſo prœlio in Italiam effugit: qui navibus tectis amplius centum, & longe adhuc majori onerariarum actuariarumque numero curſum inſtituerat. Sed undique collecto quod militum ex adverſo prœlio litora tenere potuerat, ſtatim ita robuſtam effecit manum, ut Rhegii ſubito impetu expugnandi ſpem conciperet. Sed rejectus à Campanis Rhegium tenentibus, mox in periculum haud contemnendum incidit. Quum enim per loca cæca & ſaltibus impedita duceret, coorti ex inſidiis hoſtes

Pauſan. lib. I.
Appianus
Plutarch.
Appianus
Zonaras.
Plutarch. Pyrrho cap. 53.

hostes turbaverunt novissimum agmen, multosque milites cum duobus elephantis peremerunt. Erat neque genere bellatorum, neque numero spernenda manus. Decem haud minus millia hominum in armis exercitatorum, Mamertini plerique, hi enim Rheginorum amicitia & cognatione confisi, intellecto Pyrrhum in Italiam reverti constituisse, fretum priores transjecerant, & spe prædæ in opportunis ad subitam irruptionem locis consederant. In eo certamine quum pro solita audacia Pyrrhus ante prima signa pugnaret; in capite vulnus accepit. Ad quod obligandum quum ex acie paulisper secessisset, quidam hostium magnitudine corporis & armorum cultu conspicuus longe ante alios procurrens increpavit eum elata voce, jussitque *prodire, si viveret*. Ibi Pyrrhus ardens ira, visuque & manante per faciem cruore terribilis, impetum in provocatorem, frustra retinentibus suis, vertit: occupatumque illata in caput plaga prosternit.

Polybius 1, 8.

Plutarch.

Memoriæ proditum eſt, eam gladii temperiem, eamque vim ferientis fuiſſe, ut infimum ad corpus vulnere continuato, partibus utrimque dilabentibus, medium hominem eodem ictu diſſecaret. Ejus ſpectaculi fœda novitate perculſi hoſtes, & ut majorem communi hominum ſorte virum reveriti, pugnam omiſerunt. Pyrrhus hac moleſtia ſolutus, non ideo lætior agebat. Quod enim pars impedimentorum iſto prœlio amiſſa parerat, & opes ex Siciliæ ſpoliis partas prioris cum Pœno pugnæ caſus interceperat; in magna rei nummariæ difficultate, quum poſcentibus ſtipendia militibus non eſſet unde præberentur, dicatos Proſerpinæ theſauros ſpoliare coactus eſt. Fanum illud apud Locrenſes opinione ſanctitatis celeberrimum iis temporibus fuit: quam civitatem quum Pyrrhus animatis præſentia ſua Regiæ factionis hominibus recepiſſet; multa in Locrenſes fœda facinora edidit, cupidius & latius, quam in-
Livius 29, 18. terfecti præſidii poſtulaſſet ultio,

cædi-

cædibus & rapinis in miseros grassatus. Postquam autem nihil supererat, quod conferre homines vellent possentve, manus ad sacram pecuniam extendere cepit, pessimis amicorum, qui plerumque nocentissimi cujusque consilii auctores fuerant, cupiditatem ejus inflammantibus. Erant autem hi Evagorus Theodori filius, Balacerque Nicandro, & Dinarchus Nicia genitus. Ii non suasores modo fuerunt Pyrrho, necessitati omnia cedere prædicantes; sed ministerium quoque suum sacrilegio præbuerunt: ingenti pondere auri, quod multos per annos subterraneis in specubus adservatum fuerat, eruto. Lætus ille, *religione intempestiva nihil ineptius, opesque paratas non accipere dementis esse* dictitans, impositam navibus prædam Tarentum avehi jussit: ipse terra est profectus. Ceterum facinus ei suum non turpius cepto, quam infelicius eventu fuit. Subita tempestas adorta classem, ventis sub noctem mutantibus qui ferentes hactenus fuerant, naves in

Appianus apud Valesium.

Dio apud Valesium.

Dionysius apud Valesium.

Suidas in ἄβυσσος.

Appianus

Livius 29. 18.

Dionysius.

Appian.

Diodorus. in tenebris circumactas partim confregit, partim in fretum expulit. *Livius 29, 8.* Sed quæ sacram pecuniam vehebant, quassatæ laceratæque undis inrumpentibus cum ipsis hominibus interierunt: pecuniam autem reliquis ex naufragio tabulis hærentem, *Livius 29,18.* postridie quam exportata fuerat, in vicina fano litora fluctus retulerunt. *Val. Max. 1,1,1. ext.* Re intellecta, thesaurum omnem diligenter conquisitum referri ad pristinas sedes jussit; pacem numinis, ut putabat, hoc facto impetraturus. *Suidas in παρακαταθησάμενος.* Neque tamen ideo melioribus deinceps fatis usus est; omnes ejus conatus, etiam quibus consilium & virtus non abfuisset, eludente fortuna. *Livius. Dionysius.* Quam ille rem & postea constanter ad læsi numinis iram referebat, uti Proxenus historiæ scriptor; atque ipse in commentariis suis Pyrrhus memorat: *Appianus* & recenti adhuc malo, quum Proserpinæ sacrificans, multis hostiis litare non posset; exarsit adeo, ut cunctos infelicis consilii auctores ac ministros, quique facinus istud adgressuro vel leviter consenserant,

rant, de medio tolleret. Atque hi quidem dignum moribus factisq; suis exitum habuerunt: Pyrrhus autem institutum prosequutus, quieto deinceps itinere Tarentum pervenit. Romani quum majorem in modum urgeret pestilentia, Pyrrhique in Italiam reditu belli timor crevisset; nihil adversus ista vel humani præsidii, vel divini intentatum reliquerunt. Vetus erat opinio, pestilentiam clavo ab dictatore fixo sedari posse: eam spem tum quoque tentatam, clavique pangendi caussa Dictatorem dictum esse P. Cornelium Rufinum, haud quaquam improbabilis conjectura est: quum & mali magnitudo ad omnia quærenda remedia stimulare mentes posset; & Rufinum anno sequenti à censoribus notatum fuisse constet, postquam bis Consul & Dictator fuisset: neque dictaturæ ejus vel certior inveniatur memoria, vel convenientior locus. Et adversus morbos quidem, ut potuit, provisum est: armorum cura majorem industriam contentionemque, præcipue

Plutarch. Pyrrho cap. 53.

Livius 7. 3.

Pighius in Annalibus Rom.

pue ob difficultatem delectuum, postulabat. Nam præter diuturnitatem belli, etiam longo jam tempore infesta lues tædium rerum omnium hominibus injecerat: Citatique juniores militiam mira obstinatione detrectabant. Sed pervicaciam istam severitas & constantia M'. Curii Dentati secundum Consulis fregit: is enim, L. Cornelio Lentulo collega, magistratum jam iniverat. Quum igitur in Capitolio delectum haberet Curius, respondente nullo, vocabula tribuum omnium in urnam conjici, quumque Pollia tribus exiisset, quod ex ea nomen primum sorte eductum erat, citari jussit. tacere perseverantis bona primum; deinde quum graviter de Consulis injuria questus tribunos appellasset, ipsum quoque vendidit: *nihil opus esse reipublicæ eo cive, qui nesciret parere*, præfatus. neque tribuni auxilio fuerunt: & postea quoque salubris exempli judicata res in consuetudinem transiit; ut delectu rite acto, qui miles factus non esset, in servitutem

Anno ab Vrbe Cond 478.

Varro in Satyra Γέροντ© διδασκάλε.

Val. Max. 6, 3, 4.

Livii Epitoma 14.

Cicero pro A. Cæcina cap. 34.

tem venderetur. Hoc terrore ceteri adacti ad nomina promptius danda: conſcriptiſque legionibus, quæ decretæ erant, in hoſticum ambo Conſules moverunt: Lentulus in Lucaniam irruit; Samnitas adortus eſt Curius. Excitus ad ejus rei famam Pyrrhus, luſtrato Tarenti exercitu ſuo, peditum ferme viginti millia, tria equitum recenſuit. Cum his, & delecta Tarentinorum juventute, Samnium ingreſſus, Samnitas dicto minus audientes habuit; tardiuſque ad eum auxilia & infrequentius venere, animis non ob cladium modo magnitudinem feſſis, ſed etiam exulceratis eo, quod iſtarum cauſſam Pyrrho imputabant, tam triſtia non paſſuri, niſi proditis diſceſſu ſuo Italicis ſociis, expeditionem Siculam ille ſuſcepiſſet. Verum tamen ſic quoque magnis inſtructus copiis, partem earum in Lucaniam, ad deſtinendum alterum Conſulem miſit; ipſe Man. Curium oppugnare adgreſſus eſt, facilem ſibi reliquam victoriam fore ratus, ſi hunc ſuperaviſſet.

Plutarch. Pyrrho cap. 54.

Ro-

Frontinus Strategematum 2, 2.

Romanus autem, gnarus phalangi Macedonicæ, si explicari possit, nullam aciem parem esse, locis impeditis se tuebatur: & quoniam ex Lucania ventura sperabat auxilia, simul etiam auspicia & exta parum læta erant, copiam pugnandi minime faciebat. Tanto vehementius cupiebat confligere Pyrrhus, priusquam duo Consulares exercitus conjungerentur. Igitur adsumptis ex omni exercitu promptissimis quibusque, præter aliquot elephantos, noctu, quo falleret hostem, ad castra Romanorum statuit accedere. Dum autem ad iter & oppugnationem futuram omnia apparantur, ipse in somnum lapsus majorem sibi dentium partem excidere, & ex ore copiosum erumpere sanguinem imaginatus est. Eo visu perplexus, abstinere in id tempus rebus gerendis decreverat; sed amicis obrestantibus, *ne occasionem forte non redituram elabi pateretur*, signum ad proficiscendum dari jussit. Circa Maleventum urbem (hoc enim tum adhuc nomine erat) montosa & sylvestria loca

Dionysius apud Valesium.

Cluverius Italia Antiqua 4, 8.

loca ſunt : quæ deinde paulatim æquioribus clivis dimiſſa, poſtremo in planitiem late patentem deſinunt, qui *Tauraſini campi* adpellantur. Itaque Pyrrhus ex inferioribus locis per objectos colles & ſaltus inſtituto itinere, quum lumina defeciſſent, erroribus & ignorantia locorum tardatus, luce jam orta ex caſtris Romanis conſpici cepit. Commotis inopinato hoſtis adventu animis, quia tamen dubium haberi non poterat, quin pugnandum foret, extaque victimarum lætiora fuerant, Conſul celeriter ex caſtris progreſſus, primos quoſque hoſtium divulſos à ſuis & incompoſitos adoritur, pellitque: Hi in ſuos incurrentes totum agmen turbavere; cæſuſque eſt militum haud exiguus numerus, & nonnulli elephanti à ſuis relicti venerunt in poteſtatem victoris. Hic ſucceſſus animavit Curium, ut inſiſtendum fortunæ putaret, & cum univerſis copiis ad pugnam inſtructis paratiſque in campum ſe demitteret. Neque Epirenſes moram fecere. *Plutarch.*

Con-

Concursum est utrinque ferociter, sed quod priore certamine Romanus superior fuerat, plus etiam in præsens animorum atque spei adtulerat. Cedentibus Epirotis, iterum à belluis subsidium petiit Pyrrhus, alteroque suo cornu fugiente, vicissim in altero Romanos ad præsidia sua pedem referre coëgit. Firmam ibi stationem iturus in pugnam Consul constituerat: hanc igitur recentibus viribus excipere prœlium, & elephantos amoliri jubet. Adversus hæc animantia promptam atque facilem opem usus monstraverat: ignique magis quam ferro averti posse superiores docuerant pugnæ. Parati igitur erant malleoli, stupa & pice multa obducti, quos incensos ardentesque in terga & turres belluarum jaculabantur: ii, sive cuti elephantorum, sive ligno turrium insedissent, uncis præacutis infixi hærebant. Quum igitur hi, & una varii generis missilia ex superiore loco confertim jacerentur, elephanti partim terrore flammæ, partim dolore vulnerum in furorem

Orosius 4,2.

Plutarch.

rem acti, quum amplius à magistris regi nequirent, in suorum aciem retrocesserunt, omnia, quo impetum verterant, trepidatione & clade miscentes. Narrant initium stragis ab elephanto pullo ortum, qui telo ictus in capite, quum stridorem querulum edidisset, matrem primum ad notam vocem exsilientem, deinde hac etiam tumultum augente, ceteras belluas omnes turbaverit averteritque. Magna ea pugna & numero cæsorum, & victoriæ fructu fuit. Tum enim debellatum est cum Pyrrho, neque ceteri deinceps Itali diu, neque post Italiam, aliæ nationes Regesque restiterunt. Triplo majorem ea pugna numerum in regiis partibus dimicasse tradunt. Octoginta enim peditum, sex equitum millia fuisse: ex his qui plurimum, sex & triginta millia; qui minimum, sex & viginti cæsa memorant. captos mille trecentos, cum elephantis octo. Pyrrhus cum paucis equitibus Tarentum effugit. Capta ejus castra admirationi fuisse dicuntur, & in posterum usui.

Florus 1. 18.

Zonaras.

Plutarch.

Florus 2. 1.

Dionysius apud Valesium.

Orosius.

Eutropius lib. 2.

Frontinus Strategematum 4, 1.

usui. Antiquitus enim & Romani & alii populi castra passim per corpora cohortium constituere, mapaliorum in morem, solebant: primus totum exercitum Pyrrhus dimensis rite spatiis sub eodem vallo continuisse fertur: atque illo exemplo adjutos Romanos, additis quæ ex usu viderentur; ad metationem castrorum, quam sequentibus temporibus perfectissimam habuere, pervenisse. Hic annus Republica belli præclare feliciterque gesta, domesticis quoque rebus & notabili severitate disciplinæ urbanæ illustris fuit. Q. Fabricius Luscinus, Q. AEmilius Papus, concordem censuram exercuerunt. multis equi publici adempti sunt; quidam etiam in Senatu legendo præteriti. Sed maxime insignis ad memoriam P. Cornelii Rufini nota fuit. Bis Consul & Dictator fuerat, rebusque magnis bello gestis triumphaverat. Hunc igitur Senatu moverunt Censores, caussamque isti animadversioni subscripserunt, *quod eum comperissent argenti facti*

Zonaras.

Nota Freinshem. in Florum 1, 18.

Zonaras. Livii Epit. 14. *Agellius* 4, 8. & 17, 21.

cœnæ

cœnæ gratia pondo decem habere. Isq; casus non hominis modo, sed familiæ ad longum deinde tempus fuit: nec ante Sullam Dictatorem quisquam ex ea summis honoribus usus est. Tanta temporibus istis parcimonia, tantusq; in eadem civitate postea luxus fuit, ut quæ supellex apud posteros contemptissimæ vilitatis argumentum futura erat, eadem à prioribus pro intolerabili luxuria damnaretur. Censu perfecto lustrum conditum est: censa civium capita ducenta septuaginta unum millia, ducenta, viginti quatuor. In exitu anni Consul uterque triumphantes Capitolium invecti sunt. Prior Curius: cujus & triumphus quum fama rerum, & lætitia successus, tum etiam splendore pompæ illustrior fuit. Nam ad eam diem ex vicinis & pauperibus populis in adparatu triumphi nihil ferme nisi arma fracta, aut carpenta Gallica; in præda, nisi greges & armenta ducta fuerant; tum vero & varietate gentium quarum captivi ante currum ducebantur; & spoliorum

Plutarch. Sylla cap. 1.

Val. Max. 2, 9, 4.

Livii Epitoma.

Fasti Capitolini.

Florus 1, 18.

rum pulchritudine ac magnificentia celebris ſpecies fuit: quum Epirotæ, Theſſali, Macedones, Apuli, Lucani, Bruttii, vincti ante currum agerentur: præferrentur autem tabulæ pictæ, ſigna nobilium artificum, aurum, purpura, ceteræque tranſmarinæ elegantiæ, & Tarentini luxus inſtrumenta. Sed præcipui miraculi gaudiique ſpectaculum elephanti fuere. Cum ipſis turribus ſuis quatuor (nam reliqui ex vulneribus interierant) tum primum Romæ viſi ſunt: vulgus à nomine animalis quod hactenus maximum noverat, & loci ubi primum conſpexerat, *boves Lucas* vocitabat. Alterius conſulis paucos poſt dies obſcurior triumphus fuit. Neque tamen illi pœnitendæ res fuerunt. Samnites & Lucanos vicerat; oppida multa ceperat, ſed comparatione Curianæ gloriæ, horum ſplendor æſtimatioque decreſcebat. Inter eos qui virtutis ergo donati ſunt, Ser. Cornelio Merendæ auream coronam ex præda dedit, ob Samniticum quoddam oppidum, ejus maxime

Seneca de brevit. Vita cap. 13. Eutropius. Plinius 8, 6.

Capitolina Marmora.

Plinius 33, 2.

xime opera captum. Romanis ad hunc modum victoriæ suæ lætitia fruentibus, longe dispar animorum habitus apud hostes erat. Ii jam olim imperio Pyrrhi minime læti, post infelicem pugnam, animis timore atque indignatione plenis, nihil quietum agitabant. Rex ipse dudum Romani belli pertæsus, & nunc desperata penitus victoria, nihil nisi rationem tutius honestiusque discedendi meditabatur. Sed dissimulato interea consilio, hortabatur socios, *ne ob unum adversum prælium conciderent animis: non plus eos cladis postrema hac pugna accepisse, quam prima intulissent: neque ideo Romanos ad pacem etiam bonis conditionibus permoveri potuisse horum constantiam si ipsi quoque æmularentur, seque fortunæ vertenti servarent, omnia commodius habitura superesse vires adhæc diuturno bello suffecturas. In Græcia multos potentes amicos se habere, à quibus certa auxilia expectare posßit.* Neque hæc incredibiliter fingebantur: quum & antea, præsertim à Ptolemæo qui *Iustinus 17, 2.*

Macc-

Macedoniæ tum præerat, luculenter adjutus fuiſſet: & in magna exiſtimatione apud Græcos barbaroſque eſſet; aliiſque beneficiorum memoria, aliis metu devinctis, ab AEtolorum gente temporibus iſtis potentiſſima, ipſiſque Macedonibus, præterea Illyriorum regulis coleretur. Cæterum hæc ita jactabat, magis ut deſciſcere parantes ſocios in fide retineret, donec aperto ad navigandum mari regnum poſſet; quam quod aut bellum in Italia continuare vellet, aut magnam ſpem in tranſmarinis auxiliis haberet. Dimisſis tamen circum Aſiæ Macedoniæque Reges legatis, ab aliis pecuniam, ab aliis auxilia, ab Antigono, qui Macedoniam tenebat, utrumque poſtulabat. Hac ſpe utcunque retenta ſociorum voluntate, quum interea disſimulanter omnia paraviſſet ad diſceſſum, legati cum literis ab Antigono redierunt. Convocatis igitur ſuorum Italorumque principibus, non quidem quas acceperat literas recitavit, ſed fictitias alias, quibus paulo poſt ab Antigono

Dio apud Valeſium.

Pauſanias lib. 1.

Iuſtinus 23, 2.

Polyænus Strategematum 6, 6.

gono auxilia magna adfutura esse continebatur. Hoc astu non sociis modo delusis, sed etiam Romanis qui propinquo loco præsidium agitabant, consequuta nocte citra ullum impedimentum vela fecit, Cerauniosque montes (Epiri id promontorium est) tenuit. Sed quo minori turpitudine deseruisse bellum videretur, fidesque hominibus fieret, perfectis quibus evocatus esset rebus reversurum, Milonem ad custodiam arcis Tarentinæ reliquit; eiq; ut non modo spe præmiorum, sed etiam paris exitii metu in fide maneret, sellam dedit, cujus lora erant ex Niciæ pelle, quem compertis in caput suum insidiis occiderat. Huic igitur addito præsidio militum, cum ceteris copiis, octo peditum millia, quingenti equites erant, sexto quam exiverat anno, patrium in regnum reversus est. Interea Romæ quum comitia centuriata haberentut, Pyrrhusque bellum instauraturus putaretur, M. Curium refici Consulem placuit; quod unus ille adversus Regem optime gesta

Zonaras.

Plutarch. Pyrrho cap. 56.

Anno ab Urbe Cond. 479.

re, ad reliqua quoque belli plus auctoritatis & fortunæ allaturus videretur. Ex patriciis Ser. Cornelius Merenda factus est: eum quoque provehente recenti gloria, & commendatione gentilis sui, sub quo priore anno militaverat. His consulibus in Lucanos, Samnitesque & Bruttios conversa belli moles est. qui quum locis potius quam armis se defenderent, nihil rei ad reliquarum exemplum memorabilis geri potuit. Neq; tamen imminuta inde Curii gloria est, sic quoque judicantibus omnibus, Regem acerrimum, non modo cladem acceptam, sed etiam ducem adversus se denuo venturum Curium exhorruisse. Confecti itaque belli hujus, fugatique ex Italia Pyrrhi penes illum laus atque fama permansit. Anno qui tertium Curii consulatum sequutus est, primum ab Alexandrinis Regibus legati cum muneribus Romam venerunt; in C. Dorsonis, C. Claudii Caninæ magistratu. Ptolomæus cognomento Philadelphus, audita Pyrrhi fuga gratula-

Livii Epitoma 14.

Eutropius lib. 2.

Anno ab Vrbe Cond. 480.

tulatum misit, petitumque, *ut populi Romani socius & amicus haberetur*. Lætum id honorificumque Patribus visum, quod amicitia Romana ultro à tam potentibus tamque longiquis Regibus ambiretur: igitur comiter acceptis habitisque legatis, societatem cum Ptolomæo jungi placuit: simul delecti ex illustribus, qui confirmandæ ejus, reddendique officii gratia legatione ad Regem fungerentur, Q. Fabius Gurges ex Consularibus, & cum eo C. & Numerius Fabii Pictores, Quintusque Ogulnius. His profectis, adversus Italicos populos, qui arma adhuc necessitate & desperatione retinebant, à Consulibus feliciter dimicatum est. Majores alterius res fuisse visas, triumphus C. Claudii Caninæ argumento est, quem de Lucanis, Samnitibus, Bruttiis, in magistratu suo duxit Quirinalibus. Sed rerum foris prosperarum lætitiam nonnihil turbavit Sextilia, quæ Vestalis virgo quum esset, incesti comperta, temeratis religionibus, infensos civitati deos effe-

Zonaras. Eusebius num. 1729. Dio apud Fulvium Vrsinum.

Epitome Livii. Zonaras.

Val. Max. 4, 3, 9.

Livii Epitome.

Capitolina Marmora.

Livii Epime.

effecisse credebatur. Sed piaculis & sacris placata deum ira, sacerdosque verso in noxium caput supplicio, ad portam Collinam viva defossa est. Iisdem consulibus Coloniæ deductæ sunt, Cosa in Volscientibus, & in Lucania Pæstum, quæ Græcis Posidonia vocatur. Eam Lucani Sybaritis ademerant: ab his recens in ditionem populi Romani pervenerat. Illustrior anni sequentis memoria est, qui finem belli non adversum Samnitas modo ceterosque, sed etiam cum Tarentinis adtulit. L. Papirius Cursor, Sp. Carvilius secundum Consules, Samnitas Bruttiosque & Lucanum cum Tarentino populo provincias nacti, expectationem hominum (nam in spem hoc anno finiendi belli par istud Consulum studiose delectum fuerat) consiliis factisque magnificis expleverunt. Et Samnites quidem à Carvilio perdomiti, primum atque septuagesimum post annum, quam decertari ceperat, meliori quam antea fide conditiones pacis à Romanis impositas accepere.

Orosius 4, 2. *Velleius* 1, 14. *Plinius* 3, 5. *Strabo lib.* 5.

Anno ab Vrbe Cond. 481.

Livius 34, 9.

Zonaras. Liv. 31, 31.

L. Pa-

L. Papirius Bruttios & Lucanos magnis cladibus ſubactos ad pacem petendam compulit. Vt tamen in uno multorum finitimorum populorum bello, terminis quoque regionum ipſarum permixtis, etiam Papirio cum Samnitibus, Carvilio cum Bruttiis Lucaniſque, & utrique cum Tarentinis res fuit. Nec enim modo copiæ Tarentinorum fuſæ fugatæq; ſed ipſa quoque civitas in fidem accepta eſt. Quod negotium, quia præter victoriam ex nobiliſſima urbe, Pyrrhi Regis mortem, & Carthaginenſium calliditatem, & prima æmulationum inter Pœnos Romanoſque initia continet; paulo accuratius explicandum eſt. Pyrrhus ante biennium ex Italia ſic abnavigaverat, ut relicto in urbe Tarentina præſidio ſpem reditus ſui faceret; ea paulo poſt novo Regis iſtius in Macedonia ſucceſſu non parum aucta; Italorum animos adverſus præſentia damna ſuſtentaverat. Vir enim ardentis animi quum diu quieſcere non poſſet, Antigono, quod in Italia

Livii Epitoma.

Pauſanias lib. 1.

 bel-

belligerantem nullis auxiliis ju-
Plutarch. Pyrrho cap. 57. visset, bellum intulerat, eumque prœlio victum universo prope regno ejecerat. Vnde Romanis quoque continuus per ea tempora metus fuit, ne auctioribus copiis regressus in Italiam, majus priore bellum excitaret. Sed inopinata mors Regis spes metusque omnium subito incidit atque sustulit. Pyrrhus enim, ut erat potentiæ in immensum augendæ insatiabiliter appetens, per caussam reducendi in regnum Spartæ Cleo-
Pausan. nymi, qui cum Areo diffidebat, Peloponnesum ingressus, ad illam etiam occupandam adjecit ani-
Plutarch. mum. Et Lacedæmonios quidem, licet urbe frustra oppugnata, magnis adfecit incommodis. Sed Argis interea, quum adversæ factiones duæ essent, principes earum Aristippus Antigonum, Aristias Pyrrhum ad opprimendos inimicos advocat. nam & Antigonus, contra communem hostem Laconibus auxilio futurus, in Peloponnesum venerat. Ita diversis portis, sub eandem noctem,

utriuſ-

utriusque Regis copiæ in Argivam urbem recipiuntur. Pyrrhus cognito urgeri suos, urbem & ipse ingressus, quum die jam oriente lupum & taurum ex ære, certantium inter se habitu, vidisset; imminentis fati indicio exhorruit. Oraculum enim erat vetus, fatalem Æacidæ locum fore, ubi taurum cum lupo dimicantem spectavisset. Igitur retrahere copias, & ex urbe recedere cogitabat. Sed occurrentes cum Heleno Pyrrhi filio subsidiarii milites elephantique, clauserant exitum: hisque in urbem irrumpere, illis exire nitentibus, quum hostes etiam acriter insisterent cedenti turbæ, & in angustiis viarum spaciis Argivi, Macedones, Epirotæ, quique cum Areo venerant Spartani Cretesque, adhæc elephanti quidam truderent inter se truderenturque; omnia trepidatione & tumultu miscebantur. Dum inter hæc Pyrrhus ubique consiliis, clamoribus, manu, servare suos, arcere hostes, satagit; à juvenē quodam Argivo lancea leviter vulneratus est. Ma- *Strabo lib.8.*

 trem

trem hic habebat anum pauperculam, quæ cum aliis mulieribus ex tecto domus prœlium spectans, quum Pyrrhum in auctorem vulneris sui toto impetu ferri videret, periculo filii attonita, protinus tegulam corripuit, ac utraque manu libratam in caput Regis demisit. Tam inhonorus & miserabilis exitus Pyrrho fuit, quo majorem animi robore, solertia consiliorum, scientia rei militaris, multisque præterea corporis ingeniique bonis, ætas illa non tulit. Sed fructum laboris operumque suorum, & ornamenta virtutum, ambitione corrupit, felicior futurus, si suis rebus contentus; potentissimus autem omnium, si quam in quærendis opibus industrius fuit, tam in retinendis circumspectus esse potuisset. Hæc igitur postquam in Italia sunt audita, pro variis hominum studiis, lætitia luctuve civitates adfecere. Sed alii quidem populi, qui suæ spontis erant, pacem amicitiamque Romanorum, quibus poterant, conditionibus redimebant: Tarentinum,

Ovidius in Ibim.

Dionysius apud Valesium.

Justinus 25, 5.

Justinus 25, 4.

num, ne suis consiliis uteretur; præsidium Epirotarum & præfectus arcis Milo vetabat. Inter quos res paulatim ex levioribus injuriis atque contumeliis in apertas inimicitias processerat. Itaque maximis in difficultatibus constituti Tarentini, quum extra mœnia Romanos hostes, intus Epirotas haberent; missis legatis auxilium à Carthaginensibus petiverunt. Pœni, qui Siciliæ magnam partem tenerent: & maritima Italiæ loca sibi quam Romanis accedere mallent; specie ad ejiciendum Milonem, ceterum si Tarento potirentur, etiam adversus Romanos tuituri, cum instructa classe prompte accurrerunt. Quum inter hæc etiam L. Papirius Consul advenisset, undique clausa Tarentus erat, Romanis à terra urbem simul arcemque, Pœnis eamdem arcem à mari obsidentibus. In hoc statu rerum, quum haud minor Romano cura esset, ne Carthaginenses arcem caperent, quam ne à se non caperetur, omnes victoriæ rationes subtiliter indagans,

Zonaras.

Orosius 4, 3.

Livii Epit. 14.

Frontinus Strategemat. 3, 3.

Milonem per idoneos internuncios tentat, *si Tarentum ejus opera obtinuisset, ipsum popularesque cum rebus suis incolumes dimissurum esse* pollicitus. Milo nihil ex præsentibus videns potius, cum Tarentinis agit, *ut junctis consiliis de communi salute deliberarent:* sensimque persuadet, *ut se legatum ad L. Papirium mitterent, de conditionibus ex omnium utilitate ferendis diligenter acturum.* Vt homines tædio curarum periculorumque fessi lubenter adsensi sunt, ad Consulem identidem profectus, quocum fallaciam istam composuerat, luculentas plerumque conditiones, & spem non pœnitendæ pacis certam referebat. Ea credulitas, si quid in animis Tarentinorum diligentiæ ac curæ superfuerat, securitate fiduciaque resolvit: occasionemque Miloni præbuit, qua non arx modo, sed etiam urbs ipsa Romanis traderetur. Carthaginenses hoc eventu minime læti, sed *amicos Romanorum se* ferentes, *neque aliam ob caussam quam ad expellendum Milonem venisse*, discesserunt.

Zonaras.

ſerunt. Auctores habeo, Pœnos à Romanis monitos, *ſi Tarentinæ rei ſe immiſcerent, contra fœdera facturos videri*, non modo denunciationem hanc inſuper habuiſſe, verum etiam in acie Tarentina contra Romanos auxilia Punica ſtetiſſe: qua ex offenſa maxime bellum quod adverſum Carthaginenſes in Sicilia geſtum eſt, eruperit. quamquam Pœni perjurio culpam tegere volentes, *nihil ab ſe dolo malo factum eſſe* juraviſſent. Ego ſicut non abnuerim vel inter ipſos duces tale quid agi potuiſſe; dum Romanus Pœni præſentiam ægre patitur, Pœnus inſtituto ſuo quam poteſt cauſſam prætexit; vel populos ipſos publice iſthæc diſputaviſſe: ita veriores belli mox exorti cauſſas alias fuiſſe exiſtimo; quod neque ſtatim bellatum eſt, & poſtea natum in Sicilia bellum, ob Mamertinos præcipue, manentibus adhuc Punicis fœderibus, exarſit. Aucto ad hunc modum imperio redeuntes Romam Conſules à gratulantibus excepti, magno omnium favore, magnaque ſua

Oroſius 4, 3.

Livii Epitome.

Godefridus Viterbienſis.

Paulus Diacon. Hiſt. Miſcella. 2, 23.

 glo-

Capitolina Marmora. gloria triumpharunt. Inter hæc Q. Fabius Gurges & ceteri qui missi Alexandriam fuerant, in Senatu legationem renunciarunt. *Iustinus 18, 2.* *Omni se genere hospitalitatis ac benevolentiæ acceptos habitosque: munera venientibus magnifica missa: majora etiam data discedentibus. Sed priora quidem illa modeste recusari, magis ex dignitate abstinentiaque Romana visum esse: cetera quæ omnino recipienda fuissent, à se prius* *Val. Max. 4, 3, 9.* *quam aliarum rerum quidquam agerent, in ærarium populi Romani delata esse: Sed & Alexandriæ, quum ad solennes epulas invitatis, more* *Tacitus 2, 57.* *apud Reges usitato, coronæ aureæ missæ essent, eas ominis caussa acceptas,* *Iustinus.* *noctu statuis Regis imposuisse.* Senatus & successu legationis, & gravitate legatorum mire lætus, gratiis actis *quod sua continentia mores Romanos externis quoque nationibus venerabiles reddidissent:* *Zonaras.* restitui munera, quæ in ærarium detulerant, præcepit. Continuo *Valerius Maximus* populus, *ita demum rempublicam optime gestum iri* dictitans, *si ditescendi ex publicis negotiis infame*

stu-

studium tolleretur; idem scivit: quæstoribusque pecuniam eam uti jussi erant prompte restituentibus, digni hoc abstinentiæ fructu homines, pari gloria & recusarunt AEgyptias opes, & receperunt. Q. Fabium qui caput legationis ejus fuerat, hoc quoque nomine prælatum tot egregiis viris existimo, ut à Censoribus M! Curio, L. Papirio Princeps senatus legeretur: quum nobilitate domus, & paternis meritis, simul consulatibus duobus totidemque triumphis, nulli jam honori impar videreaur. Iisdem Consulibus M! Curius Censor Anienis amnis aquam in Vrbem ducendam locavit, ex manubiis hostium. Ex quibus adeo privatim ditari noluit, ut aliquando, quum à malevolis interversæ pecuniæ argueretur, gutto ligneo, quo ad sacrificia uti consueverat, in medium prolato, juraverit *se nihil præterea de præda hostili suam in domum intulisse*. Vir profecto tum rerum gestarum magnitudine, tum etiam aliarum virtutum illustribus experimentis meritus, ut

Frontinus de Aquæductibus. Plinius 7, 11.

Frontinus

Auctor de Viris Illustribus cap. 30.

ut quædam ejus insigniora dicta factaque, modico excursu adnotentur. Neque vero indignum, aut historiæ condendæ officio alienum judico ea referri, per quæ homines in republica versaturi, haud sane minus quam consiliis operibusque militaribus, ad felicitatem ex virtute petendam instruantur. Bello Sabino quum tantum prædæ fuisset, ut tum primum Romanos gustum divitiarum cepisse scriptor historiæ Fabius autumet, Curius nihil ex tam opulenta victoria, præter conscientiam famamque sibi vindicans, in pristina paupertate duritieque mansit: etiam publicæ continentiæ magister idem idoneus, & severus custos. Agri enim captivi parte maxima publicata, privatis haud amplius quaterna dena jugera viritim divisit; ipse quum senatus majorem ei portionem adsignaret, eodem quem ceteris dederat agri modo contentus fuit, *malum esse civem* dictitans, *cui non idem, quod aliis, satis esse posset.* Hæc deinde in Sabinis villa Curiana fuit,

Strabo lib. 5.

Plutarch. in Apophtegmat.

Frontinus Strategematum 4, 3. Plinius 18, 3.

fuit, in qua forte rapa torrentem victi nuper Samnites quum adivissent, ingensque pondus auri adferrent dono; *ego hæc*, inquit, *in fictilibus meis esse malo, & aurum habentibus imperare.* Cui villæ cum vicina prædia senior Cato possideret, eo ventitabat crebro, tenuemque casam, & rusculum, quod vir tantus post tres triumphos manibus suis foderat, cum recordatione vitæ abstinentissime actæ contemplatus, animum ad parem constantiam, antiquæ simplicitatis & virtutis æmulatione componebat. Et profecto viris haud aliis opus fuit ad imperii futuri tam firma ponenda fundamenta, quæ & impositam molem perferre possent, & non exteris modo concutientibus resisterent, sed ipsis quoque domesticis vitiis ægre vixque convellerentur.

Plutarch. Auctor de Viris Illustribus.

Cicero Catone.

Plutarch. Catone Majore.

I. FREINS-

I. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER QVINTVS.

Loco Libri Quintidecimi Liviani.

SVperatis post multa certamina validissimis hostibus, partaque per Italiam pace, supererat ea deliberatio Patribus, quemadmodum victoria bene uterentur. Mulctari parte finium omnes, qui arma contra tulerant, populos placuit: severiore adversum Tarentinos vindicta, quanto intemperantius offenderant. arma navesque tradere jussis, muri quoque diruti sunt, tributumque civitati impositum: pax modo cum libertate concessa. Nihil deinde visum antiquius, quam perfidiam puniri legionis, quæ Rheginis dolo circumventis, oppidum eorum decimum jam annum pro suo possidebat. Hi quum ante providissent, Romanis rebus quotidie lætioribus,

Zonaras.

Livii Epit. 15.

Polybius I, 7.

bus, suum scelus inultum non fore, quidquid ad communiendam urbem, viresque defensioni parandas pertinebat, solicite administraverant: non ignari, quod fraude vique partum esset, nisi iisdem illis artibus diu retineri non posse. Praeter insitam ferociam freti erant amicitia Mamertinorum; successuque adversus Carthaginenses, deinde Pyrrhum, quo urbis suæ animorumque fortitudinem experti fuerant, hostibus ab obsidendi consilio cito depulsis. Itaque in tantum creverant rebellium & desertorum animi, ut Crotonem prodentibus quibusdam capere ausi, præsidium Romanum trucidare, urbem diruere sustinuerint. Igitur L. Genucio, qui cum C. Quinctio Consulatum eo anno gerebat, mandata est ultio: compulsisque intra mænia perduellibus urbs obsessa. Sed illis suas & Mamertinorum vires non instrenue opponentibus, quum incommoda quædam passus Consul etjam rerum necessariarum penuria laboraret; ab Hierone, qui Syracusis

Zonaras.

Orosius 4, 3.

Anno ab Vrbe Cond. 482.

Zonaras.

ſis principatum obtinebat, frumento & milite adjutus eſt. Hic enim Mamertinis infenſus, etiam ſocios eorum Rhegium tenentes oderat: incrementis quoque Romanorum, ut eorum animos ad uſum ſequentium temporum beneficiis occuparet, movebatur. Sic ad extremum ad deditionem urbe coacta Mamertinos certis conditionibus adſtrictos dimiſit Conſul, perfugas & latrones, quorum multi Rhegium, velut ad aſylum concurrerant, adfecit ſupplicio: legionarios autem milites abduxit Romam, ut de ipſis Senatus ſtatueret. Magnum inde publicæ ſeveritatis exemplum ſequitur. Senatus primum *omnes qui adducti à Conſule fuerant, in carcerem condi* juſſit: *ut inde ad ſupplicium capitis promerentur.* Deinde, quum interceſſiſſet Senatus conſulto tribunus plebis M. Fulvius Flaccus, denuncians, *ne in capita civium Romanorum adverſus leges & morem majorum animadverteretur*; conſtantia Patrum tribunitii clamores ſpreti ſunt: ſuppliciumque de nocentibus

Livii Epit. 15.
Zonaras.
Oroſius.
Val. Max. 2, 7, 15.

bus ſumptum. Ne tamen invidia facti tam acerbi, plebiſque mœſtitia gravior foret, ſi tanta hominum multitudo eodem tempore interficeretur; ſingulis diebus quinquaginta ducti ſunt, quos virgis cæſos ſecuri percuſſerunt. Senatus etiam corpora ſepeliri, mortemque cujuſquam eorum lugeri vetuit. Decius Iubellius, qui ad eam uſque diem oculis ſuis ſuperſtes vixerat, ut majore cum dolore moreretur; in carcere manus ſibi attulit. Plures auctores ſequutus legionem totam, hominum millia quatuor Romæ in foro ſecuri percuſſa retuli. Sed verius puto quod à Polybio traditur, *ex ea legione viros in poteſtatem veniſſe admodum trecentos; reliquum numerum dum urbs capitur ferociter repugnando cædi maluiſſe. non ignaris omnibus, poſt delicta tam enormia nihil ex deditione aliud, quam plures cruciatus, mortemque graviore cum ignominia conjunctam expectari poſſe.* Vrbs Rhegina prioribus incolis, quod eorum uſquam reperiri conquirique poterat, cum liber-

Frontinus Strategemat. 4, 1.

Appianus apud Valeſium.

Livius 28, 28.

Polybius 1, 7.

Appianus

Zonaras.

Livius 31, 31. bertate legibusque suis, reddita est. Hoc justitiæ fideique documentum Romanæ civitatis existimationem largiter auxit: neque minus amoris eo facto, quam per arma metus apud Italicos vicinosque populos quæsitum. C. deinde *Anno ab Vrbe Condita 483.* Genucii. Cn. Cornelii Consulatus bellum cum Sarsinatibus habuit. *Polybius 2,16.* Vmbrorum ea gens Apenninum incolentium, quibus caussis in arma fuerit acta, quaque spe formidabili jam Romanorum potentiæ se opposuerit; silentibus scriptorum reliquiis, divinare non potui. Totius etiam belli series penitus intercidit, nihilque ad nos ex veteri rerum istarum memoria pervenit, nisi quod à Cn. Cornelio de *Columnæ Capitolinæ.* Sarsinatibus triumphatum est. Asperrimam his Consulibus hyemem fuisse Romæ traditur; ut arbores emortuo succo aruerint, *Zonaras.* Tiberis densa glacie concreverit, jumenta & pecudes inopia pabuli contabuerint. tantaque fuit inclementia cœli, ut in foro Romano *Augustinus de Civ. Dei, 3, 17.* nives horrendæ altitudinis per dies quadraginta continuos duraverint.

verint. Res inusitata, ut fit, à multis prodigii loca habita, vehementi terrore hominum animos percelluit: intentiore statim metu, quum Q. Ogulnio Gallo, C. Fabio Pictore magistratum ingressis multa cernerentur ostenta, multa nunciarentur. Romæ enim ædes salutis, & pars muri sub eodem loco, de cœlo tacta. Lupi tres ante lucem Vrbem ingressi semesum cadaver intulerunt, membratimque laceratum, in foro, ipsi strepitu hominum exterriti, reliquerunt. Formiis mœnia fulmine sæpius icta disjectaque nunciabantur: & in agro Caleno diducta repente terra flammam erupisse alatum, quæ triduo toto flagrans quinque agri jugera usque in cinerem exusserit, ut non modo fruges eo loco cunctæ, sed etiam arbores radicitus emorerentur. Plus ea res timoris Romæ, quam calamitatis attulit. Nihil enim magnopere consequutum est, nisi quod bellum à Picentibus ortum, annoque sequente confectum eam quoque regionem Romanæ ditioni adjecit.

Anno ab Vrbe Condita 484.

Orosius 4, 4.

Eutropius lib. 2.

Livii Epit. 15. cit. Interea in Vrbe ſignandi argenti primum initium fuit, auctis *Zonaras.* jam ſucceſſu rerum opibus, quum ad eam diem æs tantummodo *Plinius* 33, 3. Romæ in promiſcuo pecuniæ uſu fuiſſet, tum autem denarii quinariique ex argento cuſi, qui pro libris totidem æris eſſent; aliique minores, qui dupondio & ſemiſſe quum æſtimarentur, ex re ſunt *Suidas in* Μονήτα. ſeſtertii appellati. *Moneta* dicta quod in æde Iunonis Capitolina cuderetur. Cognomen enim illud inditum Iunoni fuerat, quod bello Pyrrhi & Tarentino conſulentes de pecuniarum inopia Romanos monuiſſet, *pecuniam non defore justitiam & arma colentibus.* Conſu- *Zonaras.* les C. Gallus, C. Fabius ad compræhendendum Lollium Samnitem profecti ſunt: qui quum obſes Romæ fuiſſet, clam elapſus, caſtello quodam occupato faciebat latrocinia:populariumque animos vix adhuc certa pace compoſitos, ad defectionem incitabat. Atque is quidem cum collectitia & maximam partem inermi turba non *Ptolemaus* diu reſtitit; in Caricinis (ea quoque Samnii

Samnii pars eſt, Frentanis propior) laboris periculique pluſculum fuit. Dum locus munitus, qui prædarum Lollio receptaculum fuerat, expugnatur; ancipiti caſu, ex ſpe magna in timorem, ex timore ad victoriam ſubito ventum eſt. Inducti quidam ex propugnatoribus impunitatis pacto, nocte ſubluſtri Romanos intra mœnia receperunt. Concurrentibus ad tumultum oppidanis, quum manus conſeri cepiſſet, magna vis nivis repente cœlo delapſa conſpectum eripuit prœliantibus. Ea res Caricinis adverſus locorum ignaros ita profuit, ut maximo in diſcrimine Romana ſigna verſarentur: jamque prope aberat, ut cogerentur referre pedem, quod inter tenebras fieri citra magnum detrimentum nequibat: quum ſubito ceſſante nivium caſu reddita luna eſt; cœcoque metu liberatis promptum ad victoriam iter virtute partum. Eæ turbæ impedimento videntur fuiſſe, ne Picentes iis Conſulibus perdomarentur. Inſequente autem anno P. Sempronius So-

Zonaras.

Anno ab Vrbe Condita 485.

Eutropius lib.2. Sophus, Appius Claudius Cœci F. Crassus consulatu inito bellum istud aggressi, rem ex sententia confecere. Sub eadem ista tempora in Piceno, qui ager Senonum Gallorum fuerat, Ariminum colonis *Vellius 1, 14.* occupari placuit; Maleventum in *Livius Epit. 15 Velleius.* Samnio: sed nomine, quod ominosum esse videbatur, mutato, *Beneventum* colonia dicta est. Sabinis, qui ante aliquot annos acce-*Livii Epitoma.*pti in civitatem fuerant, tum suffragii quoque jus datum. In Vm-*Val. Max. 6,5,1.*bria res etiam à Claudio gestæ, Camarinumque oppidum captum: incolæ sub corona venditi. sed quia parum liquida fide gestum ab Imperatore bellum videbatur, utilitatem populus Romanus justitiæ posthabuit: *conquisitosque Camertes redimi ab emptoribus, receptisq; in civitatem locum ad habitandum in Aventino colle adsignari, & prædia sua restitui* jussit. At Picentinæ victoriæ majus gaudium fuit: resque digna visa, quæ dena-*Pighius in Ann. 485.*riis argenteis nuper cudi ceptis impressa, & pluribus statim innotesceret, & ad memoriam serva-

retur

retur posteritatis. Nummos Picum repræsentantes, Saturni filium (nam is gentis auctor creditur) & ab alia parte dextram à magistratu Romano porrectam supplicanti, ex senatusconsulto cudendos curavit Q. Cædicius Quinti Filius. Et certe luculentam ea gente pacata virium accessionem factam vel inde constare potest, quod trecenta sexaginta Picentium millia in fidem populi Romani venisse traduntur. Eo bello triumphum Consules meruerunt duxeruntque: insigniore tamen P. Sempronii gloria, quod adversus validiores hostium copias, periculoque & contentione majore certaverat. Res enim prodigiosa tum accidit, ut instructa utrimque acie, sub ipsum committendi prœlii tempus, terra subito moveret. Sed Consul apta tempori oratione territos militum animos confirmavit: *haud minus hostes religione non necessaria perturbatos* dictitans, *ejusque victoriam fore, qui excusso inani metu adversarium sui non bene compotem prior invasisset. Tem-*

Plinius 33, 13.

Columna Triumphales.

Eutropius

Frontinus Strategematum 1, 12.

Florus 1, 19. *plo* deinde *Telluri deæ* voto, *si populo Romano victoriam dedisset*; impetum in hostes fecit. Neque hi segnius excepere certamen, cædesque tam atrox fuit, ut etiam *Orosius* 4, 4. victoris exercitus pars minor evasisse dicatur. Ab hoc prœlio, quum *Florus*. alia Picentium oppida, tum caput gentis Asculum, situ murisque tu- *Strabo lib.* 6. tissimus locus, Sempronio se dediderunt. Hujus deinceps ex- *Livii Epitoma.* emplo Picentium omne nomen imperata facere pollicitum, à Senatu pacem obtinuit. Iam Italia tota, qua Siculum Ioniumque ma- *Florus*, 1, 20. re spectat perdomita, soli restabant Sallentini, qui ad extremas Italiæ oras colunt, qua mare superum Ionio committitur. ad hos igitur à Picentibus bellum, veluti contagione quadam pervasit: iis- *Eutropius Anno ab Vrbe Cond.* 486. que M. Atilio Regulo, L. Iulio Libone Consulibus indictum est. Crimine datum, quod Pyrrhum ex Epiro venientem, portubus oppidisque suis recepissent. Ceterum *Ennius lib.* 6. commoditas portus Brundusini, qui eodem vento spirante & di- *Zonaras.* mittere naves potest, & accipere, faci-

facilisque inde in Illyricum & Epirum trajectus, quodque opportunius videbatur ipsis Italiæ finibus imperium terminare, veriores belli caussæ putabantur. Triumpharunt ex his ambo Consules una die, quæ fuit octava Kalend. Februar. Fusis acie Sallentinis, nobilissimum eo tractu oppidum Brundusinum ceperant: aliaque prospere gesserant: adjuti, ut ferebant, à Pale pastorum dea, quæ *præmium victoriæ* petiisse ultro dicitur, *ut ædes sibi Romæ dedicaretur*. Majori parte Sallentinorum ab his subacta, victoriam sequentis anni Consules absolverunt. Numerius Fabius C. F. M. N. & D. Iunius D.F.D. Nepos Pera fuere. Ab his Vmbri simul atque Sallentini in deditionem accepti. Sic universa jam Italia perpacata qua maribus & amne Pado finitur, è vestigio per insulas propinquas, & adsitam Ionio Adriaticoque pelago continentem, aliorum spe, aliorum formidine celebrari Romana magnitudo cœpta est. Nam quibus studium erat per

Columnæ Triumphales.

Florus 1, 20.

Anno ab Vrbe Condita 487.

Livii Epitoma.

injurias vicinorum creſcendi, ſuis conſiliis impedimentum à Romano metuebant: aliis ex diverſo præſidium iſtud adverſus impotentiam adverſariorum, tamquam divinitus oblatum amplexantibus. Primi omnium Apolloniatæ miſſis Romam legatis in amicitiam recipi petierunt. Vrbs illa ſexaginta ſtadiis à mari recedit, à Corinthiis & Corcyræis condita, commodumque portum habet, qua proximus in Græciam à Brundusio trajectus eſt. Illyricæ Macedonicæque circum gentes colunt: igitur inter potentes & cupidos libertatem ſuam ægre tuebatur. Ab Senatu non tam civitatis ejus opes, quæ tenues erant, quam ſpem futuri, & apertam ad majora occaſionem reputante per quam humaniter accepta eſt legatio. quo gravior mox vindicta fuit in quoſdam ordinis Senatorii juvenes, qui legatos orta contentione pulſaverant. Q. enim Fabium neque magiſtratus dignitas, ædilitatem enim gerebat, neque generis amplitudo tutata eſt, quin Apollonia-

Strabo lib. 7.

Livii Epitoma.

Dio apud Valeſium.

Zonaras.

niatibus ob eam noxam dederetur. Deditus est etiam Cn. Apronius itidem ædilis, ejusdemque culpæ reus. *Hos igitur per feciales legatis Apolloniatarum tradi, quæstoremque cum his Brundusium ire* Senatus censuit, *ne quid in itinere legatis à deditorum propinquis amicisve noceretur.* Magnum sane fidei publicæ documentum; sed non inferius prudentiæ: quum enim opinione justitiæ nationum exterarum animos ad amicitiam suam attrahere desiderarent; magnopere intererat, injurias eorum, qui primi ad societatem jungendam venissent, quam accuratissime vindicari. neque enim quidquam destinatis eorum tam inimicum fieri potuisset, quam si commissum esset, ut & Apolloniatas facti sui, & alios exempli pœniteret. Atque ab hac utilitate receptum, constanterque sequutis etiam temporibus servatum est, ut qui legatos civitatis liberæ pulsavissent, iis, quorum erant legati, dederentur. Ceterum Appolloniatæ deditis in suum oppidum adductis, plus se

Valerius Maximus 6,6,5.

L.17. ff. de legatis.

commodi ex humanitate quam ex vindicta consequuturos prudenter arbitrati, domum incolumes remiserunt. Hoc anno ab utroque Consule, bini sunt triumphi ducti. D. Iunius ante diem quintum Kal. Octobres, Numerius Fabius ante diem tertium Nonas ejusdem mensis de Sassinatibus Vmbrorum populo triumpharunt: Iterum Kalend. Februariis Fabius; Nonis Iunius, de Sallentinis & Messapiorum gente quæ Sallentinos accolas auxiliis juverat. Is finis eo tempore bellorum Italicorum fuit. Nam quod anno sequente, Q. Fabio Gurgite tertium, L. Mamilio Vitulo consulibus, ad Volsinios gestum est, non cum justis hostibus bellum, sed adversum scelesta servitia pro sociis ultio fuit. Etruscorum gens opulentissima Volsinii fidem populi Romani contra servos quondam suos implorabat. Vsi enim inepto consilio, sive quod superioribus bellis attritas vires ita recreari posse sperabant; sive deliciis ipsi diffluentes, armorum laborem fugiebant: servis libertate & civi-

Zonaras.

Anno ab Vrbe Condita 488.

Florus 1, 21.

civitate donatis, ea permiſerunt. Inde communicatis etiam honoribus in Senatum legi, magiſtratuſq; fieri ceperunt. Ita brevi oppreſſis veteribus civibus, tranſlataq; in ſe republica, datam à dominis libertatem adverſus ipſos inſolentiſſime exercuerunt. Matronas honeſtas virgineſque per vim conſtuprari: maritis parentibuſque de injuria conquirentibus pro vindicta legum, contumelias & ludibria rependi: arbitrio petulantiſſimorum nebulonum rapi, trahi, vexari omnia, Vulſiniis jam in morem venerat. Neve prætereatur inſigne monumentum, quem ad finem ſervilium animorum belluina impudentia poſſit procedere, ſi nacta potentiam fuerit; lege lata ſanxerunt, *uti libertinis in patronorum filias ac uxores ſtupri jus eſſet: floremque virginis ingenuo nupturæ primum aliquis ex ſuo ordine delibaret.* Vulſinienſes igitur veteres, quum neque ferre diutius miſerias iſtas, neque propulſare viribus ſuis poſſent; conſilio clam inter ſe habito, legatos Romam mittere decreverunt.

Ioannes Antiochenus apud Valeſium.

Florus.

Val. Max. 9, 1, 2. ext.

Zonaras.

Auctor de Viris Illuſtribus, cap. 26.

Zonaras. runt. Ii secretis precibus impetrato *uti privatis in ædibus Senatus cogeretur*, perniciem enim sibi, si res emanasset, impendentem prospiciebant: oratione flebili calamitates urbis suæ exposuerunt. qua moti Patres, opem miseris ad recuperanda pristina jura promiserunt. Sed hæc quum acta secreto putarentur, iis qui fuerant accusati per Samnitem quendam indicata sunt. Is, quum in ædibus ubi Senatus convenerat, hospes domini ægrotaret, per oblivionem eo in loco relictus exceperat dicta prodideratque. Quæstiones igitur de legatis Roma reversis habitæ sunt; compertoque negotio, & ipsi & principes alii civitatis crudeliter interfecti. Eo justior inferendi belli caussa visa: missusque cum exercitu Q. Fabius Cos. occurrere ausos in fugam vertit, magnumque fugientium numerum cecidit: ceteros qui intra munimenta se receperant, actis operibus oppugnare instituit. Sed illis non segniter resistentibus, quum levia ut solet certamina crebro fierent, Con-

Iulius Obsequens de prodigiis cap. 27.

Consul, dum incautius inter tela versatur, vulnus accepit, & in ejus deinde curatione decessit. Obsessi, casu eo cognito, eruptionem summis viribus fecere, sperantes exercitum interitu ducis turbatum, si subito invaderetur, à mœnibus submoveri posse. Verumtamen eventus prœlii contra dedit: excepti ferociter à militibus Romanis, & in urbem iterum cum clade compulsi sunt. Huic ego pugnæ Decium Murem præfuisse crediderim: hic enim legatus esse Fabio, & post necem ejus donec successor veniret, bellum administrare potuit, atque inde esse reor, quod apud negligentiores historicos, Vulsiniensis belli cœpti finitique titulus Decio Muri adscriptus est. Censores eo anno creati Cn. Cornelius L. F. Cn. N. Blasio, & C. Marcius, qui quum antea quoque censuram gessisset, in hoc honore Censorinus appellatus est. Memorabilis hujus Marcii moderatio fuit, qui accepta potestate, quam non ambiverat, populum ad concionem vocatum

Auctor de Viris illustrib. cap. 36.

Capitolina Marmora.

Val. Max. 4, 1, 3.

graviſſima oratione increpuit, *quod magiſtratum illum bis eidem mandaviſſet, cujus tempora, non aliam ob cauſſam, quam quia nimia poteſtas ejus eſſet, coarctanda ſibi majores judicaſſent.* Inde profecta lex eſt, qua cautum *ne quis Cenſor iterum fieret.* Eodem anno Quæſtorum numerus ampliatus eſt. Quatuor hactenus ſuffecerant: Vrbani duo: totidem ad bellum exeuntibus Conſulibus adjungebantur. Sed proximis aliquot annis, aucta majorem in modum republica, vectigalibuſque ac portoriis multis accedentibus, duplicari numerum iſtum neceſſe fuit. Appius deinde Claudius, qui in magiſtratu Caudex cognominatus eſt, & M. Fulvius Flaccus Conſules ſequuntur; annus cœpto primum adverſus Pœnos in Sicilia bello memorabilis. Tum enim inter duas potentiſſimas civitates inimicitiæ primum erupere, quæ multos poſt annos, illataſque & acceptas horrendas clades, non niſi alterius excidio finiri potuerunt. Sed prius de

Plutarch. Coriolano cap. 1. Livii Epit. 15.

Tacitus 11, 22, 6.

Anno ab Vrbe Cond. 489.

Agellius 17, 21.

de Carthagine quædam altius repetenda ſunt, quam ad bellorum iſtorum expoſitionem accedamus. erunt enim his in rebus enarrandis multa intellectu judicatuque difficiliora, niſi primum origo urbis & incrementa cognoſcantur.

I. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER SEXTVS.

Loco Libri Sextidecimi Liviani.

CArthaginem à Tyriis Phœnicibus conditam eſſe, præter veteris hiſtoriæ fidem, etiam perpetua civitatum iſtarum, donec floruerunt, amicitia; præterea linguæ nunc quoque manentis manifeſta ſimilitudine certum atque teſtatum eſt. Ex ea gente ferunt Eliſam, quæ & Dido cognominata eſt, filiam Agenoris Belo geniti, quod Pygmalionem iiſdem parentibus ortum, ob injuſtam mariti ſui Sichæi cædem odiſſet, patria profugam; cum Africæ ſinum, peninſulamque in qua poſt condita Carthago fuit, tenuiſſe: parvis admodum rei tantæ initiis, ac potentiæ, quæ deinceps conſequuta eſt, ſpem nullam oſtentantibus. Quippe non plus ter-

Juſtinus 18, 5.

Appian. Libyc.

Strabo l. 17.

terræ ab incolis emiſſe Eliſa creditur, quam corio bovis amplecti poſſet: hoc in tenuiſſima lora diſſecto majus aliquanto ſpatium, quam venditores intelligebant peti, compræhendit; arcique ſtruendæ ſuffecit locus, quam ex eo *Byrſam* appellatam putant. Inde multis, commerciorum gratia cum advenis colendorum ſedes juxta ſtatuentibus, quum jam inſtar civitatis effectum eſſet; Afrique manſuetos homines & divites ſecum retinere cuperent, facile adſenſi ſunt venientibus ab Vtica legatis, qui *ſuo exemplo* (nam & Vtica colonia Tyriorum erat) *ad condendam iis locis urbem* hortabantur. Ita convenit, ut Afri ſedem oppidi Phœnicibus concederent: hi annuum eo nomine vectigal penderent Afris. Operi perfecto Eliſa lingua ſua nomen impoſuit *Carthadas*, quod urbem novam ſignificat; Græci Carchedona, Romani aberrante, ut fit, pronunciatione Carthaginem vocaverunt. Ea quum & vicinos faventes, & populum induſtrium, &, quod maximum

Livius 34, 61.

Iuſtinus.

Strabo.

Iuſtinus.

Velleius 1, 2, 6.

Cato apud Solin.

קרת חדשה

ximum est, sapientem Reginam haberet; admirandis incrementis brevi convaluit. Hæc ante Romanam urbem conditam anno circiter septuagesimo acta videntur: nam inter auctores, ut in re tam antiqua parum convenit. Sed Elissæ quemadmodum vita casuum varietate nobilis, sic etiam memoranda mors fuit. Iarbas Africanæ cujusdam gentis regulus nuptias ejus ambibat, ni adsequeretur, bellum minitans. Sed illa castitate insigni, & mariti prioris amore, nuptias aversabatur: bellum rebus adhuc nascentibus & teneris exitiosum fore intelligebat. Igitur tempore ad deliberandum sumpto, quasi tandem vicisset animum, & ad nuptias Africacanas adduxisset; in extrema tum urbis parte *rogum exstrui* jussit, *priusquam novum matrimonium ingrederetur, Sichæo suo inferias daturam* præferens. tum hostiis multis immolatis, ad ultimum ipsa conscendit pyram, & gladio quem secum attulerat sibi mortem conscivit; charitate viri & civium propriæ

Berneggerus ad Iustinum 18, 6, 9.

Iustinus.

priæ incolumitatis curam ſuperante. Retulerunt Carthaginenſes quam potuere gratiam; & admiratione virtutum ejus, donec reſpublica ſalva fuit, pro dea venerati ſunt. ædes in loco ubi vitam exuerat ſtructa: ipſa *Dido* (ſic ſermone ſuo viraginem Pœni vocant) appellata. Quum deinde nemo unus ſucceſſione regni poſt Eliſam dignus haberetur, mixta optimatium & populi poteſtate gubernari civitas cepit. Regia tamen appellatio manebat, ſed ii Lacedæmoniis Regibus ſimiles erant; niſi quod nulli certæ domui addictus honos, ut quiſque nobilium divitiis & virtute ceteros anteibat, mandabatur. Hi foris bellorum adminiſtrationem habebant; unde *Pretores* atque *Dictatores* à Romanis, poteſtatem eorum cum ſua republica comparantibus appellari ſolent: domi principes conſilii publici erant: cum eo de negotiis civitatis ſtatuebant: de majoribus rebus, referebatur ad populum; ejus judicium in diſſenſu Regum atque Senatorum vale-

Silius Ital. lib. 1.

Servius Fuldenſis in Virg. Æn. 1, 344.

Ariſtotelis Politicorum 2, 11.

Bongarſius ad Iuſtinum 22, 7.

Ariſtoteles

valebat. eidem jus erat etiam adversus placita Regibus & Consilio sciscendi, si forte contra rempublicam esse (id autem licebat cuivis coarguere) viderentur. Quæ nimia populi potestas, quum adsentatorum studiis, ut fieri amat, in immensum augeretur, sequentibus temporibus Carthaginensium rebus vehementer nocuit: In Senatu porro Seniores triginta quasi sanctius consilium erat: & horum in ordine universo plurima vis. Decoris publici disciplinæque custodiam censoria potestate Præfectus morum exercebat. Successu temporum, majoribus jam populi Carthaginensis opibus, plures ad bellum imperatores deligi cœperunt. Ex quibus præcipuæ virtutis & felicitatis Mago, quum duos filios, suis artibus instructos reliquisset, atque easdem illi quoque numeriosiori jam suboli veluti per manus traderent, evenit, ut ejus familiæ nimia potentia novis remediis coërcenda videretur: creatique centumviri, penes quos de ipsis quoque ducibus judicia fo-

Polybius 6,49.

Livius 30,6.

Cornelius Nepos Hamilcare cap. 3.

Justinus 19,1.

forent; formidabilis potestas, vel amplitudine juris, vel diuturnitate temporis, perpetui enim erant: quum jam Reges ipsi non in perpetuum, neque longum adeo ad tempus, sed annui crearentur: quos domi frequentius *Suffetes*, id est judices nominabant, Consulibus Romanorum similes. Sed centumviros insolentius se gerentes lex Annibalis in ordinem coëgit, sancito, *ut in singulos annos judices legerentur, neu quis biennium continuum judex esset.* Sacra maxime Tyro advecta colebant; quædam etiam post adsumpta. Iunonis cultus præcipuus: neque levis AEsculapii; cui magnificum templum in ipsa urbe struxerunt. Apollinis etiam locuples ædes fuit, laminis aureis tecta, cum celebri simulacro, quod excisa Carthagine Romani avectum, juxta circum Maximum collocaverunt. Ad Herculem vero Tyrium quotannis magna cura delectam navem, cum decimis annuorum proventuum, aut partarum bello manubiarum, mittebant.

Aristoteles. *Corn Nepos.* שופט *Livius* 30, 7. *Livius* 33, 32. *Virgil. lib.* 1. *Strabo lib.* 17. *Appian. Punicis.* *Plutarch. Flaminino cap.* 1. *Polybii legat.* 114, 3. *Diodorus* 20, 14.

Iustinus 18, 7. *Hieron. in Esai. c. 46.* *Plinius 36, 5, 37.* *Freinshemii Commentarius in Curtium 4, 3, 23.* *Aristot. Polit. 2, 11.* *Cicero contra Rullum 2, 35.* *Polybius 6, 49.*

tebant. Ab iisdem conditoribus suis, alium etiam ritum horrendæ religionis hauserant, ut Saturno, quem ipsi *Belum* vocant, quotannis victima humana facerent: cujus immanitatis reliquiæ ne cum ipsa quidem urbe tolli penitus abolerique potuerunt. Ceteros civitatis mores plerumque commerciorum utilitas moderabatur: quibus gens natura & majorum instituto deditissima, prudens imprudens omnes suas rationes consiliaque accommodabat. Hinc inevitabili malo, divitiarum admiratio honosq; comitia corrupit magistratuum: virtutem pecuniæ subjectam debilitavit: populum inflammavit opum cupiditate, fraudumque & mendaciorum servili consuetudine infecit: remquepublicam harum rerum se studio totam tradere compulit. Inde enim processit, ut neque fidei multum in Punicis fœderibus, & virium publicarum longe maxima pars in classibus esset; pedestris militia, robur atque firmamentum omnis imperii, nul-

nullo, equeſtris, modico in honore uſuque: quoties terra bellandum, mercenariis copiis res gereretur; quarum neque charitas ulla in rempublicam, & fides venalis, & diſcordia moleſta, & conſpiratio terribilis eſſet. adeo capitali errore, ut non alius hoſtis, ante ultimum excidium, rem Punicam tam prope ad extremam deſperationem adduxerit. Neque minor ex eo malorum ſeges, quod qui in magiſtratibus & curationibus erant, mutua diſſimulatione peculatum impune exercebant: ut ſic quoque minus mirandum eſſe videatur, ſi bello inter has civitates exorto, ſuperiores Romani fuerunt; quorum Senatores duris temporibus ſuam pecuniam in publicum conferebant, quum Carthaginenſes rempublicam haberent quæſtui. Sed hæc vitia cum ipſa urbe adoleverunt: quare primum quidem, ut infirma & modica, non ægre tolerabantur: poſt aliquamdiu ſuſtinere potuit imperii magnitudo, & quidam ſingulari virtute duces, quorum maxime

Polybius 1, 67.

Polybius 1, 65.

Livius 33, 32.

me opera quidquid felicitatis Carthago habuit, comparatum stabilitumque comperio. Sed ab initio quidem adversus Afros vectigal pro solo urbis reposcentes dimicatum est: idque jus non nisi repetitis bellum extortum. Inde prolatum etiam imperium: Africæque pars cultissima sub ditionem populi Carthaginensis redacta. In Sardiniam autem, deinde Siciliam, ut trajiceretur, maris opportunitas; & illius insulæ rudis ad resistendum barbaries, hujus ob discordias perpetuas potentiorum injuriis exposita pulchritudo invitavit. In Corsicam ex Sardinia facilis transitus, & insulæ non opulentissimæ promptior occupatio fuit. At in Sicilia diutissime varia fortuna dimicatum est: maximasque & victorias ex iis bellis, & clades, Pœni retulerunt. Et Amilcar quidem Hannonis F. quum trecenta hominum millia in Siciliam deportasset, à Gelone victus, interiit. qua calamitate perculsi Carthaginenses abstinuere Sicilia, donec ab AEgestanis, quos Seli-

Justinus 19, 1.

Justinus 19, 2.

Justinus 4, 3.

Herodotus 1, 165.

Selinuntii premebant, exorati, Annibalem Amilcaris filio Gescone natum emiserunt. Is Selinunte ac Himera excisis, magnam iterum potentiam Pœnis in Sicilia comparavit. Imilco Leptinem Dionysii majoris fratrem ducemque in Siculo mari vicit, navesque cepit aut depressit centum, virorum interfecit plusquam viginti millia: multas Siciliæ civitates obtinuit; partem quoque Syracusarum cepit: sed orta repente pestilentia, toto ferme absumpto exercitu, cum paucis eum Carthaginem redire compulit. Neque tamen spem Siciliæ occupandæ abjecerunt Pœni, sed paucis post annis cum alia classe Hannonem adversus Dionysium bellare jusserunt. Postea Magonem ab Iceta vocatum, & in ipsa jam Syracusana urbe castra cum peditum sexaginta millibus habentem Timoleon ejecit. Mox Annibalem & Amilcarem septuaginta millia militum adducentes idem Timoleon pugna magna vicit, castrisq; exuit. Sed haud temere velocior iis ullo bel-

Diodorus 13, 43.

Diodorus 14, 60.

Iustinus 20, 5.

Plutarch. Tim. leonte cap. 24. & 30.

Ibidem. cap. 37. & 42.

bello majorve conversio fortunæ, quam adversus Agathoclem fuit: qui victus in Sicilia, obsessus Syracusis, nulla evidente spe salutis, ultro transduxit in Africam bellum, Carthaginensesque multis prœliis victos, desciscentibus passim Libybus, in maximum periculum metumque conjecit: domum deinde reversus, Sicilia tota expulit, donec mors regis, & ex ea turbæ, spem iterum occasionemque repetendæ possessionis aperuerunt. Exinde, ut diximus, vario Marte cum Pyrrho bellavere, ad extremum superiores. Interim etiam in Hispania civitates quædam stipendiariæ factæ, quum Gaditanis opem adversus accolas petentibus, cognato populo (nam & Gades Tyrii condiderant) auxilium Carthagine missum, vicinas aliquot Hispaniæ regiones Punici juris fecit. Is ferme Carthaginis status erat, quo tempore bellum adversus Romanos sumpsere. Siciliam vero, qua Punicæ ditioni subjecta non erat, majori ex parte Syracusani, & Rex eorum Hiero pos-

Iustinus 22, 4.

Iustinus 22, 8.

Iustin. 44, 5.

Curtius 4, 4.

Polybius 1, 10.

possidebat: reliqua Mamertinorum armis tenebantur. Ii donec Romanorum qui Rhegium occupaverant societate uti potuere, sua defendisse non contenti, etiam Punicos Syracusanosque fines incursabant: denique oppida Siciliæ multa, quo vastationem agrorum, & alia incommoda redimerent, vectigal pendere coëgerunt. Sed expugnata urbe Rhegina, defectoribusque supplicio affectis, nudati hoc subsidio Mamertini priores opes tueri nequiverunt: & amissis ferme quæ extra Messanam tenuerant, de urbe ipsa cum Hierone Syracusano dimicabant. De quo Rege, quoniam ipse quoque temporibus eisdem hostis populi Romani, mox per annos sane multos socius & amicus fidelissimus, & ingens ad res constituendas momentum fuit; paulo copiosius exponendum puto. Nam & in eo rara felicitas, & magna virtus, & prudentiæ vis eximia fuit: eaque tempestate Syracusanorum opes & floruerunt cum Hierone, & conciderunt. Hic igitur nullo neque

Polybius 1, 8.

que divitiarum, neque gloriæ majoribus relictæ, neque alio aliquo tali præsidio adjutus, omnem fortunam suam sibi debuit: non ut plerique ad magnam potentiam ex tenui loco criminationibus meliorum, aut nece fugave adversantium provectus; sed modestia & in parandis opibus, & in habendis, singulari: recte conjiciens, nullum esse regnum stabilius, quam quod ita exercetur, ut magis hoc timeant amittere quibus imperatur, quam qui imperat. Itaque quum annos quatuor & quinquaginta præfuisset, idque iis temporibus, quibus collisæ duæ potentissimæ civitates de principatu terrarum summa contentione pugnabant, ipse nullo foris bello, si primos annos excipias, nullis domi insidiis petitus, nonagenario major; quum ad eam ætatem, certo temperantiæ argumento, sensus integros corpusque firmum pertulisset, obiit: non suis modo charus, sed etiam apud Romanos pariter Græcosque magna fama. Quem & principatum deponere sæpe

Polybius lib. 7. apud Valesium.

Liv. 24, 4, 4.

Polybius.

ſæpe volentem cives ſui publice prohibuerunt: & filius Gelon, qui natus annos plus quinquaginta ante Hieronem deceſſit, rara inter mortales moderatione, regno quam patre carere perpetuo maluit, cumque ad extremum uſque vitæ tempus conſtanti fide atque pietate percoluit. Is igitur Hieron ab Hierocle genitore, qui ſtirpem ſuam ad Gelonem veterem Siciliæ tyrannum referebat, expoſitus eſt: quod virum nobilem ſuſceptam ex ancilla prolem pudebat tollere. Sed omni humana ope deſtitutum apes, in os jacentis ingeſto melle, per complures dies aluerunt. Eo prodigio, reſponſiſque aruſpicum, qui Regiam puero potentiam portendi confirmabant, permotus Hierocles, infantem recolligit, adgnoſcit, & in ſpem futuræ magnitudinis diligenter inſtituendum curat. tum igitur inter æquales diſcenti, à lupo in turba puerorum repente conſpecto tabulam ablatam eſſe ajunt: & mox militiæ tirocinium auſpicanti aquilam in clypeo, noctuam in haſta con-

Iuſtinus 23,4.

Ioannes Sarisberienſis de nugis Curialium 1. 13.

Iuſtinus

K ſe-

ſediſſe. Conſilii viriumque indicium id fuiſſe creditum eſt, ſummique, ob Regiam alitem, faſtigii. Sed certiora ſigna mox ipſe dedit, forma & robore corporis eximio: verum ingenii, temperantiæ, comitatis, juſtitiæ, moderationis nomine charior atque illuſtrior. Sæpe in acie, ſæpe adverſum provocantes ſingulari certamine congreſſus, ſemper victor, à Pyrrho multis militaribus donis virtutis cauſſa donatus eſt. Cujus poſtea ex genere Gelon Hieronis filius Nereidem in matrimonio habuit. Pyrrho ex Sicilia fugato, quum inter Syracuſanum exercitum & urbanos, ſolenni temporum iſtorum morbo, iterum orta eſſet diſſenſio, in caſtris circa Merganam Artemidorus & Hiero militaribus ſuffragiis duces creati; conſiliis Hieronis, & amicorum ejus opera, clam intromiſſis militibus urbem in poteſtatem redegerunt. Ibi Hiero excelſum ſe virum & quanticumque imperii capacem oſtendit. Nam ex diverſis partibus occidit aut ejecit nemi-

Pauſan. lib. 6 Juſtinus 28, 3.

Polybius 1, 8.

minem; ſed clementia, moderamine, rectiſque conſiliis ita compoſuit motus, ut non minoribus ſtudiis eorum adverſus quos venerat, quàm à quibus adductus fuerat, prætor Syracuſis crearetur. Hic vero reipublicæ curam ut ſuæ toto animo complexus, quum à longo jam tempore vitium iſtud in Sicilia inoleviſſe cerneret, ut quoties magiſtratus copias eduxiſſent, vel in exercitu turbaretur aliquid; vel domi novarum rerum motus orirentur: circumſpicere aliquem cepit cui res urbanas tuto crederet, ſi quando ipſe ad bellum exire cogeretur. Vxorem igitur duxit filiam Leptinis, qui magna inter cives auctoritate, vir etiam cumprimis honeſtus fideique tenax habebatur. Ita proviſis domeſticis rebus, adverſus mercenariorum inſolentiam, remedium neceſſarium magis quam uſquequaque laudabile commentus eſt. Nam educto contra Mamertinos exercitu, quum illi juxta Centuripas occurriſſent, aciem ad Cyamoſorum amnem hoc dolo in-

Iuſtinus 23,4.
Polybius.

ſtruxit, ut inter cives mercenarioſque intervallo relicto, hos committere prœlium juberet, tamquam ipſe cum urbanis ſignis alia parte impeditum & diſtrictum hoſtem invaſurus. Ita conductitii majore Mamertinorum numero circumventi cadunt: ipſe dum horum cæde diſtinentur hoſtes, otioſe tutoque Syracuſanas copias in urbem reducit. Ad hunc modum repurgato, quidquid in exercitu ægrum, & ad ſeditiones pronum fuerat; urbanum militem ſtudioſe exercet: novas mercenariorum copias conducit: atque ita benevolentia multorum comparata, remoto audaciſſimo quoque, reliquis adverſus armatum & intentum mutire non auſis, principatum arbitratu ſuo adminiſtrat. Interea Mamertini recenti victoria ferociores contemptim atque temere Syracuſanorum fines populabantur. Adverſus hos Hiero jam civibus & militi fidens, incontanter egreſſus, ad ipſam hoſtium urbem, dimiſſis paſſim globis fere vacuam, caſtra po-

Diodori Eclog. lib. 22.

po-

posuit. Cujus intellecto discrimine Mamertini ad ferendam suis opem expedito cum agmine impigre accurrerunt. Hiero motis ex agro Mamertino castris Mylas urbem, & in ea milites mille quingentos capit: inde castellis aliquot aliis raptim potitus, Amesselum procedit, medio inter Agyrium & Centuripas loco situm. Id quoque, licet munitionibus & præsidio firmum esset, expugnatum diruit; præsidiarios in fidem acceptos sibi militare cogit: agrum Ameselanum Centuripinis Agyrinisque dividit. Hoc successu rerum alacrior denuo in fines Mamertinorum inruit; Alesum oppidum deditione capit: Abacæninos atq; Tyndaritas ipsorum voluntate adjungit. Sic ab utroque mari proximis Messanæ urbibus Hieroni parentibus (nam ad Etruscum mare Tyndaritani habitant; Siculum Tauromenii accolunt, & ipsi Syracusanorum eo tempore socii) Mamertini in arctum coacti, Cio quodam prætore copias opponunt hosti, ad Longanum amnem in

Polybius 1,9. *Diodorus*

Mylæo campo caſtra habenti. Pugna commiſſa, quum dubio Marte certaretur; ſubito in latera Mamertinorum recens impacta cohors, haud dubiam Hieroni victoriam tradidit. Nam ante prœlium Hiero ducentos Meſſeniorum exſules, fortitudine & Mamertinorum odio præſtantes viros, additis de ſuo exercitu delectorum quadringentis, *vicinum collem*; cui *Thorax* nomen eſt, *circumire, hoſtemque incautum improviſo incurſu turbare* juſſerat. Ii mandata gnaviter exſequuti effecerunt, ut univerſus Mamertinorum exercitus internecione cæderetur. Cios re deſperata jam nihil aliud quam mortem mereri manu cupiens, multis vulneribus affectus capitur, & in hoſtium caſtra deductus, fidem extorum aruſpicumque prædictionem, alio quam ſperaverat eventu, comprobat. Nam ante pugnam immolanti vates inſpectis extis promiſerant, *fore ut in caſtris hoſtilibus pernoctaret.* Id ille in ſpem victoriæ trahens, ſero ſe ambigua prædictionis inter-

terpretatione deceptum agnovit. Hac ægritudine confectus, quum postridie inter equos captivos eum videret, quo filius in prælio usus fuerat, hunc etiam occubuisse conjectans, fasciis fomentisque vulnerum revulsis spiritum indignantem effudit. Mamertinos clade comperta desperantes, jamque victori cum infulis supplicum occursuros, ex inopinato fortuna servavit. Forte sub idem tempus Hannibal Carthaginensium prætor, in Liparæorum agebat insulis, quæ Siciliæ adjacent. Is audita Hieronis victoria, metuens ne Mamertinis penitus excisis Syracusana potentia Carthagini gravis & intoleranda fieret, specie gratulantis ad Hieronem ocyus venit: eumque moratus ne statim ad Messanam duceret, urbem ingressus est prior, Mamertinosque deditionem facere volentes non modo verbis ad spem retinendæ libertatis revocavit, sed etiam præsidium suorum militum introduxit. Hieron astutia Pœni se de-

Strabo lib. 6. Diodorus.

luſum intelligens, quum ad obſidionem jam difficiliorem futuram haud ſatis paratus eſſet, Syracuſas rediit: exceptuſque magna omnium lætitia, & ab univerſis
Polybius 1, 9. copiis Rex acclamatus, poſtea quoque nomen iſtud civium externorumque conſenſu retinuit. Hierone digreſſo, Mamertini, quum fiduciam pauliſper reſumpſiſſent, de rebus præſentibus deliberantes, duas in factiones ſcindebantur. Alii *non eſſe dubitandum* autumabant, *quin Carthaginenſium tutelæ ſe permitterent: quum hoc non modo plures ob cauſſas conducibile, ſed etiam, admiſſo jam præſidio, neceſſitati proximum videretur.* Contra dicebatur: *non minus*
Polybius 1, 8. *inſenſos Mamertinis Pœnos quam Hieronem fuiſſe: neque dubitandum quin illi non benevolentia, ſed cupidine dominandi Meſſanam defendere ſtatuerint: à multis jam ætatibus eos imperium adfectare Siciliæ, non exercituum, non claſſium damno, ne ſuarum quidem rerum metu & Africis bellis, ab improba ſpe deterritos. His igitur ſi ſe committant,*

claſ-

classem validam, & ipsius Siciliæ pleramque partem jam obtinentibus, sine exceptione ulla servituros esse. Minime igitur expedire vocari auxilio Carthaginenses, populum impotentem, infidum, graviusque jugum impositurum, quam à Syracusanis timuissent. Præsidium Punicum, si eo tantum consilio venisset, ne in manus Hieronis Mamertina civitas incideret; re jam perfecta dimitti bona cum gratia posse: si qua vero clandestina subesset molitio; etiam intentiore studio ancipitis amicitiæ fallacias præveniri oportere. Romanos igitur potius implorarent, armis invictos, fide præstantes, neque caussam retinendæ sub sua ditione Messanæ, neque facultatem habituros: quibus in Sicilia ne vestigium quidem soli, neque navalium rerum ullus usus; aut adeo cura esset. Hos satis habituros, si Carthaginensibus & Hieroni Messana urbe tamquam obice quodam & fræno cupiditatis objecta, securam ab his Italiam retinere possint. Perseverarent igitur Romanorum potius fidem, quam cujusquam alterius gentis experiri: neque honeste

 neste

neste ipsos & parum opportune priora consilia mutaturos esse missis jam legatis, & auxilii spe impetrata. Quippe ante postremum cum Hierone prœlium, diffidere jam rebus suis incipientes Mamertini, Romanorum opem uti consangnineorum, imploraverant: & Consulibus belli gerendi cupiditate plebem incitantibus, populus auxilium ferri Mamertinis jusserat, sed Senatus auctor fieri pudore contabatur. Qui enim modo suos ob Rhegium per scelus captum severo supplicio adfecerant, ii, si jam Mamertinis pari perfidia Messana potitis opitularentur, destrui videbant gloriam justitiæ ac fidei quam priore facto late quæsivissent. Ceterum clade Mamertinorum mox audita, quum jam dubium esse non posset, quin relicti à Romanis, Pœnorum opes respecturi essent; prævaluit sententia juvandos esse censentium. nam & in Senatu plures eodem inclinare ceperant, prospicientes ni fieret, Messanam statim, & paulo post ceteram Siciliam totam Carthaginensium fore.

Zonaras. *Polybius.* *Zonaras.* *Polybius.*

quod

quod si evenisset, populum Romanum cum Pœno de Italiæ possessione certaturum. Nam istud periculum inevitabile, tum cupiditas imperii potentibus insita, tum ipse locorum situs efficiebat. Quippe Italiam à Liguribus & Venetis inter duo maria longo tractu procedentem, qua Bruttiorum ager est, à contactu Siciliæ tenue fretum dividit. Neque dubitatur continentes olim has regiones fuisse; mox intercurrentibus aquis diremptas, sive humiliora ea parte loca mare acceperunt; sive major aliqua vis terræmotus aut incumbentium undarum, angustias Isthmi perrupit à quo eventu *Rhegium* nominatum putant: tali enim aliquo vocabulo quæ rupta sunt, à Græcis appellantur. Itaque primos Siciliæ cultores ex Italia venisse credibile est; etiam ipso nomine confirmante conjecturam. Messanam enim ex adverso litoris Italici sitam civitatem Opici condidisse traduntur: quam quia in sinu falcis referente figuram est posita, *Siciliam* credo appellarunt;

Sallustii Fragmenta.

Cassidorus Variarum 12,14.

Casaubonus in Strabonem.

quod advenientes postea Græci *Zanclen* sunt interpretati, utraque illa voce diversos apud populos falcem significante. Inde, ut solet, toti insulæ hæc appellatio hæsit, ut, ipsa quoque & Zancle, & à pluribus Sicilia vocaretur. Insula vero ista quum magnitudine, tum etiam fertilitate omnes, quæ in mediterraneo mari sunt, longe antecellit: olei, vini, frumenti optimi supra fidem ferax: populo frequens, multisque & maximis urbibus ad miraculum exculta: portuum autem situsque totius commoditate vix alius magnum imperium constituere cupientibus æque idoneus locus est. Nam Italiæ conjuncta ex diversa parte Africam respicit; alio ex latere Sardiniam: ab Oriente Peloponnesum & Græciam Ionio mari discretas habet: quaquaversum navigatione brevi, & ad emittendas accipiendasque classes facilima. Neque dubium est cupiditatem hac insula potiundi, quam eodem tempore & Romanus populus & Carthaginensis affectabat,

Strabo lib. 6.

Macrobius

Diodori Ecloga lib. 23.

Florus 2, 2.

L. Ampelius c. 46

bat, caussam bello dedisse, licet alia dicerentur. Nam Romani *Tarentinos contra fœdus adjutos* arguebant: Pœni *societatem cum Hierone, ut adversus se initam, criminabantur.* Ceterum eo jam potentiæ civitas utraque pervenerat, ut evitari non potuerit, quin aliquando quacunque de caussa colliderentur. Quemadmodum enim arbores non magno intervallo consitæ, aliquam quidem diu non impediunt invicem magnopere; auctæ vero, alimentum atque succum mutuo intercipiunt; quum grandiores fieri cæpere, radicibus & ramis commissæ atteruntur: ita surgentibus imperiis vix per naturam diutius fida manere potest concordia, quam donec extrito quod medium fuerat, conjunctis jam finibus concurrentia urgeant inter se trudantque, neque priorem intra modum standi impetrabili voluntate; neque libero, nisi remotis obsistentibus, ad majorem amplitudinem procursu. Accedebat ad has caussas in utraque civitate magna plebis & potentia, *Zonaras.*

&

& ſuſcipiendi bellum cupiditas. Nam in Carthaginenſi republica vulgus valebat plurimum: quod auctis civitatis opibus, variis & ipſum commodis locupletari ſolitum, quæſtus dulcedine bella ex bellis ſeri non invitum patiebatur. Neque multum diverſa conditio Romanæ multitudinis erat; quæ damna rei familiaris, ſuperiori bello illata, Siculis divitiis facile reparari poſſe ſperans, pro jure nuper Patribus extorto, ſententiam bellum ſuadentium plebiſcito confirmavit. Quo armatus Conſul Appius; quum alioquin victis antiquæ ſectæ viris major Senatus pars adſenſa eſſet, ſine mora C. Claudium tribunum militum cum paucis navibus præmittens, *obſervare occaſionem, & ſi qua obveniſſet, in Siciliam tranſire* juſſit. Ille quum Rhegium veniſſet, in caſum dare triremes non auſus, quod longe majori Pœnorum claſſe fretum obſidebatur, piſcatoria navi conſcenſa Meſſanam vectus eſt. ibi cum Mamertinis, ita ut præſens uſus poſtulabat, colloquutus; quum

Ariſtoteles Politic. 2, 11.

Zonaras.

Polybius 1, 11.

Livii Epit. 16.

Zonaras.

Auctor de Viris Illuſtrib. cap. 37.

quum Pœnis reclamantibus parum proficeret, infecto negotio rediit. Sed paulo post cognito Messanæ discordiam esse, multis Romanos advocandos esse negantibus, magna parte Carthaginense præsidium haud quaquam æquis oculis adspiciente, rursus transmisso freto, quum alia tempori apta disseruit; tum hoc maxime interjecit, *se non nisi ad liberandam civitatem venisse: hoc ubi perfecisset, è vestigio discessurum esse.* Quum ad hæc Pœni responderent, *non esse Romanis laborem ullum suscipiendum in liberanda civitate, quæ sui juris esset: jam beneficio Carthaginensium provisum, ne Mamertini servire Syracusanis cogerentur: facesseret igitur Romanus; aut si quam aliam justam haberet caussam cur esset Messanæ, exponeret.* negavit Claudius *liberam videri civitatem, in qua præsidium alienæ gentis, non sponte oppidanorum ageret,* Ad ea quum responderet nemo, Pœnis præ superbia, Mamertinis metu tacentibus, vir vafer & promptus, *adparet*, inquit, *ex hoc*

Zonaras.

hoc ipso silentio vestro, Carthaginensium caussam injustam, & Mamertinos libertatis avidos esse: nam ni ita foret, & illi de jure suo disserere non gravarentur, & isti, nulla, si cum Carthaginensibus sentirent, dissimulandi caussa, palam & aperte palam & aperte institutum illorum approbarent. Ad hæc verba fremitu Mamertinorum orto, multisque orationem illam ut veram & intimis sensibus suis congruentem laudantibus, satis in præsentia promotum esse putans Romanus, quod habitus tamen animorum exploravisset, Rhegium regressus est. Neque multo post adornatis quas habebat triremibus, tentavit transitum. Sed Pœnorum præfectis & multitudine navium, & in maritimis rebus solertia longe inferior, adhæc fluctuum illorum violentia, quos orta subito tempestas præter solitum exasperaverat, repulsus, amissis aliquot triremibus, ceteris ægre servatis, in portum, unde exierat, rediit. Neque deterritus hoc incommodo, ut meliori alia opportunitate fortu-

tunam iterum experiri posset, naves reficiebat: quum ab Hannone (is Mamertino præsidio fretique custodiæ præerat.) venerunt nuncii, quidquid triremium hominumve superiore certamine Pœni ceperant, adducentes. Cupiens enim fœderum ruptorum infamiam Romanis impingere, consilium hoc amplexus erat Hanno, quæstusque *possessi Carthaginensibus freti per vim tentatam navigationem esse*, ad pacem & fœdera majori deinceps cura servanda provocabat. sed audito, Claudium nullas conditiones admittere, nisi Messana præsidium deduceretur; fretique trajectionem iterum moliri: exclamavit, *se vero non esse passurum, ut Romani vel manus in isto mari abluerent.* Neque tamen prohibere potuit, quin Claudius observata freti natura, captatoque tempore quum refluxum ejus etiam ortus commode ventus adjuvaret, priusquam occurri posset, Siciliam teneret. Ibi Mamertinorum in portu repertorum coacta concione, persuasit, *ut Hannonem ad-*

advocarent, tamquam de præſenti negotio cum eo deliberaturi. Hanno enim oppidanorum diſcordibus animis parum confiſus, arcem cum ſuis occupaverat: neque concioni Mamertinorum ſe audebat credere. tamen veritus, ne hoc ipſum querelas eorum accenderet, ſi diffidere videretur; & per ſuam abſentiam ſe Romanis protinus adjungerent; in colloquium venit. quo per diſceptationes & jurgia diu extracto, ad ultimum injectæ à Romanis Hannoni manus ſunt, iſque in carcerem conditus, Mamertinis factum comprobantibus.

Polybius 1,10. Ita partim dolo, partim terrore circumventus, quum alia conditio nulla eſſet, arce Mamertinis reddita, præſidium deducere coactus eſt. Pœni re comperta ſupra modum exacerbati, quum alioqui duces ſuos ob mala conſilia quantumvis proſpero eventu punire ſolerent, ſimul ſtultitiam Hannonis, ſimul ignaviam accuſantes, in crucem miſerum ſuſtulerunt: & continuo navales terreſtreſque copias Meſſanam pergere præceperunt;

Val. Max. 2,7,1. ext.

Polybius.

runt; alio Hannone, qui Hannibalis erat filius, ad res gerendas in Siciliam misso. Ille coactis ad Lilybæum copiis Selinuntem progressus, castrisque ibi factis, pedestrem exercitum reliquit: ipse processit Agrigentum, & arce communita, populum Carthaginensibus amicum, ad societatem armorum contra Romanos impulit. Hinc in castra reversum repererunt ab Hierone legati, qui & ipse Romanorum in Siciliam transitu minime lætus, hoc maxime opportunum tempus judicabat, quo conjunctis Punicis viribus, & ipsi & Messanam obtinentes barbari penitus ex insula exterminarentur. Itaque colloquio cum Carthaginensi duce habito, quum utrique Messanæ occupandæ spe excidissent, facile adversus Romanum, utrorumque pari damno supervenientem, societatem instituerunt. ut Messanam communiter obsiderent: neque quemquam in Sicilia, nisi aut Syracusani, aut Punici juris esse paterentur. Ita Pœnus imperator, præ-

Diodori Eclog. liber 23.

Polybius 1, 11.

Diodori Eclog. lib. 22.

Zonaras. præmisso caduceatore, qui Romanos, *si Carthaginensium amici esse vellent, relinquere Messanam, & intra præstitutum diem excedere Siciliæ* juberet; totis viribus adversus Mamertinos movit. Naves circa Pelorum stationem agere jussæ: pedester exercitus ad Cubilia (*Eunas* Græci vocant) haud procul urbe Messana dissitum locum castra communivit. Venit & ex pacto cum Syracusano milite Hiero, & ab altera urbis parte, circum montem Chalcidicum nomine, consedit. Ita urbs undique circumdata, neque terra neque mari commeatum aut auxilia accipere tuto poterat. Sub idem tempus quum Punicus caduceator nihil à Messana pacati retulisset; Carthaginenses partim ira, partim diffidentia permoti, omnes qui apud ipsos militabant Italici generis conductitios crudeliter occiderunt. Quæ postquam Romæ comperta sunt, è vestigio cum valido exercitu profectus Consul Appius Rhegium venit: inde præmissis qui cum Pœnis & Hierone de obsidione

Diodori Eclog. lib. 23.

Polybius.

Zonaras.

Diodori Eclog.

Polybius.

ne

ne ſolvenda agerent, ipſe fretum acri cuſtodia ſeptum ſciens, ſolicitus intentuſque rationem minore cum periculo trajiciundi circumſpiciebat. Legati Conſulis neque à Pœnis amicum reſponſum retulerunt, & ab Hierone accurata oratione ſunt increpiti, qui commemoratis in populum Romanum officiis ſuis, *Ambigo*, inquit, *meamne vicem doleam magis, an veſtram, Romani. Nam ego quidem amicos aliquanto quam exiſtimaveram deteriores; vos autem opinionem juſtitiæ ac fidei, qua apud omnes clari eratis, amiſiſtis. Adverſus Mamertinos nulla vobis umquam ſocietas aut amicitia fuit: fœdera cum Pœnis olim, mecum etiam nuper iciſtis. Hæc in gratiam aliorum nihil ad vos attinentium diſſolvere cupientes, poteſtis dicere, qua vel injuria noſtra, vel merito Mamertinorum hoc faciatis? ſed quia Carthaginenſibus quod pro ſe dicant, non deerit: illorum omiſſa cauſſa, quæ me tangunt unum, in præſentia memorabo. Mamertini, boni populares veſtri, quum apud Syracuſanos, uti non ignoratis,* *ſtipen-*

Diodori Eclog.

Diodori Eclog. lib. 21.

stipendia fecissent; **ut in Italiam redirent dimissi, Messanæ, postquam à miseris & crudelis Messeniis tamquam** *amici & socii recepti sunt, facinus post hominum memoriam longe fœdissimum ediderunt: interemptis noctu hospitibus suis, eorumque bonis, uxoribus, liberis, & urbe ipsa in potestate retenta. Quod nisi vos ipsi etiam eodem quo ceteri mortales omnes sensu nefandum & intolerabile scelus esse judicavissetis, profecto in iis qui Mamertinorum imitatione idem in Rheginos ausi sunt, illud ipsum tam severe non fuissetis vindicaturi. Qua igitur indignitate vos moti pœnas ab nefariis hominibus repetendas esse putavistis, eadem & ego moveor, ne Mamertinos impunitos pati possim. præsertim quum postea quoque latrociniis per universam Siciliam exercendis, primi sceleris memoriam novis subinde facinoribus propemodum obruerint. Nam, ut alia taceam Camarina Gelaque urbes ab his excisæ, quum in fide Syracusanorum essent, satis mihi graves caussæ videntur, cur hominum importunissimorum nefariam audaciam*

Diodori Eclog lib. 23.

ciam justo pioque bello prosequamur. Quod si vero tuendos vobis esse propterea simulatis, quod eadem in Italia nati, quodammodo consanguinei vestri esse videantur: quanto justius fuit Rhegiensibus Italis parci, qui cives vestri fuerunt? Qua in urbe recuperanda quum ego vos auxiliis & commeatu juvarem, divinare debui futurum ut aliquando me non leviores ob caussas Messanam obsidentem prohiberetis? sed quid ego multis ago, Romani! nam profecto si penes vos, aliqua adhuc fidei famæque cura, si quis honesti intellectus, si denique pudor superest; dubitare non debeo, quin me tam justa tenentem arma vestris viribus adjuturi potius, quam impedituri sitis: sin vero hæc vobis levia videri ceperunt; eventus quidem armorum incertus est: sed hoc longe certißimum, omnes ubique mortales apertißime cognituros esse, non ulla juris aut æqui specie, non ob acceptas injurias, quod ne ipsi quidem audetis prætexere, nulla etiam Mamertinorum misericordia, sed sola ambitione & nobilis insulæ vestro imperio adjungendæ improba cupidine,

dine, Romanos ad bellum nobis inferendum concitari. Quum renunciata ista essent, Appius olim animadverso, excubantibus in trajectu validis classibus, sine manifesto periculo transfretari non posse; consilium init calliditatis & astutiæ plenum: placere sibi negat *Hieronem ab Romanis alienari: neque adversus ipsum decretum bellum esse; neque injussu populi suscipi posse.* die igitur prædicta socios navales præsto esse jubet, ac navigia ad cursum instructa haberi, tamquam domum abnavigaturus. Sciebat autem multos ex Syracusanis atq; etiam Punicis castris milites, per speciem negotiatorum, Rhegino in portu versari, per quos famam illā celeriter ad eos, quibus maxime persuasum hoc cuperet, perventuram esse judicabat. Sic igitur accidit, ut providerat. quippe quum die claro navibus conscensis juxta littus Italicum vela facere cepisset; Carthaginenses, quibus freti claudendi negotium datum fuerat, re statim per suos nunciata, nullum jam hostilis transgressus periculum esse

Frontinus Strategemat. 1, 4.

esse reliquum existimantes, transitum incustoditum dimisere, quo quemque ferebat animus dilapsi. Consul qui futurum hoc conjectaverat, converso sub noctem cursu, cum omni classe, nemine per tenebras venientem observante, ne dum prohibente, in Siciliam vectus est. Audax id ceptum & periculosæ aleæ plenum fuit: quum ignarus maris exercitus per freta, etiam si hostis & tenebræ abessent, suo ingenio metuenda, cum rudibus & imperite fabricatis navigiis noctu rueret; dignaq; res visa, quæ etiam novi cognominis monumento posteris innotesceret. Quod enim caudicariis navibus multis in transvehendo milite usus esset, ad mirationem facti *Caudicem* istius ævi simplicitas appellavit. Hactenus enim rerum maritimarum adeo nullus Romanis usus fuerat, ut ad hoc tanti momenti negotium, neque tectam navem, neque longam, ne lembum quidem unum haberent, sed triremibus quas Tarentini Locrique cum Eleatis & Neapolitanis commodato dederant,

Zonaras.

Polybius 1, 11.

Seneca de brevitate vitæ cap. 13.

Polybius 1, 20.

rant, & actuariolis, quæ quinquaginta remorum essent, uterentur. Ceterum Appius, quam forte non *Zonaras.* longe ab eo loco, ubi castra erant Syracusanorum, appulisset; cohortatus suos, *certamque victoriam ostentans, si tale nihil suspicantes opprimerent*, protinus ad hostium oppugnanda castra pergit. Hiero subito tumultu excitus, & ipse contra educit copias pro tempore instructas. fit aliquamdiu certamen acre; pelluntur Romani equites: *Polybius l. I.* sed legionibus fortissime prœliantibus vincitur Hiero, seque cum suis trepidus intra vallum recipit. Appius spoliari corporibus hostium jussis, Messanam intrat, Mamertinosque præsentia sua ex ti- *Zonaras.* more magno recreatos spei melioris implet. Hiero victum se videns priusquam vidisset hostem (si- *Florus 2, 2.* cut ipse postea confessus est) fretique transitum à Carthaginensibus *Diodori Eclog. lib. 23* proditum suspicatus, quum ambigua mente multa secum agitaret, de summa rerum vereri cepit: *Polybius 1, 2.* proximæque noctis silentio copias *Zonaras.* eduxit castris, & contento itinere Syra-

Syracusas refugit. Eo submoto Appius, quum terrore victoriæ recentis ad Pœnos quoque debellandos uti vellet, militibus ut cibum tempori capiant imperat. deinde albescente jam die progressus, castra Pœnorum oppugnare instituit. Erant hæc loco satis tuto posita, & natura manuque diligenter permunita. hinc mare, inde profundæ paludes, in peninsulæ ferme speciem ambibant. inter has angustum spatium, quo uno adiri poterat, ductus adversum irrupturos murus obsepiebat. Hic ubi vim fecissent Romani milites, neque locorum simul iniquitatem, & propugnantium multitudinem vincere possent, missilibus maxime sicut in urbium oppugnatione solet, rem gerentibus Pœnis, irrito incepto desistere coacti recesserunt. Sæpe in bellis meliori fortunæ locum sors durior, & adversi ab initio casus fecere: dum his affecti, consiliis animisque majoribus acceptum detrimentum sarcire student; hostes felicitatis opinione blanda fascinati, neque

Polybius.

Zonaras.

ſatis adverſum fortuita providentes, in temeritatem auferuntur. Quod illo tempore Carthaginenſibus uſu venit. Qui repuliſſe hoſtem non contenti, tamquam fugientem eruptione ex caſtris facta perſequebantur: ſuæ virtuti non munitioni locorum Romanos ceſſiſſe exiſtimantes. Itaque poſtquam ex anguſtiis quibus defenſi fuerant proceſſere, mutata cum loco fortuna prœlii, magnuſque eorum numerus cæſus eſt: reliqui ad caſtra, pars, ut cuique maxime promptum erat, in urbes circumjectas diffugere, neque deinceps quam diu Meſſanæ Claudius fuit, caſtris ſuis excedere ſunt auſi. Conſul etiam cum natura loci & difficultate ſitus iterato pugnare minime conſultum arbitratus, quum tempus ibi fruſtra terere videret; præſidio Meſſanæ relicto in Syracuſanorum ſociorumque fines impreſſionem fecit: iiſque impune vaſtatis, tantum concepit fiduciæ, ut jam ad ipſas Syracuſas exercitum auderet admovere. Varia ibi fortuna certatum eſt; ſemel etiam Con-

Polybius.

Zonaras.

Polybius.

Consul magno in periculo fuit: circumventusque foret, nisi mature capto consilio misisset ad Hieronem, quasi de conditionibus pacis acturus. Misit & ille certum hominem ex amicis: cum hoc cepto colloquio & de industria producto; sensim ex iniquo loco se subtraxit in tutum. Syracusani quoque sequuti, sermones de pace cum diversis Romanis instituerunt, conventumque foret; ni Hiero auctor fieri noluisset. His rebus gerendis major anni pars consumpta. tum Messanam rediit Consul, & inde cohortibus aliquot relictis ad tuendos Mamertinos, cum ceteris Rhegium trajecit: mox Romam decessit ad triumphum; quem de Pœnis & Rege Siciliæ Hierone, quod primus ille de transmarinis populis ageretur; magna omnium gratulatione duxit. Hoc initium Romanis tentandi maria, & hic successus ceptorum in Sicilia fuit. Ceterum & ista & sequentium temporum gesta Scriptorum ambitione conrupta sunt, quum eorum præcipui, Philinus Agrigentinus,

Zonaras.

Silius lib. 6
Eutropius l. 2.

Polybius.

tinus, & ex Romanis Fabius Pictor, dum ille Carthaginensium gloriæ, hic domesticæ nimium studet, officium & fidem insuper habuerunt. Quorum levitatem merito Polybius arguit. quippe quum etiam privatorum minimis in caussis falso testimonio circumvenire quemlibet exsecrabile crimen habeatur; quanto fœdiore perfidia conditor historiæ principum atque populorum acta corrumpere censendus est: cui neque mortalium commodorum quidquam, neque spiritus ipse pulchra veritate debebat esse antiquior, tanto minori spe veniæ, quod ne prætextum quidem mentiendi allegare idoneum ullum potest; cui, si libere quæ vera sciebat quacumque de caussa non licuisset tradere, tacere certe licuisset. Porro, dum in Sicilia Claudius Hieronem & Pœnos vincit obsidionem Volsiniensium ad exitum deduxit alter Consul M. Fulvius. qui homines adversus vim desperatione validos, inopia rerum necessariarum & fame domuit. Facta deditione in-

Livii Epit. 16.

Zonaras.

ingratum illud & insolens libertinorum vulgus cum cruciatu interemptum est: urbs etiam ipsa diruta: reliqui Volsiniensium & quod servorum fidem atque reverentiam erga dominos non exuerat, in attributas alibi sedes migraverunt. hoc quoque bellum dignum triumpho visum est: eumque Consul A. D. Kalendas Novembres tamquam de Volsiniensibus egit. Iisdem Consulibus à Cn. Cornelio, C. Marcio Censoribus lustrum conditum: censa sunt civium capita ducenta nonaginta duo millia, ducenta, viginti quatuor: numerus sane magnus & propemodum incredibilis, tot bellorum à primis ferme Vrbis initiis nunquam cessantium, continua detrimenta; tot ex pestilentia morbisque sævissimis non minores bellicis strages, cogitanti. Ceterum aliis aliisque subinde populis in civitatem recipiendis, quod institutum à Romuli sapientia profectum posteri constanter tenuerunt, invicta nullisque cladibus superabilis effecta est Respublica;

Capitolina Columna.

Epit. Livii.

Eutropius l.2.

Suidas in Ῥωμαίων πόλις.

Tacitus 11, 24.

 quam

quam nec à Pyrrho data damna, neque naufragia frequentia primo Punico bello, neque secundo Trasimenus & Cannæ potuerunt affligere, quin ex incommodis suis identidem alacrior ferociorque resurgeret. At in Græcia Lacedæmonii militari laude & ipsi percelebres, neque impares Romanæ virtuti, quoniam arcebant peregrinos, nec imperium, quod pepererant diu, neque libertatem suam semper tueri potuerunt. Sed quum Leuctrica pugna mille non amplius Spartiatæ cecidissent, protinus potentia civitatis corruit: Iterum ad Sellasiam, Lacedæmoniorum sex ferme desideratis millibus, statim amissa libertas est. Achæi vero ejusdem Peloponnesi incolæ vicinos omnes æquo jure complexi, pulcherrimam constituerunt rempublicam, & mansuram, nisi Romanam potentiam tum etiam longe lateque imperantem, insania paucorum in perniciem suam patriæque provocasset. Atqui tam diversus eventus instituta tam dissimilia necessario se-

Dionysius 2, 17.

Plutarch. Agesilao c. 49.

Plutarch. Cleomene cap. 41.

Iustinus libro 34.

ſequutus eſt. Sicut enim naturæ congruit, corpus quod juſtum ad modum ſalubri cibo reficitur, robuſtius & longioris ævi eſſe; quam ſi ingenito contentum ſucco extra ſe natum alimentum omne aſpernaretur: ita florentiores fuere civitates, quæ ſuum efficere noverunt, quidquid uſquam egregii erat; quam quæ inepta quadam arrogantia habentes deſpicatui quod in ſua gleba natum non eſſet, ſemetipſas multis boniſque potentiæ quærendæ tuendæve adjutoribus ſpoliarunt. Idem annus rei ſane crudeli, ſed mox intemperantiſſime uſurpatæ, initium attulit, ut ſanguis humanus, in gratiam leviſſimi cujuſque ſpectatoris affatim fuſus, voluptas publica fieret. Barbari moris auctores M. & D. Iunii Bruti, neſcio qua pietate defuncti patris cineres honoraturi, gladiatorium munus ediderunt, magno favore civitatis. Sed hanc humanitatis injuriam ulta peſtilentia eſt; quæ per iſtum & ſequentem annum atrociſſime ſævиit. Ob quam, quum Sibyllinos li-

Livii Epitoma.

Valerius Maximus 4, 2, 7.

Oroſius 4, 5.

libros adiri placuiſſet, ira deum immiſſam eſſe repertum. Ergo religiones profecto parum caſte haberi ſuſpicione orta, Pontifices diligentius obſervando & inquirendo, plurima ſacella fanaque à

Auguſtinus de Civitate Dei 3.17. Oroſius.

privatis occupata eſſe invenerunt; & Capparoniam ex Veſtalibus inceſti crimine teneri. Sed illa dum rea peragitur ſuſpendio prævenit ſupplicium: in corruptorem ejus conſcioſq; ſervos legibus animadverſum eſt. Loca ſacra ex privatorum temeritate priſcis uſibus vindicata. Sic exſoluta religionibus civitate Patres animum rurſus ad reipublicæ curam retulerunt; & quoniam Etruria jam pacata, nihil

Zonaras.

in Italia reliqui motus erat; ambos anni novi Conſules in Siciliam

Anno ab Vrbe Condita 490.

cum legionibus tranſgredi placuit. Fuerunt hi M'. Valerius M.F.M.N. Maximus, qui in hoc honore Meſ-

Tabula Romana.

ſalla appellatus eſt, & M'. Octacilius C.F.M'.N. Craſſus. Ab his tranſportatas proſpere copias eadem in rebus gerendis proſequuta

Diodori Eclog. lib. 23.

felicitas eſt. Quum enim Adranitarum urbe poſt brevem obſidionem

nem per vim capta, Centuripinos circumſiderent, venerunt ab Alæſinis legati oppidum ſuum dedentes. Inde Conſules diverſas inſulæ partes obeundo, modo diviſis, modo junctis exercitibus, ut res & ratio ſuadebat, Pœnis Syracuſaniſque quoties congredi erant auſi profligatis, terrorem famamque late ſparſere: tantaque fortunam ſequentium facilitas, tantuſque impetus fuit; ut paulo poſt oppida haud minus ſeptem & ſexaginta numerarentur, quæ Romanæ fidei ſe permiſerant: quo in numero Tauromenitani quoque & Catinenſes fuere. Vnde Conſules imperatis, quæ volebant, auxiliis quotidie validiores, ad ipſas jam Syracuſas caſtra ponere ſunt auſi, obſidionem urbis meditantes. Quibus rebus animadverſis Hierō, quum ſuis atque Carthaginenſium viribus diffidere cepiſſet, præterea plus apud Romanos eſſe fidei crederet, amicitiam & ipſe cum Romanis inire conſtituit: legatoſque cum mandatis de pace componenda ad Conſules miſit. Neque Ro-

Zonaras. *Eutropius l. 2.* *Diodorus.* *Polybius 1, 16.* *Pauſan. lib. 6.*

Diodori Eclog. libri 24. manis displicebat Hieronem à societate Punica disjungere; maxime ut res annonaria suis legionibus expeditior esset. Nam Carthaginensibus mare obtinentibus ex Italia transvehi commeatus nequibant; *Polybius.* & ab ea re prioris anni Consul plus propemodum, quam ab hostibus incommodi molestiæque senserat. Hierone vero adjuncto Syracusanum regnum abundanti frugum copia, res necessarias Romanis affatim erat præbiturum. Itaque legibus his transactum: *ut Hiero quæ de Romanis sociisve eorum loca, quosque homines cepisset,* *Zonaras.* *sine precio restitueret: argentique talenta centum penderet. Ipse tuto im-* *Polybius.* *peraret Syracusis, ceterisque Syracusani juris urbibus.* *Diodori Eclog. libri 23.* ex quibus erant præcipuæ Acræ, Leontium, Megara, Elorus, Netini, Tauromenium. *Casaub. in Polyb.* Legatis deinde ab Hierone Romam venientibus, eædem conditiones ratæ fuerunt, pacemque cum eo Rege servandam & Senatus censuit; *Tabula Messanensis.* & post paucos dies Cn. Atilio Calatino populum rogante, populus jussit. Hoc fœdus in annos

quin-

quindecim pactum, deinceps per- *Diodorus.*
petuo manſit: Hierone magnitu-
dinem Romanam ita colente co- *Polybius.*
miter; hiſque viciſſim illius ſtu-
dium tam benigne prolixeque re-
munerantibus, ut neutros eorum
ſocietatis inſtitutæ pœniteret. Sy- *Diodorus.*
racuſanæ pacis audita fama, Han-
nibal Pœnus, qui Hieronem obſi-
dione liberaturus cum navalibus
copiis jam Xiphoniam acceſſerat,
majori quam venerat feſtinatione
receſſit. Romani quum jam Hie- *Polybius.*
rone quoque ſocio & commilito-
ne uterentur, non diu morati, Car-
thaginenſis ditionis oppida com-
plura ſubegerunt. Et ab Adranone *Diodorus.*
quidem, vico munito, Macellaque *Zonaras.*
poſt multorum dierum obſidio-
nem diſceſſerunt inriti: ceterum
Segeſtanos, occiſo Pœnorum præ-
ſidio ad ſe ultro deſciſcentes, re-
ceperunt. Præter alia, cognationis
neceſſitudine ſe Romanis fratri- *Cicero Ver-*
bus favere dictitabant; originem *rin. 4, 33.*
ſuam & ipſi ad Æneam ex Troja-
no incendio profugum referentes.
Neque multo poſt Alienæi Ro- *Zonaras.*
manis acceſſerunt: ad Hilarum ve-

ro,

Diodorus. ro, Tyrittum, & Ascelum, vi & machinis opus fuit; eoque severius in victos consultum. Quo terrore Tyndaritani proximos se periculo, & auxilia longe esse cernentes, quum ipsi quoque de tradenda Romanis urbe consultarent; à Pœnis prohibiti sunt. nam illi ex rebus ipsis conjectura capta quid ageretur, primores civitatis obsidum loco Lilybæum avexerunt: etiam frumento, vino, ceterarumque rerum apparatu absportato. His temporibus Otacilii Crassi Consulis utilis & conveniens Romanæ disciplinæ severitas fuit. qui milites ab Hannibale turpi pacto *Frontinus Strategemat. 4, 1.* incolumitatis sub jugum missos, extra vallum tendere jussit, ut hostium incursionibus expositi, neque alibi quam in virtute spem habentes, confirmarentur animis, armisque potius quam loco se tueri discerent. Post hæc & alia non majoris momenti gesta, quum *Zonaras.* hyems immineret, præsidiis per opportuna loca dispositis, Consules, reliquo exercitu in Italiam reportato, Romam redierunt. Ibi

M. Va-

M! Valerio, cujus eo bello felicior & utilior opera fuerat, triumphus decretus, quem ante diem XVI. Kalendas Apriles de Pœnis & Rege Siculorum Hierone duxit. Prætervectum inter spolia horologium esse ideo adnotatum est, quia res ad eam diem incomperta Romæ fuerat. id Catina recepta deportatum, deinde in publico secundum Rostra, in columna Valerius statuit. Idemque tabulam in qua prœlium quo Pœnos & Hieronem vicerat, depictum fuit, in latere Curiæ Hostiliæ proposuit; quod ante eum fecit nemo, postea plerique. Messallæ cognomen huic Valerio ab urbe Messana inditum fuisse constat: sed miror ab ea capta hæsisse, non contemnendis auctoribus credi: quum potius ideo impositum ipsæ res evidenter arguant, quod Messanam à Pœnis & Hierone discessu Appii Claudii acrius infestatam, illis submotis, hoc reconciliato, liberasset. Inter hæc quum adhuc pestilentia vexaret urbem, Dictatorem clavi figendi caussa dici placuit. Di-

Fasti Capitolini.

Varro apud Plinium 7, 60.

Varro apud Macrobium Saturn.

Capitolina Marmora.

Dictus est Cn. Fulvius Cn. F. Cn. N. Maximus Centumalus: is magistrum equitum Q. Marcium Q. F. Q. N. Philippum dixit. Eodem anno AEsernia colonia deducta est: quum superiore Firmum deducta esset, &, ut quidam volunt, Castrum. L. deinde Posthumius L.F.L.N. Megellus, Q. Mamilius Q.F.M.N. Vitulus Consules facti. Sicilia provincia utrique data: legiones vero duæ tantum decretæ. sufficere visæ, postquam in societatem accepto Hierone levius bellum factum erat: & rem frumentariam facilius expediri posse rebantur, si minor exercitus mitteretur. Consules trajectis in Siciliam legionibus, sociorumque contractis auxiliis, minores sibi res prætermittendas rati, ad urbem Agrigentinam totis viribus obsidendam animum adjecerunt. Eam rebus omnibus Pœni largissime instruxerant, belli arcem habituri. Quippe quum Hieronem ab amicitia sua defecisse, Romanos contra non perfunctorie rerum Sicularum curam capesse-

Livii Epit. 17.

Velleius 1, 14.

Anno ab Urbe Cond. 491.

Polybius 1, 17.

re

re cernerent; diligentiore ad bellum apparatu opus esse rati, primum quidem præsentium virium majorem partem in Sardiniam miserunt, quæ Italiæ littoribus insidiaretur, ut hoc metu Sicilia Romanos abstraherent: aut certe minoribus, quam voluissent, copiis rem ibi gerere cogerent. Mox Romanis ad sua tuenda, Siciliamque novo cum exercitu repetendam pariter sufficientibus, spe ista falsi ex Liguribus Gallisque mortales multos, sed plures adhuc ex Hispania mercede conductos, simul rerum ad victum necessariarum magnam copiam, Agrigentum miserunt: ibi horreum annonæ, receptum exercituum suorum esse volentes, loco, & opportunitate situs, & magnitudine oppidi, præ ceteris quæ in Sicilia possiderent, his usibus accommodato. Circum hanc igitur urbem tota belli mole contracta, Consules Pœnis intra munitiones compulsis, ad unum inde milliare castra locant. Erant tum in agris maturæ fruges, & quia diu-

Zonaras.

Polybius.

diuturnam fore obsidionem apparebat, milites studio demetendi colligendique frumenti, longius & incautius quam hoste tam propinquo par esset, vagabantur. Neque Carthaginenses imperite aut segniter occasione usi, magnam intulissent cladem, nisi tantumdem virtute restituissent Romani milites, quantum negligentia perdiderant. Quum enim frumentatores subitum hostis impetum sustinere non potuissent, Pœni ad ipsa castra Romana perrexerunt, divisoque agmine quidam vallum rescindere parabant; alii cum statione pro castris locata prœlium conserebant. Tunc igitur, sicut alias sæpe, militiæ leges & incorruptus disciplinæ rigor, rem ancipitem & exitio Romani exercitus casuram, erexit. Quod enim quacumque de caussa stationem deseruisse capitale apud Romanos est; excubitores nihil in fuga spei repositum esse gnari, quamquam numero longe superarentur, pugnam præsentissimis animis sustinuere, multis quidem suorum amis-

amiſſis, ſed hoſtium interfectis pluribus: donec armari cohortes laborantibuſque ſuccurrere potuerunt. Ita & hic pulſi hoſtes, & qui vallum jam prope ceperant circumventi. magna ibi cædes fuit, ceteros ad urbem uſque Romani perſequuti ſunt. Ea res in poſterum & timidiores ad erumpendum hoſtes, & cautiores Romanos ad frumentandum fecit. Inde cum ſegnior eſſe cepiſſet contentio, rarius, nec niſi ad levia certamina excurrentibus Pœnis, dividi copias placuit, & duabus urbis partibus, hinc ad AEſculapii fanum, inde via quæ Heracleam ducit, caſtra ſtatui. hæc foſſis utrimque permunita: qua urbem ſpectabant, adverſum eruptiones; foris, quo tutiora contra invaſuros eſſent, iterque ſubſidiorum in urbem introducendorum precluderetur. Medium inter duo caſtra ſpatium, frequentibus præſidiis ſtationibuſque ſeptum eſt. In his omnibus multum juvabantur opera Siculorum qui recens in fidem venerant: quorum jam una cum Ro-

Romanis centum millia facta erant. Ab iiſdem commeatus Erbeſſum uſque ſubvehebantur: ab eo deinceps oppido (non aberat autem longe) ipſi Romani ſua in caſtra deportabant. Ita fiebat ut affatim eſſet magna rerum neceſſariarum copia. Hoc in ſtatu ad menſes ferme quinque hæſit obſidio: quum neutris inſigne ad victoriam momentum adeptis (præter leves enim velitationes tentatum nihil fuerat) res Punicæ deteriore loco eſſe ceperunt. Quia enim ingens hominum multitudo, haud minus quinquaginta millia bellatorum, tanto jam tempore idem intra oppidum concluſa annonam fere omnem abſumpſiſſet; ſperari vero ſubvectio nulla poſſet, aditus omnes Romanis ſolicite cuſtodientibus; propugnatorum animi tam præſentibus malis, quam exſpectatione inſtantium

Zonaras. haud mediocriter angebantur. Igitur Hannibale Giſgonis filio, (nam hic rebus Carthaginenſibus Agrigenti præerat:) crebris nunciis

Polybius. opem adverſus famem & pericula poſcen-

poſcente; cum militibus qui poſtea contracti fuerant, elephantiſque, Hanno ſenior in Siciliam tranſmittitur. Peditum erant millia quinquaginta, ſex equitum, ſexaginta elephanti. Cum his copiis Lilybæum vectus, inde verſus Heracleam movit: ſtatimque venerunt ad eum qui deditionem Erbeſſi pollicerentur. Horum opera Erbeſſo potitus, unde hactenus ad caſtra Romana deferri commeatus conſueverat, rem haud minimi momenti perfeciſſe videbatur, quum excluſos omni propemodum facultate neceſſariarum rerum Romanos haud levius urgeret, quam ab his Agrigentini premebantur. Iamque de obſidione ſolvenda deliberatum erat non ſemel, nihilque propius factum, quam ut negotium iſtud pro deſperato abjiceretur; niſi Rex Syracuſanus omnes tentando vias nonnihil frumenti ceterarumque rerum furtim ſubmittens, præſentem inopiam modico ſubinde levamento recreaſſet. Hanno quum Romanos & penuria, &

Diodori Eclog. libri 23.

Polybius.

& morbis qui ſequi famem ſolent graviter affectos, ſuas contra copias viribus integris agere perpenderet; propius ad Romanos accedere, prœliique, ſi facultas daretur, fortunam experiri ſtatuit. Elephantis igitur quinquaginta ceteroque toto exercitu adſumptis Heraclea profectus, Numidicum equitatum præmittit, qui hoſtium caſtris obequitans, eliceret Romanos equites, & in præparatas inſidias deduceret. Numidis, uti mandatum erat, ad caſtra Conſulum contemptim provolantibus, erumpunt Romani, propelluntque reſiſtentes primo, deinde ſolutis ordinibus via qua venire Hannonem ſciebant, refugientes, contento curſu perſequuntur. Igitur quanto longius abripi ſe paſſi fuerant, tanto difficiliorem ad ſua munimenta receptum habuerunt; multique eorum qùum & recentes occurriſſent copiæ, & qui paulo ante fugerant undique circumfunderentur, deſiderati ſunt Hoc eventu magis etiam ad ſpem ſummæ victoriæ confirmatus Hanno, col-

collem quendam, Torum nomine, mille quingentis passibus à Romanorum castris distantem insedit. Serius tamen aliquanto, quam inter exercitus tam propiquos sperari potuisset, commissa pugna est; modo Romanis, modo Pœnis unius prœlii fortunæ spes universas committere formidantibus. Donec igitur pugnandi avidior Hanno fuit, Romani castris suis se tenuerunt: quod numero, & alacritate, ipsi detrimento equitum suorum perculsi & mœrentes, vincerentur. Postquam autem dubitatione sua sociorum animos languescere, hostes in spem erigi, duriusque sibi bellum cum inopia, quam cum Pœnis futurum arbitrati, certamen detrectare desierunt; Hanno vicissim tergiversari cepit, & omnia metuere. Duo menses sic exacti, ut præter levia prœlia, quæ fiebant quotidie, nihil majoris rei gereretur. Ad extremum frequentibus Hannibalis precibus motus, qui & nuncios mittebat adsidue, & facibus accensis signa crebra edebat famem amplius *Zonaras.* *Polybius.*

plius

plius obsessis tolerari non posse, multosque ea peste coactos ad hostem transfugere; dimicationi moram ulterius nullam adferre decrevit: eodem tempore Annibale quoque cum suis eruptionem ex urbe facturo. Quæ quum animadvertissent Consules intra sua se castra quieti tenuerunt. eo ferocius Hanno aciem instructam ostentare, & ubi nemo contra exit, sub ipsa Romanorum munimenta suggredi, ad pugnam audacter provocare, contantibus timorẽ & ignaviam objicere; illi hostem levibus prœliis à vallo repulisse contenti, neque contra manentes struebant aciem; neque recedentes insequebantur. Hoc ubi per aliquot continuos dies factum, Pœnisque jam persuasum esset, nihil ultra ausurum Romanum; L. Postumius Consul contemptum hostium in suam occasionem solerter vertit. Instructis enim silentio copiis omnibus intraqne vallum retentis, accedentem pro more Pœnum cum paucis submovens, à prima luce ad horam diei sextam velitando

Zonaras.

Frontinus Strategemat. 2, 1.

tando detinuit. tum demum recipientibus ſe hoſtibus productas ex caſtris legiones immiſit. Hanno quamquam contra opinionem ſuam pugnandum ſibi videret, intrepide congreſſus in ſerum diei ambiguum certamen extraxit. Sed Romanos curatis bene corporibus ad pugnam præparatos, æſtus, ſitis, labor, non æque fatigabat: Carthaginenſis autem acies ante commiſſum prœlium inedia & ſtando feſſa, quanto longius protrahebatur dimicatio, fatiſcentibus corporibus minus ad reſiſtendum virium habebat. Poſtremo conductitius miles qui in prima fronte pugnabat, diutius ſuſtinere laborem non potuit; neque ſolum ipſe ceſſit loco, ſed in elephantorum agmen, & alios à tergo ſtantes ordines trepida fuga ſe inferens, turbavit totam aciem, hŏſtique acriter incumbenti terga dare coëgit. Eadem felicitate tum quoque ab alia parte geſta res: Hannibalque quum eruptione pugnaviſſet, majore ſuo quam hoſtium detrimento in urbem compulſus *Zonaræ*

Diodori Eclog. libri 23. est. Capta Carthaginensium castra sunt: elephanti vulnerati tres, cæsi triginta, undecim in manus Romanorum venere: similis & hominum fortuna fuit. *Orosius 4, 7* de tanto exercitu pauci cum ipso duce Heracleam evaserunt. *Polybius. Zonaras.* At qui in urbe clausi erant, rebus plane desperatis, nullam salutis viam sibi relictam esse videntes, maximis terroribus adfligebantur: quum Hannibal *Polybius.* optimi ut in fortuna mala consilii auctor, animadverso Romanos & labore certaminis defatigatos, & lætitia bene gestæ rei solutiores, negligentius solito excubias agere, circa tertiam vigiliam cum mercenariis exit oppido: & cratibus, quas hunc ad usum ante paratas stramento compleverant, in fossas injectis, transgressus, aliquantum itineris præcipit, donec Romani luce jam oriente quid actum esset sentientes, partem extremi agminis depræhenderunt: Hannibal cum reliquis in tuta loca pervenit. *Zonaras.* At Agrigentini desertos à Pœnis se videntes, multos eorum qui in

in urbe remanſerant. ſive per iram, ſive ut à victore gratiam inituri, concidere. Nec ideo minus direptum eſt oppidum: homines, amplius quinque & viginti millia liberorum capitum, in ſervitutem venditi. Hoc maxime modo captum à Romanis Agrigentum eſt; ſeptimum intra menſem quam obſideri ceperat. magna cum utilitate gloriaque populi Romani, ſed multa quoq; ſanguinis impenſa. quippe ſupra triginta hominum millia de Conſulum exercitu, Siculorumque auxiliis inter iſtam obſidionem varia poſſe perierunt. Qua de cauſſa, ſimul quia nihil jam magnæ rei ob hyemem propinquam ſuſcipi poterat, Meſſanam redierunt. Anno deinde proximo cum imperio iverunt in Siciliam L. Valerius M. F. M. N. Flaccus, & T. Otacilius C. F. M. N. Craſſus, Conſules; prioribus ducibus ad ſpem triumphi Romam digreſſis. Carthaginenſes quidem claſſe tamquam ad vaſtandam Italiam miſſa, novos Conſules à Siciliæ cura diſtinere cupiverant; ſed

Polybius. *Diodorus.* *Oroſius.* *Diodorus.* *Zonaras.* *Anno ab Vrbe cond. 492.* *Eutropius l. 2.* *Zonaras.*

M 2 ii con-

ii constitutis circum littora globis militum, qui prædones arcerent, nihilominus in insulam transjecerunt. Tunc quoque multa Siculorum oppida in fidem recepta, recenti cladis Agrigentinæ exemplo & metu: neque obsistentbius Pœnis, quos super prœlium adversum etiam seditiones mercenariorum militum angebant: Gallis præcipue ob mensium aliquot stipendia non soluta tumultuantibus. Ad quos puniendos fraudem ejusmodi commentus est Hanno. Sermone blando mitigatos *modicum ad tempus quiescere* jubet; *sibi esse certam & propinquam oppidi cujusdam locupletis occupandi spem* ostendit: *ex ejus præda cumulate Gallis etiam pro solutionis mora satisfactum iri* confirmat. Ita sedatis illis, adeoque gratias agentibus, opportuno tempore, cum dispensatore suo quem habebat fidelissimum agit, *ut specie transfugæ, tamquam rationibus interversis ad Otacilium Consulem pergeret, indicaretque nocte proxima Gallorum millia quatuor ad urbem Entellinam proditorum*

Polybius. *Frontinus Strategemat. 3, 16.* *Zonaras.* *Frontinus.* *Diodorus.*

torum opera recipiendam venturos, locatis insidiis circumveniri posse. Consul rem non spernendam arbitratus, licet transfugæ non omnino confideret; mittit delectam militum manum. veniunt & Galli ab Hannone decepti. Consurgentibus ad hos excipiendos Romanis oritur prœlium atrox, in quo Galli omnes interfecti, quum inulti noluissent occumbere duplex Hannoni gaudium præbuerunt, conductitiorum insolentiam, cum hostium haud exiguo detrimento non incallide vindicanti. Romæ interim de aqua Anienis in urbem deducenda Minucius Prætor in Senatu retulit. Opus illud ex manubiis Censor M! Curius locaverat. sed variis exortis impedimentis, res nonum in annum prolata, tum retractabatur. Creatique duumviri Curius & Fulvius Flaccus: sed Curio quintum intra diem defuncto, gloria deductæ aquæ penes unum Fulvium fuit. Sub id tempus Hamilcar in Siciliam Hannoni successor Carthagine venit. Hannonem namque ex mala pu-

Frontinus.

Frontinus. de Aquaductibus.

Diodorus.

gna domum redeuntem, ignominiose exceperant Pœni, mulctatumq; sex millibus aureorum præfectura dimoverant. Eum Hamilcarem patrem Hannibalis, qui sequens bellum Punicum adversus Romanos duxit, fuisse, quidam similitudine nominum decepti non recte tradiderunt. nam genitor Hannibalis Hamilcar extremis ejus belli temporibus in Siciliam cum imperio adolescens venit; sed celebritas ejus effecit, ut alterius ignotioris Hamilcaris acta, Barcæ Hamilcari, omnium qui hoc nomine fuerunt nobilissimo adscriberentur. Successor igitur Hannonis Hamilcar, pedestri utique exercitu Romanos longe superiores esse cernens, mediterraneas quidem urbes nullas audebat adgredi, neque ex locis montosis & arduis in plana descendere; sed classe validus, qua haud dubie maris imperium tenebat, ea parte virium haud segniter utebatur, missoque iterum Hannibale ad vastandam Italiæ oram, ipse Sicula littora circumvectus, pleraque maritima

Zonaras. Cicero de Offic.

Cornelius Nepos Amilcare cap. 1.

Polybius 1, 20. Zonaras.

ma loca, quæ Romanis ſeſe adjunxerant, facile recuperavit. Quare fiebat, ut Romanis loca procul à mari remota, Pœnis littoralia & occupantibus facile, & tuentibus, æquo utrimque momento ſpes metuſque librarentur, neque facile penes utrum populum totius belli victoria eſſet futura, judicari poſſet. *Polybius*

I. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER SEPTIMVS.

Loco Libri Septimidecimi Liviani.

QVartus jam belli Carthaginensis annus exierat, neque pœnitebat virtutis aut fortunæ Romanos: prœliis enim omnibus quotiescumque congressi cum Syracusanis, cum Pœnis fuerant, victores discesserant: opulentas urbes oppugnando ceperant: aliæ conditionibus in potestatem venerant: sed quando bellum in insula gerebatur, neque commeatus, neque supplementa quum opus esset, submitti poterant: & naves Carthaginensium liberis & inprovisis adpulsibus non modo Siculas urbes ad mare positas ex tuto vexabant; sed etiam Italiæ oram subinde vastantes, & detrimentum imperio Romanorum; & ignominiam famæ

mæ inferebant; quum interim Africa indemnis, & periculorum malorumque omnium hostilium exsors haberetur. Itaque re diligenter deliberata Senatui Populoque Romano placuit, ut classe comparata, non terra tantum, uti ceperat, dimicaretur cum Pœnis, sed etiam maritimæ aleæ fortuna tentaretur. Hæc prima Romanæ urbi de navalibus rebus seria cogitatio fuit: quam haud minus forti felicique opera complevit, ac animo consilioque fidenti susceperat. ut non immerito judicaretur, orbis imperium genti Romanæ deberi, cui adversus exercitatissimum in re nautica populum classibus bellare volenti, nec ad rem adgrediundam audacia, nec ad regendam sollertia, nec ad perficiendam constantia defuisset. Quum enim ad eam diem Romani adeo maritimam militiam non adtigissent, ut neque viros qui navale prœlium vidissent, neque naves ullas bellicas, ne fabricandarum quidem artifices idoneos haberent, maxima fiducia tantum opus adgressi, bre- *Polybius.*

 vissi-

vissimo tempore & navigare cœperunt, & dimicarunt maritima pugna, & homines à multis ætatibus rerum earum peritissimos superaverunt. Cura classis fabricandæ mandata Cn. Cornelio L. F. Cn. N. Scipioni Asinæ, & C. Duilio M. F. M. N. qui Consulatum recens iniverant. Navis erat una quinqueremis, quam Claudius quo tempore freti transitum meditabatur, cupidine pugnandi propius ad littus perlatam, locisque vadosis & brevibus impeditam pedestri manu ceperat: hujus ad exemplum classem exædificari Consules jussere, tantoque studio institerunt operi, ut sexagesimum intra diem quam cæsa materia fuerat, classis centum sexaginta navium in anchoris staret. Sed nec ingenio minore quam industria Consules expeditionem istam maturarunt. quum enim neque imperitos remiges in prœlii discrimen adducere consultum putarent; neque exercendis iis tempus rerum gerendarum coarctare vellent, commenti sunt rem uti prima specie ridi-

Orosius 4, 7.

Anno ab Urbe Condita 493.

Auctor de Viris illustrib c. 37.

Plinius 16, 39. *Florus* 2, 2.

ridiculam, ita usu eventuque prolixe commendabilem: ut interea dum naves compinguntur, futuri remiges in littore sedentes officia sua docerentur. Iisdem enim ordinibus dispositi, quos in ipsis navibus servaturi mox erant, hortatore in media turba collocato, ad illius vocem & præcepta, movere & impellere remos, iterumque quiescere, haud aliter, quam navigantes solent, jubebantur. Hac imaginaria exercitatione tantum profectum est, ut postquam paratis jam navibus paucos dies in ipso opere industriam suam probavissent, jam confidere ipsis auderent Consules, suamque & legionum salutem credere. Provincias deinde quum sortirentur, C. Duilio terrestre in Sicilia bellum, Cn. Cornelio classis evenit. Qui adsumptis navibus septemdecim Messanam progressus, quo in adventum classis, quam sequi ut primum posset, jusserat, necessaria præpararet; priusquam ad fretum illa accederet, in manus hostium incidit. Factum id Boodis astutia,

Polybius. 1, 21.

Zonaras.

Polybius.

quem Annibal Punicæ classis imperator legatum habebat, & credulitate Consulis, qui Liparæis quibusdam ab hoste subornatis fidem habens, Liparæ urbis per proditionem occupandæ spem temere conceperat. Ibi circumventus, à Punicis navibus, conserere tamen manus, & pugnando salutem quærere cogitabat: nisi Boodes altera fraude ipsum & tribunos militum, quasi de conditionibus cum Pœno loquuturos suam in triremem pellexisset. venientibus injectæ sunt catenæ: quo terrore quum ceteri sine certamine se tradidissent; Boodes navibus omnibus potitus captivos Carthaginem misit. Simile mox Pœni ducis peccatum fuit, eoque majoris opprobrii, quod neque Romani Consulis incogitantia tam recenti exemplo ad cautionem profuisset. Didicerat Romanam classem juxta littus Italicum vela facientem, ad fretum tendere; neque procul abesse jam posse. volens igitur eam ex propinquo considerare, ut numerum navium, & quæ

'Ολυμπ. ἀναγρ. Polybius. Livii Epit. 17. Zonaras. Florus. Orosius 4, 7. Polybius.

in

in novo instituto Romanis agilitas & habitudo esset, accurate cognosceret, cum navibus quinquaginta proficiscitur: securus futuri, & classe, ut in cursu tuto solet, navigiis temere permixtis, parum composita. Igitur in flexu cujusdam promontorii quum in Romanam classem ordine commodo navigantem subito illatus esset; ante victus quam ad pugnam parare se potuisset, amissa meliori parte navium, postquam ipse quoque ad extremum periculi venisset, cum ceteris vix effugit. Victrix classis, cognito Cornelii casu, simul ad C. Duilium misit nuncios, qui suum adventum ei significarent; simul ad prœlium se parabat, quod ceteras Carthaginensium naves propinquis locis agere compererat. ibi dum solicitis animis incommoda suarum navium considerant, easque rudi opere constructas, à Punicis velocitate longe superari reputant; venit cuidam in mentem machinæ ad compræhendendas hostium naves tenendasque utilis, quam postmodum *Florus* 2, 2.

cor-

corvos vocaverunt. ejus hæc forma fuit. Tignum erat rectum teres, quatuor ulnas longum, crassitie dodrantali, trochleam in summo habens: huic in prora navis defixo aptabatur scala sex ulnas lata, longa pedes quatuor, composita ex transversis tabulis, quas impacti clavi ferrei firmiter continebant, in ea machina foramen relictum erat oblongum, quo tigno inducta complecteretur illud, eique cohæreret, per spatium ulnarum quatuor, quanta ipsius tigni longitudo erat. Scalæ vero reliqua pars & tigno non inserta, quæ ulnarum erat duarum, quibusdam velut articulis ita dependebat, ut facile attolli demittique posset: in extremo scalæ validum affixum erat ferrum, pistilli forma, præacutum, quod in capite annulum habebat, ex quo funis adligatus per trochleam tigni, in ipsam navis proram demittebatur. Tum quoties voluissent attracto fune erigebatur scala, remisso ruebat, quidquid comprehendisset infesto ferrei styli acumine defigens

Polybius.

gens & vinciens. Inter hæc C. Duilius Conſul pedeſtri exercitu tribunis tradito, ad naves venit: intellectoque Mylaiten regionem ab hoſte vaſtari; cum univerſa claſſe ad eam oram proficiſcitur. Grata res Carthaginenſibus fuit, qui adverſum mediterraneos homines & rei nauticæ imperitiſſimos, certam ſibi victoriam pollicebantur: ipſi quoque documento futuri, nullum umquam hoſtem ita contemni oportere, ut quidquam de cavendi diligentia & diſciplina remittatur. Dux claſſis Hannibal, is qui copias ex Agrigento eduxerat, ſeptireme vehebatur, quæ fuerat regis Pyrrhi, hunc reliquæ naves ſequebantur, non tamquam ad prœlium, per aciem & diſtinctos ordines; ſed ut cuique pronum erat, hoſtium contemptu properantes: at poſtquam propius ſubgreſſi ſuſpenſos ex proris adverſæ partis minanteſq; corvos viderunt; rei novitatem admirati pauliſper hæſere. tandem ferociſſimo quoq; imperitorum hominum rude commentum deridente, pri- *Florus.*

mæ

mæ quæquæ naves concitato impetu invehuntur. Tum vero demissi repente corvi, ut in quamlibet inciderunt, ita perforato tabulato hærentes invitam retinebant: milites autem Romani siquidem sors tulerat ut ex lateribus naves connecterentur, omni ex parte in hostiles insiliebant: quoties autem proræ tantum commissæ essent, per ipsum tignum adnexumque pontem armati bini transibant, tanto expeditius, quod utroque à latere scalæ lorica genu tenus alta, tutiorem incessum gradumque firmiorem præstabat: primi enim quique projectis ante se scutis frontem adversus hostium tela protegebant; pone sequentes sua scuta loricæ utrimque adplicabant; sic etiam lateribus defensis, navem adversam collato gradu oppugnabant. fiebatque pugna non rostrorum, sed ensium virorumque cominus, & statariæ similis. Vnde Romano, qui robore præstabat, adversum homines leviter armatos, naviumque potius agilitate quam manibus confisos,

Polybius.

Frontinus Strategemat 2, 3.

Polybius.

fa-

facilis victoria fuit: celeriterque sunt expugnatæ naves Punicæ triginta: in quibus & prætoria septiremis capta est. Hannibal tamen, quum ex navi, quæ jam capiebatur, in scapham saltu se demisisset, captivitatem evasit. rapideque misso Carthaginem amico, qui famam cladis præveniret, imminens ob rem male gestam supplicium astu declinavit. Is enim curiam ingressus, quasi re adhuc integra consilium à Senatu petiit, *congrediendumne cum Romana classe videretur?* omnibus succlamantibus; *ne dubitandum quidem, aut differendum fuisse: fecit,* inquit, *& victus est.* Ita non audentibus incusare factum, cujus, antequam fieret, auctores esse pro se quisque voluissent, capitis pœna liberatus est, Imperator, præfectura navium adempta. Ceterum post fugam ducis è prœlio reliquæ Carthaginensium naves (supererat autem pars multo maxima) impedito consilio, quid faciundum esset, ambigebant: pudebat excedere pugna, nullo dum accepto incom-

Val. Max. 7,3,7. ext.

Zonaras.

Auctor de Viris illustribus 138.

Zonaras.

commodo, ne hoste quidem urgente: rursum Romanas naves aggredi corvorum metu contabantur: ad postremum undique circumvecti, & nauticas artes omnes experti, ubi omni ex parte opponi sibi rostra & objici formidabiles illas machinas vident; desperata victoria discessere. Mersæ traduntur eo prœlio naves Punicæ quatuordecim, captæ una & triginta, cum septem hominum millibus, postquam pugnando tria millia periissent. Hoc eventu C. Duilio Consule adversus Pœnos juxta Liparæorum insulas certatum est: unde magnus Romanis etiam prædæ fructus, sed longe amplissimus gloriæ famæque fuit. Consul adsumpto terrestri exercitu Segestam profectus, urbem à Pœnis ad extremum spei adactam, periculo exemit: inde Macellam pugnando cepit, Hamilcare nusquam occurrere auso: confirmatisque civitatum amicarum animis, æstate jam circumacta, Romam rediit. Cujus discessu res Punicæ rursum efflorescere ceperunt. Primum enim ab ob-

Eutropius l. 2. *Orosius 4. 7.* *Florus 2, 2.* *Zonaras.* *Polybius.*

obsidione Mutistrati, post septimum mensem multis suorum desideratis, discesserunt Romani: deinde quum inter ipsos & auxiliares dissensione orta, seorsim à legionibus inter Paropum & Thermas castrametati socii essent; illorum væcordia utendum ratus Hamilcar, improvisa irruptione supra millia quatuor occidit: neque multum absuit quin totus Romanorum exercitus eadem clade involveretur. Tum igitur multa iterum oppida, partim expugnata sunt ab Hannibale, partim proditione capta. Quæ licet Romæ haudquaquam lætis auribus acciperentur, levia tamen damna præ gaudio navalis victoriæ reputabantur. Quum enim hactenus Romana virtus terrestribus bellis invictam se præstitisset, non abs re lætabantur isto prœlio maritimarum quoque virium non contemnendam opinionem quæsitam esse. unde ad spem totius belli mirifice confirmatis animis, auctorem decoris inusitati novis etiam honoribus dignum judicaverunt.

Diodorus in Eclog. l. 23.

Polybius.

Diodorus.

Eutropius l. 2.

Pri-

Tacitus 2, 49. Columna Triumph. Cic Cat. cap. 13.

Primus itaque Duilius navalem triumphum de Siculis & classe Pœnica egit Kalendis Intercalaribus. tulitque civitas, quod honore isto non contentus, alium sibi nullo exemplo privatus sumpsit, ut à cœna redeunti tibicinis inter cantum funale præluceret.

Livii Epit. 17. Plinius 34, 5. Silius fin. l. 6. Pighii Annales.

Columna quoque rostrata Senatusconsulto posita in foro est, ex Pario marmore candido, quæ mersarum captarumque navium, numerum, & summam pondusque pecuniæ captæ complexa adhuc visitur, sed extritis vetustate vocabulis pluribus: auri tamen nummos captos esse ter mille septingentos; [illegible]n-teorum supra centum millia; æris gravis vicies septies centena millia pondo, satis agnoscitur. Triumpho peracto comitia C. Duilius habuit,

Anno ab Vrbe Cond. 494.

L. Cornelius L. F. Cn. N. Scipio, C. Aquilius M. F. C. N. Florus consules facti. Provincias Consulares Senatus decrevit Siciliam, & classem. Cui classis obvenisset, ei in Sardiniam & Corsicam transjicere, si è republica videretur, permissum. Hæc sors Cn. Cornelio

nelio quum evenisset, instructa classe profectus est. Hæc prima Romanorum in Sardiniam & Corsicam expeditio fuit. Insulæ sunt locis ita conjunctæ, ut eadem videri possint: cœli tamen solique natura, & quod sequitur, hominum ingenio, multum dissimili. Sardiniam ut imaginem humani vestigii referentem *Ichnusam* veteres; itemque *Sandaliotin* dixerunt. *Inde Sardum Hercule Libyco genitum* ajunt *frequentata ab se insulæ nomen quo hodie noscitur imposuisse.* Græcos etiam ad ea loca venisse cum Aristæo fabulis antiquis decantatum est; itemque post Iliaca bella, Troianos. Terra neque spatio soli maximis ejusdem maris insularum, neque bonitate fertilissimis multum cedit. parens optima pecudum, frumenti optimi feracissima, metallorumque, sed præsertim argenti, dives. Cœlo tamen haud æque salubri utitur, laudemque fecunditatis apud exteros pestilentioris aëris infamia corrumpit: per æstatem enim morbosa est, & in locis fertilioribus, magis.

Sallust. Hist. 2, 1.
Plinius 3, 7.
Silius lib. 12.
Sallustii Fragment.
Pausanias lib. 10.
Ælian. Hist. Anim. 16, 34.
Solinus cap. 10.
Pomp Mela 2, 7.
Strabo lib. 5.

Plinius 20, 11. magis. Herbam præterea producit vehementis veneni apiastro persimilem, quæ in cibo sumpta mentem adimit, nervisque violenter *Matthiol. in Dioscoridem* 6, 14. attractis labia distorquet in ridentium speciem; exitiali succo, nisi post vomitum lac aut aqua mulsa copiose bibatur: ita vis istius mali præsens diluitur, ceteris deinde incommodis ea medentur, quæ in convulsionibus nervorum usui sunt. Etiam minimum animalculum per imprudentiam supersedentibus mortiferum est. *Solinus.* *Solpugam* vocant, formicarum genus, tanto *Plinius* 29, 4. periculosioris malitiæ, quod & latet facile propter exiguitatem, *Lucanus* 9, 837. & ab ignaris naturæ ejus, etiam adnimadversum non timetur. Sardi variis ex barbaris mixta natio, quum ingenio suo permittitur, lu- *Strabo.* bentius latrocinio quam agri cultura victitant: pelta & brevi ense armantur: thoraces ex pelle mus- *Ælianus.* monum consuunt; arietes ita vocant, quos insula gignit, non lanam ut alii, sed pro ea pilum caprorum more gestantes. Vrbium celeberrima Caralis est, Africam spe-

ſpectans, & inde condita; cum pulcherrimo portu. Corſica nec amplitudine nec opibus Sardiniæ comparanda, tertium tamen inter has inſulas magnitudinis locum obtinere creditur. nomen à Corſa, muliere quadam, accepiſſe incolæ tradunt; cujus ab armento taurus in hanc inſulam ex Liguria tranſjecerit: Græcis *Cyrnus* vocatur. Montoſa eſt & aſpera, & pleriſque locis penitus invia, quare populum etiam terræ ſuæ ſimilem alit, nullo humano cultu feris propemodum ipſis intractabiliorem. Capti in ſervitutem vix manſueſcunt: ſed aut impatientia laboris & jugi vitam exuunt; aut contumacia & ſtupiditate moleſti ſunt heris. Mel in inſula copioſum eſt, ſed amari ſaporis, quale fit ex flore buxi, quam Corſica multam & craſſiſſimam profert. Idem tamen ſaluberrimum putatur; & ſunt qui longævos in Corſica homines fieri opinentur, quod mel iſtud ſuum in continuo uſu habeant. Oppida nec magna nec frequentia populo, ſed tamen ſupra triginta numeran-

Claudian. de Bello Gildonico.

Euſtath. in Dionyſii περιήγησιν.

Saluſtius Hiſt. 2, 1.

Strabo.

Plinius 16, 16.

Lyeus apud Athenæum l. 2.

Martian. Capella. Diodorus 5, 13. Seneca Consolatione ad Helviam cap. 8.

merantur: ex quibus facile principes sunt urbes Aleria Phocæensium Colonia; & Etruscorum Nicæa. Hic quoque grave cœlum est, & præterea importuosum mare. Cum his igitur gentibus diu Carthaginenses bella gessere, & utriusque insulæ dominatione, præter inaccessa loca potiti sunt. Sed quia facilius erat rudes & feros homines vincere, quam domare; tum alia quibus eos continerent, excogitarunt, tum etiam quo res vitæ necessarias ex Africa petere cogerentur, quidquid ubivis frugum fructuumve erat, corruperant, etiam supplicio mortis indigenis proposito, si quis tale quid serere aut plantare instituisset: donec longa consuetudine facti mitiores imperium æquioribus animis pati didicerunt. Has ad insulas navigationem eo tempore Cn Cornelius Consul instituit. & prius quidem in Corsica urbem expugnavit Aleriam, quo facto ceteras facile & citra laborem aut periculum adjunxit. Inde Sardiniam petenti classis occurrit hostium, quam aggressus

Aristotel. περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων.

Freinsh. ad Flor. 2, 2, 16.

gressus Consul, antequam ad manus ventum esset, in fugam conjecit. Mox ad Olbiam profectus, quum in portu multas Carthaginensium naves stare vidisset, neque se satis à pedestri robore instructum ad oppugnationem urbis situ & defensorum multitudine validæ crederet, omisso in præsens negotio, domum ad plures milites adsumendos abnavigavit. Per idem tempus servilis in urbe motus inter ipsa initia feliciter compressus, magna rempublicam solicitudine simul adfecit & liberavit. Ad classem instruendam ex gentibus recens devictis navales socii frequentes cogebantur: eorumque tum ad quatuor millia Romæ convenerant, Samnites plerique. ii quod à mari abhorrerent, conditionem suam secretis sermonibus miserati, eo usque exarserunt, ut urbem incendere atque diripere agitaverint. jamque ad tria servorum millia in eamdem sententiam pertraxerant, quotidie sumente vires conspiratione, quum Erius Potilius præfectus

Zonaras.

Orosius 4, 7.

N auxi-

Zonaras. auxiliorum prudenti consilio periculum omne discussit. Simulato enim ejusdem factionis studio, machinationes eorum omnes exacte perdidicit: genus, numerum, nomina singulorum qui in ea conjuratione essent, cognovit: loca, tempora, quibus ausuri quodque forent, exploravit. Nihil jam deerat ei quo minus rem ad Senatum deferret, præter facultatem Curiam adeundi; nam voluntas supererat: sed Samnitibus nusquam incomitatum sinentibus, perficere institutum nequibat. donec excogitato dolo persuasit eis, *uti quo die Senatus haberetur in forum agminatim progressi, fraudem sibi in dimetiendo frumento factam esse vociferarentur: inde nascituram occasionē* dicens *aut exsequendi consilii sui, aut certe speculandi quid adversus subitos ejusmodi motus animi consiliiq; Patribus esset* quoque plus fidei faceret, ipse processit una, neque comitem modo se tumultus ejus, sed principem ducemque præbuit. Vnde vocatus ad Senatum, conspirationis occultæ pericu-

riculum commentique ſui cauſſas expoſuit. Patres diſſimulata facti conſcientia, miſerunt qui turbam illam blandis verbis delinitam domos abſcedere juberent; *daturos operam Patres ut injuria quæ facta diceretur ſublata, juris ſui cuique copia fieret.* Ita conjurati latere adhuc conſilium ſuum exiſtimantes digreſſi ſunt: nocte vero proxima ſuos quiſque ſervos; quos indicio Potilii ſceleris eſſe participes cognoverant, vinxit: Samnitium quoque plerique in hoſpitiis ſuis comprænenſi. Neſcio an hæc cura, an vero aliud negotiorum aut valetudinis impedimentum C. Florum tenuerit, ne citius in Siciliam proficiſceretur. in qua Hamilcar poſt proximam victoriam res Carthaginenſium magnis profectibus reſtituebat. Quippe Camarina & Enna proditione receptis, Drepanum ubi portus egregius erat, communivit, & in oppidi formam auxit, transductis illuc Erycinis, quorum urbem ne Romanis uſui foret, præter templum Veneris, everterat. Multa deinceps alia lo-

Diodori Eclog. libri 23.

Zonaras.

ca dolo aut armis in potestatem redegerat, totaque Sicilia potiturus videbatur, nisi Florus ob res istas ne sub hyemem quidem insulam relinquere ausus obstitisset. Facilius alteri Consuli bellum cum Sardis & Carthaginensibus ad Olbiam fuit. Quo reversus cum auctioribus copiis, Hannonem invenit, quem Hannibale remoto Carthaginenses rebus maritimis præfecerant. Pugna vehementi facta, Hanno fortissime dimicans, quum vinci suos videret, in confertissimos hostes irruens interfectus est, sequutaque oppidi deditio. Consul victoriæ famam etiam humanitatis adversus hostem insigni documento decoravit. Nam è tabernaculo suo corpus Hannonis efferendum curavit, amplasque ipsi fecit exsequias, cessantibus post mortem odiis, virtutem etiam in hoste honorandam esse recte judicans. Inde recentis victoriæ terrorem exolescere non passus, multas & alias Sardiniæ urbes cepit, consilio doloque virtutem adjuvans. Solebat enim noctu adpulsa littori

Orosius 4, 7.

Val. Max. 5, 1, . *Silius lib.* 6.

Frontinus 3, 9. & 3. 10.

tori

tori classe, delectos ex cohortibus haud procul oppidis, quæ adoriri constituerat, exponere: qui locum insidiis opportunum occupantes expectabant, donec ad ipsas urbes subgressus Consul oppidanos in arma compulsos, simulatione fugæ longius à mœnibus elicuisset: tum illi advenientes cursu vacuas defensoribus urbes capiebant. eo astu complures in potestatem venere: tantumque vincendo processum est, ut neque in Corsica neque in Sardinia Pœnorum exercitus consistere possent. Qua de caussa minime dubitatum est, quin Romam reverso triumphus amplissimns decerneretur. Triumphavit de Pœnis & Sardinia & Corsica ante diem V. Idus Martias quum magnam ex insulis istis prædam, & multa millia captivorum adduxisset. At in Sicilia C. Florus Proconsule Mytistratum obsidebat, locum munitum, & semel iterumque frustra tentatum. Ne tum quidem prius expugnari potuit, quam novus Consul A. Atilius A. F. C. N. Calatinus veniret.

Florus 2. 2.

Fasti Capitolini.

Eutropius l. 2.

Zonaras.

Diodorus.

Anno ab Vrbe Cond. 495.

N 3 huic

huic enim Sicilia provincia; collegæ ejus C. Sulpicio Q. F. Q. N. Paterculo classis evenerat. Ii, quod Panormi Carthaginensium hyberna erant, cum omnibus copiis eo profecti acie instructa fecere pugnandi copiam hostibus. Sed nemine contra prodeunte, Hippanam petierunt: quæ urbs ex itinere oppugnata statimque capta est. Inde Mytistratum perrexit Atilius, quam acriter defensam ad extremum fatigati lamentis mulierum atque puerorum propugnatores deseruerunt. Ita præsidio Carthaginensium noctu digresso, prima luce portas oppidani aperuerunt. Sed Romani, malorum quæ in obsidione pertulerant nimium memores, obvios sine discrimine sexus ætatisve cædebant: donec A. Atilius proclamari jussit, *prædam & homines capientium fore.* Tum demum crudelitatem avaritia vicit; servatique Mytistratensium reliqui sub corona venierunt: urbs direpta est & diruta. Camarinam inde ductus exercitus, ob regionem parum dili-

Polybius 1, 24.

Zonaras.

Diodorus.

Zonaras.

gen-

genter exploratam, maximum in discrimen incidit. Pœnus enim imperator obviam profectus loca superiora prior occupaverat: Romanasque copias in vallem iniquam temere demissas circumsidebat. Certum ante oculos omnium exitium, & Caudinæ cladis imago versabatur: nisi consilium & virtus M. Calpurnii Flammæ, qui tribunus militum eodem in exercitu agebat, rebus pene desperatis subvenisset. Nam is P. Decii sequutus exemplum, qui tribunus militum idem in Samnio fecerat, adsumptis militibus trecentis ad tumulum quemdam occupandum ivit: nulla spe evadendi, sed amore laudis & servandi exercitus cupiditate ipse militesque ejus accensi. Ferunt, quum eo duceret, ita suos adloquutum esse: *moriamur milites, & morte nostra eripiamus ex obsidione circumventas legiones.* Atque ita factum est. hostibus enim in hos conversis dum acerrima pugna quantumvis multos morituri detinent, Consul evolvere sese locis infestis potuit: Carthaginenses

Agellius 3, 7 *Frontinus Strategemat.* 4, 5, 10.

Livii Epit. 17.

Livius 7, 34.

Florus.

Livius 22, 60.

interfectis qui se objecerant, nihil in detectis jam insidiis ponentes spei discesserunt. Itaque Calpurnii miraculo proxima fortuna fuit. Qui repertus inter suorum hostiliumq; cadaverum cumulos, quum solus omnium adhuc spiraret, sublatus atque diligenti cura refectus, quum inter multa vulnera lethale nullum accepisset, diu postea fortem fidelemque operam Reipublicæ præstitit: magnoque terrori hostibus fuit. Qui si apud Græcos tantum virtutis specimen edidisset, neque præmiorum, neque monumentorum satis potuisset decerni. nunc homini Romano tanti facinoris merces corona ex gramine fuit: memoria vero facti adeo negligens, ut vix de nomine fortissimi viri constet. eumdem enim *Calpurnium Flammam* plerique, sed M. Cato *Q. Cæditium*, Claudius Quadrigarius *Laberium* vocatum esse tradiderunt. Ceterum emersus ex his angustiis Consul quum & error pudorem, & periculum vigilantiam acuisset, majoribus iterum viribus & intentiore

Orosius 4. 8.

Auctor de Viris illustrib c. 39.

M. Cato apud Agellium. Plinius 22, 6.

Frontinus.

Agellius.

tiore cura oppugnare urbem adgressus, postquam sine machinis parum proficiebat, ab Hierone pe- *Diodorus.* titas accepit. Earum violentiæ cessit murus, redactosque in potesta- *Polybius* 1, 24. tem Camarinenses majori ex parte sub hasta Consul vendidit. Tum *Diodorus.* ad Ennam itum: ea quoque pro- *Polybius.* ditione recepta: præsidiarii partim à Romanis in oppidum admissis interfecti sunt, alii fuga dilapsi ad suarum partium loca se receperunt. Sittanæ possessionem non *Diodorus.* dolus sed virtus dedit: magna vi pulsis, qui defenderant, & urbe expugnata. Neque moram fecerunt minora quædam in ea Siciliæ *Polybius.* *Zonaras.* parte oppida, quin protinus missis legatis Consuli se traderent. Qui *Diodorus.* præsidiis per commoda loca dispositis, in Agrigentinum agrum *Florus* 2, 2. signa promovit, ibique Camicum castellum opera proditorum recepit. Vnde perculsi qui Erbessum tenebant, oppido relicto fugerunt. Sic Erbessus quoque ad Romanos rediit. Hoc successu Consul animatus, & quod Liparæorum haud paucos sibi favere putabat, ad illo- *Polybius.*

rum urbem admovit exercitum. Ibi non pro cetera felicitate res
Zonaras. processit. Hamilcar enim Romani ducis consilio sagaciter depræhenso, Liparam clam intraverat, intentusque tempus bene gerendæ rei expectabat. Quod Romanus quum ignoraret, audacius & incautius subiens muros, repentina Pœnorum eruptione turbatur. vulnerati sunt in eo conflictu permulti, cæsorum quoque non exiguus numerus fuit. Interea C. Sulpicius Consul in Sardinia cum Pœnis aliquoties prospere dimicavit, tantumq; hinc accessit animi, ut Africam versus vela facere auderet. Id vero minime ferendũ esse Carthaginenses arbitrati, Hannibalem qui ex Sicula fuga Carthagine adhuc
Orosius. agebat, iterum navibus suis præponunt, multisque & præstantissi-
Polybius. mis præfectorum navalium adjunctis, *classem hostilem à patriis*
Zonaras. *littoribus repellere* jubent. Solvit is quidem ut pugnaturus: Ceterum quo minus concurreretur, intercessit tempestas; quæ utrisque gravis incumbens, ad loca tranquil-

liora

liora submovit invitos. Sardiniæ tamen portus ambo duces tenuerunt. Ibi quum in anchoris haberent naves, Sulpicius quo Pœnum in apertum mare perliceret, quosdam subornat qui transfugarum specie persuaderent Hannibali *Romanos iterum in Africam navigare.* Deceptus ille hoc vaframento celeriter educta classe, in Consulem idoneo loco præstolantem imparatus incidit: multæque naves Punicæ depressæ sunt, priusquam scire possent quid ageretur; quum insidias Consulis tempestatis favor & opportune orta caligo texisset. Tandem re intellecta reliquæ repetiverunt portum, aut in littus se ejecerunt; ibi profugientibus remigibus pleræque inanes captæ sunt. Hannibal enim desperato teneri portum posse, in oppidum Sulcos se contulerat: ubi seditione orta comprehensus à Carthaginensibus, qui eodem ex pugna confugerant, quod *ejus temeritatem & stultitiam cladis suæ caussam fuisse* dicerent, crucique adfixus periit. Sed hæc victoria Romanis

Polybius.

Zonaras.

Livii Epit, 17. Zonaras. paulo poſt detrimenti nonnullius cauſſa fuit. quum enim ſublato claſsis Punicæ metu in vaſtatione agrorum contemptius & ſecurius verſarentur, inproviſo Pœnorum Sardorumque incurſu, Hannone quodam duce, fuſi ſunt. Cenſuram hoc anno C. Duilius geſsit, Ianique templum apud forum olitorium ſtruxit. Triumphi dehinc duo ſpectati: prior C. Aquilii Flori proconſule de Pœnis A. D. IV. Nonas Octobres; alter C. Sulpicii Conſulis de Pœnis & Sardis, A. D. III. Nonas. Quum deinde C. Atilius M. F. M. N. Regulus, & Cn. Cornelius L. F. Cn. N. Blaſio iterum Conſules eſſent, ſacra quædam procurandis prodigiis fieri ſolita Senatus faciunda cenſuit; quod in Albano monte, lociſque aliis pluribus, atque adeo in Vrbe ipſa, lapides frequentes grandinis inſtar deciderant. Latinas ferias inſtaurari, cauſſaque eorum Dictatorem dici viſum eſt. Q. Ogulnius L. F. A. N. Gallus Dictator, M. Lætorius M. F. M. N. Plancianus magiſter equitum fuerunt.

Capitol. Magiſtr. Tacitus An 2, 49. Capitolina Marmora.

Anno ab Vrbe Condita 496.

Zonaras.

Fragmenta Capitolina.

C. Ati-

C. Atilius, qui classi præerat, ad Tyndaridem Siciliæ quum appulisset, classem Punicam ordine parum composito præternavigantem conspicatus, ejus oppugnandæ consilium subito cepit. Iussisque sequi ceteris navibus, ipse cum decem quæ primæ parari potuerunt, evolat; & ad Pœnos jam longius evectos summa velorum remorumque contentione pergit. Hamilcar in ea classe vehebatur, non contemnendus Imperator: qui paucas sibi naves instare videns, alias portu vix egressas esse, magnam partem etiamnum in anchoris hærere, converso cursu C. Atilium ejusque naves tota classe circumvenit. deprimuntur celeriter naves novem, impari adversum tanto plures certamine nequidquam omnia expertæ. Prætoria tamen meliori quam ceteræ fuerant remigio instructa, sociisque navalibus præsentia Consulis animatis vi perrupit, salutemque invenit. jam enim aderant Romanorum aliæ naves, quarum superventu mutatur fortuna pugnæ. mer-

Polybius.

Zonaras.

Polybius.

merguntur Punicæ naves octo, capiuntur cum ipsis remigibus decem: reliquæ ad Liparæorum insulas intendunt cursum. Hæc mari gesta. terrestrium copiarum segnius bellum fuit, urbe Lipara sine successu oppugnata. sed in apertotorum locorum vastationem desævit hostilis ira; eademque calamitas etiam Meliten insulam haud longe dissitam comprehendit. Ob hæc gesta C. Atilius Consul triumphum navalem de Pœnis egit. Eodem anno etiam A. Atilius Proconsule ex Sicilia de Pœnis triumphavit A. D. XIV. Kalendas Februarias. lætæque tum Romanis res erant, qui non terrestribus modo prœliis, sed etiam maritimis superiores, non jam de Sicilia adnexisque insulis, quarum imperium satis sibi certum esse putabant; sed de Africa invadenda, bellique terrore Carthaginis ipsius portis impingendo incipiebant consultare.

Zonaras.

Orosius 4, 8.

Capit. Columna. Auct. de Vir. Illust. c. 39. Columna Capitolin.

I. FREINS-

I. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER OCTAVVS.

Loco Libri Duodevicesimi Liviani.

Consulatum deinde L. Manlius A. F. P. N. Vulgo Longus inivit, & Q. Cædicius Q. F. Q. N. cui in magistratu mortuo suffectus est M. Atilius M. F. L. N. Regulus, qui semel Consul fuerat. Hoc anno demum Africa quæ hactenus cladium hostilium exsors egerat, sentire bellum cepit, Romanis in eam ingressis, postquam Carthaginensium classem magna pugna vicissent. Quæ uti gesta sint ipsiusque Reguli utramque fortunam, & indignum viri virtute exitum, hoc libro exponemus. Anno superiore cum C. Atilio Consule Carthaginenses ita prœlio navali contenderant ut quamquam ipsi pluribus amissis navibus pugna priores excessissent, tamen quia Roma-

Anno ab Vrbe Cond. 497.

Capitolina Tabula.

Romanas etiam aliquot submerserant, se non inferiores fuisse interpretarentur: Romani contra eventum eum pro victoria haud dubia computabant. Ita fiebat, ut spe & fiducia pari populus uterque studium maritimarum rerum per æmulationem summam prosequeretur. Igitur & Consules in Africam transferre bellum jussi, cum trecentarum triginta navium classe Messanam adpulsi; atque inde littus Siciliæ dextrum legentes præter Pachynum ad recipiendas pedestres copias, tum castra circa Ecnomum collem habentes, pergebant: & sub idem tempus Hamilcar Imperator Pœnorum, & Præfectus classis Hanno, trecentarum sexaginta navium duces, Carthagine Lilybæum, & inde Heracleam Minoam transgressi, eo in portu stationem agitabant: consilia Romanorum observantes, & si versus Africam instituere cursum auderent, prohibituri. Quod edocti Consules ad utrumque casum studiose cuncta comparant, ut sive navalis prœlii tentandæ spes forent,

Polybius 1, 25.

Orosius 4, 8.

Polybius.

rent, ſive alicubi exſcenſionem fieri oporteret, conſilium in expedito haberent. Itaque pugnaciſſimis quibuſque militum in naves impoſitis, quatuor claſſes, tamquam ejuſdem univerſæ partes totidem, faciunt. legionem primam in prima claſſe, duas ſequentes ordine ſuo conſtituunt: in quarta collocant triarios. Has copias ita diſponunt, ut ſingulis navibus treceni remiges, milites vero centeni viceni vehantur: ita numerus hominum in univerſa claſſe ad millia centum quadraginta accedebat. Hunc numerum aliquanto ſuperabant Pœni, plus centum quinquaginta millibus hominum adducentes. Et militum quidem genus præ ſuis parvi faciebant Conſules; major ea deliberatio erat, quum in alto mari pugnandum fore appareret; ubi celeritas navium & gubernatorum artes plurimum valent, quo ordine adverſus iſtud diſcrimen aptiſſime componi acies poſſet. poſtremo rationem inſtruendæ claſſis talem ineunt. Hexeres duas quibus Conſules

ſules ipſi vehebantur pariter in fronte ſtatuunt: utrique harum hinc primam inde ſecundam claſſem longa & ſimplici ſerie adnectunt, ita conlocatis navibus, ut omnium proræ foras obverſæ eſſent: hexereſque propemodum conjunctæ irent, proximæ his longius inter ſe digrederentur, atque ita deinceps ſpatium inter duas oppoſitas naves relictum cum ipſis ordinibus creſceret. Sic minimo inter primas naves, maximo inter poſtremas intervallo, quum ex duabus iſtis claſſibus forma cuneatæ aciei effecta eſſet, tertiam deinde legionem admoverunt: quæ ſimplici navium ordine ſpatium iſtud inter priores duas apertum prætexens, triquetram totius aciei faciem exhiberet. Pone hanc, à tergo tertiæ claſſis, hippagines funibus tractoriis ad naves tertianorum pertingentibus remulco trahebantur. Poſtremi omnium triarii navibus unam in ſeriem, ſed ſemicircularem exporrectis ita priores ambibant, ut ab utroque cornu

pro-

prominerent. Ita totum corpus fronte cava, postremis partibus solidis, rostri navalis similitudinem præferebat: non minus ad sustinendam impressionem firmum: quam ad inferendam habile. Sed Carthaginensium duces Romanæ classis adventu per exploratores cognito, quum urbem suam aditu facilem, imbelle vulgus, accolas leves & ad mutandam fidem pronos cogitarent; obviam ire decernunt, omnia prius experiri certi, quam tutum in Africam cursum Romanis navibus permitterent. Igitur suos paucis cohortati, *ut memores non de præsentibus modo, sed omnibus, quos domi quisque charissimos haberent, pugnandum esse; obfirmatis & alacribus animis, prælium capesserent*, naves conscendunt: bonaque cum spe sua & navalium sociorum ex portu evehuntur. Neque longe Romana classis aberat; itaque haud procul Heraclea pari utrimque robore concurritur. Pœni duces inter se ita comparaverant, ut in dextro cornu Hanno curaret (erat autem idem

Zonaras.

Polybius 1, 27.

idem ille, qui apud Agrigentum infeliciter pugnaverat) ceteris præesset Hamilcar. naves autem suas animadversa Romanorum acie quadripartito & ipsi diviserant: Harum quæ totius aciei sinistra erat in figuram arcus sinuata, terram versus inclinabat: ceteræ simplicibus ordinibus extentæ, prioris navium in hostem versis. ex his dextrum cornu in quo rostratarum & quinqueremium celerrimæ erant, Hanno versus altum mare quantum poterat exporrexit, si pugna aliunde commissa esset, circumdaturus hostem. Neque diu morati Consules in medias Pœnorum naves cum duabus classibus suis se intulerunt. Hamilcar, quo Romanorum aciem distraheret, suis præceperat, ut commissa pugna fugam continuo capesserent. Quod quum factum esset, Romanique cedentes avide persequerentur; illis quidem ob celeritatem navium innoxia fuga fuit; at Romanorum acies uti voluerat Hamilcar præviderat que divulsa est, triariis & tertia classe suo adhuc

loco

loco ſe tenentibus. Quod ubi perfectum eſſe vidit, ſubito dat è navi ſua ſignum, ut converſis proris pugnam cum inſequentibus ineant: certatur ambiguo Marte, Pœnis velocitate & peritia nauticæ rei, Romanis robore militum longe ſuperioribus. Itaque quamdiu navium potius quam hominum pugna eſſe potuit, Punica res haud dubie meliori loco erat: ſed quoties corvorum jactu colligatis navibus cominus pugnari ceperat, penes Romanum erat certa victoria; quum miles manu fidens, & in conſpectu Conſulum pugnans, inſignitiore opera virtutem ſuam his adprobare contenderet. Dum in ea parte ſic dimicatur, Hanno cum dextro cornu, quod hactenus immotum habuerat, in triariorum naves invectus à mari fecit impetum, magnaſque in anguſtias redactis moleſtum omnino negotium exhibuit. Eodem ferme tempore ſiniſtra quoque Carthaginenſium acies, mutata priore forma, & æquata fronte roſtris infeſtis tertiam Romanorum claſſem, quæ hip-

hippagines remulco trahebat, invadit. Romani dimissis funibus ad resistendum se parant: hic quoque fortiter confligitur. ita tribus locis, totidem navalia prœlia, magno intervallo divisa nascuntur. Quum ita satis diu dubia victoria certatum esset, tandem evenit, quod necessum est, ubi simul pluribus locis æquali virium robore pugnatur, ut quæ pars prima pulsa fuit, totius certaminis victoriam daret. Quum enim Hamilcar vim hostium ulterius ferre non posset, ipsius fuga ceteras etiam Punicæ classis partes statim profligavit. Nam ex Consulibus L. Manlio in captivis navibus conquirendis, & ad suas adligandis occupato, M. Regulus commissum alibi certamen videns auxilium suis ferre festinavit, adsumptis secundæ classis navibus, quotquot ex priore pugna integræ illæsæque evaserant. Celeriter opem istam sensere triarii, receptisque animis quos prope ad extremum periculum adducti desponderant, strenue dimicare cum adversariis ceperunt. Han-

Zonaras.
Polybius 1,28.

Hanno quum & hos acrius resistere sibi, & à tergo se premi videret à recentibus, velis in altum datis imminens exitium prævenire studuit. Quum inter hæc L. Manlius quoque tertiam Romanorum classem à Carthaginensium sinistro cornu ad terram urgeri conspicatus, cursum eo intendisset, supervenit & M. Regulus, qui jam hippagines & triarios in tuto locaverat, ita subito facies rerum vertitur, clauduntur que & cinguntur, qui paulo ante Romanos circumdederant. quos equidem in arctum constipatos & velut obsessos olim pessumdedissent, nisi metu corvorum accedere veriti, spatium dedissent Consulibus, ut & suos eriperent incolumes, & Carthaginensibus subito accursu circumfusi, naves quinquaginta cum vectoribus omnibus, velut indagine caperent: paucæ reliquæ juxta littus ipsum se subducentes effugere. Fuit hoc prœlium quum varietate casuum, & contentione pugnandi, tum etiam amissarum utrimque navium multitudine inter pauca me-

memorandum. Tres & sexaginta Pœnorum naves captæ; supra triginta depressæ sunt: victores quatuor & viginti naves amiserunt fluctibus haustas; at in potestatem hostium nulla pervenit. Post hanc victoriam Messanam reversi paucos dies navibus hominibusque reficiendis, & ampliori commeatui parando dederunt. Inter quos Hamilcar quum Africam ab Romanis adiri vehementer nollet, prohibere vero vi & armis non posset, ad dolos se contulit; missoque ad eos per caussam petendæ pacis Hannone tempus extrahere sategit, donec copiæ, quas Carthagine sibi mitti sperabat, advenissent. Hanno quum ad Consules adcessisset, audiretque voces *idem in illum statuendum esse* clamitatium, *quod quinto ante anno in Cn. Cornelium Asinam Consulem Pœni designavissent*; astuto responso periculum intentatum elusit: *hoc vero*, inquit, *si feceritis, jam nihilo eritis Afris meliores.* statimque Consules excepere sermonem, tacere jussis, qui vinciendum dixerant,

Orosius 4, 8.

Zonaras.

Polybius.

Zonaras.

rant, conveniensque Romanæ gentis gravitate vox audita est: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* De pace, quia neque Pœnus serio agebat, Consulesque victoriam quam pacem malebant; frustra agitatum est. Africanam igitur expeditionem diutius differri non placuit. Neque Pœni duces obstitere, quamquam inter se constituissent, quietum iter hosti non concedere, sed diversis ex partibus carpere morarique. Ceterum Hannone ad præmuniendam Carthaginem festinante, Hamilcar nihil movere ausus, Heracleæ se continuit: naves Romanæ & ab hostibus & à tempestate pacatum iter habuerunt. Neque defuerant, qui longinquam navigationem, & hostile littus, ipsumque Africæ nomen exhorrescerent; ante ceteros imperium detrectante tribuno militum Mannio: sed adversus hunc ita exarsit Regulus, ut virgas securimque minitaretur, ni paruisset. ita demum præstitum est obsequium Consuli formidinemque navigandi propior & major metus

Valerius Max. 6, 6.

Zonaras.

Polybius.

Zonaras.

Florus 2, 2.

Polybius. tus expulit. Hermæum promontorio nomen eſt, quod à ſinu Carthaginis in mare Siculum late procurrit: eam oram primæ Romanorum naves tenuerunt. ibi paulisper exſpectato donec tota claſſis conveniſſet, littus Africæ prætervecti Conſules ad Clupeam urbem pervenere. hic legiones expoſitæ ſunt, navibuſque in portum ſubductis, vallum ac foſſa quo tutiores eſſent, circumdata: urbs quia deditionem abnuebat, obſeſſa, ſtatimque metu civium ſive dedita ſive deſerta (nam utrumque traditur) in poteſtatem Romanorum conceſſit. *Zonaras.* At Carthaginenſes quamquam ſane dura & inſueta paterentur, tamen gratulabantur ſibi, quod aliquanto mitiora formidatis accidiſſent. *Polybius.* Metuerunt enim audito pugnæ navalis exitu, ne protinus ad ipſam Carthaginem victores copiæ ducerentur. Itaque nonnihil ex priore metu reſpirantes in contrahendas copias urbemque & ſuburbanam regionem tuendam intenti erant. Conſules interea miſſis

Ro-

Romam nunciis, qui & res hactenus gestas docerent, & de instantibus sententiam Patrum exquirerent, Clupeam muniunt, ut ea sede belli uterentur: præsidioque ad urbis & agri custodiam imposito, cum ceteris omnibus copiis longius progressi, cultissimam regionem, utpote quæ post Agathoclis tempora ferrum hostile non viderat, perpopulantur: villas magnificas multas distruunt: magnam quadrupedum prædam; hominum præterea supra viginti millia abducunt: nemine prohibere auso. oppida quoque multa vi aut deditione capiunt: in his perfugarum aliquem numerum depræhendunt: magnamque vim captorum proximis bellis civium Romanorum liberant: quos inter & Cn. Cornelium fuisse crediderim, qui proximo post biennio Consul iterum factus est. Dum hæc aguntur, qui Romam à Consulibus missi fuerant, cum mandatis Senatus revertuntur. jubebatur autem *alter eorum in Africa manere cum ea parte virium, quam retineri ex Republi-*

Zonaras. *Polybius.* *Zonaras.* *Polybius.*

ca judicassent; *alter ceteram classem & copias Romam reducere.* Sic imminente jam hyeme, mansit M. Regulus cum quindecim ferme peditum millibus, equitibus quingentis, & navibus quadraginta: classem reliquam mancipiis & præda onustam L. Manlius Siciliæ littora tuto prætervectus in urbem reportavit. Septem & viginti millia captivorum ab hoc Romam deducta reperio: navalemque de Pœnis decretum ei triumphum esse. Posthæc Ser. Fulvius M. F. M. N. Pætinus Nobilior, & M. Aimilius M. F. L. N. Paullus Consules facti. His Sicilia & classis provinciæ decretæ; Regulum res in Africa prosperrime gerentem ex medio cursu victoriarum revocari non placuit: jussusque Proconsule bellum in Africa administrare. Id Senatusconsultum nemo accepit ægrius, quam idem ille, cujus in honorem factum fuerat. Igitur literis ad Senatum missis ea de re questus est, interque caussas petendi successoris posuit, *villici sui morte* (is agellum heri quem habe-

Zonaras. *Polybius.* *Zonaras.* *Orosius* 4, 8. *Capitolin. Columna.* *Anno ab Urbe Cond.* 498. *Livii Epit.* 18. *Frontinus Strategemat* 4, 3, 3.

habebat in Pupinia, jugerum septem coluerat) *mercenarium occasionem nactum, amoto inde instrumento discessisse. quare necessariam esse praesentiam suam, ne rure deserto non esset unde uxor liberique sui alerentur*. Decrevitque Senatus, *ut ager M. Reguli publice coleretur, res amissae redimerentur, uxori liberisque ejus alimenta praeberentur*. Ii tum mores fuere! Sed ego quoties hæc atque talia lego tradove, temperare non possum, quin cum animo meo recogitem, quanto sit virtuti firmior à laude, quam ex pecunia merces. quippe tam multis post ætatibus gloria M. Reguli manet: aliorum opes cum dominis, & sæpe ante ipsos perierunt. Carthaginenses interea duobus domi constitutis ducibus Asdrubale Hannonis F. & Bostare, tertium etiam Hamilcarem ex Sicilia accivere. qui cum peditum quinque millibus, equitibus quingentis Heraclea Carthaginem propere venit. Hi communicato inter se consilio statuerunt, *non mœnibus, ut ad eam diem factum fuerat, con-*

Val. Max. 4, 4, 6.

Seneca ad Helv.

Dio apud Valesium.

Polybius.

Zonaras.

tinendum exercitum ; neque Romanos impune quidvis agere sinendos esse. sic animis ad bellum gerendum incitatis exercitus educitur. Interea M. Regulus proxima quæque subigendo in loca pervenerat, per quæ flumen Bagrada labitur : ad quos castra habentes Romanos improvisa pestis & damno non mediocri, & terrore adhuc majore perculit. Magnitudinis enim portentosæ serpens aquatum profectos milites invasit ; territisque & nequidquam repugnantibus multos ingentis oris hiatu sorbuit: alios spirarum voluminibus & caudæ verbere obtrivit : nonnullos ipso pestilentis halitus adflatu exanimavit : tantumque negotii M. Regulo facessere potuit, ut totis viribus cum eo de possessione amnis fuerit dimicandum. Quod ubi cum jactura militum fiebat, neque vinci aut vulnerari draco poterat, durissima squamarum lorica, quidquid telorum ingereretur, facile repellente ; confugiendum ad machinas, advectisque ballistis & catapultis velut arx quæ-

Florus 2, 2.

Livii Epitoma.

Valerius Maximus 1,8,19.

Orosius 4,8.

Tubero apud Agellium 6,3.

Plinius 8,14.

quædam munita, dejiciendus hostis fuit. Post aliquot jactus in vanum emissos ingens saxum spina dorsi perfracta, vigorem impetumque formidabilis monstri resolvit. Sic quoque difficulter confectum est. tanto cum horrore legionum & cohortium, ut *se oppugnare Carthaginem, quam alteram talem bestiam malle* faterentur. Neque diutius ibi morari castra potuerunt, quin tabo infectas aquas, & omnem circa regionem fœtore jacentis pestifero adflatam fugerent. non sine rubore aliquo humanæ superbiæ, quæ non raro viribus suis nihil negatum esse, stolide putat. Exercitum certe Romanum, Imperatore M. Regulo, terra marique victorem uuns anguis & vivus exercuit, & interfectus submovit. Quare nec puduit Proconsulem, hujus etiam hostis spolia Romam mittere, timorisque sui magnitudinem & victoriæ gaudium publico monumento fateri. Corium enim belluæ detractum in Vrbem devehendum curavit: quod centum viginti pedes longum

Orosius.

Silius lib. 6.

Valerius Max.

Zonaras.

 gum

gum fuiſſe dicitur : & in templo quodam ſuſpenſum, ad Numantini uſque belli tempora duraviſſe. Motis à Bagrada caſtris, verſus urbem Adin exercitum duxit Conſul. obiter expugnatis vaſtatiſque oppidis & caſtellis quæ in itinere occurreraut. Ad Adin vero quam capere majoris erat operæ, vineis machiniſque adhibitis juſta inſtituta eſt obſidio. Ad quam prohibendam Pœni duces quum celeriter adcurriſſent, in colle quodam caſtris quidem Romanis imminente, ſed impedito ſylvoſoque conſederunt. M. Regulus ingenio ſitus & genere copiarum hoſtilium æſtimato, quum illis peditem ſuo neutiquam comparandum, ſed in elephantis & equitibus ſpei plurimum eſſe videret, ceterum eam virium partem in aperto campo formidabilem futuram, iniquitate locorum excludi, inutilemque reddi; ſtultitia hoſtium ſapienter uſus, priuſquam errorem ſuum animadvertere ac corrigere poſſent, in ſuis caſtris eos oppugnare ſtatuit. Quapropter hortatus milites,

Plinius. *Polybius.* *Zonaras.* *Polybius.*

lites, & cetera quæ ſuggerebat ratio diligenter exſequutus, nondum certa luce caſtris egreditur, aciemque in adverſum collem, ubi Carthaginenſium erant caſtra, erigit. Pœnos ipſa primo Romanorum audacia territabat, quod numero pauciores ex inferiore loco tantas copias in munimentis ſuis adgrediebantur: deinde major inde tumultus fuit, quod equites & elephanti, unde plurimum auxilii ſperaviſſent, non modo nullam utilitatem, ſed ultro perturbationem & impedimentum adferebant. Ipſum quoque tempus augebat trepidationem, quod inopinantes & magnam partem adhuc ſopitos Romanus invaſerat. Itaque multi ſuis in cubilibus trucidati ſunt: alios trepida fuga palantes & quo ſe reciperent neſcios inſidiæ ſecundum vias conlocatæ exceperunt. Mercenariis tamen Pœnorum Hiſpanis Galliſque raptim inſtructis, & extra vallum alacriter certantibus in ancipiti aliquamdiu victoria fuit; fugiente jam legione prima, totuſque Ro-

Zonaras.

Polybius.

Romanorum exercitus impulſus foret, ni cohortes alia ex parte circumgredi juſſæ, hoſtem cedentibus inſtantem opportune à tergo adgreſſæ forent. tum etiam qui paulo ante locum deſeruerant, recolligi, & ad repetendam pugnam animari potuere. Sic utrimque impetitus hoſtis, quum aliquamdiu fortiſſime reſtitiſſet; cedere coactus eſt. Quod ubi fieri Carthaginenſes videre, continuo ſe ejiciunt caſtris, & contento ſtudio fugiunt. Et elephantis quidem equitibuſque poſtquam planiora loca adtigere, facilis & tutus receptus fuit: peditatum paulo longius perſequuti victores, ad caſtra diripienda redierunt. Hac pugna Pœnorum ſeptemdecim millia cæſa, quinque capta referuntur, cum elephantis duodeviginti. Eventus hujus prœlii non modo totam circa regionem, ſed etiam longius diſſitos populos Romanis conciliavit; diebuſque non ita multis oppida circiter octoginta in fidem venere. Vnde Pœnos in magnas anguſtias redactos propemodum exa-

Oroſius. *Eutropius lib.2.* *Zonaras.* *Oroſius.*

exanimavit capti à Regulo Tunetis nuncium, urbis tam munitæ, & quæ ad duodecimum à Carthagine lapidem posita, ne occultum quidem hostibus sineret esse, quidquid ibi fieret, tum ad ipsam urbem, tum ad mare propinquum patente prospectu. Neque solum Romani belli terror circumsteterat, sed Numidæ quoque veteribus odiis, occasione nova stimulati arma moverant; vastandoque & urendo Punicos agros plus etiam terroris & cladis quam Romanus hostis inferebant. & in urbem undique confugientes rustici non consternationem modo maximam, sed jam famem quoque faciebant: absumente magnam annonæ vim tanta mortalium multitudine, & reliquam adhuc copiam avaritia dominorum occultante, qui ex calamitate publica quæstum aucupantes, cum ipsa rerum necessariarum penuria precium eorumdem auctum iri quotidie sperabant. Vnde factum est ut pronis auribus legatio M. Reguli acciperetur, qui belli confecti

Livius 30, 9.

titulum ambiens, timensque ne quis Roma successor missus eum interciperet, Pœnos ad pacem hortabatur. Itaque missi sunt ad eum quidam ex principibus; sed quum à M. Regulo qui se certam in manu habere victoriam putabat, intolerabiles conditiones ferri viderent, infecto negotio discesserunt. *Sicilia* enim *& Sardinia tota cedere, Romanis captivos gratis reddere, suos pecunia redimere, belli sumptus omnes restituere, prætereaque vectigal annuum pendere* jubebantur. His alia, neque minus molesta addebantur: *ut eosdem cum Populo Romano hostes amicosque haberent: ne navibus longis, præterquam una uterentur: Romanos autem quotiescumque significatum esset, triremibus instructis quinquaginta juvarent*. Obstupefactis ad hæc legatis, & *ut mitiora imperaret* orantibus; *vincendum, aut vincentibus obtemperandum esse* respondit. Quibus in urbem relatis exacerbati Pœni, quamquam rebus admodum accisis uterentur; omnia tamen prius pati decreverunt, quam eas admit-

Zonaras.

Dio apud Fulvium Ursinum.

Diodori Eclog. libri 23.

Polybius 1, 31.

mittere conditiones, quas nihil aliud nisi captivitatem civitatis suæ servitutemque esse arbitrabantur. *Dio.* In eo statu rerum naves quæ ad conducendam militem in Græciam missæ fuerant, collecta mercenariorum haud exigua manu redierunt. *Polybius.* In his Xanthippus quidam erat genere Lacedæmonius, qui patriæ disciplinæ quam edoctus à pueritia excellenter fuerat, usum rei militaris haud inferiorem adjunxerat. Ille rebus quæ eousque gestæ erant intellectis, & reliquo Punicarum copiarum, elephantorum, equitum apparatu cognito; non dubitavit jactare palam, *Carthaginenses non à Romanis, sed à semetipsis victos esse, per imperitiam ducum, qui viribus suis uti nescivissent.* *Florus 2, 2.* *Polybius.* Hoc sermone celeriter vulgato, vocatus à magistratibus Xanthippus, rationes sententiæ suæ promit tam evidentes, ut prope manibus contrectari possint; *in faciundis itineribus, in castris ponendis, in prœliis committendis, loca prorsus incommoda deligi consuevisse* docet. *si suum consilium* au-

audiant, non incolumitatem modo, sed etiam victoriam promittit. Probant hanc sententiam quum ceteri civitatis principes, tum ipsi duces: & laudabili modestia patriæ saluti suam existimationem posthabentes, homini peregrino deferendum imperium exercitus sui consentiunt consciscuntque: Xanthippus accepta potestate quotidie milites ex urbe educens, campestribus exercitiis ad servandos permutandosve ordines, ducumque jussa celeriter exsequenda adsuefacit: copias hanc disciplinam cum priore comparantes admiratione sui, fiduciaque melioris deinde successus implet: tota civitas recreata ex rebus fere desperatis ad exspectationem futuri erigitur. Hanc alacritatem omnium, ubi duces vident, animo & ipsi recepto in hostem iterum ducere constituunt: suosque uti tempus postulabat adhortati, cum duodecim fere millibus peditum, quatuor equitum, & elephantis non multo paucioribus centum adversus Romanos progrediuntur. Roma-

Zonaras.

Polybius.

manos unum illud movebat, quod instituto priote mutato Pœnos, vitatis •editioribus asperisque locis, per plana camporum videbant incedere: sed perpetua felicitate in superbiam elati, vinci solitas copias ductoremque Græculum despiciebant. Neque Regulus intactus erat hoc fortunæ obsequentis blando veneno: igitur quum se maritimas Pœnorum vires, quum pedestres fregisse, oppida ferme ducenta, hominum ad ducenta millia cepisse, urbemque ipsam Punicam variis incommodis laborantem cogi ad deditionem posse reputaret; pacem tolerabili conditione petentibus negavit, scripsitque Romam, *portas Carthaginis à se metu obsignatas teneri.* Ita magnos etiam animos sæpius in secundis rebus moderatio, quam in adversis constantia deseruit. Ceterum Pœnis castra loco æquo habentibus, M. Regulus cui in peditatu plus roboris, eoque montosa & ardua loca sectanda erant, nihil referre virtutis putans, ubi dimicaret, non timuit

Zonaras.

Auctor de Viris illustrib c.40.

Zonaras.

&

& ipſe campo ſe credere, etiam ad majorem oſtentationem fiduciæ, fluvio, qui medius fuerat, tranſmiſſo: paſſuumque fere mille ducentorum intervallo ab hoſte conſtitit. Xanthippus Romani ducis imprudentiam conſpicatus, *hoc illud tempus eſſe, quo promiſſa ſua Carthaginenſibus exſolveret*, teſtabatur. quod enim Romanos ex itineris labore defatigatos, qualibus optaviſſet locis, nactus erat: ſuam fore victoriam non dubitabat. tempus etiam opportuniſſimum ad pugnam videbatur; quod præcipiti jam in veſperam die, Afris locorum gnaris, ſive vincerentur, effugium per noctem facilius erat futurum; ſive vincerent, nihil ad victoriam perſequendam impedimenti. Conſultantibus ergo Pœnis quid agendum eſſet, *deorum hominumque fidem* invocans, *ne tam præclaram occaſionem perderent*, ad prœlium capeſſendum omnes impulit, eo facilius, quod ipſi milites Xanthippi nomen inclamantes, inſolita alacritate hoſtem ultro poſcebant. Summa igitur rei Spartano

Appian. *Zonaras.* *Polybius.*

no permiſſa, educit ille exercitum, inſtruitque hoc modo: phalanx Carthaginenſium, in qua robur erat peditatus, in ſubſidiis conſtituitur: huic, ſpatio relicto conveniente, prætexuntur elephanti, ſimplici ſerie latitudinem phalangis exæquantes. in utroque cornu expediti cum equitibus, poſt hos in dextro, mercenariorum gravis armatura collocatur. Acie ſic ordinata velitibus imperat, uti telis emiſſis ſe recipiant in apertos ad hunc uſum ſuorum ordines: & hoſte jam à validioribus excepto rurſum erumperent à cornibus, Romanorumque cum adverſa phalange pugnantium latera repente incurſarent. Regulus contra copiis ex more inſtructis, quum elephantos in prima Pœnorum acie ſtantes conſpexiſſet, conſilium celeriter capit: leviter armatos in frontem adducit, in ſubſidiis locat denſos legionum ordines, equites in cornua diffunduntur. fit acies in altitudinem firma, ſed multo quam fuerat anguſtior. Ita quum & ab elephantis

Frontinus Strategemat. 2, 2.

Polybius.

Frontin. 2, 3.

Polybius.

& ab equitibus hoſtium periculum eſſet; adverſus belluarum quidem irruptionem recte proviſum, ſed in locis patentibus ſpatium equitatui hoſtium datum, ut circumfundi contractis ordinibus poſſet. Prœlium ab elephantis cepit, quos in adverſum agmen agi Xanthippus juſſit: confeſtimque Romani clamore ſublato arma pulſantes contulerunt gradum. Ab equitibus etiam utrimque in cornibus pugna commiſſa. ſed longe hic minore Romanorum numero, quum ſuſtineri vis hoſtium non poſſet, cito fuga facta eſt. At è peditibus qui ſiniſtri adſtiterant, ſive elephantorum occurſum vitaturi, ſive faciliorem ſperantes de mercenariis victoriam, horum in aciem irruunt, verſoſque in fugam ad vallum uſque caſtrorum hoſtilium perſequuntur. Non æque facile reliquis adverſus elephantos certamen fuit: quorum intolerabili mole diſſipabantur ordines, proterebanter armati, agmina tota tamquam ruina ſternebantur. Suſtinebat tamen incumbentes ipſa

Frontinus Strategemat. 2, 2.

Polybius.

ipſa aciei denſitas, aliiſque alii ſubſtituti ordines: donec ſimul locis omnibus laborari ceptum: dum extremi quique ab equitibus circumventi; priores quotquot jam elephantorum aciem perruperant, ab integra & inſtructa phalange hoſtium, & adſultantibus utrimque velitibus excepti, paſſim trucidantur. Neque minus cædis in ipſa fuga fuit. per aperta loca & plana effuſos elephanti Numidæque equites immiſſi ſtraverunt. M. Regulus cum militibus fere quingentis vivus in manus hoſtium venit. ex toto exercitu non amplius duo millia hominum qui mercenarios loco pepulerant, feſtinato abitu Clupeam incolumes præter ſpem evaſerunt. Romanorum ſociorumque millia circiter triginta ſunt interfecta. De Punico exercitu ceciderunt non multi, præter octingentos ex mercenariorum agmine, quod adverſus ſiniſtrum hoſtis cornu dimicaverat. Tanta re perfecta quum exercitus ſpoliis cæſorum, & imperatore Romanorum capto ſuperbus Cartha-

Frontinus.
Polybius.
Frontinus.
Florus 2. 2.
Polybius.
'Ολυμπ. ἀναγρ.
Eutropius.
Polybius.

thaginem reverteretur; obviam effusa urbanorum multitudo, alii in vicis aut domibus consistentes incredibili cum voluptate, spectaculo quale paulo ante vix optare ausi essent, fruebantur: vix tantæ felicitatis vel gaudium, vel etiam fidem capientibus animis. Qui enim modo proxime desperationem adducti non regionem tantum suam sed urbem ipsam, aras, focos amittere timuerant: ii tantam rerum commutationem subito factam esse, quamquam viderent, vix audebant credere. Sed maxime in ipsos duces intenti omnium oculi animique erant: quum modo Xanthippum, modo Regulum intuentes, hujus æstimatione magnitudinem sui imperatoris metirentur extollerentque. *quantum illum esse virum oportere, qui ducem acerrimum, fortunatum bellatorem, victorem superbum, hostem implacabilem, terrorem pestemque magnæ Carthaginis, exercitu florentissimo, existimatione amplissima, libertate denique ipsa tam facile tamque celeriter exuisset?*

Diodorus lib. 23. apud Valesium.

Au-

Augebat admirationem habitus viri, quod sub exiguis membris, adspectuque non nimis decoro, ingentem virtutem occultaverat. Quibus ex rebus multum Xanthippo gloriæ, sed nec minus invidiæ nascebatur. Quo in monstro profligando non minore prudentia, quam in bello conficiundo usus, quamquam diuturnus ipsi factorum suorum fructus Carthagine deberetur, relinquere spes ancipites & insidiarum plenas, & ante mutationem animorum aut fortunæ domum regredi statuit. Hoc enim plerumque ingenio homines agunt, ut patriæ studium in ore, privatum in animo magis habeant: igitur quamdiu quidem honores & divitias incolumi civitate quærere tuerique possunt, amorem illius ardentissimum præferunt: ubi periculum est ne ad alios ob magnam virtutem & eximia merita hæc concedant, longe malunt deesse qui publicæ rei prosint, quam esse qui obsint suæ. Donec autem alios æquiparare posse putant, occultius atque remissius in-

Silius lib. 6.

Polybius.

Orosius 4, 9.

invident: quum vero longissime relicti, comparatione propinqua se premi sentiunt, opesque & magistratus quos ipsi sitiebant, penes alios esse: quod virtute desperarunt, per calumniam & criminationes meliorum consequi student. Ita fit ut optimo cuique plures inimici sint, pluresque insidiæ struantur: sed adversum has homini indigenæ in propinquis & amicis suis præsidium est: peregrinus hoc auxilio destitutus, malitiam degenerum animorum acuit ipsa facilitate nocendi, quod insidiantibus magis expositus, vel everti citra maximum laborem potest, vel citra periculum offendi. Xanthippum igitur hæc sagacissime perpendisse, quæ sequuta sunt, evidenter adfirmarunt. *Abnavigantem* enim *per quosdam à Carthaginensibus immissos submersum* ferunt, *post acceptum beneficium illius auctorem gravatis exosisque, quo extincto famam etiam peregrina virtute servata civitatis exspiraturam crediderint*. Alii de fato Xanthippi non eadem; sed *Punicam*

Polybius.

Zonaras.

Appian.

Zonaras.

fa-

tamen perfidiam arguunt. datam enim discessuro navem veterem & rimarum plenam, sed ad speciem firmitudinis recens picatam: ceterum virum nequaquam decipientibus facilem, animadversa fraude, dissimulanter aliud navigium conscendisse, ereptumque periculo esse. Non minoris perfidiæ, sed ob numerum peremptorum crudelitatis odio superior, iisdem temporibus perpetrata res traditur. Mercenarios enim ob navatam insigniter operam præmia paulo tumultuosius efflagitantes, in naves impo- *Livius* 28, 12. suerunt, facta spe alio quodam *Zonaras.* loco tributum ipsis iri quod peterent. Sed à præfectis navium, quibus id negotii datum clam fuerat, in deserta quadam insula expositi relictique, quum omnis humanæ opis egenos, sine alimentis, sine navibus, neque manere fames, neque abire pelagus sineret, fœdo horrendoque genere mortis, extabuerunt. Apud alios auctores facinus hoc ad superiora tempora referri reperio, *Diodorus.* quibus Syracusani bellum cum *5, 11,* Pæ-

Pœnis habuere: nomenque mansisse infami deinceps insulæ, ut Ostodes (ossuariam possemus dicere) vocaretur. Ea post Liparam, occidentem versus in alto mari sita est. Quæ facta quomodocumque aut quocumque tempore evenerint, à cetera Pœnorum immanitate nihil abhorrens habent. Neque igitur mirandum est, qui in socios adjutoresque suos hoc animo fuerunt, si adversum hostes iidem se gesserunt inclementius. Quamquam profecto ceteros captivorum satis tolerabiliter habuisse feruntur: quod & ipsi multos ex suis in potestate Romanorum esse sciebant, quos permutatione instituta cupiebant recipere. Sed adversus M. Regulum neque abscondere iram neque moderari potuere, quin omnibus modis vexarent virum angerentque. cibum enim præbebant, non qui vel voluptatis aliquid adferre sensibus, vel vigoris corpori posset; sed qui tenuissima refectione spiritum infelicis ad producendas ejus miserias detineret; at acerbiores erant con-

Zonaras.

contumeliæ perpetuæ, inter quas consueverant creberrime elephantum aliquem adducere, cujus barritu exteritus, & invisa specie tortus, nec animo nec corpore posset requiescere. postremo ita maceratum exagitatumque in carcerem publicum conjecerunt. Quæ postquam audita sunt Romæ, non dolore modo ingenti, sed etiam metu, civitatem perculerunt. Timebatur enim ne Carthaginenses acerbitate calamitatum suarum, & victoriæ fiducia stimulati, reddere vicem hostibus, & quid malorum perpessa Carthago foret, Romanæ urbi persentiscendum dare cuperent, auderentque. Quare Consulibus mandavit Senatus, *ut Italiam quam possent diligentissime munirent præsidiis; ipsi cum navibus quamplurimis Siciliam, inde, si videretur, Africam adeuntes, Pœnos ab Italia petenda propiore metu distinerent.* Ceterum Carthaginensibus antiquior cura fuit civitates à Romanis occupatas recipere, Afros qui à se hostes desciverant mulctare, in rebellione persistentes ad ob-

ſequium armis cogere. Sed Clupea quidem ab Romanis ſtrenue defenſa eſt: in Numidia, aliiſque populis Africæ, magnum magis bellum, quam difficilis victoria fuit. Interea quum in Italia validam adornari claſſem comperiſſent, omiſſa quam obſederant Vtica, naves veteres reficere, novas exædificare, ad prohibendos Africo littore Romanos omnia ſtudioſe parare cœperunt. At Conſules incredibili diligentia tantum effecerant, ut æſtatis initio naves jam trecentas quinquaginta inſtructas ornataſque haberent. Quibuſcum in Siciliam profecti, poſtquam ibi ſatis tuta omnia, nihilque mali, præterquam quod in exſpectatione & metu fuerat, reperiſſent, præſidiis ubi maxime opus erat relictis, cum cetero exercitu protinus Africam verſus contenderunt. Sed tempeſtate Coſſuram delati, (inter Africam & Siciliam, qua Lilybæum promontorium eſt, poſita eſt inſula) vaſtatis agris, & urbe ejuſdem nominis capta, præſidium impoſuerunt. Inde ad Hermæum promon-

Polybius 1, 36.

Zonaras.

Strabo lib. 17.

Zonaras.

Polybius.

montorium perrexerunt, quod medio inter Carthaginem & Clupeam ſitu, alterum Carthaginenſis ſinus cornu claudit. Eo loco quum Pœnorum naves occurriſſent acrique certamine duas inter claſſes dimicaretur, auxilio venere ſuis à Clupea Romani, momentumque hoc paribus eouſque rebus, ad victoriam fuit. Pœni naves quatuor ſupra centum ſubmerſas, triginta captas ab hoſtibus, militum ad millia quindecim amiſerunt: ex Romanis mille centum periere milites, cum navibus novem. Tum Vticam profecta claſſis, expoſituſque miles juxta ipſam civitatem caſtra munivit: venerunt eodem Carthaginenſes copiæ, quas Hannones duo ducebant: ita pedeſtri quoque prœlio res geſta, deteriore Pœnorum fortuna qui hic quoque circiter millia militum novem perdiderunt. Capti ſunt inter hos aliquot viri nobiles, ſervatique à Conſulibus, ut per hos M. Regulus, & qui cum eo ſimilem caſum ſubierant redimerentur. Deliberatum inde eſt de

Strabo. *Eutropius.* *Oroſius.* *Polybius.* *Oroſius.* *Zonaras.*

præsentibus: magnaque spes fuerat Africam retineri posse. verumtamen regione quaquaversum vastata, quum fames timeretur, abduci Romanos qui Clupeam tutati fuerant, Siciliamque repeti placuit. Avecta est una ingens præda, quam in urbem Clupeam M. Reguli rebus adhuc prosperis comportatam victoriæ recentes cumulaverant. Perventum erat in Siciliam tuta navigatione, nimiumque felices fuissent Consules, si felicitati suæ modum statuere didicissent. Sed quia, dum in Italiam revehuntur, eadem opera quasdam urbes Siciliæ maritimas recipi posse putabant: nequidquam obtestantibus navium gubernatoribus, *ne inter Orionis & Canis exortum, quæ infestissima navigantibus sunt sidera, obversum Africæ litus, intutum & importuosum prætervcherentur:* tantam tempestate cladem perpessi sunt, ut vix aliud in hoc genere proditum sit exemplum illustrius. denique de navibus trecentis sexaginta quatuor, vix octoginta, onerum jactura facta, servari

Polybius. *Eutropius.* *Polybius.* *Eutropius.*

vari potuerunt. hippaginum quoque ceterorumque variæ formæ navigiorum numerus haud minor periit: ut ita cadaveribus hominum animaliumque & fractis navium tabulis, à Camarinensium ora, ubi pestis illa classem invaserat; Pachynum usque littus omne compleretur. Tam dura in sorte non leve solatium adflictis humanitas Hieronis regis adtulit: qui benigne exceptos, vestibus, cibo, naviumque armamentis adjuvando, Messanam usque deduxit incolumes. Sed Carthaginenses hoc fortunæ beneficio non segniter usi, Cossuram insulam urbemque receperunt: & sine mora in Siciliam transjicientes, Agrigentum duce Carthalone circumsessum, quia non subveniebatur, exciderunt, diruerunt que. multi hic mortales interfecti captive: ceteri quibus per mediterranea loca in ditionem Syracusanorum effugium fuit, in vico juxta fanum Iovis, Olympium vocant, consedere. Neque longe aberant à spe totius Insulæ recuperandæ Pœnorum duces, nisi

Diodorus lib. 23.

Polybius.

Diodorus.

Zonaras.

Diodorus.

Zonaras.

audito Romanorum in reparanda classe studio confirmati socii fortibus animis præsentem metum tolerassent. Tanta enim diligentia *Polybius.* huc incubuerant Consules, ut vix credibili celeritate, intra unum trimestre naves novæ centum viginti compingerentur. Cum his Cn. *Anno ab Urbe Condita 499.* Cornelius L. F. C. N. Scipio Asina, & A. Atilius A. F. C. N. Calatinus iterum Consules, impositis ex novo delectu strenuis militibus, primo quoque tempore solvere jussi. Magnum inconstantis fortunæ documentum Cn. iste Cornelius fuit: *Valerius Maximus 6, 9, 11.* utili ad fortiter tolerandas adversitates exemplo. quippe quum septimo ante anno Consul insidiis Pœnorum circumventus, captivitatem, vincula, carcerem, quidquid in humanis rebus aut sordidissimum, aut miserrimum habetur, pertulisset; non cetera modo suæ dignitatis ornamenta, sed etiam ipsum illud Consulare fastigium, fascesque non sponte relictos, tanto majore gaudio recepit, quanto acerbiore casu perdiderat. Consules Messanam transgressi

greſſi adſumptis quas ibi repererant navibus, eæ ſuperioris ferme naufragii reliquiæ erant, cum navibus ducentis quinquaginta ad oſtium amnis Himeræ acceſſerunt, oppidumque Cephalœdium ad duodevicefimum inde milliare in eodem litore ſitum, prodentibus quibuſdam receperunt. A Drepano, nam illuc curſum flexerant, quum neque ſtatim potiri loco potuiſſent, & obſidionem agitantibus Carthalo ſuppetias urbi veniret, propoſito fruſtrati receſſerunt. Nec ideo ſegniores ad audendum facti majorem aliquanto rem feliciter confecere. Panormum enim directo curſu, Punicæ ditionis principem urbem, & occupato portu, juxta ipſos oppidi muros fecerunt exſcenſionem, recuſanteſque deditionem Panormitanos foſſa valloque circumdare inſtituerunt. Favebat labori natura regionis materiem copioſam arboribus paſſim enatis ſubminiſtrans. Itaque cito perfectis operibus, quum oppugnationem ſtrenue urgerent, machinarum ope turrim ad mare

Polybius.
Diodorus.
Cluverius Siciliæ Antiqua 2,4
Diodorus.
Polybius.
Diodorus.
Polybius.

ſitam dejecerunt : milesque per ruinas irrumpens multa cum hoſtium cæde urbem exteriorem, quæ nova dicebatur, expugnavit. Neque vetus urbs diu morata eſt: quum enim magna in eam multitudo confugiens, plus ex urbe nova terroris quam commeatus intuliſſet; brevi dejectis periculi cogitatione animis, & fame jam imminente, legati venerunt ad Conſules, corporibus exceptis omnia dedituri. Non accepere Conſules, gnari res obſeſſis anguſtas eſſe, niſi precio ſtatuto redimerentur. Pactæ ſunt in capita minæ duæ: redempta capitum millia quatuordecim. cetera multitudo, millia ferme tredecim, cum reliqua præda venierunt. Clara ea victoria fuit, magnæque & ſubitæ utilitatis. multa enim ejus oræ oppida, quædam etiam longius diſſita, Pœnorum ejectis præſidiis, ſocietatem Romanam complexa ſunt. principio abIetinis orto, ſequutiſque ſtatim Soluntinis, Petrinis, Tyndaritanis, aliiſque. Rebus ita geſtis præſidioque Panormi relicto Meſſanam Con-

Zonaras.

Diodorus.

Consules, deinde Romam redierunt. Pœni abeuntibus insidiati, naves aliquot onerarias, cum pecunia quam vehebant, abstraxere. Romæ deinde continui triumphi duo spectati. Duxerunt prioris anni Consules, prorogato imperio, de Cossurensibus & Pœnis, navalem utrumque. Prior Ser. Fulvius A. D. XIII. Kal. Febr. triumphavit: M. Aimilius postridie. Annus quem ab Vrbe Condita quingentesimum numerant, Africanam expeditionem habuit, sed inanem & sine fructu. Cn. Servilius Cn. F. Cn. N. Cæpio, C. Sempronius Ti. F. Ti. N. Blæsus Consules in Siciliam trajecere. ubi tentato frustra Lilybæo, in Africam direxere cursum, ducentis sexaginta navibus instructi. Littus hi legentes Africæ, multisque locis exscensionem facientes, oppidā multa ceperunt, prædaque magna potiti sunt. Majoris tamen rei nihil geri potuit, quod commodissimorum quorumque locorum aditu prohiberentur, occurrentibus ubique Pœnis, qui minus jam impedimen-

Polybius. *Zonaras.* *Marmora Capitolin.* *Anno ab Vrbe Cond.* 500. *Polybius.* *Zonaras.* *Orosius* 4, 9.

torum & plus auimi habebant, receptis quæ M. Regulus tenuerat, punitiſque defectoribus. Amilcar enim Numidiam Mauritaniamque pervagatus, tractum eum omnem perpacaverat, imperatis pœnæ loco mille talentis argenti, & viginti millibus boum, punitiſque principibus, qui faviſſe Romanis arguebantur, quorum ad millia tria patibulo adfixi ſunt. Neque tamen hoſtium occurſus, quam ignorantia locorum, & cœcæ ſub aquis inſidiæ, formidabilior Romanæ claſſi fuit. Subvectos ad Meningem, Lotophagorum inſulam, quæ minori Syrti vicina eſt, recedente maris æſtu vadoſa loca tenuere: donec jactura levatas naves, & extrema omnia metuentes, præter ſpem reverſi fluctus explicuerunt. Ita non impune peſtem evidentiſſimam elapſi, & loca tam infeſta horrentes, ſine mora fugientium in ſpeciem vela fecerunt: ignari non minus ipſis ſupereſſe periculum quod adirent, qnam quod evitaverant. Et Panormum quidem redeuntibus inno-

Oroſius.

Appianus apud Fulvium Urſinum.

Polybius.

Solinus cap. 30.

Diodorus.

noxium iter fuit. Ceterum Italiam petituros, dum Palinuri promontorium flectunt, quod à Lucanis montibus in mare procurrit, magna tempestatis vis adorta, longas naves supra centum sexaginta, cum hippaginibus & onerariis multis, profundo mersit. Quare continuis hoc genus cladibus mœsta civitate, quum imperium maris ipsæ etiam undæ ipsique venti Romano negare viderentur, decrevere patres, ne amplius sexaginta navium classis, ad præsidium Italiæ, commeatusque exercitui qui in Sicilia esset subvehendos haberetur. Alteri tamen Consulum C. Sempronio calamitas ista non obstitit, quin triumphum de Pœnis ageret Kalendis Aprilibus: decimo post die quam de iisdem Cn. Cornelius Procos. triumphasset. Censores eo anno Romæ fuerunt: sed mortuo in magistratu L. Postumio L. F. L. N. Megello, qui idem præturam tum gesserat, etiam D. Iunius D. F. D. N. Pera, censura se abdicavit. Æstate vero proxima C. Aurelius

Orosius.

Diodorus.

Zonaras.

Eutropius.

Polybius.

Capitolini Fasti.

Anno ab Vrbe Cond. 501.

P 6 L. F.

L. F. C. N. Cotta, P. Servilius C. F. Cn. N. Geminus, Consules, in Siciliam profecti, inter alia quædam oppida, etiam Himeram fluvio, cui adjacet, cognominem obsidione receperunt; sed vacuam incolis, quos noctu Carthaginenses eduxerant. Iuvit tamen loci non ignobilis possessio, quodque deleta sic esset ignominia, quam Romani nuper ad eam urbem incurrerant, occupandarum Thermarum (nam & hoc ejusdem urbis nomen celebratur) certa spe per militarem avaritiam excidendo. Quidam enim ex captivis, cui Thermis custodia portæ cujusdā commissa fuerat, ut proditione urbis libertatem redimeret pactus dimissusque, hora constituta missis ad recipiendam urbem militibus portam aperuerat. Horum præcipui quum ingressi essent, prædæque potiorem partem avertere cuperent, *portam obserari* jubent, *neminique præterea suorum aditum dari*. Quod ubi factum est, Thermitanique strepitu exciti ad arma concurrerunt; neque resistere ob pau-

Zonaras.

Polybius.

Diodorus.

paucitatem ſuam, neque adjuvari à ſuis quos arcuerant valentes, dignum ſtultitia ſua exitum fecere, ad unum omnes interfecti. Thermis Himerenſibus in poteſtatem redactis, C. Aurelius Conſul, Liparam, quæ jam aliquoties à prioribus ducibus tentata irrito conatu fuerat, obſidere cogitans, ex Romanis copiis, quæ per univerſam Siciliam erant, plurimos fortiſſimoſque milites delegit: eoſque acceptis ab Hierone navibus, in Liparæorum inſulam trajecit. Vnde quum ad auſpicia repetenda Meſſanam rediturus eſſet, P. Aurelium Pecuniolam adgnatum ſuum (apud alios Q. Caſſium tribunum militum lego) obſidioni præfecit, opera tueri diligenter, de cetero abſtinere pugna juſſum. Sed is poſthabito Conſulis mandato, ſuæ gloriæ ceſſurum ratus, ſi per abſentiam illius capta Lipara foret, ad oppugnanda mœnia duxit: non impunita temeritate, nam neque expugnare urbem potuit, & multis amiſſis, eruptione in recedentem facta, aggere præterea in-

Zonaras.

Frontinus Strategemat. 4, 1.

Valerius Maximus 2, 7, 4.

Zonaras.

Val. Max.

incenso, castra ægre tutatus est. Sed reditu C. Aurelii quum mutata fortuna esset, magna hominum cædes in urbe capta est edita: deinde ad tribuni pœnas itum, quem adempto militiæ gradu, virgis cædi Consul, & stipendia inter gregarios pedites facere coëgit; memorabili severitate, cujus & alia quædam exempla in eodem illo Consulatu C. Aurelius edidit. Recepta Lipara, Timasithei, qui locis istis quondam profuerat, posteris datum, ut immunes à tributis & vectigalibus essent. adeo ne tempore quidem intercidere sinebat gratissimus populus veteris beneficii memoriam, quod Timasitheus craterem aureum Delphico Apollini dono à Romanis missum, quem piratæ Liparæi ceperant, legatosque qui eum deferebant, salvos & in Græciam & deinde Romam reducendos curaverat. Erctam deinde castellum munitissimum, Romani cum peditum quadraginta millibus, & equitibus mille obsidere adgressi, neque capere potuerunt, neque cum Pœnis

'Ολυμπ. ἀναγρ.

Livius 5, 28.

Diodorus.

nis auſi ſunt collatis ſignis confligere. Nam ex M. Reguli caſu tantus elephantorum terror Romanas legiones inceſſerat, ut ex eo tempore prœliorum aleam fugerent. ſæpe in Lilybætano agro, ſæpe in Selinuntio inſtructis adverſum hoſtes ordinibus ſteterunt, vix aliquando paſſuum ſexcentorum intervallo dirempti: ſed neque pro ſolita prius alacritate prœlium incipere, neque omnino in plana ſe demittere tutum rati, loca ardua & inacceſſa ſectabantur. Vnde Carthaginenſes majorem in modum confirmati, quum & pedeſtri exercitu jam confiderent, & mari quoque majores à tempeſtate Romanis, quam ex adverſis prœliis ſibi accidiſſe clades judicarent, etiam decreto Senatus, de claſſe omittenda, cognito: recipi Siciliam poſſe ſperaverunt, ſi novæ eo terreſtres maritimæque vires mitterentur. Sed maxime pecuniarum inopia premebat: impenſis belli tam diuturni omnes & olim reconditas, & quæ quotidie cogebantur opes haurien-

Polybius.

Zonaras.

Appianus apud Fulvium. rientibus. Ergo legatis ad Ptolemæum Ægypti regem, quocum amicitia ipsis erat, missis, duo millia talenta pecuniæ mutuæ petiverunt. Rex qui Romanos, & ipsos amicos sociosque suos, offendere nollet, pacis auctorem atque pararium utrisque sese obtulit. Sed re frustra tentata, petitionem suam Pœnis denegavit, *amicos adversum hostes, non adversum alios amicos sibi adjuvandos videri præfatus.*

Epitome Livii 18. Sub ea tempora Romæ Tib. Coruncanus primus ex plebe Pontifex Max. factus est. Censores is quoque annus habuit, quod munia magistratus ejus, altero censore mortuo, altero abdicante, peragi anno superiore non potuerant. *Tabula Romana.* M. Valerius M. F. M. N. Maximus Messalla, P. Sempronius P. F. P. N. Sophus Lustrum septimum atque tricesimum condiderunt. eo censa sunt capita civium ducenta nonaginta septem millia, septingenta nonaginta septē. Tristis hæc & severa censura fuit: in Senatu recensendo, tredecim moti: *Val. Max.* 2, 9, 7. juvenes quadringenti ademptis equis

quis publicis ærarii facti. hoc quidem C. Aurelii Consulis querela effecerat, coram Censoribus arguentis, *quod in Sicilia, quum necessitas postularet, ad opus jussi accedere, imperium detrectavissent.* Consul ne hac quidem spretæ disciplinæ ultione contentus, etiam apud Patres obtinuit, ne eis emerita jam stipendia solverentur. Neque minus, ut illa fuerunt tempora ob vigorem disciplinæ intente custoditum, quam ob res gestas decretum ei triumphum opino, quem de Pœnis & Siculis A. D. Idus Apriles egit. Proximus deinde annus plus minarum quam eventuum habuit. nam ex magnis utrimque apparatibus quum mutuo metu tenerentur, æstas nullo majore negotio memoranda transiit. L. Cæcilius L. F. C. N. Metellus, C. Furius C. F. C. N. Pacilus, Consules, legionibus in Siciliam deportatis, neque lacessiverunt ipsi hostem magnopere, nec ab eo lacessiti sunt, quamquam novus Pœnorum Imperator Asdrubal cum ducentis navibus, elephantis

Frontinus Strategemat. 4, 1.

Columnæ Capitolin.

Anno ab Urbe Cond. 502.

Orosius 4, 9.

Polybius. *Eutropius* tis centum quadraginta, peditumque & equitum millibus viginti recens advenisset. Ea res Senatum denuo de classe paranda consultare coëgit: quippe trahendo in longum bello rempublicam exhauriri sumptibus, neque post M. Reguli cladem suis legionibus pristinum vigorem mansisse; & ut terra prosperrime res succederet, tamen prohiberi Sicilia Pœnos non posse, donec imperium maris penes illos esset, haud obscure videbant. Ergo rursus ad priora consilia revoluti, victoriæ spem in navibus habere, illasque summa cura reficere, aut ædificare ceperunt. Interea quum L. Metello Panormi relicto, C. Furius ex Sicilia domum reversus comitia Consularia habuisset, C. Atilius M. F. M. N. Regulus, L. Manlius A. F. P. N. Vulso, facti: uterque iterum. His mandata classis instruendæ conscribendorumque sociorum navalium cura; L. Metello prorogatum imperium, isque proconsule bellum in Sicilia administrare jussus. Asdrubal alterum ex Ro-

Anni ab Vrbe Cond. 503.

Polybius 1,39.

Romanis ducibus, cum dimidia parte virium abivisse cernens, secumq; reputans jam à longo tempore, quamquam instructæ ex adverso acies essent, Romanos metu contatos fuisse; quum jam neque voces suorum, qui segnitiem ejus increpabant, diutius ferre posset; omnibus cum copiis Lilybæo egressis, difficili per Selinuntiorum fines itinere, Panormitanum agrum attigit, ibique castra metatus est. Forte Panormi cum exercitu reliquo Procos. agebat, ut æstate jam adulta, sociis ad demetendas fruges condendasque præsidio esset. Hic audito hostium speculatores occultos Panormi degere, universos qui in urbe essent procedere in concionem jussit. deinde præcipiens ut sese mutuo præhenderent rogando ignotiorem quemque, *quis esset, aut cujus rei caussa Panormi ageret*, exploratores depræhendit. Ex quibus ubi didicit, quid apud hostes ageretur, animadverso plus temeritatis quam consilii in expeditione Pœnorum esse, quo magis ad in-

Diodorus.

Zonaras.

ineptam fiduciam incautos proliceret, ſimulavit metum & intra munimenta urbis ſe continuit. Ferocior ergo factus Aſdrubal, promotis caſtris agrum Panormitanum vaſtat, urit, fruges corrumpit, ad ipſos uſque urbis muros populationem profert. neque moveri hoc vel damno, vel pudore, proconſul: ratus, ſi paululum ſuſtinuiſſet, utrumvis in Pœnos cum ingenti fœnore derivatum iri. maxime vero ut flumen Orethū, quod meridiem verſus urbem præterlabitur, tranſirent hoſtes, exſpectabat. hoc enim ſi factum eſſet, præmeditatam expeditamque victoriæ viam habere rebatur. Id ut adſequeretur, quum rebus ceteris in ſpeciem timide adminiſtratis, tum propugnatores in muris raros conlocando, & animum ſuorum & numerum ab hoſte deſpici cupiebat. Hoc conſilium, quum & Prætor hoſtium audacia ſua, & improviſo caſu ſors juviſſet, ex ſententia proconſulis ceſſit. Nec enim defuit Aſdrubal tum copias pedeſtres, tum equitatum & elephantos

Polybius.

Fazellus de reb. Siculis 2, 4.

Frontinus Strategemat. 3, 17.

tos omnes transducere, positis juxta muros oppidi castris, tanto cum contemptu confessæ, ut putabant, hostium formidinis, ut neque vallo sibi neque fossa opus esse judicantes, nullis defensa munimentis tentoria figerent. Eo quum lixæ mercatoresque ingentem annonam plurimumque vini convexissent, mercenarii Carthaginensium avide hausto mero, clamoribus dissonis tumultuque & strepitu, qualis ebrietatem sequi solet, omnia complevere. Tum vero tempestivum proconsuli visum, emissis expeditis hostes ad pugnam prolicere, processitque res ita feliciter, ut aliis aliisque subinde prorumpentibus, tandem totus Asdrubalis exercitus è castris educeretur. Ibi L. Cæcilius proconsule partem velitum ante fossam urbis disponit. his imperat, *siquidem elephanti propius subgressi essent, densa in eos tela conjiciant: si urgeantur ipsi, refugiant in fossas, atque rursum inde conentur.* sordidos opifices & forensem turbam comportare missilia jubet, & extra mu-

Diodorus.

Polybius.

muros projicere, ne copia horum velitibus desit: sagittarios in muris locat: ipse cum cohortibus gravioris armaturæ intra portam, dextro hostium cornu obversam, instructus paratusque consistit. Interea qui prœlium commiserunt, modo multitudine hostium pressi, servatis ordinibus referebant pedem, modo recentibus suorum auxiliis confirmati, quæ proconsul idemtidem submittebat laborantibus, pugnam sustinebant: quum rectores elephantorum æmulatione incensi, quo ipsi potius quam Asdrubal auctores victoriæ fuisse viderentur, concitatis belluis proturbant adversarios: & ad urbem se recipientibus incaute instantes, ad ipsam usque fossam progrediuntur. Ibi vero, quum & à mœnibus sagittarum nimbus rueret, & à recentibus qui ante fossam steterant, hastæ velitares confertim jacerentur, confecti vulneribus elephanti sævire, conversique quo dolor & ira ferebat incumbere suis, protercre obvios, perturbare & dissolvere ordines

Frontinus Strategemat. 2, 5.

dines armatorum cepere. quo animadverso proconsul *hoc illud esse tempus provisæ diu victoriæ* clamitans, aperta porta prorumpit: neque difficile certamen instructis & compositis adversus trepidantes & turbatos fuit: magna cædes pugnantium, magna fugientium facta, casu quodam, qui præsidium adflictis adferre debuerat, ultro calamitatem augente. Quippe sub idem illud tempus Punica classis comparuit: ad quam, veluti salutis unicam spem, quum trepida multitudo metuque cœca promiscue rueret, multi invicem aut ab elephantis conculcati sunt; alii à persequentibus interempti: magnus etiam numerus inter natandum, aut dum naves tumultuose conscenduntur excussus, in mari periit. neque vel ad ea tempora, vel deinceps ulla populo Romano inter tot res prosperas victoria clarior cessit: qua & ad priorem fiduciam erecti sunt animi, & tantus hosti metus incussus, ut non modo spem in posterum pedestris militiæ, quamdiu id bellum

Polybius.

Diodorus.

Zonaras.

Florus 2, 2. *Orosius* 3, 9. *Zonaras.*

lum fuit, ſed etiam cogitationem deponeret. Viginti millia Carthaginenſium eo prœlio cæſa referuntur: elephanti ſex & viginti ſtatim, ceteri poſtea omnes capti. Proconſul enim efferatas palanteſque belluas ab ignaris haud facile adduci poſſe cogitans, præconis voce *incolumitatem & libertatem captivis* promiſerat, *quorum opera comprehenſi elephanti eſſe viderentur.* Ita primum captis manſuetioribus ſibique notis, ceteros horum ope haud difficulter adduxerunt. L. Metellus omnes Romam miſit, haud indigno quod memoretur invento per fretum tranſportatos.

Frontinus Strategem. 1, 7. *Zonaras.*

Quod enim naves ad eam rem idoneas nullas habebat, doliis coactis multis vinctiſque, ita ut inter bina quæque dolia tignum unum immiſſum, neque conlidi inter ſeſe, neque divelli ſineret; rates compactæ ſunt, quæ deinde tabulato conſtratæ, materia terraque ingeſta, & lateribus undique præſeptis in ſtabuli formam ingreſſas intrepide belluas, ſine ſenſu navigationis, cujus valde im-

Plinius 8, 6. *Zonaras.*

impatientes sunt, in Rhegino littore exposuerunt. Asdrubal ex clade Lilybæum evasit, sed Carthagine damnatus absens, quumque rediisset comprahensus & supplicio adfectus est. Interea Pœni cæsos exercitus suos, abactos elephantos, totam Siciliam præter Lilybæum & Drepanum amissum, Romanosq; iterum classe confecta, mari terraq; validos esse reputantes, ad pacis consilia se retulerunt: gratanter accepturi si lenioribus paulo conditionibus transigi posset. Quæ res quum eos M. Reguli, legumque pacis ab ipso quondam dictarum admonuisset, in eam cogitationem venerunt, ut per illum ipsum maxime crederent, vel pacem, vel quod secundum pacem gratissimum erant habituri, permutationem captivorum impetrari posse. Neque dubitabant quin promptissimam operam in eo negotio vel sua caussa navaturus esset. *quem enim tanta duritie animi cogitari posse, quin exire miserias carceris, revisere charissima pignora, frui libertate, patria, dignitate,* *Orosius.*

Q *hono-*

honoribus cupiat? Esse M. Regulo uxorem Romæ, esse liberos: propinquos ejus adfinesque in Senatu & magistratibus, fratrem etiam patruelem consulari imperio agere: ipsum Senatui populoque Romano & ob res prosperas charissimum, & ob adversas miserabilem esse: sive se amaret, sive à suis amaretur; neminem neque agendæ caussæ diligentiorem patronum, neque impetrandæ gratiosiorem fore. Non abnuit ille, nulla spe aut cupiditate suæ utilitatis, ut postea adparuit, sed ut Senatum ad publica tuenda commoda præsens auctor efficacius permoveret. Ita Carthaginensium legatis additus quum ad urbem venisset, ingredi, quāvis rogatus à Romanis, noluit: *hostium legatis ex disciplina patria Senatum extra urbē dari* caussatus. Coactis ergo Patribus inter legatos Carthaginensium verba fecit, *se quoque, ut qui jure belli servus Pœnorum esset, mandata dominorum adtulisse, maxime quidem bellum uti finiretur conditionibus quibus utriq; populo visum esset: sin vero, ut saltē captivorum esset permutatio.* Digressos mox

Zonaras.

Appianus apud Fulvium Vrsinum.
Dio apud Fulvium Vrsinum.

Cicero de Officiis 3, 27.
Dio apud Fulv. Vrsinum.
Livii Epit. 18.

mox legatos & ipſe ſequutus eſt, neque deliberationi Senatus hoc ipſum inſtanter petentis prius inter eſſe voluit, quam Carthaginenſes adſentirentur. tum adſedit tacitus, donec rogatus ſententiam *Patres,* inquit, *conſcripti, ego tamen Romanus ſum! & corpus quidem, ut fortuna voluit, penes hoſtes eſt; animus fortunæ non ſubjectus, qui fuit, manet. quare huic potius obſequutus quem meum eſſe reor, quam corpori quod alienum eſt, neque captivos permutandi, neque ineundæ pacis auctor ſum. Bello manente captivos reddi, prorſus eſt inutile: nam illi pro me uno duces multos, pro ſene adoleſcentes repetunt; in quibus eſſe novi quos non ſpernatis: finiri vero bellum, niſi luculentiſſimis conditionibus, aut univerſa victoria, quum indignum eſſet ſapientia veſtra, tum rei Romanæ damnoſiſſimum. Scio vobis etiam in gerendo bello difficilia multa accidere, neque enim res magnæ citra magnum laborem magnoſque ſumptus confieri poſſunt: ſed ſi Carthaginenſium fortunam contuleritis, omnia quæ momentum ad victoriam faciunt, penes vos meliora*

Zonaras.

Silius lib. 6.

Cicero de Officiis 3, 27.

 ſunt.

sunt. Magna pugna superati sumus semel, sive culpa ista mea sive fortuna fuit: sed exercitus eorum toties cecidimus, & animos mea clade rursum erectos victoria Panormitana infra priorem desperationem dejecit adflixitque. Siciliam excepta una alteraque urbe amiserunt. in ceteris insulis res ipsorum malæ sunt. Classem habetis, cui Punica non optet occurrere: hac quoque parte belli perpetuo superiores. neque accepta tempestatibus damna tantum vobis virium detraxerunt, quantum adjecerunt cautionis. Pecuniæ fortassis par utrobique inopia: sed obsequentiores tamen vobis Itali, quam Afri Pœnis, quos quum amassent numquam, nuper etiam impensius odisse didicerunt. Qui enim nulla dum tam atroci injuria læsi certatim ad me defecerunt, eos post vastatam à prioribus dominis regionem, abacta armenta, extortas pecunias, interfectos principes, quid aliud exspectare creditis, quam ut novus exercitus hinc in Africam veniat? Quod vero delectus vobis facilis & copiosus est, miles bonus, concors, lingua, moribus, sacris

sacris, civitate, cognatione junctus, id tantum esse reor, ut hac una re ancipitem facere possetis Carthaginensibus totius belli victoriam, si ceteris omnibus vinceremini. Quid enim adversus ejusmodi copias momenti sit in mercenaria manu? & tamen si quod erat, sua crudelitate jam aboleverunt Pœni, sibique non minus difficilem effecerunt peregrini militis conducendi rationem, quam conducti custodiam. Xanthippus, cui forte Carthago debet, quidquid ab eo tempore potuit amittere, tam ingrate perfideque tractatus documento erit aliis, ne temere locent operam ei populo, qui maxima merita non nisi maximis injuriis novit remunerari. vulgus etiam barbarorum, stolidum & vænale genus, nihilominus absterrebit in sui generis homines sæpius exercita sævitia, quum modo carnificum aut commilitonum manu perempti, modo in desertis insulis expositi, pro stipendiis emeritis, ne simplicem quidem mortem, & humanis moris supplicia pertulerunt. Habetis P. C. rationes meæ sententiæ, qua neque pacem Carthaginensibus dan-

 dam,

dam, neque commutationem captivorum recipiundam censeo. Non displicebat consilium Senatui, si auctore salvo accipi posset, sed hujus eo magis miserabantur, quo ipse ut reipublicæ consuleretur, magis se neglexerat: apparebatque huc inclinari, ut qualibet conditione vir animi tam generosi patriæ redderetur. jamque voces jactabantur dicentium, *postquam ad suos postliminio revertisset, suo jam jure manere in civitate, aut retineri posse:* Pontifex etiã Maximus adfirmabat, *si remansisset in civitate, citra perjurium facturum videri.* quum ille spiritu vultuque quem etiam iste Senatus stupesceret: *Quin,* ait, *dubitationem istam semel tollitis Romani, sequiminiq; sententiam meam, & audetis me contemnere! Frustra tenditis obtinere, quod neque jucundum vobis, neque utile patriæ neque mihi honestum sit futurum. Fortasse dum nova res esset, alacres, & gratantes vobiscum me versari videretis: sed simulatque primi istius gaudii brevis impetus evanuisset, odiosiorem me vobis redderet reditus mei turpitudo,*

Paanii metaphrasis in Eutropium.

tudo, quam absentia mea desiderandum effecisset. Mihi quidem certum est in ea civitate non degere, ubi post servitutem Africanam civis honesti dignitatem tueri non potero: & si maxime vellem, prohiberet fides, prohiberet juris jurandi sacer horror, numinumque veneratio, quorum invocationem & reditus mei ad Pœnos pignus feci, & si peierem, pœnæ non à me tantum, sed etiam à vobis populoque Romano repetendæ vindicem timeo. Sunt enim profecto aliquid dii, neque perjuriis aut contemptu hominum impune violantur. Si quis vero posse me religione exsolvi autumat: esse prodita libris auguralibus hujuscemodi piacula: cærimoniis & victimis perfidiam ac perjurium rite procurari: eum ego meminisse velim, majorem esse majestatem numinum, quam ut peierando læsa quibuslibet hominum inventis placetur: neque rationi consentaneum, ut maculæ peccatis hominum contractæ, pecorum boumve sanguine ablui credantur. Ad me quod adtinet, scio mihi Carthagine paratos esse cruciatus magnos, exquisita-

Eutropius lib. 2.

Silius lib. 6.

Zonaras.

tormenta. Sed his omnibus tristius esse puto fidem fallere. Hoc enim mihi profecto noceret: illa magis ad ea quæ circa M. Atilium sunt, quam ad ipsum referuntur. Nolite calamitosum existimare, quisquis ferre calamitatem potest. Servitutem, contemptum, dolorem, inediam, vigilias, quum mala numquam putaverim, post tanti temporis adsvetudinem etiam molesta credere desii. Tolerabilia enim esse, tolerando didici: quod si supra quam ab homine ferri possint, intendantur, non ab illa tantum, sed ab omni miseria me cita mors liberabit. Nihil igitur timendum esse video mortem non timenti, quam etiam occupare licet: & fecissem, nisi viri esset, vincere potius dolorem quam effugere. Sed hæc pauca & confusa ideo dixi, ut vos neque dimoveri me posse à sententia sciretis; neque vicem meam velut hominis infelicis & calamitosi misereremini: mihi vero mei consilii tota ratio facilis & constans est. nam ut Carthaginem revertar, id mihi debet esse curæ; quid passurus ibi sim, erit diis. Ajunt etiam quo efficacius mo-

moveret dubitantes, confirmasse, *priusquam Carthagine dimissus esset, sibi venenum Punica fraude datum, quod lenta peste spiritus vitales exedens, facta permutatione restitutum suis consumeret.* Horribilem vero in hoc viro virtutis constantiam. qui. dum ab honesto non discederet, contumelias, cruciatus, mortem, quidquid denique abominantur homines, majori prope contentione sequutus est, quam alii vitaverant. Vtili mortalibus documento, eas tantum animas quibusvis terroribus pares, honestique propositi ad extremum tenaces esse, quæ nobilitatis suæ sensum habent, seque non ad hanc hanc modo vitam natas esse meminerunt. Nec enim acerbitates tantas M. Regulus sponte pertulisset, nisi aut pulchris factis ingentia post mortem fore præmia, aut sceleratis ingentes pœnas credidisset. Igitur in sententiam M. Reguli facto Senatus consulto, quum mœstos & iratos dominos ipse vultu semper eodem sequeretur, repulsæque dolorem appare- ret

Tuditanus apud Agellium 6.4.

Silius lib. 6.

ret in suasorem ejus crudeliter vindicatum iri, moti quidam sunt, ut vel nolentem retineri juberent. uxore præterea Reguli Marcia, communibusque liberis, omnia fletu planctuque complentibus, dixere Consules, *neque manentem dedituros esse; neque discedentem moraturos.* Sic ille recusato etiam conjugis conloquio, parvorumque filiorum complexu osculisque vitatis, Carthaginem revectus, atrocissimis suppliciis vexatum corpus exuit. Palpebris enim resectis aliquamdiu in loco plane tenebricoso habuerunt: deinde quum sol esset ardentissimus, repente eductum intueri cœlum coëgerunt. postremo conjectum in arcam ligneam, quam ad Solem obverterant, clavis introrsum versis horrentem, atque ita angustam, ut erectus perpetuo manere cogeretur: dum fessum corpus, quocumque inclinaret, ferreis stimulis confoditur, cruciatu & vigiliis interemerunt. Hic M. Atilii Reguli fuit exitus, ipsa quoque vita, licet maximam per gloriam diu acta, cla-

Zonaras.
Silius.
Dio apud Fulv.
Horatius Car. 3, 5.
Appianus Punic.
Livii Epit. 18.
Valer Maximus 2, 1. ext.
Tubero apud Agellium 6, 4.
Auctor de Viris Illustrib. c 40.
Augustin. de Civ. Dei 1. 15.
Silius.
Cicero de Offic 3, 27.

clarior & inluſtrior. Fuit vir moribus integerrimis, animo infractus; conſilio non ſpernendus: in quo nihil adcuſare neque ſua neq; ſequentia tempora potuerunt, niſi quod fortunam ſecundā infirmius tuliſſe viſus eſt, repudiatiſque Pœnorum precibus cauſſa fuiſſe, cur multis deinde annis bellum maneret, ingenti cum civitatis utriuſque detrimento. Ceterum M. Regulus peccatum iſtud aliis virtutibus, ſed maxime mortis admirabili conſtantia delevit; calamitate ſic perlata fortunatior, quam ſi evitare imminentem potuiſſet. Audito fine Reguli, & barbara Pœnorum feritate, Senatus nobiliſſimos captivorum Marciæ liberiſque dedidit. quos illi concluſos in armario muricibus præfixo, pari ac Regulus interierat ſupplicio excruciare conſtituerunt, alimentis etiam per dies continuos quinque non præbitis. intra quod tempus Boſtar Pœnus mœrore fameque extabuit. Hamilcar vero firmior, etiam alios quinque dies cum cadavere Boſtaris incluſus, ciboque

Diodorus apud Valeſium.

Zonaras.

Tuditanus apud Agellium 6,4.

Diodorus lib.24. apud Valeſium.

tantum ad vitam cum miſeria protogandam dato duravit: donec cognito quid fieret, magiſtratuum imperio ſævitia coërcita eſt, injunctumque ut Boſtaris cineribus in patriam remiſſis reliqui captivorum mitius haberentur. morum utriuſque civitatis memorabili diſcrimine; quum altera nec inique læſa, nec impune læſura, virtutem quam venerari debuerat, diris ſuppliciis exſtingueret: altera juſtiſſimæ vindictæ poneret modum, non quem poſcebat inritatus dolor, ſed quem reverentia humanitatis, & decora claris imperiis moderatio commendabat.

I. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER NONVS.

Loco Libri Vndevicesimi Liviani.

PRofectis ab Vrbe Carthaginensium legatis, Consules Senatusconsulto exercitum in Siciliam deportare jussi, cupide paruerunt, & ira in hostes accensi ob M. Regulum, & æmulatione speque ex L. Metelli proconsule victoria. Nec enim confecti negotii magnitudinem damno tantum Carthaginensis populi metiebantur, quod amisso exercitu, tantoque numero elephantorum, ad reliqua belli factus esset infirmior; sed haud minus eo, quod prospera cum belluis pugna Romani milites animum ex priore formidine receperant: spesque incesserat finiri bellum posse, ni occasioni defuissent. Igitur classe navium ducentarum coacta Consules ambo *Polybius 1. 41.* cum

cum legionibus quatuor Panormum appulerunt: adſumptiſque reliquis ibi copiis navibuſque, præter eas quæ cuſtodiæ locorum neceſſariæ videbantur; cum roſtratis ducentis quadraginta, cercuris vero (ſic vocant navium quoddam breviorum genus) ſexaginta, & aliis cujuſque modi navigiis plurimis Lilybæum veniunt: ibique conſilio habito adgredi urbem conſtituunt. Hæc eſt illa Lilybætani oppidi nobilis obſidio, quæ per ſolidum decennium, ab ejus belli anno quarto decimo tracta, non expugnatione urbis, aut deditione ab obſeſſis facta, ſed univerſi belli eventu finem accepit. Quum enim Pœni Romanique intelligerent quantum in ea urbe momentum utriſque foret, vel ad Africæ præſidium, vel ad imperium Siciliæ, ſummis utrimque viribus & oppugnata & defenſa eſt. Vrbem deinde Romanam ex mœrore quem M. Reguli caſus adtulerat, refecit L. Metelli triumphus: non viſu modo & memoria rerum proſperrimarum, ſed etiam ad-

Etymologicus in Κερκῦρος.

adversus inhumanam gentem vindictæ dulcedine. Triumphavit de Pœnis proconsule A. D. VII. Idus Septembres. Ducti sunt ante currum duces hostium tredecim, & ingens elephantorum agmen, viginti supra centum; sunt & qui plures numerent. Hi deinde producti sunt, quum ludi fierent, & hastis præpilatis per totum circum ab operis acti, quo contemnere disceret belluas populus, quas vehementissime timuerat. Interfectos esse jaculis Verrius Flaccus auctor est, quum neque uti iis placuisset: neque donari regibus tantam adcessionem virium, ex usu reipublicæ videretur. Eodem anno magna vilitas annonæ Romæ fuit: assibus singulis farris modios fuisse, itemque vini congios, ficique siccæ pondo triginta, olei pondo decem, carnis pondo duodecim traditur. quum plus ubivis earum rerum esset, quam pecuniæ, cujus inter belli tam diuturni sumptus magna jam penuria esse ceperat. Dum hæc Romæ geruntur, in Sicilia Lilybæum summis viribus ob-

Columnæ Triumphales.

Livii Epit 19.

Dionysius lib 2.

L. Piso apud Plinium 8, 6.

M. Varro apud Plinium 18, 3.

obpugnabant Consules, neque minore pertinacia animorum ab inclusis resistebatur. Prima vis admota est turri quæ præ aliis longissime versus Libycum mare procurrebat. Hac dejecta, ad proximam quamque promota sunt opera, donec sex omnino turres procubuerunt. tum ad ceteras quatiendas fossæ compleri ceptæ, ut machinæ transduci admoverique possent. quamquam magnus erat labor, quippe latitudo fossæ sexaginta cubitos, altitudo quadraginta æquabat, tamen impigre ceptus promotusque est. Contra hæc Carthaginenses interius aperta fossa, egestam humum amoliebantur: sed quum multitudine materiem adportantium nihilominus agger cresceret, fossæque complanarentur, relicto isto consilio murum alium interiorem exstruxerunt: indefesso ad omnia Himilcone, qui præter urbanam multitudinem, mercenariorum decem millibus instructus, vim omnem dolumque hostium sagacitate, vigilantia, constantiaque eludebat.

Polybius 1, 42. *Zonaras.* *Diodorus lib 24.* *Zonaras.* *Diodorus.* *Polybius.*

Ille

Ille nihil neque remiſſum apud ſuos, neque tutum apud hoſtes patiebatur: operibus opera, cuniculis cuniculos, armis arma obponebat: inter hæc ſæpe eruptionibus pugnatum, adeo nonnumquam ferociter, ut haud pauciores quam juſta pugna cadere ſolent, tumultuariis iſtis certaminibus deſiderarentur. Inter quæ, *Zonaras.* Romanis muros ſubfodientibus, quo ſubrutis fundamentis conciderent, Himilco ex adverſo cuniculos agi juſſit, ubi Romanos terram egerere animadverterat. His deinde protinus apertis armatos immiſit, qui nudos & operi intentos ſubito adgreſſi, multos interemerunt; neque pauciores dum opem ſuis laturi ad muros adcurrunt, ſarmentis in foſſam conjectis, deinde incenſis, concremarunt. Gliſcebat tamen *Polybius 1,43.* in animis obſeſſorum pavor atque conſternatio, qua abuſi duces quidam mercenariorum, *ſtipendia ſibi* *Zonaras.* *non ex fide ſoluta* prætexentes, de prodenda Romanis urbe conſilia inierunt: minime dubitantes, quin

Polybius. quin suos quisque milites facile inlecturus esset ad probanda quæ agerentur. Itaque nocte quadam clam ex oppido ad castra Romanorum elapsi, statum urbis obsessæ, & quid ipsi pararent, exposuerunt. Agebat tum inter mercenarios qui Lilybæi erant Alexon quidam, Achæus genere, vir neque militarium artium rudis, & eximius fide. Is animadverso proditorum consilio, rem ad Himilconem continuo defert. Himilco, ut in magno & instanti metu nihil contatus, duces mercenariorum, quot eorum adhuc Lilybæi erant, convocat: quid à quibus tentetur exponit, eosque graviter incusat: hortatur præsentes *ne temeritatis & perfidiæ alienæ participes esse velint: in fide perseverantibus integra apud Carthaginenses omnia, stipendium certum, præmia magna fore: proditionis infami crimine se commaculantes, & diis & hominibus adversis acturos esse.* *Zonaras.* Simul pecuniæ quantum cogere istam inter trepidationem potuerat, dividit, *de gregariorum stipendiis,*

diis, ut quam maturrime solvantur, sibi curæ futurum esse spondet. Magna vis orationis est in tempore adhibitæ, præsertim si gravitate morum fides sermoni concilietur: adsensi certe sunt universi, operamque suam ad continendos in officio milites alacriter obtulerunt. Himilco laudatos & ampliori spe incensos *ire confestim ad suos quemque* jubet, *operamque dare, ut in fide atque potestate sint:* mittit una Hannibalem filium ejus Hannibalis qui in Sardinia perierat & Achæum Alexonem: illum ad Gallos quibus ex veteri commilitio notus & acceptus erat: Alexonem ad ceteros varii generis mercenarios, omnibus ex æquo charum gratumque. Hi fidem suam interponentes, *rata fore quæ Himilco promisisset,* negotium adeo ex sententia perfecere, ut paulo post reversos ad mœnia proditores non modo aversarentur omnes, sed etiam convitiis telisque ultro arcerent. Et hi quidem ad Consules re infecta regressi, muneribus tamen quibusdam & agris in Sicilia do-

Polybius.

Zonaras.

donati sunt. Ceterum Pœnorum res improviso malo prope desperationem adductas, eo tempore fides Alexonis sustentavit: qui prius servatis itidem Agrigentinis, quibus simili quodam scelere mercenarii Syracusanorum insidiati fuerant, jure suo memoriam laudemque in historia meruit. Creverunt deinde obsessis animi adventu novorum auxiliorum. Carthaginenses enim, licet ignari omnium quæ Lilybæi gesta essent, res non segnibus consiliis indigere judicabant. Igitur Adherbali rei maritimæ profecto negotium dederant, ut classe comparata militem, annonam & pecuniam Lilybæum introduceret. Ab hoc missus Hamilcaris filius Hannibal, ab Ægusis, quas vocant, insulis ventum obportunum nactus, recta fronte Lilybætanum portum petit, instructos in navibus habens milites, & si quis obsisteret vi perrupturus. Iam ab obsidionis principio portus aditum obstruxerant Romani, demissis in fundum maris

Polybius.

Diodorus lib 24.

Polybius.

Zonaras.

Orosius 4, 10.

Polybius.

Diodorus.

ris cercuris quindecim, quos ad hunc usum lapidibus oneraverant. Igitur partim hostis celeritate depræhensi, partim metuentes, ne ventorum vi convulsi & ipsi in portum & intuta navigantibus loca raperentur, advenientibus hostibus obcurrere neglexerunt. Et Hannibal portum tuto tenuit, copiisque (decem erant millia militum) expositis, magna cum lætitia Lilybætanorum, in urbem acceptus est. Romani quum ingressum hostium impedire non potuissent, de cetero consultabant, quemadmodum opera sua tutarentur, quæ tanta multitudine novorum militum recepta Himilconem profecto obpugnaturum esse videbant. Neque fefellit eos opinio. Pœnus enim aliorum recentibus viribus, aliorum refectis adventu sociorum animis usurus, veteres novasque copias in concionem vocat; spe victoriæ ac præmiorum ad faciundam eruptionem impellit; dispositisque ut res poscebat manipulis sub primam lucem opera Romanorum pluribus *Polybius.*

locis

locis adgreditur Erant & apud hos pro visa cuncta, quaque plurimum periculi metuebatur, firmæ stationes obpositæ; cum his itaque confestim acre certamen contrahitur. cadunt utrimq; multi, quum & magna animorum contentione, & numero puguantium non contemnendo res gereretur, haud paucioribus viginti millibus urbe egressis, & majore aliquanto multitudine obsidentium. Quippe Consules contractis ex amica Sicilia auxiliis plusquam centum millia hominum effecerant: ex quibus ad expediendos commeatus aliasque necessitates dimissis ceteris, ad obsidionem urbis millia ferme sexaginta adducta. Sed quum ex omni parte vehementer dimicaretur, maxima circa machinas erat contentio: quas alii ut conrumperent, alii ut defenderent, non magis suæ quam hostis vitæ parcebant. Iacebat ingens agmen occisorum in ea statione, quam tuendam ab initio ceperant: augebat clamorem prœliantium & terrificam discriminis faciem

Diodorus.

Polybius 1, 45.

faciem alia turba, quæ facibus tædisque armata, per pericula, per cædes suas alienasque ad incendenda opera ruebat: propriusque factum est nihil, quam ut pervicaciæ hostium miles Romanus cederet, machinæque defendi nequirent. Sed Himilco multos suorum occumbere cernens, Romanos autem de ardore propugnandi nihil remittere, signum receptui dedit, pugnaque prior excessit. neque Romani institerunt, contenti servatis operibus, quæ propemodum pro amissis jam habuerant. Proxima nocte Hannibal, clam hostibus, dum fessi ex prœlio ejus abitum observare negligunt, navibus quibus cum venerat, Drepanum ad Adherbalem vectus est: abductis una equitibus, quos in locis impeditis ad nullam rem obsessis utiles, alibi bonam operam navare posse recte judicaverat. Hi enim à Drepano sæpe excurrentes, intuta faciebant itinera, rerumque necessariarum subvectionem difficilem, multosque pabulatorum, longius à castris *Diodorus.* *Zonaras.*

vagan-

vagantium excipiebant, sociosque Romanorum omni cladium genere vexantes, Consulum rationes non mediocriter conturbabant. Neque mari tutas iis res Adherbal esse patiebatur, qui modo Siculis modo Italicis litoribus improvisus incidens, nihil quo nocere Romanis posset, inausum intentatumque relinquebat. Ita factum, ut magna in castris nata inopia (nec enim præter carnes pecudum quidquam ferme cibi supererat) magna pars fame, plures etiam morbis, ut solet, obortis morerentur. Hunc ad modum quum aliquot hominum millia desiderata essent, alterum ex Consulibus ad comitia Romam discedere, suasque legiones deportare placuit, quo remanentibus in obsidione expeditior annonæ ratio foret. Iterum deinde majori conatu terra lapidibusque adgestis, aditum portus sepire adgressi sunt, validis trabibus decussatim compactis aggerem communientes, quæ ferreis ancoris revinctæ, totius operis compagem firmiore nexu continerent.

Diodorus.

Zonaras.

Diodorus.

nerent. Sed propter maris altitudinem, ob quam inter deſcendendum convellebatur, quidquid injectum erat, ingens & inutilis labor fuit: nam oborto vehementiore ventorum flatu, undiſque intumeſcentibus, perfracta omnia ac direpta ſunt. Quum tamen ipſa operis fama clauſum aliquamdiu portum tenuiſſet; anxios ea res Pœnorum animos, vehementerque ſolicitos habuit, neque enim ulla in promptu erat ratio, qua cognoſcere ſtatum ſuorum poſſent, neq; quiſquam audebat operam ſuam ad inſpiciundas Lilybætanorum res polliceri: donec Hannibal quidam cognomento Rhodius, vir ex inluſtribus, ſe ingreſſurum urbem, & poſtquam omnia coram perluſtraſſet, ex fide renunciaturum recepit. Ei promiſſo gratia primo major apud Pœnos, quam fides fuit: quippe præter moles in mari jactas, aditum portus à Romanis navibus ad ancoras ſtantibus cuſtodiri ſciebant. Sed ille privata, quam habebat, adornata navi, ad inſularum quæ

Polybius 1, 47.

Diodorus.

Polybius 1, 46.

Lilybæo præjacent unam, hinc deinde quum postridie ventum ferentem nactus esset, circa quartam horam diei, palam, inspectantibus universis hostium copiis, hominisque fiduciam stupentibus, portum invectus est. At Romanus Consul, ut regredientem interciperet, selectas ex omni numero naves decem per noctem instrui jubet: eas ab utroque latere portus, quam proxime ad ipsum ejus ostium constituit. Hannibal celeritate navis suæ confisus clara luce procedit: exspectabant eum intenti paratique Romani: simulque conatu quanto poterant, in eum ferebantur. Sed ille velocitate tantum vincebat, ut effugisse non contentus, ultro inluderet, modo adnavigans, modo circumvectus, quasi ad pugnam hostes provocaret. Hac audacia quum sæpius uteretur, multum rebus Punicis adjumenti contulit, quod & obsessorum animi nunciis suorum mirifice recreabantur, & quæ postulabat usus Carthagini mature cognosci poterant, & contume-

meliosa istius hominis temeritas Romanos molestia & pudore vexabat. Iuvabatur autem peritia maxime locorum, quod in palustri illa cœnosaque eluvie, per quam Lilybæum aditur, certum fidumque navibus iter accurate observaverat. quoties enim ab alto veniens in conspectu habere urbem ceperat, ita obvertebat navem, ut puppis Italiam respiceret, ex prora turris Lilybætana quæ mari imminebat, ita cerneretur, ut omnium Africam versus sitarum turrium conspectum tegeret: quæ una tutissima est via pleno cursu portum petentibus nautis. Iamque plures esse ceperant, qui audacia & felicitate Hannibalis incitati Lilybæum commearent: donec casu quodam quadriremis celeritatis eximiæ compræhenderetur. Licet enim aliis partibus moles à Romanis jactas venti ac undæ raptavissent; uno tamen loco, ubi minus profundum mare fuerat, constiterunt. Ei dorso impacta navis quum obhæsisset, capta à Romanis optimoq; milite & remigio

instructa, etiam Hannibali exitium adtulit. Quippe noctu forte ingressus urbem, quum in reditu palam solvisset, quadriremem que istam ad omnes suæ navis motus similiter occurrentem videret, animadverso statim periculo fugere, & quum hoc frustra esset, repugnare conatus, in validiorum potestatem venit. Romani hac quoque nave potiti, parique modo ad observandum portus aditum usi, ne quæ deinceps naves Lilybæum penetrare possent, facile prohibuerunt. Acrior inde vis obsidentium esse cepit: adortique munimenta Romani, quæ mari vicina erant, omne defensorum agmen ad tuenda loca quæ oppugnabantur pertraxere. Sic via facta reliquis copiis quæ ex diversa parte occasioni huic insidiabantur, ut murum exteriorem caperent. quamquam id frustra fuit. quippe dux Pœnus cum delectis suorum tempestive accurens, multa cum cæde tenentes locum Romanos rejecit. Alia deinde major fortuna spem obsessis universæ victoriæ dedit.

Diodorus 24, 1.

dedit. Forte ventorum ingens vis exorta fuerat, adeo veluti data opera Romanorum incumbens machinis, ut & vineas quateret, & ipsas turres in capitibus earum structas convelleret. Non fefellit ea res oppidanos, deorumque munere oblatam sibi opportunitatem credidere, qua toties frustra tentatis operibus ignem injicerent. Itaque tripartito agmine erumpunt, faces & quæ alendo igni paraverant immittunt. eratque per se facilis ad concipiendam flammam materia machinarum, quam diu ante cæsam sol & æstus arefecerant. Neque segniter ad opem ferendam concurrerant Romani; sed impar certamen erat, quum alii machinis jam incensis ad tela certius validiusque conjicienda luce ignium & tempestatis impetu juvarentur: aliis haud minus ab his caussis impedimenti periculique, quam ab hostili ferro esset. quippe flatus vehemens & Romanis prorsus adversus, fumum, favillam, flammas in ora oculosque hominum provolvebat: telaque *Polybius* 1,48.

ab hostibus missa majori violentia deferebat in obnoxios, quum interim Romanorum ictus incerti & invalidi, nec dirigi per caliginem possent; & vehementia reflantis venti frangerentur. Ita factum ut omnes Romanorum vineæ, petrariæ, arietes, & quidquid operum vel agendis cuniculis, vel verberando muro paratum fuerat, eodem incendio absumerentur. Tum vero spes omnis potiundi per vim Lilybæi excidit: desertaque obsidio foret, ni Hiero, magna iterum frumenti copia submissa, uti maneretur evicisset. Ita omisso oppugnandi consilio, castrisque ex omni parte communitis, tempori & casui rem permittere decreverunt. Obsessi quoque refecta murorum parte quæ ceciderat, majores in posterum ad tolerandam obsidionem animos habeurunt. Hæc nequaquam lætis aut securis animis Romæ audita: neque tamen dubitabatur quin bello accepta detrimenta bello sarcienda essent: adeoque hæc sententia penitus infixa mentibus fuit,

Diodorus.

Polybius.

Diodorus.

Polybius.

fuit, ut quidam senator in ipsa curia occisus esse memoretur, quod verba de pace fecisset. Magni deinde apparatus facti, inter quos remigum (nam hujus generis jactura ingens facta erat) millia decem ex novo delectu in Siciliam missa. Consules jam erant P. Clodius Ap. F. C. N. Pulcher, L. Iunius C. F. C. N. Pullus. Clodium illum nepotem cæci fuisse, falso à quibusdam traditum est. Is quum in Siciliam venisset, accepto qui ad Lilybæum erat exercitu, milites in concionem convocat, prioris anni Consules acriter repræhendit, *quod per ignaviam & delicias, obsessis quam obsidentibus similiores tempus ad Lilybæum sine ullo profectu, nec sine magna Romani nominis ignominia damnoque trivissent.* Erat enim vir asper & acerbus, & qui violentia ingenii, fastuque ob nobilitatem suam, prolaberetur ad facta dictaque vix sanæ mentis homini convenientia. Idem in puniendo sævus & immitis nullum delictum venia, levissimum quodque nimia severitate

Zonaras.

Anno ab Vrbe Condita 504.

Plinius 15, 1. Diodorus lib. 24. apud Valesium.

proſequebatur; quum interim ipſe in rebus maximis, non miſere tantum, ſed etiam prorſus amenter impingeret. Nam & conſilium priorum ducum quod acerbe vituperaverat, imitatus eſt, ut ad Portum obſtruendum moles in mare jaceret: & quod capitalioris amentiæ fuit, temere Drepanum adgreſſus, non minus ſua imprudentia quam Adherbalis virtute florentiſſimam claſſem perdidit. Perſuaſerat ſibi ceteriſque hoſtem ignarum ſupplementi quod Romana claſſis accepiſſet, imparatum Drepani depræhendi poſſe. nihil enim crediturum minus, quam audaciam & vires Romanis eſſe, ultro hoſtem mari laceſſendi. Sic delectis navibus optimis ducentis & viginti, impoſitoque remige, & fortiſſimo quoque ex legionibus, nam ut ad certam prædam, minimeque longum laborem (Drepanum enim Lilybæo abeſt millia paſſuum non amplius quindecim) certatim ſeſe offerebant; circa tertiam vigiliam ſilentio ſolvit, curſu per noctem proſpero, & hoſtes

Polybius I, 49.

Diodorus 24, I.

Polybius.

Polybius I, 46.

Polybius I, 49.

hostes fallente. Lux orta, primis jam navibus à Drepano haud procul conspectis, ad miraculum insolitæ rei excivit Adherbalem, neque dubitare poterat, quin hostis adesset. duarum rerum erat proposita optio, ut aut confestim prœlio congrederetur; aut aditu hosti concesso cingi se obsiderique sineret. quod postremum, quum haud minus flagitii quam molestiæ discriminisque plenum videretur, aversatus; socios navales subito in litore coëgit: mercenarios autem milites voce præconis in concionem advocatos brevi sed efficaci oratione monuit, quanta spes esset prœlium prompte capessentibus: quantus, si illud refugissent, ex obsidione metus. Alacriter succlamantibus omnibus, Adherbal collaudatos naves sine mora conscendere jubet, prætoriamque (hac ipse vehebatur) oculis & remigio sequi. Hæc ubi præcepta dedit, primus ipse altum petit, sub ipsas portui inpendentes petras egressus, quum eodem tempore ex adverso latere Romanæ naves por-

tum intrarent. P. Clodius, non uti ſperaverat territo hoſte prœliumq; detrectante, ſed ad defenſionem ſui ſtrenue converſo, perturbatus ipſe, naves ſuas propere revocat, in aperto mari ſtructurus aciem. Sed illæ nullo ordine, ut unaquæque præcucurrerat, aliæ intra portum jam penetraverant, aliæ petebant aditum; quædam in ipſis faucibus verſabantur. inde factum ut dum magno niſu retrocedere omnes tendunt, aliæ in alias incurrentes turbarent mutuo, remoſque invicem detergerent: donec ut potuerunt evolutæ portuque egreſſæ, quoniam ſpatium temporis nullum ſupererat, continuo juxta litus ipſum in ordinem aciei adſtitere. Ipſe Conſul qui prius agmen coëgerat, tum converſo curſu ante omnes evectus ſiniſtro claſſis ſuæ lateri ſe adplicuit. At Pœnus interea lævum hoſtilis aciei cornu prætervectus, cum navibus roſtratis quinque, tot enim ſecum habebat, Romanis obvertere frontem cepit, altum patenſque mare à tergo habens.

ſimul

ſimul alios ſuorum, ut quiſque advenerat, adjungere ſe juſto intervallo prioribus navibus jubet, & poſtquam omnes eadem ſerie directæ ſunt, ſervatis ordinibus in hoſtem movet. Iamque ſublatum utrimque ex prætoria pugnæ ſignum erat, quum omni ex parte acriter concurritur, pari primo ſpe, ſed ſubinde meliore Carthaginenſium fortuna. Quamquam enim numero navium vincebantur, armatis tantum nonaginta, longe tamen rebus aliis ſuperiores erant. nam & navibus melioribus, & exercitatiſſimo remige utebantur: locum autem pugnæ ſortiti erant commodiſſimum, ut quoties urgerentur, liberum in mare receptum haberent, velocitate ſua ex facili vel eluſuri hoſtem inſtantem, vel etiam ſi longius proſequeretur, circumventuri. Romanis contra ad litus adpreſſis inarcto omnia: non procurrere libero impetu, non inhibere tuto poterant: ſed quoties urgente hoſte retrocedebant, aut puppe in ſabulo deſidente hære-

Diodorus 24, 1. *Polybius* 1, 51.

bant, aut impacti litoribus periclitabantur. Ita quum neque perrumpere hostium ordinem, & rursus à tergo invadere possent, ob tarditatem navium, remigumque imperitiam: neque ob angustias locorum, intra quæ conclusi erant, laborantibus suis opem à puppi ferre, impune à Carthaginensibus vexabantur. Ad has difficultates accesserat & alia desperationis ex religione caussa: iraque deorum se premi rebantur ob temeritatem Consulis, qui contra auspicia pugnare sustinuisset, ad neglectum religionum etiam contumelia addita. Pullos enim, quoniam non pascebantur, in mari præcipitari jusserat, *ut biberent, quando esse nollent:* ea res, tamquam invitis iratisque diis prœliantes, ad omnia segniores timidioresque fecerat. Sed ipsi cladis auctori, quum cetera perdidisset; ad se conservandum, nec ingeniũ, nec audacia defuit. Quippe quum naves suas passim deprimi capique videret, adsumptis triginta quæ proximæ constiterant, inter litus & hostilem classem elapsus est:

Eutropius lib. 2. Cicero de natura deorum 2, 3. Florus 2, 2, 29. Valerius Max. 1, 4, 5. Sveton Tiber. cap. 2.

Polybius.

est: & quo tutior ad Lilybætanum exercitum receptus foret, præternaviganda enim Pœnorum erant præsidia, naves in speciem victricium ornari jussit. Ita Pœnis victoriam penes Consulem fuisse, reliquasque naves ejus mox sequuturas putantibus, non modo tutus ei reditus, sed etiam hostibus terribilis Lilybæum fuit. relictas à Consule naves tres & nonaginta cepit hostis una cum propugnatoribus & remige, præter eos qui navibus magna vi in litus impactis, ejecerunt se in terram, fugeruntque. Sed & in ipso prœlio magnus navium numerus depressus est: nam plures ducentis Lilybæo P. Clodius advexerat. Tanta victoria minimo impendio Carthaginensibus stetit. *non modo navem sed ne hominem quidem ullum interiisse, vulneratos oppido paucos* traditur: quum *de Romana classe octo millia hominum cæsa, capta millia viginti* referantur. Sub idem tempus etiam à Panormo naves frumento onustas rapuere Pœni, Drepanumque avexere. & vicissim ex agro

Frontinus Strategemat. 2, 13.

Polybius 1, 51.

Eutropius.

Diodorus 24, 1.

Orosius 4, 10.

Diodorus.

agro Drepanitano commeatus Lilybæum importantes, omni genere bonorum obsessos large refecerunt. Neque hic substitit ejus anni fortuna, quin alio quoque magno incommodo mactaret Romanos, nec possessione modo maris sed etiam spe potiundi depelleret. Alter enim Consul L. Iunius, cum onerariis multis quibus annonam ad exercitum deferret, rostratisque sexaginta ex Italia profectus, ubi Messanam adpulit, obviam aliarum navium multitudinem habuit, quæ tum ab exercitu, tum aliis Siciliæ partibus eo convenerant. His adsumptis, & classe facta navium longarum C X X. onerariarum prope D C C C. Syracusas provehitur. Quo postquam venit, Quæstoribus partem navium Lilybæum ducendam tradit: ipse subsistit Syracusis, exspectans eos qui Messana proficiscentem consequi non potuerant, simul annonam cogens, quam ex locis mediterraneis socii subvehebant. Interim Adherbal missis Carthaginem navibus, hominibusque captivis, fortuna gloriaque

Polybius I, 52.

riaque ad res gerendas incitante, Carthaloni qui suas septuaginta naves cum totidem ferme onerariis ex Africa adduxerat, triginta alias addidit, misitque hominem ad naves Romanorum quæ in portu ad Lilybæum stabant àbstrahendas, aut corrumpendas. Ille sub primam lucem magno terrore invectus, quum aliis navium manus, aliis ignem injiceret, & in Romanos ad defensionem navium adcurrentes, præfectus urbis Himilco mercenarios eruptionem facere jussisset, magna in castris trepidatio fuit. ad extremum Carthalo confractis non ita multis, abreptis quinque, Heracleam versus cursum direxit. Iis locis excubanti, ne quis Romanorum impune Lilybæum navigaret, nunciatur, navium omnis generis classem haud pœnitendam adventare. Iam ille præfectos alios ad se pertrahendo naves bonas ad centum viginti effecerat: confisus igitur viribus, & superiore victoria, confestim egreditur portu, venientibusque occurrit. Iuxta Geloum litus

Diodorus. *Polybius.* *Diodorus.* *Polybius.* *Diodorus.* *Polybius.* *Diodorus.*

Polybius. litus in conspectum classes venere: sed Romani Quæstores impar certamen *Diodorus.* veriti, ad Phintiadem, quod in amicitia Romanorum erat op- *Polybius.* pidum, deflexerunt. Portus ad Phintiadem nullus est: tantum procurrentes in mare petræ stationem navibus haud usquequaque incommodam præbent. Hic exscensione facta Romani hostium adventum instructi exspectabant, catapultis atque ballistis ex oppido advectis, & pro litore ad tutelam navium dispositis. Carthaginensibus initio consilium fuerat obsidendi hostem, quem putabant metu perculsum statim refugiturum in oppidum esse, navesque ad prædam relicturum. Sed ubi Romanis gnaviter se defendentibus, certamen periculi plenum experiebantur, prætereaque loco multa habenti incommoda parum fidebant, destiterunt: paucisque navibus ex earum numero quæ commeatum vehebant, abductis, *Diodorus.* ad Halycum fluvium, qui haud procul inde aberat, discesserunt: *Polybius.* ibi dum saucios reficiunt, hostium abi-

abitum ex commodo ſuo obſervaturi. Alij ſcriptores, credo Philinum ſequuti, *haudquaquam levi damno defunctos eſſe Romanos* volunt: *ſed primo ſtatim adſpectu hoſtium perculſos Quæſtores, dum Phintiadem curſu petunt, onerarias naves, aliaſque præter bellicas, deſeruiſſe. in ipſo vero prælio rotunda Romanorum navigia quinquaginta, longas vero naves ſexaginta depreſſas, tredecim ita percuſſas qnaſſataſque, ut deincepes uſui eſſe nequiverint*. Non longo poſt tempore, Pœnis adhuc ſtationem ad Halycum amnem habentibus, L. Iunius Cos. rebus, quarum gratia Syracuſis ſubſtiterat, perfectis, præter Pachynum promontorium, vela Lilybæum verſus faciens, à ſpeculatoribus Carthalonis conſpectus eſt. Carthalo, re nunciata, quanta poteſt celeritate obviam Conſuli proficiſcitur, ignaro eorum quæ ad Phintiadem geſta eſſent: quo longiſſime à Quæſtorum claſſe cum illo dimicaret, neque juvari ille facile à ſuis poſſet. Conſul eminus viſa Pœnorum claſſe, quum neque con-

Diodorus, *Polybius* 1, 54.

confligere auderet, neque hostem *Diodorus.* instantem effugere posset, juxta Camarinam in locum asperum & *Polybius.* importuosum naves adigit; metum hunc vincente alio majore metu, ne aliter universus exercitus in potestatem hostium deveniret. Carthalo eadem loca intrare non ausus, ad promontorium quoddam stationi locum capit, ita situm, ut inde pariter in utramque Romanorum classem intentus esse posset. Neque multo post ventis violenter flantibus, quum ingentis tempestatis signa Carthaginensium gubernatores rerum istarum periti vidissent, Carthaloni persuaserunt, uti relicta quam ceperat statione, Pachynum flecteret. ita nec sine magno labore vim tempestatis Punica classis effugit. at Romanorum *Orosius 4, 10.* utraque classis inter saxa cautesque deprehensa funditus interiit, uti *Polybius.* ne tabula quidem ulla ullius usus ex naufragio reliqua fuisse credatur; *Diodorus.* duabus exceptis navibus, quibus postea Consul, reliquos ex ea clade milites remigesque secum ducens, Lilybæum pervenit. Hoc

nau-

naufragio naves quæ annonam portabant omnes, longas supra centum periisse traditum. exercitus tamen servata pars est, multis in vicina litora enatantibus ejectisve. At Senatus, qui paulo ante P. Clodium Consulem ob rem male gestam ex Sicilia revocaverat, quum insuper tristis de Iuniana clade nuncius advenisset; in classe quidē spem habere desiit: ceterum ad bellum terrestri Marte prosequendum, animum consiliumque strenue advertit. Et Lilybæi quidem obsidionem solvi non est visum: sed datum idoneis hominibus negotium, ut necessaria exercitui justo tempore subveherentur. Spem faciebat, quod uti mari Pœnus, ita Romanus terra plus poterat, totamque ferme Siciliam ditione aut fœderibus complectebatur. Sed neque Consules ejus anni placebant: neque Consulari imperio, quod isti contemptu religionum profanassent (nam & L. Iulius contra auspicia navigasse dicebatur) res putabatur feliciter geri posse. Igitur ad rem novam & in-

Eutropius lib. 2.

Livii Epitom. 19.

Polybius.

Cicero de nat. deorum 2,3.

& inusitatam ventum, uti Dictator diceretur, qui in Siciliam iret; quum ad eam diem extra Italiam nemo ea potestate præditus exercitum duxisset. Mira eo tempore & prope incredibilis P. Claudii Consulis insolentia fuit. jussus à Senatu Dictatorem dicere, tamquam parum in patriam deliquisset tantæ cladis auctor, nisi dignitatem etiam imperii contumelia & derisu macularet, M. Claudium Glyciam dixit, scribam aut viatorem suum. Tum vero coorta merito in eum indignatione omnium, coactus abdicare, ac in populi judicium adductus est. Condemnatum auctores quos Cicero vidit, retulere; sed apud alios adnotatum est, *illum haud dubia jam populi voluntate, casu ereptum esse eminenti damnationi, quum subito coortus imber comitia diremisset: tum enim velut quæstionem interpellantibus diis, aliam deinceps institui non placuisse.* Ceterum Glycias, quod ultimæ sortis hominem in maximo imperio conspici pudor civitatis non ferebat, coactus abdicare, ludos ta-

Livii Epit.

Svetonius Tiberio cap. 2.

Fasti Capitolini.

Polybius 1, 52. Cicer. de nat. deorum. Valerius Maximus 8, 1, 4.

Livii Epitoma.

tamen postea prætexatus spectavit. In ejus locum Dictator creatus est A. Atilius A. F. C. N. Calatinus, dixitque magistrum equitum L. Cæcilium L. F. C. N Metellum, qui de Pœnis triumphaverat. Hi profecti quidem sunt in Siciliam, sed rem memorabilem nullam gesserunt. Interea L. Iunius anxius rerum suarum, & naufragii culpam egregio facinore abolere studens, quum in omnes occasiones intentus esset, Erycis obcupandi viam, proditione nocturna quorumdam, quos donis & promissis suos fecerat, invenit. Eryx mons est Siciliæ post AEtnam editissimus, in ea parte insulæ, quæ Italiam respicit, medio ferme inter Drepana & Panormum situ: sed ab illa parte asperior. In vertice planiciem habet cum templo Veneris, quam ex loco *Erycinam* vocant, longe omnium, quæ in Sicilia sunt opulentissimo. Sub ipsum deinde cacumen in medio montis urbs est cognominis, accessu valde difficili, qui à radicibus montis per longas & angustas semitas, non

Fasti Capitolini.

Plinius 7, 43.

Dio lib. 3..

Zonaras.

Polybius 1, 55.

Diodorus 24, 1.

Polybius.

non citra laborem expeditur. Igitur L. Iunius loci natura perſpecta, tum in ſummo montis jugo, tum in faucibus quæ Drepana ſpectant, præſidia conſtituit, tutus loco, & ſi inceſſeretur, vim hoſtium levi negotio propulſaturus. Sed & Ægithallum muro cinxit, firmavitque præſidiaria manu militum octingentorum. Ceterum Carthalo noctu expoſitis ibi copiis caſtellum expugnavit. præſidiarii partim occiſi captive: partim ad Erycem perfugerunt. Cetera de L. Iunii rebus incerta ſunt apud ſcriptores: quidam enim à *Carthalone captum Aegithalli*; alii *metu accuſationis ob claſſem amiſſam, ſibi necem conſciviſſe* prodiderunt. Neque minus de ſæcularibus ludis ambigitur, tumne potius tertium celebrati fuerint, an quartodecimo poſt anno, P. Cornelio Lentulo, C. Licinio Varo Conſulibus. Credibilius tamen arbitror, hoc anno factos, incitante etiam ex tot cladibus metu, & ſpe meliorum temporum, ſi religiones diligentius colerentur. Fertilis hic annus fuit,

Diodorus.

Zonaras.

Cicero de nat. deorum.

Livius & Valerius Antias apud Cenſorinum de die natali cap. 14.

Auguſtinus de civ. Dei, 3, 18.

fuit, oleique libræ duodenæ singulis assibus veniere. Interea quum dictaturæ vel tempus effluxisset, vel abdicata per Calatinum potestas esset; magistratum inieruut C. Aurelius L. F. C. N. Cotta, P. Servilius Q. F. Cn. N. Geminus, iterum uterque Consules. Hi res in Sicilia satis prospere gesserunt, citra tamen magnæ aut victoriæ, aut utilitatis gloriam. Coërcuerunt sane Pœnos Lilybæum & Drepanum tenentes, ne tam aut frequenter, aut late auderent excurrere: & quæ in locis à mari remotioribus præsidia habuerant, recepe- runt. Adversus hos Carthalo cum multa conatus frustra esset, consilium Italicæ oræ vastandæ cepit: ut hoc tumultu Consules à rebus Siculis distraheret: aut si auxilio venire suis neglexissent, occasione temporum ad populandos agros, urbesque capiendas uteretur. Ceterum ne hic quidem fortuna ceptis adfuit. Missus enim ad prohibendas sociorum injurias cum urbano milite Prætor, de successu consilii sui desperantem redire in Siciliam com-

Plinius 15,1.

Anno ab Vrbe Condita 505. Fasti Capitolini.

Zonaras.

compulit. Vbi quum mercenarius miles seditionem excitasset, quod stipendia non solvebantur; multos ex eo numero in desertis insulis exposuit, multos ad pœnam remisit Carthaginem. Quam rem ægre ferentibus reliquis, adeo sunt exasperati animi, ut manifesta defectio omnium, & ex eo novi belli materia timeretur. Sed in tempore Hamilcar, successor Carthaloni datus, advenit: tumultuantesque noctu adortus, alios occidit, alios demersit mari: ceteros veniam petentes, in gratiam concordiamque recepit. Hic est ille Barcæ cognomento notus Hamilcar, quo meliorem ducem Carthago non habuit, futurus incomparabilis, nisi Hannibalem genuisset. Ex eo tempore durius Romanis bellum fieri cepit. Statim enim sedato mercenariorum motu, cum classe ad Italiam devastandam profectus Hamilcar, Locrensium & Bruttiorum agros late populatus est. At Romani, quum Hieronis Syracusani Regis in eos constans fides & magna exstarent merita, remisso tri-

Diodorus lib. 23. & 24. apud Henr. Valesium.

Orosius 4, 10
Polybius 1, 56.
Zonaras.

tributo annuo quod priori fœdere pepigerant, perpetuam cum eo ſocietatem amicitiamque ſanciverunt. Interim Hamilcar ex Italia reverſus in finibus Panormitanis exſcenſione facta, inter Panormum & Erycem caſtris locum cepit natura munitiſſimum. Epiercte vocatur mons omni ex parte abruptus, qui ex circumfuſa regione in magnam altitudinem ſe erigit, non tenui faſtigio, ſed ſpatium centum plus minus ſtadiorum complexo: quæ tota regio pecori alendo frugibuſque ſerendis aptiſſima eſt, ut quæ marinis flatibus opportune adverſa, peſtiferis animalibus omnibus vacat. Ibidem verruca quædam adſurgit, quæ & arcis vicem, & ſpeculæ in circumjectos campos obtinere queat. Adjacet portus perquam aptus Drepano aut Lilybæo Italiam petituris: cum aqua dulci copioſa. Tribus omnino viis iſte mons adiri poteſt: à terra duo ſunt aditus, unus à mari, ſed omnes impediti & perdifficiles. Hic caſtra locavit Hamilcar

Appianus apud Fulvium Urſinum. Polybius.

Barclai. Arg. lib. 2. à pr.

S au-

Polybius. audaci plane consilio, quum urbem sociam habens omnino nullam in medios hostes se demitteret: sed munitione loci suaque virtute & peritia rei militaris confisus, plurimum negotii Romanis exhibuit, Carthaginensiumque res valde confirmavit, quæ jam etiam domi satis prospere ire ceperant. Namque Pœnorum alius dux Hanno, cui cum Hamilcare virtutis erat æmulatio, gloriæ parandæ caussa, simul ut militem citra sumptum civitatis ex hostico aleret, belloque exerceret, Libyæ parti quæ circa Hecatonpylon est, arma intulerat; & urbe potitus, obsidum tria millia Carthaginem deduxerat. Neque tamen usquequaque res eis lætæ eo tempore fuere. Quippe L. Cæcilio L. F. C. N. Metello secundum, Num. Fabio M. F. M. N. Buteone Coss. privatorum opibus parata classis Africam vastavit. Quamquam enim Senatus iterum abstinere mari decreverat, civibus tamen id postulantibus navigandi potestatem fecit: ea condicione, ut naves ex publi-

Diodorus lib. 24. apud Valesium.

Polybius 1,73.

Diodorus.

Anno ab Vrbe Condita 506.

Zonaras.

publico acceptas restituerent; prædam servarent sibi. Sic facta classis non contemnenda, litoribus Africanis multum terroris damnique intulit: sed & Hipponem Regium, urbem non è vilissimis adorti, naves Hipponensium & ædificia multa igne consumserunt. Regressuri deinde, quum exitum portus catenis clausum reperissent, ex magno periculo salutem sibi arte & consilio pepererunt. Incitatis enim navibus, quum proræ catenam prope jam contingerent, universi in puppes navium recesserunt: sic levatæ onere proræ catenas facile superarunt. hoc facto contulerunt se omnes in proras, hisque depressis effecerunt, ut puppes itidem supra catenas lapsæ, liberi cursus facultatem periclitantibus redderent. Sic ingenti metu liberati, paulo post apud Panormum cum Punicis navibus prosperam pugnam fecere. Consules autem Romani divisis belli muniis, L. Metellus Lilybæum, Num. Fabius Drepanum obsidebant. Adjacet Drepano Au-

Cluverius Sicilia antiqua 2, 1. Zonaras.

ſtrum verſus inſula, ſive ſcopulus verius eſt, quem Peliadem inſulam Græci, nos Columbariam appellamus. Hanc occiſo præſidio Punico per ſuos milites noctu Conſul occupavit. Neque diſtulit Hamilcar, qui ad defendendum Drepanum adcurrerat, orta luce ad locum recuperandum egredi. Quo animadverſo Conſul, quum ſuis opem ferre non poſſet, tota vi Drepanum obpugnare inſtituit. Sic retracto Hamilcare, tenuit inſulam, eaque deinceps ad obſeſſos acrius infeſtandos uſus eſt. Iactis enim molibus continenti eam adnexuit: & quoniam illa parte infirmiora urbis erant mœnia, operibus excitatis obpugnationem inde eſt orſus. Sed pugnas Hamilcari cum his & ſequentium annorum Conſulibus pugnatas, neque ob frequentiam poſſe deſcribi, neque ob ſimilitudinem caſuum debere Polybius cenſuit: quum triennio fere continuo Epierctæ caſtra habens cum Romanis ducibus, maxime poſtquam illi caſtris ante Panormum locatis, vix

Polybius 1, 57.

vix quinque-ſtadiorum intervallum inter ſe & hoſtem reliquiſſent, propemodum quotidiana prœlia fecerit. neque enim aut quietæ res eſſe poterant, quum collata caſtris caſtra eſſent; neque rurſum ad univerſæ dimicationis diſcrimen ventum eſt. multa enim prohibebant: præcipue, quod pari copiarum firmitudine, locorumque munitionibus, etiam qui in prœlio inferiores fuerant, vicinitate caſtrorum protegerentur. Ita fiebat, ut inter pugnandum ſemper aliqui caderent: acie ſemel inclinata, tutus ad munimenta receptus eſſet. Ceterum eodem anno quo Drepana obſeſſa ſunt, non Sicula modo, ſed etiam Italica litora Carthaginenſium claſſes infeſtarunt. & ipſe Hamilcar, deprædando quidquid adiri poterat, maritimam Italiæ oram ad Cumanos uſque fines pervaſtavit. His incurſionibus, & Siculis pugnis quum multi Romanorum civium in ſervitute apud hoſtes eſſent, duces Romani cum Pœnis pacti ſunt, ut captivi permutarentur: utra pars plures acce-

Zonaras.

Polybius 1, 56.

Livius 22, 23, 6.

pisset, argenti pondo bina & selibras in capita daret. Plures quum recepissent Pœni quam reddidissent, pecuniam ex pacto pependerunt. Duas hoc anno colonias in Italia deductas invenio, AEsulum & Alsium. Lustrum item Romæ conditum duodequadragesimum, ab A. Atilio A. F. C. N. Calatino, A. Manlio T. F. T. N. Attico, Censoribus. Censa sunt civium capita ducenta quinquaginta unum millia, ducenta viginti duo: quum superiore lustro paulo minus trecenta millia censa fuissent. tantam civium multitudinem eo tempore bellum & naufragia consumpserunt. Nec ideo segnius subpleti exercitus Siculi, M'. Octacilio C. F. M'. N. Crasso iterum, M. Fabio C. F. M. N. Licino Consulibus deducentibus. Hi laboriosam quidem & exercitam militiam habuere; verumtamen, quia locorum quæ præceperat opportunitatibus emovere Hamilcarem nequiverant, nihil memoria dignum gessere. quod sequentibus etiam aliquot Romanis Consulibus accidit, ob idem in-

Zonaras.

Velleius 1, 14.

Fasti Capitolini.

Livii Epitom. 19.

Anno ab Urbe Condita 507.

incommodum: & quia repentini duces adversus perpetuum veteremque delecti, plus propemodum temporis in apparatibus, & locorum situ, militum voluntate statuque belli cognoscendo consumere cogebantur, quam ad res gerendas superabat. Quo etiam consilio factum videtur illo anno, ut quum instaret comitiorum tempus, Dictatorem potius dici placeret, quam Consulum alterutrum ex Sicilia evocari. Dictus est Ti. Coruncanius Ti. F. Ti. N. Comitiorum habendorum caussa: is magistrum equitum M. Fulvium Q. F. M. N. Flaccum dixit. Interea duo Tribuni plebis C. Fundanius & Ti. Sempronius Claudiæ Appii Cæci filiæ diem ad populum dixerunt, quod à ludis rediens, quum turba premeretur, in conferta multitudine ægre procedente carpento, vocem miserat impii voti; *utinam frater meus reviviſceret iterumque claſſem duceret!* Nulla fere nobilis Romæ domus erat, quin Claudiam gentem propinqua cognatione aut adfinitate continge-

Zonaras.

Fasti Capitolini.

Agellius 10 6.

Epit. Livii.

Suetonius, in Tiberio cap. 2.

Valerius Max. 8, 1. *Epitome Livii.*

ret. Itaque non deerant qui ream tuerentur, *claritatem familiæ, patris Appii merita, fragilitatem sexus* obtendentes. *inauditum esse feminas ad judicium populi vocari. neque satis gravem caussam, cur à Clodia mos novus inciperet, quæ nullo aut consilio aut facto majestate populi Romani deminuta, tantum intra verba peccavisset.* Adversum quæ duo tribuni plebis ita disseruere: *Quam impiam, quamque detestabilem vocem Claudia jecerit, non ignoratis Quirites. neque enim testimoniis opus est, confitente rea: neque etiam illa negare, si vellet, posset; quod palam in publico, non Iovem, quum sub dio hæc diceret, non multitudinem ipsam civium, quam incusabat, reverita, effudit. Quorsum igitur, quum de crimine constet, de pœna dubitamus? parumne diligenter legibus cautum est? an nos verba legum numerantes, mentem earum circumveniri patimur? Feminam hoc judicio peti novum esse contendunt. esto: novum enim etiam est, feminam hoc pacto delinquere: nec dum enim ullam tanta improbitate mulierem urbs nostra tule-*

Suetonius.

L. 29. & seq. ff. de legibus.

tulerat: Atque utinam ne nunc quidem novum exemplum statui opus esset, mallemus profecto nullis delictis quietam ac veluti conditam legum aciem pati, quam adversus nocentes, utili quidem, sed tamen acerbo rigore distringere. Ceterum civitati stare volenti necessaria legum est custodia: quas utique minime deberent subvertere, qui Reipub. nostræ principes & columina haberi volunt. Quos profecto juris omnis peritißimos latere non potest, quum pluribus in legibus nulla sit expressa mulierum mentio, verbo si quis, & similibus, non minus illum sexum, quam masculinum contineri. Quid igitur mirum, si leges, quæ de majestate latæ sunt, ad utrumvis sexum pertinere credimus, quum exemplo sit isthæc Claudia, ab utrovis in eos peccari posse. Sed elevant illi rem, parvumque videri delictum volunt, quod ultra verba non processisset. Hoc enim restabat, ut conatum, studium, facta conjungeret, cum Pœnis consilia sociaret, centuriaret homines, armaret servitia, occuparet Capitolium, & pestem quam civibus verbo voverat, opere quoque

L. 1. ff. de V. S.

ipso & manu inferret? Atqui legibus profecto non facta magis, quam consilium & animus patrantis puniuntur. neque enim si quid furiosus aut infans nocuit, jure adversus eum prodita est actio: animi vero cujusque multis in caussis non minus certa ex verbis, quam ex operibus indicia petuntur. Quæ sic optat, quid faceret, si facere quod optet, in ejus manu esset? Quod si aliorum quoque hominum judicia non contemnimus (cur autem contemnamus?) etiam alibi pro scelere habitum vindicatumque est impium votum. Athenis, quæ Græciæ civitas præ ceteris sapientiæ laudibus clara habetur, damnatus est qui magnum lucrum optaverat, quum necessaria funeribus curandis venderet, quod consequi posse non videbatur, nisi multi mortales interiissent. Et tamen illis in verbis locum habere poterat mitior interpretatio: hæc non ambigue neque perplexe, exitium civibus, cladem exercitui, calamitatem Reipublicæ optavit. Utinam frater meus reviviSceret! votum improbum, etiam si fratris caussa sic optavisset. Cur enim illi reddenda vita esset,

Seneca de beneficiis 6. 38.

esset, cujus opera tot civium millibus erepta est? qui Rempublicam non minus per superbiam despexit, quam per temeritatem adflixerat? qui prædamnatus omnium hominum sententiis, non infamiam ejus judicii, sed pœnam casu effugit? Hunc tu, si saperes, optares reviviscere! cujus si memoriam eodem tumulo potuisses obruere, quo cineres ejus teguntur, nihil antiquius habere debuisses. Quemadmodum enim fratrum egregiorum fama aliæ matronæ non inepte gloriantur: ita tibi hic pudori esset; si quidquam apud te pudoris remaneret. Sed ignoscamus feminæ nobili, si fratrem stulte fortassis, sed tamen pie desideravit. imo absolvite eam, si tam insolens ineptumque votum, quam caussa optandi abominabilis fuit. Cur enim voluisti fratrem reviviscere! ut adspectus propinqui hominis te recrearet? ut opera ejus utilitati, auctoritas præsidio, honores ornamento essent? nihil horum. quid igitur? ut iterum classem duceret! Hoc enim erat ô scelestissimum caput, cur quantum in te fuit, suscitare mortuos, naturam in ordinem cogere,

gere, inferorum refringere claustra cupivisti, ut reperires, per quem periremus! Hæc est, Quirites, cujus misereri vos jubent, qui, dum bonos se propinquos probant, vix satis cavent, ne mali cives habeantur. Et tamen intercedit nemo, quin ipsorum arbitratu misereamini, si cujusquam vestrum illa miserta est. Sin vero aliis interitum, aliis luctum & orbitatem, omnibus calamitatem, cladem, pestem imprecata est; tam inepta mansuetudine quisquam erit, ut animum tam hostilem, tam infensum, tam inhumanum ulla misericordia dignum existimet. Nuper quum lustro confecto civium numerum Censores edidissent, qui gemitus hominum, quanta mæstitia fuit? quamquam multa prospere per annos istos evenerant, vix tamen bonis viris satis salva videbatur Respublica, qua minus nunc civium numeraret, quam superiore lustro habuisset. At hæc illorum jactura qui periere nihil movetur: hoc dolet, quod aliqui superfuerunt! nimiam Romæ turbam esse queritur, reviviscere optat eum ipsum cujus maxime culpa superioris cen

sus

sua rationes decrevere. Sed ipsa quidem mulier indigna est misericordia vestra, ceterum si quid peccavit, majoribus ejus & patri condonabitis! Hoc igitur jus in civitate nostra statuemus, ut si quis patriæ quoquo modo profuisse dicatur, ejus posteri possint eamdem illam patriam impune lædere? Minime profecto sic sensere majores nostri, qui M. Manlium de saxo dejecerunt, quum Capitolium, ultimam tum spem Romani generis, non pater ipsius aut avus aut progenitorum aliquis, sed ipse servavisset. Non debebat quidem adjutæ Reipublicæ præmium uberius quæri, quam facti conscientia: sed tamen si qua bonam ei operam Ap. Claudius præstitit, mercedem abunde recepit, locupletatus opibus, satiatus honoribus, quibus ad ultimam usque senectutem perviguit. Quamquam fortasse satius fuisset Appii & superiorum Claudiorum mentionem prætermittere, quam admonere vos injuriarum, quas domus illa ab extrema origine minime popularis, atroces vobis sæpe & acerbas intulit. Quem enim Appium vos meminisse vo-

volunt? aliumne, quam illum qui semper commodis vestris inimico animo adversatus est; qui potius cum exercitu perire voluit, quam à plebeio Consule, collega suo, servari. qui Censuram ultra legitimum tempus gerere invitis ordinibus omnibus perseveravit. Si jam placet, ulterius merita Claudiæ gentis populo Romano exprobrent, & ad decemviralia usque tempora procedant: vel ad ultimam usque generis istius originem: reperiant profecto potius, quomodo superbia & contumacia mulierem istam majoribus suis similem esse ostendant; quam ut illorum in gratiam huic parcendum esse demonstrent. Quid igitur caussæ, cur hæc mulier impune peccare debeat, vel isti adtulerunt, vel adferre quisquam potest? nisi forte metuitur, ne tam salutaris exempli feminam ex civitate nostra amittamus. Quod si vos etiam veremini, Quirites, retinete, retinete hanc Claudiam, ut, quum matronæ nostræ dubiis Reipub. temporibus ad pulvinaria deorum supplicatum ibunt; illarum pia vota contrariis votis hæc moretur: ut,

quum

quum illæ salutem militibus vestris; hæc exitium optet: illæ incolumes videre; hæc audire oppressos, concisos, trucidatos voveat: illæ solicitent deos, ne multi in bello pereant; hæc incuset, si multi revertantur! Retinete mulierem, quæ sicut aliæ matronæ clarorum virorum æmulatione liberos propinquosque solent ad virtutem, ad amorem patriæ, ad caritatem civium incendere; suos exemplo P. Claudii pugnare temere, fugere turpiter, cives sceleste perdere, Rempublicam contumeliose despicere doceat. hæc ab infantia meditanda proponat nobilibus pueris; hæc imitanda adolescentibus; sic imbuantur, quibus classes vestras, quibus exercitus commissuri estis. Talia quum ultro citroque jactata essent, missus in suffragium populus damnavit ream, mulctaque ei dicta est æris gravis quinque & viginti millia. Ex hac aliaque mulctaticia pecunia Ti. Sempronius ædilis ædem libertatis in Aventino fecit, dedicavitque. M. deinde Fabius M. F. M. N. Buteo, C. Atilius A. F. A. N. Bulbus; Consulatum ineunt.

Agellius 10, 6. *Livius* 24, 14, 17. *Anno ab Vrb. Cond.* 508. *Fasti Ca-*

pitolini. Livii Epit. 19.

Velleius 1, 14, 18. *Florus* 2, 2, 30.

eunt. Coloni tum deducti Fregenas, urbem Etruriæ maritimam, ad nonum lapidem ab Alsio, colonia ante biennium deducta. Pugnatum his Consulibus est navali prœlio magno apud Aegimurum, neutris læto exitu. quippe magnum & hominum & navium numerum perdidere Pœni; victrix Romanorum classis ex hoste parta ingentia spolia, vi tempestatum amisit. In Sicilia pari & consilio & fortuna res gestæ, quam superiore anno factum fuerat: difficili Consulibus bello non magis ob asperitatem locorum, quam ob Hamilcaris ingenium. qui sicut in audaciam promptus, ita ad artes belli callidissimus erat. Quibus rebus illo tempore Romanos ita sustinuit, ut non modo loca, quæ ceperat, tutaretur; hostiumque socios in Sicilia Italiæque ora incursaret; sed etiam in alia intentus, ruentem rem Punicam ubique fulciret, industrius idem, & cum animi firmitudine consilii ex tempore capiendi artifex. Itaque Lilybætanos, qui terra maxime premebantur,

Frontinus Strategemat. 3, 10.

tur, inopia & metu liberare cupiens, partem classis, ut Lilybæum petentem, in alto jussit obversari. cujus ad conspectum quum Romani evolassent, ipse cum navibus quas ad hoc in loco unde conspici nequiverant, occultas habuerat, portum occupavit, obsessosque præsentia sua & rerum necessariarum invecta copia, magnam in spem alacritatemque erexit. Quum ad hunc modum tempus in Sicilia bellando extraheretur, Consules A. Manlius T. F. T. N. Torquatus Atticus, C. Sempronius Ti. F. Ti. N. Blæsus iterum, ad exercitus venerunt. Sub id tempus non tam commutata, quam magis adstricta ejus belli ratio est. Romani, uti paulo ante narravimus, supra Erycem urbem in summo monte præsidium collocaverant: aliud itidem infra urbem in radice montis. munitio præterea situsque loci, quum custodiæ tales accederent, facile efficiebant, ne quid ei urbi metuendum videretur. Sed audacia Hamilcaris, nihil homini inpervium esse passa, quod adgredi libuisset, rem

Anno ab Vrb. Cond. 509. Fasti Capitolini.

Polybius 1, 58.

rem tantam breviſſimo tempore perfecit. Ille enim noctu cum copiis adpulſus, & adſcenſum ſtadiorum triginta ſilentio emenſus, quum ipſe ante agmen ſuorum princeps incederet, nec opinantes oppreſſit. maiorique parte eorum qui in urbe reperti fuerant interfecta, ceteros Drepanum amandavit. Ex eo tempore mira facies rerum & valde ſevera militia fuit. Nam Hamilcar inter duo præſidia hoſtium medius, ab inferiore obſidebatur, quum ipſe viciſſim ſuperius obſideret. Romanique pariter Pœnique toleratis laboribus & periculis incredibilibus, quum in tanta vicinia caſtrorum nulla non dies modo ſed ne hora quidem aut diſcrimine prœlii aut metu vacaret; fortiſſimorum virorum opera per proximum ferme biennium ediderunt. non feſſi cedenteſque invicem, neque ſua aut victoria aut clade diremti, ſed ad extremum pares invictique, & navali interim pugna decreto bello. Iiſdem Conſulibus Brundiſium in agro Sallentino colonia deducta eſt.

Diodorus 24, 2.

Polybius.

Velleius I, 14, 8.

est. vicesimum post annum. quam in deditionem regiones istæ venerant. Sub idem tempus Ti. Coruncanio, qui primus ex plebe Pontificatum maximum gesserat, in extrema senecta mortuo, L. Cæcilius Metellus in locum ejus factus est. Interea Consulatus Romæ C. Fundanio C. F. Q. N. Fundulo, C. Sulpicio C. F. Ser. N. Gallo mandatur. Tum quoque pari forma & fortuna, ut hactenus, bellum cum Hamilcare gestum est. nisi quod Gallorum mercenaria manus, aliique nonnulli qui Pœnis militaverant, ob stipendia non soluta injuriasque alias, Erycinam urbem Romanis conati prodere (ibi enim præsidium agitabant) postquam consilium irritum fuit, ad Consules transfugerunt: primique exterorum ab Romanis in commilitium adsciti sunt. Sic auctis viribus, tamen pedestri exercitu finem bello imponere non poterant, obsistente cumprimis Hamilcaris audacia, qui neque decipi dolis, neque domari viribus patiebatur. Ergo denuo reditum est ad classis instau-

Livii Epit. 19. Ὀλυμπ. ἀναγρ. Pighius in Annal. Rom. ex Ciceronis Cat. Majore. Anno ab Urb. Cond. 510.

Zonaras.

Polybius 2, 7.

Polybius 1, 77.

Zonaras.

Polybius 1, 59.

ſtaurandæ conſilia, mariſque repetundi. Nec enim aliter poſſe Carthaginenſes prohiberi Sicilia, quam ſi maris uſum perdidiſſent, ſpemque non vulgarem fecerant res ſuperioribus annis privatorum auſu bene geſtæ. Sed pecunia deerat, inani dudum ærario, & ſumptus tam diuturni belli male ſuſtinente. Tum vero Romani mores laboranti reipublicæ tempeſtivo auxilio ſubvenere. Quippe tanta fuit Senatorum eo tempore generoſitas, ut in publico diſcrimine privatis opibus puderet parcere, pluſque ſtatim pecuniæ reperiretur, quam ad inpenſam claſſis opus eſſet. nam ex ditiſſimis ſinguli, aliorum bini ternive, ut facultates erant, quinqueremem unam cum armamentis omnibus juſtoque remigio præſtandam ſuſcipiebant, ea lege, ut republica meliorem in ſtatum reverſa, ſua cuique pecunia reſtitueretur. Hac cura conſilioque qninqueremes ducentæ comparatæ ſunt, quas ad exemplum navis quæ Hannibalis Rhodii fuerat, fabricandas curaverunt. Ma-

gna

gna inde exſpectatio fuit, certis hominum animis, quod ad extrema remedia ventum eſſet, hac claſſe de ſumma belli neceſſario decretum iri. Dum hæc ita fiunt, Conſulatum C. Lutatius C.F.C.N. Catulus, A. Poſtumius A.F. L.N. Albinus, inivere. Flaminium Martiale A. Poſtumius habebat; eoque provinciam ſortiri cupientem L. Cæcilius Metellus Pontifex Maximus dicta multa prohibuit, negans fas eſſe flamini à ſacris recedere. cujus facti poſterioribus quoque temporibus probata ratio eſt. aliud in tuenda religione patria exemplum iiſdem temporibus Senatus edidit, vetito C. Lutatio Conſule Præneſtinas ſortes conſulere, peregriniſve auſpiciis in adminiſtranda Republica uti. Tum ad belli curam converſis animis, quia neque ſalvis religionibus ambo Conſules proficiſci poſſe, neque unus tanto oneri ſuffecturus videbatur; alterum ex Prætoribus, quum eo primum anno creari duo cepiſſent, cum C. Lutatio proficiſci placuit. ea provincia

Anno ab Vrb. Cond. 511.
Livii Epit. 19.
Tacitus 3, 71, 5
Val. Max. 1, 1, 2.
Cicer. Philip. 11, 8.
Tacitus.
Val. Max. 1, 3, 1.
Livii Epit.

cia Q. Valerio Faltoni obvenit. Hi quum omnes & publicas & privatorum naves ſtudioſe collegiſſent, numero circiter trecentarum expleto, cum pontonibus aliiſque navigiis ſeptingentis, Siciliam ſtatim atque remiſit hiems, petivere Venientibus confeſtim Lilybætanus Drepanitanuſq; portus patuerunt. quippe hoſtes nulla ſuſpicione claſſis ex Italia venturæ cum omnibus ſuis navibus in Africam regreſſi fuerant. Hoc tam proſpero rerum initio Conſul animatus, quum & ſuopte ingenio impiger, & ad res gerendas incitatus eſſet, Drepana operibus factis obſedit: neque eo ſegnius, ad prœlium navale, quod inſtare prævidebat, claſſiarios milites quotidie exercuit, eo ſucceſſu, ut quos rudes fere maritimorum caſuum adduxerat, ii ſatis jam ad quodlibet diſcrimen eruditi paratique viderentur. Inter hæc quum urbs Drepanitana terra marique obpugnaretur; jamque muri parte dejecta res Pœnorum in ſummo periculo eſſet, Conſul, dum inter pri-

Eutropius lib. 2. Diodorus 24, 3. Polybius 1, 59.

Zonaras.

primores ſtrenue pugnam ciet, grave vulnus in femore accepit. ejuſque periculo perterrefacti milites, & ad ſaucium concurrentes, locum jam pæne captum omiſere. Nondum uſum pedis receperat, quum maxima Pœnorum claſſis adeſſe nunciatur. Naves erant quadringentæ, refertæ commeatu quem ad exercitum portabant, copiis præterea militum permagnis, armorumque & pecuniæ ampliſſimo numero. Summæ rerum Hanno præerat, nobilis Pœnus. hic magno ſtudio id agebat, ut Erycem adpulſus, onere levatas naves, acceptis ab Hamilcare ſtrenuis viris compleret, atque ſic deinde cum Romana claſſe confligeret. Ceterum conceptum optime conſilium C. Lutatii Conſulis circumſpecta prudentia fregit. Is enim victoriam in eo conſiſtere reputans ſi cum claſſe gravi ſuiſque adparatibus impedita congrederetur, Ante Diem VII. Idus Martias, adſumpto in naves optimo quoque militum, AEgates inſulas, contra Lilybæum jacentes, pro-

Orosius 4, 10.

Eutropius,

Florus 2, 2, 34.

Polybius 1, 60.

Livius 22, 14, 15.

Eutropius.

Diodorus. progreſſus, Hannonem ab Hieroneſo venientem conſpexit. Tum *Livius.* gubernatores militeſque hortatus, pugnam in diem ſequentem indixit. Ceterũ orta luce, rurſum *Polybius.* ambigua conſultatio fuit: quod ventus hoſti favens, Romanis adverſus ſurrexerat. Quare jactatis utrimq; momentis rationum, cum ventis & Hannone ſolo pugnare, claſſem onuſtam habente ſatius viſum: quam permittere, ut ille navibus onere levatis, florem pedeſtris militiæ, ipſumque adeo Hamilcarem, quo nihil eo tempore formidabilius habebatur, in certamen adduceret. Itaque conſpectis hoſtium navibus, quæ pleno curſu iter ſuum proſequebantur, è portu progreditur, & quo ſuis animum adderet, ipſe licet *Eutropius.* uti pede non poſſet, in prætoriam ſe deportandum curat. Pœni quoque viam ſibi intercluſam cernentes, aciem inſtruunt, vi perrupturi. Sic utrimque ſigno dato acriter *Valerius Maximus 2,8,2.* concurritur; per valetudinem C. Lutatii, quæ vicibus cum ſuis fungi prohibebat, omnia Imperatoris

ris munia obeunte Q. Valerio. Neque diu pugnatum est, quin appareret, utra ex parte futura esset victoria. Quippe graves & propemodum immobiles Pœnorum naves arbitrio suo Romanæ leves & expeditæ adsultabant: ceteris etiam rebus omnibus longe superiores. quidquid enim hactenus infestum incommodumq; fuerat, experientia docti mutaverant correxerantque. naves ad optimũ exemplar fabricatæ: onera pugnæ inutilia diligenter amota: remiges exercitati validiq;, robur legionum haud quaquam spernenda ad victoriam momenta aderant. Contra Pœnis gravia oneribus navigia, recens delecti remiges, &, ut in magna securitate, negligenter: neque enim Romanos mare retentaturos esse speraverant. Ergo uti necessum erat, in tam impari certamine, non longa victoriæ mora fuit. Centum & viginti navibus amissis, quarum septuaginta cum ipsis hominibus (millia ferme decem erant) captæ sunt, ceteri percommode mutato inter pugnæ tempus vento, Hieron-

Florus. Polybius 1, 61. Florus. Polybius. Diodorus lib. 24.

ronnesum fuga evaserunt. Hæc est illa nobilis Pœnorum ad AEgates insulas clades, quemadmodum à Polybio maxime descripta est. nam alii scriptores captas naves tres & septuaginta, centum viginti quinque demersas, duo & triginta millia hominum capta, tredecim millia cæsa retulerunt. Præda fuit ingens, non in commeatu modo & armis, sed etiam auro argentoque. Ex Romana classe naves interiere duodecim. Ferunt ab initio pugnæ conspectam in cœlo supra Romanas naves facem, Punicæ classi velut infesta cuspide minitantem, præsagium eventus mox consequuti fecisse. Hanno cum reliquis ex prœlio navibus, præter eas quæ Lilybæum evaserant, Carthaginem revectus, pœnas infelicitatis suæ supplicio capitis luit. At C. Lutatius Cos. ad Lilybætanum exercitum profectus, donec percuratur vulnus, recensendis navibus hominibusque captivis, imperandoque quid de singulis fieri vellet, tempus impendit. Inde profectus ad Erycem

Eutropius. *Orosius 4, 10.* *Eutropius.* *Zonaras.* *Orosius.* *Zonaras*

cum

cum Hamilcare prœlium secundum fecit, duobus occisis Pœnorum millibus. At Carthaginenses cognita cladis suæ magnitudine nondum quidem animi ad instaurandum bellum, sed jam vires & facultates deficiebant. neque enim Erycino exercitui subministrare necessaria poterant, mare tenentibus Romanis: neque si hunc amisissent, alium aut militem aut ducem habebant, cui auderent confidere. Hac necessitate ad desperationem acti, miserunt ad Hamilcarem, potestatem ei deferentes agendi, quidquid è Republica videretur. Neque ipse quum hactenus optimi ducis officium fecisset, deteriorem patriæ civem præstitit. Liberatis enim rationibus omnibus quum videret omnia se expertum nullam amplius ad salutem civitatis suæ viam, nisi per pacem, reperire; legatos ea de re ad Consulem misit. Neque huic ingrata accidit pacis mentio: exeunte enim jam magistratu suo, nullam ampliorem sperare gloriam, quam finiti per se belli qua-

Orosius.

Polybius.

Cornelius Nepos Amilcare 1, 3.

Polybius.

Cornelius Nepos.

Zonaras.

vis ratione poterat: eam vero gloriam ad successorem transmittere, quum sui operis esse videretur, inportunum inconsultumque judicabat. Movebatur etiam notis Romanæ rei angustiis, & post labores continuos tot annorum aliquando Rempublicam quiete refoveri oportere sentiebat. Itaque condicionibus ultro citroque jactatis, convenit, *ut universa Sicilia Pæni excederent: bellum cum Hierone, Syracusanisque & sociis eorum ne gererent: captivos omnes sine precio confestim redderent itemque transfugas: argenti puri talenta Euboica bis mille & ducenta per annos viginti æquis pensionibus penderent: socii utriusque populi ab utroque tuti forent: neutri in alterius ditione quidquam imperandi publiceve inædificandi, militisve inde conducendi jus esset: neque alterius populi socios alter in amicitiam & societatem admitteret. Additum est hæc ita rata fore si populus Romanus jußisset.* At, ut arma qui Erycem tenebant, traderent, quamquam à Consule postulatum fuerat, obtineri non po-

Polybius.

Appianus apud Fulvium Vrsinum. Polybius 3, 27. & 29.

Polybius 3, 29. Cornel. Nepos.

potuit: quum Hamilcar *prius & patriam & se oblaturum exitio* diceret, *quam tantam adiret ignominiam.* Illam tamen conditionem, *ut in capita duodevicenis denariis præstitis, ab Eryce emitteretur*, accepit. Missi deinde Romam & à Consule & à Pœnis legati, qui de pacis initæ legibus Senatum populumque Romanum edocerent. Non probavit pacem populus: sed *decem legatos ad res inspiciendas mitti* jussit: iisque reversis intendit conditiones; *ut mille talenta statim, deinde proximo decennio duo millia ducenta penderentur: ut præter Siciliam, omnibus insulis, quæ inter hanc & Italiam essent, excederetur: neve longis navibus in Italiam aut Romani juris insulas navigarent Pœni; neque militem mercenarium ex iis conducerent.* Carthaginenses dum pace potirentur, nihil recusavere. Hamilcar statim deposito imperio, priusquam jurejurando pacta sancirentur, Lilybæum, atque inde Carthaginem transmisit. quum & consiliis & armis ducum omnium qui res eo bello gesserunt,

Livius 21, 41, 6.

Zonaras.

Polybius 1, 62.

Zonaras.

Polybius.

Auctor de Viris Inlustr. cap. 12.

Zonaras.

Livii Epit. 19.

Polybius 1, 66.

Zonaras.

Polybius 1, 64.

haud dubie præstantissimum se exhibuisset. Hoc maxime modo & gestum & confectum est bellum illud Carthaginense primum; quod in quartum & vicesimum annum traxere varii casus, & atrocia utrimque damna, sed majora eorum, qui ad extremum vicerunt. Nam Punicas quidem quinqueremes circiter quingentas eo bello periisse tradunt, qui singularum cladium rationem inivere; Romanarum ad septingentas. quo maxime argumento Romanæ constantiæ robur apparuit, quod nullis neque prœliorum adversis, neque temporum casibus fractum, vim hostium, impetum fortunæ, tædium laboris, paupertatem ærarii pari patientia sustinuit vicitque. Post hæc ad res Siciliæ constituendas C. Lutatio Catulo, cujus annus jam exierat, prorogatum imperium est. ex novis Consulibus eodem missus Q. Lutatius C. F. C. N. Cerco, Catuli frater, A. Manlii T. F. T. N. collega. Hi provinciam ordinarunt, quietamque reddiderunt, omnibus turbarum

Polybius 1, 63. Appianus apud Fulvium Ursin.

Polybius.

Anno ab Urb Cond. 512.

Fasti Capitolini. Zonaras.

rum caussis, quæ ut ex tanto motu non paucæ supererant, abolitis resectisque. Nam & Siculis qui cum Hamilcare senserant; & Gallis, qui ab eo desciverant, arma adempta: Galli navibus impositi, & extra Populi Romani ditionem abire jussi; quod præter alia facinora, quuum in præsidio montis Erycis essent, templum Veneris spoliaverant. Siciliæ vero urbibus tributa & portoria sunt imposita, pro facultatibus singularum: factaque provincia, quo Prætor cum imperio annuo Roma mitteretur. Adfuere interea Romæ Pœnorum legati petentes, *ut sibi captivos suos redimere liceret*. redditique sunt Senatusconsulto gratis, quotquot custodia publica adtinebantur; qui in privatorum manu essent, eos certa pecunia redimi placuit: cujus pars major jussu Senatus ex ærario soluta est. At Romani populi lætitiam valde imminuerunt graves in urbe casus. Iamprimum Tiberis amnis ultra solitum auctus, late stagnantibus aquis, omnia inferiora Vrbis loca replevit.

Polybius 2, 7.

Appian.

Eutropius lib. 2.

Orosius 4. 10. *Augustinus de civit. Dei.* 3. 18.

Multa tum ædificia primo adlabentis impetu prostrata sunt: & quibus ista pestis pepercerat, exesis sensim fundamentis (per multos enim dies isthæc inundatio tenuit) recedenre jam aqua vitium fecere. Sequutum est hanc calamitatem gravius ex igne damnum qui noctu temere ortus, multasque urbis regiones pervagatus, domorum hominumque incredibilem numerum hausit: neque privatis cladibus contentus omnia in circuitu fori devastavit. Ad extremum ipsa quoque ædes Vestæ ardere cepit. Tum vero L. Cæcilius Pontifex Maximus sacra populi Romani & arcana imperii pignora periclitari videns, dignum loco suo animum gessit. Nam in medios ignes insiliens, nulla sui cura, dum divinæ res salvæ essent, deserta à virginibus sacra ex incendio rapuit. Ipse brachio semiustulatus, & exusta flammis oculorum acie, præter solatium facti sui, præmium à populo Romano pulcerrimum accepit, ut quoties in Senatum iret, curru veheretur ad cu-

Val. Max. 1, 4, 4.

Orosius.

Valerius Maximus.

Livii Epit. 19. Augustin, Dionysius 2, 67. Orosius. Plinius 7, 43.

curiam: Quod ab condita Vrbe tributum nemini fuerat. Interea Q. Lutatius Consul cum fratre Catulo & Q Valerio proprætore, rebus in Sicilia constitutis, exercituque deportato, ad Vrbem redierant: decretasque sibi triumphos navales C. Lutatius Catulus A. D. 4 Nonas Octobres, Q. Valerius A. D. Prid. easdem Nonas, duxerant. Memorabile certamen inter duces istos de Triumpho Q. Valerii fuit. Quum enim C. Lutatio haud dubie decretus triumphus esset, Q. Valerius haud leviorem in eo negotio suam operam fuisse contendens, honore quoq; pari haberi postulabat, quemadmodum societate periculi curæque fuisset. Pugnabat contra Catulus, ne minor potestas majori in tribuendis honoribus æquaretur. Quum incaluisset certamen, sponsione Catulum provocavit Q. Valerius, *ni suo ductu Punica classis oppressa esset*; nec ille dubitavit restipulari. Delectus est arbiter Atilius Calatinus: qui interrogato Valerio, *utrum in consultatione de pugna in-*

Triumphi Capitolini.

Val.Max. 2,8,2.

eunda, si dissensissent, Consulis an Prætoris major futura fuisset autoritas? itemque si diversa habuissent auspicia, utra potius sequenda fuissent? quum *utrobique majus Consulis quam Prætoris jus futurum*, Q. Valerius respondisset; non exspectato Catuli sermone, litem secundum illum dedit: quod controversia de imperio & auspicio inter eos fuisse videretur. Sed Q. Valerius, quamquam arbitri sententia victus, quum nota & celebris eo bello virtus ejus fuisset, nihilo secius triumphandi jus obtinuit. Censores eo anno C. Aurelius Cotta, M. Fabius Buteo, lustrum undequadragesimum fecere. Censa sunt civium millia ducenta sexaginta. duabus adjectis tribubus, Velina & Quirina, numerus quinque & triginta tribuum, quem deinde retinuerunt, expletus est. Quum jam perdomita Sicilia qua Pœnorum fuerat, & pace cum Carthaginensibus facta, non quieta modo omnia, sed etiam tuta viderentur; repentinum unde minime timebatur bellum paucis diebus

Agellius 13, 14.

Val Max.

Pighii Annales. Eusebius num. 772.

Livii Epit. 19.

bus & terrore motus inteſtini ſolicitam, & admiratione celerrimi exitus ſtupentem Italiam habuit. Faliſci neſcio quibus cauſſis ad inſaniam conciti, arma Romana provocare ſuſtinuerunt. Sed miſſi cum legionibus Conſules, ſextum intra diem confecere bellum, gente in poteſtatem populi Romani redacta. Priore tamen prœlio, nam duo facta traduntur, ambiguam victoriam fecere, peditatu ſuperiores, quum equeſtri prœlio vincerentur. Sed poſterius certamen minime dubio Marte pugnatum, Faliſcos ad pacem petendam compulit, quum ſuæ juventutis ad millia quindecim amiſiſſent. Facta deditione armis, equis, ſuppellectile, ſervitiis, & agri ſemiſſe multati ſunt: urbs cujus munitionibus confiſi bellum ceperant ex arduo & prærupto loco in planum translata. Severius in deditos conſulturus populus Romanus fuerat; odio civitatis, quæ toties rebellaverat, acrem vindictam meditans, ſed imperavit iræ, edoctus à Papirio (qui juſſu Conſulum ſua ma-

Eutropius lib. 2.

Livii Epitome.

Polybius 1, 65.

Zonaras.

Oroſius 4, 11.

Eutropius.

Zonaras.

Val. Max. 6, 5, 1.

nu deditionis formulam ſcripſerat) *Faliſcos non poteſtati ſed fidei ſe Romanorum commiſiſſe.* tantumque apud omnes Sacroſanctum *Fidei* nomen valuit, ut *hoc interpoſito nihil inclementius in victos ſtatuendum eſſe* judicarent. Id bellum effecit ut triumphis Conſulum annus iſte clauderetur. Q. Lutatius A. D. Kalendas Martias de Faliſcis triumphavit: A.D. 4. Non. Mart. de iiſdem A. Manlius.

Faſti Capitolini.

I. FREINS-

I. FREINSHEMII SVPPLEMENTORVM LIVIANORVM

LIBER DECIMVS.

Loco Libri Vicesimi Liviani.

PAcata rursum Italia, cum securitate & imperio, etjam voluptates publicæ crevere. L. Livius Andronicus scenæ spectacula, quæ hactenus ultra Satyram, non processerant, Comœdiam Tragediamque Græcorum imitatus, ad fabulas transduxit, C. Claudio A P.F.C.N. Centhone, M. Sempronio C. F. M. N. Tuditano Consulibus, quum ludi Romani celebrarentur. Idem annus alii quoq; generi ludorum initium adtulit. A.D. IV. Kalendas Majas Floralia sunt instituta ex Sibyllinis libris, ad avertendam pestem frugum aliorumque terra nascentium, quæ illa parte anni florere solent. Ludos edidere L. & M. Poblicii Malleoli fratres, iidemque ædiles plebis.

Agellius 17, 21. Livius 7, 2, 6. Cic. Bruto cap 18. & Cat. c. 14. & Tuscul. 1, 2. Anno ab V. C. 513. Caßiod. Chron. Velleius 1, 14, 8. Plinius 18, 29.

Ovid. Fast. lib. 5.

Festus voce Publicus clivus.

Ovidius.

Varro de Ling Lat. lib. 4.

Ovidius.

Tacitus 2, 49, 2.

Livii Epit 20.

Velleius 1, 14, 8.

bis, ex pecunia multaticia, condemnatis pecuariis, qui in publico paverant. Magistratus horum fratrum alio quoque nomine celebris est, quod clivum, qui exinde Publicius vocatus est, sternendum locaverunt: quo commodius in Aventinum iter vehiculis esset; quum antea rupes ibi difficilis & aspera fuisset. quodque ædem Floræ, juxta Circum maximum, construxere. Hæc domi acta. foris fere quietæ res fuerunt, nisi quod in Gallis & Liguribus consilia belli agitari suspicio tenuit. Has igitur provincias Consulibus fuisse, jamque tum bellari, cum Gallis utique cepisse, conjecturæ potius, quam historiæ est, nullis qui gesta ea satis adcurate doceant ex vetustate reliquis scriptoribus. id unum constat in Vmbria Spoletium Coloniam Latinam esse deductam. De proximo quoq; anno proclivius est dicere, pacem non fuisse, quod Jani templum clausum non est, quam indicare quibus in locis, quave fortuna bellatum sit. neque ulla ferme re notior est. C. Mamilii Q. F. Q.

F. Q. N. Turini, Q. Valerii Q. F. P. N. Faltonis Consulatus, quam quod anno eo natus est Ennius, primus apud Romanos poëticarum elegantiarum conditor. Sed anno sequente, quum Ti. Sempronius Ti. F. Cn. N. Gracchus, P. Valerius Q. F. P. N. Falto, Consules essent, & Gallica bella recruduerunt, & novus hostis Ligures tum primum exercitu petiti sunt. Ti. Sempronio hæc obvenit provincia. P. Valerius Gallos adgressus primum inprospere pugnavit, amissis militum tribus millibus quingentis. Repetita pugna inlustrem victoriam dedit, qua Gallorum millia quatuordecim cæsa sunt, duo millia capta. Sed ob prioris prœlii detrimenta, negatus est Consuli triumphus. præsertim quum etiam alioqui res bene gesta non tam ad rationem consiliumque Consulis, quam ad fortunam publicam referenda videretur. Ille enim audito post primum certamen auxilia sibi ab Vrbe adduci, confirmavit *se malle cum suis internecione deleri, quam alie-*

Anno ab Vrbe Condita 514. Fasti Capitolini. M. Varro apud Cicer. Bruto c. 18. Anno ab Vrb. Cond. 515. Fasti Capitolini. Livii Epitome. Orosius 4, 11. Zonaras.

aliena ope vincere: atque hoc œstro instigatus, seque & exercitum populi Romani in discrimen dedit. Melior feliciorque Ti. Graccho in Liguribus administratio belli fuit. Profligatis enim prœlio hostibus, magnam Liguriæ partem victor populatus est. Ex Liguria deinde transmisit in Sardiniam & Corsicam, magnaque inde captivorum multitudine reportata, locum proverbio dedit, quo *Sardi Venales* dicuntur, in fastidiosa rerum vilium copia. Ceterum, ut vera fateamur, occupandæ Sardiniæ Corsicæque bona magis occasio temporibus istis, quam justa caussa adfuit. Carthaginenses post pacem Siculam gravi bello cum mercenariis suis implicati, ad extrema pericula venerant. Vnde sumtis animis conductitii eorum alii qui per Sardiniam in præsidiis erant, Bostarem Pœnorum ducem cum suis interfecere: Hannonem alium ducem ad vindicandum facinus Carthagine missum, pertracto in societatem rebellionis exercitu ejus compræhensum in crucem ege-

Sinnius Capito apud Festum voce Sardi venales.

Polybius 1,65.

egere: totaque passim insula Punici sanguinis hominibus interemptis ipsi munita loca obtinuerunt: donec discordia inter ipsos & Sardos orta, pulsi ab his, in Italiam se recepere. Tum igitur perfecerunt, quod aliquanto prius, quum adhuc in Sardinia essent, nequiverant: nam eo quoque tempore Romanos ad insulæ dominium occupandum invitaverant. *Polybius 1, 83.* Sed præsentes sive precibus, sive occasione crescendi apertius demonstrata, ut in Sardiniam navigatio susciperetur, obtinuere. *Polybius 1, 88.* Nec enim vulgatæ virtutis est, abstinere rebus alienis, quarum prompta sit possessio: neque hic animus apud cupidos & ambitiosos aut bene aut diu simulatur. Sed hæc paulo supra repeti non alienum videtur. Nam Romani ut humanitatis laudem consequerentur, ab initio belli istius magno animo Carthaginensium caussam foverant. *Zonaras. Polybius 1, 83. Corn. Nepos in Hamilcare. Appianus apud Ful. Ursinum. Zonaras.* Et copias quidem auxiliares, uti petiverant Pœni, nullas misere: sed neque Uticenses, neq; quemquam ad se deficientium receperunt: mer-

ca-

catores suos ex Italia & Sicilia res necessarias ad Carthaginenses deferre jusserunt, cum hostibus Carthaginensis populi commercium vetuerunt: militis ex Italia in istud saltem bellum conscribendi fecerunt potestatem. Missis quin etiam legatis bellum componere, quamquam irrito conatu, studuerunt. Et inciderat quidem paulo ante controversia, quod homines Italicos forum rerum venalium ad hostem deportantes capiebant Pœni, carceribusque publicis includebant. Iamque ad quingentos ejus generis habebant in vinculis; neque pauci dicebantur occisi, & ad tegendam latrocinii famam in mare præcipitati esse: quum Romani rem eam graviter ferentes, belli minas ostentare cœperunt. Sed Pœni legatis missis, qui omnes quotquot detenti Carthagine fuerant, reducerent restituerentque, adeo placarunt populum Romanum, ut reliqui ex Siciliensi bello captivi Punici omnes sine precio restituerentur. Sed postremo vicit ambitio, premendique populi studium,

Appian. *Polybius.* *Zonaras.* *Appian* *Zonaras.* *Appian.* *Polybius.* *Zonaras.* *Polybius.* *Appianus Punicis & Hispan.* *Polybius 3, 28.* *Zonaras.*

dium, quocum per annos quatuor & viginti ancipiti fortuna pugnatum meminerant, & nisi in tempore occurreretur, etiam postea pugnandum sibi prospiciebant. Quare quum Sardiniam inviti dimitterent Pœni, jamque bello contra mercenarios defuncti, arma defectionis auctoribus inferre meditarentur, arrepta hæc à Romanis est occasio, *bellumque Pœnis* decretum, *ni armis, quæ in speciem adversus rebelles suos, re autem vera contra Romanos sumsissent, abstineretur.* Ita Carthaginenses alieno tempore bellum gravissimum suscipere nolentes, non modo cessere Sardinia, sed etiam postulantibus Romanis ad priorem summam adjecerunt argenti talenta mille ducenta; quæ maxime injuria ægros habuisse Carthaginensium animos, neque ulla magis caussa bellum mox Hannibalicum exarsisse creditur. Hamilcaris enim perpetuum adversus Romanos odium, cui bellum Punicum secundum non inepte inputatur, non aliunde aut stimulum acriorem, aut

Appianus apud Fulvium Ursin.

Polybius 1, 88.

Zonaras.

Polybius.

Polybius 3, 10.

Cornelius Nepos fin. Hamilc.

aut fomentum certius habuit. Ceterum hæc poſtea evenerunt. Tum vero novis Conſulibus L. Cornelio L. F. Ti. N. Lentulo Caudino, Q. Fulvio M. F. Q. N. Flacco, Galli Ciſpadani provincia data. Coloniam hoc anno deductam eſſe Valentiam, quamquam à quibuſdam traditur, haudquaquam conſtans opinio eſt: niſi alia Valentia præter Vibonem fuit, quam annis poſt quinquaginta L. Quintio Flaminio, Cn. Domitio AEnobarbo Conſulibus, colonis occupatam eſſe certioribus auctoribus credam. Ceterum Conſulibus in agro Gallico, donec conjunctas legiones habuere, tuta & proſpera expeditio fuit: poſtquam cupidine plura vaſtandi diviſerunt exercitum, Q. Fulvii caſtra noctu obpugnata, & ægre retenta ſunt. Galli re infecta digreſſi, paulo poſt graviore cum terrore auctiſque majorem in modum copiis ad bellum reverterunt. Boiorum enim duces clanculum inter ſe conſiliis agitatis, ingentem Tranſalpinorum manum ad ſocietatem armorum

Anno ab Vrbe Cond. 516.

Faſti Capitolini. Velleius 1, 14, 8.

Livius 35, 40, 5.

Zonaras.

Polybius 2, 21.

rum contra Romanos excive-runt. Interea L. Lentulus Con-ſul, qui ad Liguſticos fines exer-citum abduxerat, cum Liguribus proſpere collatis ſignis dimicavit. Decretus igitur ei triumphus eſt, quem duxit Idibus Intercalaribus. Auctores habeo *illos primum Con-ſules Romana ſigna trans Padum flu-vium promoviſſe, diverſiſque prælus Ligurum & Gallorum Inſubrium interfecta millia quatuor & viginti, capta quinque fuiſſe.* Sed verius eſſe putem, tumultu Gallico, qui po-ſtea maximus ſequutus eſt, Padum tranſitum, Inſubreſque in ſuis ſe-dibus bello tentatos primum fuiſ-ſe. Sub idem tempus ad Ptolo-mæum AEgypti regem legati miſſi *auxilium* obtulerunt *cum Antio-cho & Syris bellanti.* gratias egit Rex, ceterum *in præſentia ſibi opus auxilio eſſe* negavit, *quod pactioni-bus finitum jam bellum eſſet.* Lætis deinde Romanis adventus Hiero-nis fuit, Syracuſarum Regis. ex-ceptus omnibus honoribus, ſicut Regem amicum, & bene meri-tum & maximæ victoriæ ſocium opor-

Eutropius lib. 3. Faſti tri-umphales.

Eutropius. Sanctenſis M. S. quē vidit Pi-ghius.

Eutropius lib. 3.

oportuit; populo Romano ducenta millia modium tritici dono dedit. Venerat ad ludos spectandos, qui in sequentem annum adparabantur. Nam ludi Sæculares tertii, secundum quosdam, P. Cornelio L. F. Ti. N. Lentulo Caudino, C. Licinio P. F. P. N. Varo, celebrati sunt: ut supra quoque retulimus. Magistri procurandorum ludorum M'. AEmilius M'. F. M. Livius M. F. M. N. Salinator creati. Boiorum interea principes, elati numerosis Transalpinorum auxiliis, ad Consules misere, petitum, *ut Ariminensis ager cum urbe, quæ haud ambigue Gallici juris essent sibi restituerentur. ni fieret, bellum atrox & internecivum* minabantur. Consules, qui nondum contractis copiis, neque casui paucitatem suorum objicere audebant, neque postulata Gallorum concedere poterant *si quid vellent, ad Senatum mittendos esse legatos* responderunt. placuit condicio Gallis, & dum ire ac redire legati possent, utrimque dierum aliquot induciæ constitutæ. Et legati quidem

Fasti Capitol Anno ab Vrbe Cond. 417.

Zonaras.

dem Romam profecti adversum: à Senatu responsum accepere simul majores contra hunc tumultum adparatus facti, quorum usus postea non fuit, quum formidabile bellum sine Romano sanguine fortuna confecisset. Dum enim legati redeunt, Boii cum Transalpinis auxiliis acie dimicavere his de caussis. Ignara plebe Boiorum Transalpinus exercitus. Ariminum processerat. Inde suspiciones ortæ, ne ad regionem istam sibi retinendam venissent. tantumque conflatum est odiorum, ut Regibus suis Ate & Galato, tamquam ob proditionem interfectus, advenarum copias agro suo depellere vi conarentur. Ita magna cæde pugnatum: & valde imminutis utrimque viribus, Transalpini domos rediere: Boiis adempta pars agri pacem à Romanis dedit. Hoc bello tam celeriter confecto, Consules in Liguriam abivere. Ibi P. Lentulus profligatis qui occurrerant hostibus, de cetero per illorum regionem exercitum circumducens, castella quædam ar-

Polybius 2, 21.

Zonaras.

armis, alia deditione recepit. C. Licinius in Corsicam transjecturus quum ad universum exercitum una deportandum navigia deessent, M. Claudium Glyciam cum parte copiarum præmisit. Qui vanitate væcors, quum perterritos adventu suo Corsos vidisset, neque Consulis, cujus auspiciis venerat, neque sui juris aut loci memor, certis conditionibus fœdus cum Corsis suo nomine pepigit, tamquam in se tracturus insulæ receptæ gloriam. At Varus cum exercitu reliquo superveniens, frustra Claudianam pacem invocantes, armis urgere non desiit, donec in potestatem redacti sunt. Senatus ad liberandam perfidiæ nota Rempublicam, fœdæ pacis auctorem Corsis dedendum censuit. Deinde, quia receptus non erat, in publica custodia necari jussit. Censores is annus habuit L. Cornelium L. F. Ti. N. Lentulum Caudinum, Q. Lutatium C. F. C. N. Cerconem, qui lustrum non condiderunt, Q. Cercone in magistratu mortuo. Quamquam M. Claudius deditus Cor-

Dio apud Valesium.

Zonaras.

Marcellin. 14, 40. Val. Max. 6, 3, 3. Fasti Capitolini.

Corsis, deinde supplicio adfectus fuerat, non ideo persuaderi barbaris potuit, justo se postea bello petitos fuisse. Quare saucios eo dolore animos, vicinæ Sardiniæ motus facile impulit, ut ad arma resumenda prosilirent. Nam Sardos Pœnorum occulta promissa traxerant ad rebellionem ceptandam, proclivibus ad hoc barbaris, qui nec nimium odissent veteres dominos, nec amarent novos. Quæ Romæ audita metu & ira impleverunt urbem, non ob Sardiniam, quam tanti non faciebant, sed quia bellum Punicum videbatur renasci. Quod quia facilius futurum credebant, quanto citius inciperetur, invalidis adhuc à superiore bello Carthaginensibus; quamprimum adornandum inferendumque Pœnis decreverunt. At Pœnos quidlibet potius eo tempore quam bellum Romanum pati certos, ea res nunciata sic exterruit, ut legatis semel iterumque missis postquam nihil mite responsum esset, decem ex principibus itidem iterato mitterent,

Zonaras.

Orosius, 12.

rent, infimis precibus, *ut impetrata semel pace frui liceret*, obtestaturos. Ne sic quidem æqui quidquam obtineri potuit ab iratis & metuentibus: donec inter legatos ætate minimus Hanno, adolescens intrepidus, & linguæ ut mentis liberæ, *Atqui*, inquit, *si vobis sedet denegare pacem, Romani, quam non in unum aut alterum annum, sed perpetuam à vobis emimus: at precium ejus Siciliam & Sardiniam reddite. ne privatis quidem contractibus viri boni est emptione rescissa recipere mercem, non restituere pecuniam.* Tunc vero pudore commoti Romani, ne injuste bellum inferre viderentur, meliore cum responso legatos dimisere. Sic alter Consulum ejus anni C. Atilius A. F A. N. Bulbus, qui magistratum hunc iterum gerebat; in Italia mansit: T. Manlius T.F.T.N. Torquatus, cui Sardinia evenerat, profectus est. Hic multis locis, cum hoste feliciter congressus, universam insulam pacavit, Sardosque subegit: & de iis ante diem Sextum Idus Martias triumphavit.

Dio apud Fulvium Vrsinum.

Anno ab Vrbe Cond. 518

Fasti Capitol.

Zonaras Liv. 23, 34, 12.

Capitol. Columna.

vit. His rebus perfectis, quum nullo jam usquam hoste, Romana arma quiescerent, insolitum bellatrici Urbi spectaculum, Iani ædes clausa est, quod indicium pacis, post Numæ tempora, per annos ferme quadringentos quadraginta, visum non fuerat. Quo nomine miseram fuisse civitatem Romanam arbitror, quod perpetuis conflictata laboribus, præmia laborum adsequi non potuit. quum enim nemo sapiens bellum, nisi pacis ergo gerat; hæc urbs tot maximis bellis prospere confectis, nec impetrare tamen pacem sæpe, nec retinere diu didicit. Nam tunc quoque post menses non ita multos, novi terrores nunciati, lætitiam otii vix adhuc animis perceptam cito discusserunt. Nam & Sardi recens subacti, jugum excutiebant: & Corsorum erumpebant consilia: & in ipsa Italia Ligures tumultum moverant. Ergo L. Postumio A. F. A. N. Albino, SP. Carvilio SP. F. C. N. Maximo Consulibus negotium datum ut exercitus conscriberent. quibus

Florus 2, 3, 1. Velleius 2, 38, 3. Livius 1, 19 3. Orosius 4, 12.

Florus 2, 3.

Anno ab Urb Cond. 519.

Zonaras. trifariam divisis, ut hostes ab ope mutuo ferenda distringerentur. L. Postumius Ligures adortus est; SP. Carvilius Corsos; in Sardiniam P. Cornelius ivit. Hujus insulæ cœlum insalubre, morbis & pestilentia tentavit exercitum: multique ex eo mortales cum ipso prætore absumpti. Vnde elatos animo Sardos Consulis SP. Carvilii adventus ingenti prœlio coërcuit: Corsi quoque ab eodem sunt subacti. Ob eas res triumphus ipsi decretus est, quem A. d. Kalendas Apriles duxit. In Liguribus etiam ab altero Consule & exercitu Consulari res bene gestæ. At Romæ Tutia virgo vestalis incesti damnata, eo majore probro, quod consuetudinem stupri cum servo habuerat, sua se manu interemit. Censores deinde C. Atilius A. F. A. N. Bulbus, A. Postumius, A. F. L. N. Albinus, lustrum quadragesimum fecere. Hoc quoque lustro pauciores quam superioribus fuisse censos. (numerum enim non reperio traditum) argumentum est, quod ad augendam homini-

Livii Epit. 20. Capitol. Columna.

Zonaras.

Liv. Epit. Marianus Scotus.

minibus civitatem Censores jurare singulos coëgerunt, *uxorem se liberorum quærendorum gratia habituros.* Hoc anno Cn. Nævius Campanus, qui bello Punico stipendia fecerat, fabulas primum scenæ dedit. Interea Ligures & Sardi denuo rebellantes Consulibus novis provinciæ decretæ. Q. Fabio Q. F. Q. N. Maximo Verrucoso Ligusticum bellum, M'. Pomponio M'. F. M'. N. Mathoni Sardoum obvenit. Quum *horum motuum caussa penes Carthaginenses esse* diceretur, *qui barbaros ad defectionem secretis nunciis allicerent*, legati missi sunt Carthaginem cum asperis mandatis, quo *stipendium* exigerent, atque *insulis ad Romanos pertinentibus abstineri* juberent, *belli* minis additis, *ni imperata fecissent.* Iam ex priori calamitate vires & animum receperant Pœni, Hamilcaris maxime industria non modo pacatis Africæ populis, qui à Carthaginensibus desciverant, sed etiam latius pro mota ditione: magnoque jam in Hispania imperio per eumdem du-

Agellius 4,3.

Agellius 17,21.

Zonaras.

Anno ab Vrbe Condita 520.

Fasti Capitolini.

Zonaras.

Diodorus apud Valesium.

Polybius fin lib 1.

Corn. Nepos in Hamilcare.

ducem parto. Itaque tum ad cetera ferociter legatis responsum est, tum etiam, quum illi, quemadmodum in mandatis habebant, hastam caduceumque proposuissent, data Pœnis optione, *utrum mallent eligendi; neutrum se legere* succlamatum est, sed *utrum mallent ipsi legati relinquerent, aquo animo accepturis*. Inde flagrare denuo cœperunt inter duos populos odia, sed neutro bellum adhuc incipere volente, species amicitiæ, magis quia non bellabatur, quam quod fida pax esset, interea tenuit. Ambo deinde Consules ad Vrbem reversi, quum de rebus à se gestis disseruissent, triumphum impetraverunt. Q. Fabius multos Ligurum in prœlio occiderat, coegeratque reliquos in Alpestribus locis se continere, tutumque ab illorum latrociniis vicinum Italiæ latus reddiderat. Sic ante diem Kalendas Februarias, triumphavit de Liguribus. Idibus deinde Martiis M! Pomponius triumphum duxit, de Sardis, quos vicerat. Neque tamen destitere bello Sardi, sed

Zonaras.

Plutarch. Fabio cap. 3.

Capitolina tab.

Auctor de Viris illustr. cap. 43

ſed irritati potius damnis ſuis quam fracti, majori mole rebellionem inſtaurarunt. Ambo igitur Conſules M. Aimilius M. F. M. N. Lepidus, M! Poblicius L. F. L. N. Malleolus in Sardiniam miſſi, magnam ex ea inſula prædam coëgere: quam deinde, quum in Corſicam tranſmiſiſſent, ereptam à Corſis amiſerunt. Domi quoque vehementer eo tempore turbatum: agrariam legem ferente tribuno plebis C. Flaminio, *ut Picenus atque Gallicus ager, qui Senonum Gallorum fuerat, populo viritim divideretur.* Reſiſtebat huic actioni Senatus, neque precibus apud tribunum, neque minis abſtinens, poſtremo dato magiſtratibus negotio, ut exercitum conſcriberent, quo Rempublicam tutarentur: neque dimoveri à ſententia C. Flaminius potuit, adverſum vim contumax, & precibus inexorabilis. Monuerat eum pater quoque *ut voluntati Senatus cederet, neque ſeditionis auctor audire vellet.* Sed ille perſiſtens in ſententia, vocata concione, recitare

Anno ab Vrbe Cond. 521. Zonaras.

Polybius. 2, 21.

Cicero Bruto cap. 14. & Acad. Quaſt 4, 5

Valerius Maximus 5, 4, 5.

legem instituit. tum vero pater Flaminius dolore ardens accessit ad Rostra, correptumque manu filium detraxit. mirumque est exemplum editum sive pietatis, sive venerationis, qua tum homines jus patriæ potestatis prosequebantur. qui enim universi Senatus indignationem minasque atroces contemserat, in maximo calore perficiundi operis, inspectante plebe Romana, apud quam gratiosissima erat ferendæ legis mentio, unius senis manu de superiore loco detrahi passus est. Nec omittenda concionis in hoc negotio modestia: quæ licet abitu tribuni spes suas destitui videret, ne minimo quidem murmure factum illius inprobavit. Dilata tamen hoc modo potius quam evitata lex est, C. Carvilio tribuno plebis collegam adjuvante: quod quidem initium fuit, & corrumpendæ plebis, & Gallici belli, quod octavo post divisionem agri Gallici anno, gravissimum exortum est. Tum vero M. Pomponius M'. F. M'. N. Matho, C. Papirius C. F. L. N. Maso, quum

Cicero de Inventione 2,17.

Val. Max.

Cicero citatus apud Sosipatrum Charisium. Polybius 2,23. Fasti Capitolini. Anno ab Urbe Cond. 522.

quum magiſtratum iniviſſent, provincias M. Pomponius Sardiniam, C. Papirius Corſicam obtinuere. *Zonaras.* Vtrobique ceſſit hoſtis, & in ſylvas monteſque arduos refugiens, locorum potius quam armorum munitionibus ſe tutatus eſt. Ergo M. Pomponius quum laborioſius eſſe videret invenire barbaros, quam vincere, canes ſagaces ex Italia curavit advehendos, quorum indicio homines more ferarum in cubilibus ſuis latentes depræhenderet. C. Papirius Corſos campis pulſos, ad montana loca ſequutus eſt. Ibi labor ingens cum periculo fuit: multique militum ſiti, aut ſubito barbarorum incurſu periere. donec inventis aquis refectoque exercitu Corſi de exitu rei timentes Conſuli ad deditionem hortanti paruerunt. Dum his rebus gerundis adtinentur Conſules comitia per Dictatorem ad hoc creatum ſunt habita. C. Duilius fuit M. F. M. N. is magiſtrum equitum dixit C. Aurelium L. F. C. N. Cottam. Cenſores etiam tum fuere T. Manlius T. F. T. N. Torquatus, Q. *Capitolina Marmora.*

Fulvius M. F. Q. N. Flaccus, sed vitio facti abdicarunt. Novi moris originem huic anno scriptores adsignant, non indignam quæ referatur. Divortium ab Vrbe condita nullum fuerat: primus SP. Carvilius Ruga sterilem uxorem dimisit, jurejurando à Censoribus obstrictus, *se liberorum quærendorum caussa conjugem habiturum.* Displicuit populo non magis novitas, quam atrocitas rei, quod ad perpetuam vitæ societatem junctas uxores, quacumque de caussa repudiari sævum & iniquum putabat: & SP. Carvilium semper deinceps odio habuit, quamquam necessitate coactus, de amicorum sententia, uxorem bene convenientem morumque gratia charissimam demiserat. Ex eo tempore plus in jure nexuum, plus apud prætorem litium fuit, tum primum cautionibus rei uxoriæ repertis, quarum, nullis antea divortiis, supervacanea fuerat calliditas. Eodem anno alia quoque nova consuetudo in honoribus imperatorum cepit. Sub finem Con-

Plutarch. Numa c. 48. *Agellius 4.3.* *Val. Max. 2,1,4* *Dionysius 2,26.* *Agellius 17,21.* *Agellius 4.3.* *Servius Sulpicius in lib de dotibus apud Agellium.*

Consulatus sui C. Papirius de Corsis in monte Albano triumphavit, A. D. III. Nonas Martias. Caussa ejus Consilii fuerat, quod ipse sibi res triumpho dignas gessisse videbatur, pacata tandem Corsica: neque ab Senatu honorem eum impetrabat. Idque deinceps exemplum multis ad imitationem placuit: ut negato sibi triumpho in Albano monte triumpharent. Spectavit deinde ludos myrto coronatus, delecta hac corona ob memoriam rei gestæ, quod in campis myrteis Corsos superaverat. Sardiniæ Corsicæque motibus compositis, Ligures restabant, adversus quos missi Consules M. Aimilius L. F. Q. N. Barbula, M. Iunius D. F. D. N. Pera, inter proficiscendum comperto, Gallos rebus novis studere, fines illorum cum exercitu intraverunt. Inritatis enim lege Flaminia Gallorum animis, natus erat metus Romæ, ne quid molirentur homines læti bello, & ad iram præcipites. quare nuper edictum fuerat à magistratibus, ne quis homini Gallo aurum vel ar-

Columnæ Triumphales.

Val. Max. 3, 6, 5.

Plinius 15, 29, 10.

Anno ab Vrbe Cond. 523.

Zonaras.

gentum daret, Boii enim ceterique Galli, tum ex aliarum rerum, tum mancipiorum venditione ingentem pecuniam cogebant: incesseratque suspicio, ne ista ad bellum Romanum uterentur. Quare magis etiam incitati, cognito Consulibus Ligusticum bellum esse decretum, occultis consiliis hoc agere dicebantur, ut exercitibus Romanis expeditione longinqua detentis, ipsi Vrbem adgrederentur. Ceterum adventu Consulum territi, quum ad vim faciundam inparati essent, Romanos in pacis amicitiæque speciem simulatis obsequiis excepere. Consules quoque bellum obpressisse contenti, caussam cur eo venissent finxere; *ut per Gallicum agrum commodius exercitum in Liguriam ducerent.* Superiore anno Censores vitio facti abdicaverant. itaque his demum Consulibus Q. Fabius Q. F. Q. N. Maximus Verrucosus, M. Sempronius C. F. M. N. Tuditanus, lustrum primum & quadra-

Polybius 2, 13.

Capitolina Marmora.

dragesimum condidere. Dum hæc in Italia & Vrbe geruntur, novi cum Illyriis belli caussæ talibus initiis exstiterunt. Illyrii ferox & avidum prædæ genus, piraticam faciundo, multos Italicorum negotiatorum, Brundisino portu egressos, ceperant, nonnullos quoque trucidaverant: & primo quidem delatas ob ea querimonias Senatus inter alias curas negligentius auscultaverat: postremo tamen cum prædonum audacia impunitate cresceret, crebrioresque jam querelæ perveniebant, visum est legatos mitti ad res repetendas: simul ut Issæorum, qui nuper in fidem Romanorum concesserant, caussam tuerentur. Hos enim Ionii maris insulam habitantes, quod à se defecerant, gravibus odiis damnisque Illyrii prosequebantur. Missi sunt C. & L. Coruncanii. Hi dum in itinere sunt, Illyriorum qui Ardyæi vocantur Rex Agron Pleurati F. ad quem ibant, morbo decessit: filio adhuc inpubere (cui

Polybius 2, 8. Dio apud Fulvium Vrsinum.

Polybius.

Dio.

Zonaras.

Appian. Illyr.

Polybius 2,4. Livius 22, 33. (cui nomen fuit Pinneus) relicto: regnumque noverca pueri Teuta, consiliis amicorum administrabat. Hæc inpotens animi, & rebus prosperis elata, *Polybius.* legatis Romanorum contemtim auditis, respondit, *curæ sibi futurum* *Polybius 2,8.* *ne Romani ab Illyriis publice læderentur: vetare vero ne quis suorum privatim lucrum quod posset ex mari captaret, id Regibus Illyriorum nequaquam in more positum esse.* Non tenuit ad hæc iram minor Coruncanius, & intempestiva potius quam injusta libertate usus, *At Romanis*, inquit, *in more positum est, Teuta, privatim factas injurias publice exsequi, læsisque consulere. Conabimur autem diis bene juvantibus te ad instituta Regia cupide & celeriter emendanda cogere.* Quibus verbis supra modum offensa mulier, sed animo interim utcumque dissimulato, legatis jam profectis latrones immisit, à quibus minor Coruncanius cum parte comitum interfectus est; *Zonaras.* ceteris in vincula conjectis, præfectis- *Florus 2, 5, 3.* que navium igne combustis. Lega-

gatus etiam Issæorum *Calempoꝛus* nomine ab iisdem prædonibus occisus est. Quibus rebus Romæ cognitis T. Coruncanio & P. Iunio honoris caussa tripedaneæ statuæ in foro sunt positæ: Teutæ vero & Illyriis bellum indictum. Teuta rudis imperandi, & muliebris ingenii vitia neque ratione, neque usu domare docta, sicut ad irritanda odia præcipitem, sic ad toleranda timidam se gerebat. Itaque comperto bellum adversus se parari *reddituram Romanis vivos* pollicita est: *interfectos reddere non posse, quos injussu suo prædones peremissent.* Hæc legatio, quamquam pro magnitudine delicti parum satisfaceret, tamen quia spem præbebat, controversias Illyricas citra bellum componi posse, inhiberi vim placuit, petique ad pœnam eos à quibus interfecti legati dicebantur. Mulier arma quæ timuerat differri videns, vicissim ex metu ad priorem insolentiam rapiente animi levitate, *neque dedituram se quemquam* dixit; & ut factis quoque ferociam ostenderet, quam

Appian.
Plinius 34,6,2.
Livii Epit. 20.
Zonaras.
Dio.
Zonaras.

Polybius 2,11. quam verbis prætulerat, continuo copias ad Issam obsidendam misit. Non ergo diutius contari visum, *Fasti Capitolini.* quin ambo Consules (Lucius Postumius A. F. A. N. Albinus iterum, Cn. Fulvius Cn. F. Cn. N. *Anno ab Vrbe Cond. 524.* Centumalus jam iniverant) cum navalibus pedestribusque copiis proficiscerentur. Cn. Fulvius clas- *Polybius.* sem ducebat navium ducentarum; L. Postumius legiones. Tum iterum territa Teuta Demetrium Pharium ad Consules pacem peti- *Polybius 2, 10.* tum misit. Atqui illi pepigerunt inducias, *si Corcyra*, quam nuper occupaverant, *Illyrii decederent.* Profectis ad recipiendam Corcyram Romanis, tamquam longissime metus omnis abscessisset, ad priora consilia relabitur Teuta, præfectosq; suos ad Dyrrhachium & Apolloniam obsidendas mittit. *Polybius. 2,11* Alii *non voluntate Teutæ deditam Corcyram, sed Demetrii privato consilio tradunt, qui criminibus se apud *Dio apud Fulvium Vrsinum.* Teutam peti gnarus, adversus illius iracundiam proditione præsidii cui præerat apud Romanos perfugium si- *Polybius.* bi quæsiverit.* Præsidio Illyriorum tra-

tradito, Corcyrenses publico consilio Romanis se permisere, nullam sibi reliquam salutis viam esse rati, nisi potentia tam claræ civitatis adversus Illyriorum injurias protegerentur. A Corcyra Consul Apolloniam cum classe petiit: venitque eodem L. Postumius, qui Brundisio transjecerat, cum pedestribus copiis. peditum ad viginti millia erant, equitum duo. Romanos Apolloniatæ cupide recepere, seque fidei illorum tradidere. Ab hac liberata statim ad Dyrrhachium itum. id quoque Romanorum extemplo factum, ad famam advenientis exercitus, dilapsis pavore Illyriis, qui obsidere urbem ceperant. Eodem impetu gens Ardyæorum ad deditionem coacta est: veneruntque ab ulteriore Illyrico legati variarum nationum, *imperata facturos suos polliciti, si in amicitiam reciperentur:* ex quibus Parthini fuerunt, & Atintanes. Plurimus ad hæc usus Demetrii Pharii fuit, qui à Consulibus circumductus, robur & fidem Romanorum extollendo, *Appianus Illyrica.* *Zonaras.*

Teu-

Teutæque incuſando temeritatem & inconſtantiam, alios rationibus & conſilio, alios auctoritate ſua ad ſocietatem Romanorum adducebat. Poſt hæc ad Iſſam curſus inſtitutus: & inter navigandum multis locis exſcenſione facta, pleraque oppida levi negotio capta ſunt. Nutria ſtrenue ab Illyriis defenſa eſt, multoque ſanguine conſtitit victoria, tribunis etiam quibuſdam, & Quæſtore deſideratis. Cujus rei leviorem dolorem fecerunt lembi viginti, quos cum præda & pecunia ex Peloponneſo venientes Romani excepere. Iam ad Iſſam ventum erat. Ibi perinde ut ad Dyrrhachium acciderat, adventu Romanæ claſſis obſidio ſoluta eſt: diverſa in loca diffugientibus barbaris, præter Pharios, qui in gratiam Demetrii, quod ex eadem inſula ortus, eique ſub Agrone præfectus fuerat, corporibus rebuſque ſalvis in fidem accepti ſunt. Hæc audita inſtabilem Teutæ animum varie moverunt, alternantibus timoris & fiduciæ cauſſis. Nam ſicut amiſſa

Dio. *Polybius.* *Zonaras.* *Dio.* *Polybius.* *Dio.* *Zonaras.* *Polybius.* *Appian.* *Polybius.* *Appian.* *Polybius.*

& de-

& deleta oppida, vastatæ maritimæ regiones, ubivis fugatæ Illyriorum copiæ metum ei maximum incusserant; ita vicissim spem dabat Nutrinorum audacia, & hybernum jam mare, cujus formidine rebatur Romanos cito repetituros domum esse. Itaque Rhizonem oppidum cognomini fluvio inpositum cum paucis se contulit, expectatura remedium quod tempus offerret. Alebant vanam opinionem acta Consulum, qui pleraque parte regionum quas occupaverant, Demetrio tradita, Dyrrhachium & classem & exercitum reduxere Sed postquam L. Postumius cum quadraginta navibus relictus, exercitum ex finitimarum urbium delectu fecit, Ardyæis, & qui præterea Illyriorum ad Societatem Romanam accesserant, præsidio futurus; tum vero desperatis rebus suis Teuta de pace quibuslibet condicionibus redimenda cogitavit. Ideo sub initium veris legatione Romam missa, quæ præterita essent tamqnam Agronis imperio facta excusavit, cujus

Orosius 4, 13.

Dio.

Polybius.

Appian.

cujus acta tueri necessum sibi fuisset. Romani non illi, cujus ea propria potestas non esset, & quæ de Romanis nihil tale meruisset; verum Agronis filio Pinneo pacem dederunt his legibus: *ut stipendia imperata penderet. Illyrico omni, paucis exceptis locis, decederet: neque ultra Lissum pluribus quam binis lembis, & his inermibus, navigaret.* Corcyra, Pharus, Issa, Dyrrhachium & Atintanes hac pace Romanis cesserunt: cetera quæ sub Agronis imperio fuerant, Pinneo relicta. Teuta sive pudore & metu, sive jubentibus Romanis, administratione regni abiit, quam tutorio nomine suscepit Demetrius Pharius Sic finita cum Illyriis contentione, finibusque imperii jam ad limites Græciæ promotis, ab alia parte parum secura Respublica erat: meditantibus bellum Gallis, & maximis in Hispania incrementis rei Punicæ, quam sine periculo Romanæ confirmari posse nemo credebat. Hasdrubal gener & successor Hamilcaris, vindicata Soceri morte, multas præterea

Polybius.

Appianus Illyr.

Dio.

Zonaras.

Diodorus lib. 25.

terea nationes partim armis, plerumque consilio & facundia qua mire pollebat, Carthaginensium imperio subdidit: etiam altera *Carthagine*, quæ *nova* appellata est, in sinu maris juxta portum amplissimum & satis commodum, condita. Sed propior à Gallis metus, durius aliquod contra Pœnos consilium inire vetuit. quod reliquum erat, fœderibus pactisque cursum fortunæ eorum sistere studuerunt. Legatis ergo Carthaginem missis, aliisque ad Hasdrubalem, pepigerunt, *ut trans Iberum amnem se continerent Pœni, Saguntinis suæ leges & libertas servaretur.* Hæc in annum inciderunt, quo SP. Carvilius SP. F. Cn. N. Maximus, Q. Fabius Q. N. Maximus Verrucosus, uterque iterum, Consules fuere. Sub idem tempus L. Postumius proconsule, qui in Illyrico hibernaverat, legatos ad AEtolorum Achæorumque populos Corcyra misit, ad exponendum rei gestæ ordinem, *quibus caussis bellum istud susceptum, qua fortuna gestum, quibusque conditionibus finitum esset;* Comi-

Livius 21, 2, 5. *Polybius.* 2, 13. *Livius* 26, 42, 6.

Polybius.

Appianus Hisp.

Polybius.

Florus 2, 6, 4.

Anno ab Vrbe Cond. 525.

Polybius.

Comiter excepti studioseque auditi sunt, quod eæ nationes ceterique Græci, vehementer exosum habebant Illyriorum nomen, ob continua latrocinia, quæ sub Agrone Teutaque exercuerant. Hæc ubi demum nunciata sunt, Senatus *rite atque ordine à Proconsule facta esse* censuit, aliamque statim legationem decrevit, quæ publico nomine Corinthios & Athenienses adiret, *populique Romani studium erga Græcos, & æquitatem erga omnes* commendaret. Ea res magnam in iis terris nomini Romano benevolentiam peperit, confestimque decreto Corinthiorum

Zonaras. honor hic populo Romano est habitus, ut *Isthmiorum* (qui ludi in-

Polybius. ter quatuor celeberrimos sunt Græciæ) *participes haberentur*. Ma-

Appian. Illyr. xime movit eos, præter Apolloniam & alias Graci generis civitates, Corcyra libertati reddita,

Thucyd. 10,8. quæ colonia Corinthiorum fuerat.

Zonaras. Athenienses quoque societatem Romanam amplexi, decreverunt, *ut Romanis jus civitatis Atticæ, initiorumque Eleusiniorum esset*. Interea

terea Cn. Fulvius proconsule triumphum navalem ex Illyriis egit, A. D. Kalendas Quintiles: & principes Illyricos in triumpho ductos securi percussit. Hic primus de Illyriis triumphus fuit. Anno sequente P. Valerio L. F. M. N. Flacco, M. Atilio M. F. M. N. Regulo Consulatum gerentibus, Prætorum duplicatus est numerus: quaternosque creari visum, ut essent qui in Siciliam Sardiniamque provincias cum imperio mitterentur. ex his M. Valerius Sardiniam, adtributamque huic Corsicam, C. Flaminius Siciliam sortiti sunt. Ingens eo tempore fuit metus Gallici belli, de quo Boii Insubresque non inter se modo, sed etiam cum Transalpinis populis agitare, magnasque Gæsatarum Gallorum copias stipendio conduxisse ferebantur. Ergo non solita modo remedia quæsita sunt, sed etiam iis rationibus malo quod timebatur occursum, quas apud severos judices, præter amorem patriæ, & in ejus gratiam quandoque concessa quæ alias negarentur, nihil ex-

Tabulæ Capitolin.

Florus 2, 5, 4.

Eutrop. lib. 3.

Anno ab Urbe Condita 526.

Livii Epit. 20.

L. 2. § 32. *de O. I.*

Solinus c. 11.

Sex. Ruffus.

Zonaras.

Polybius 2, 22.

excusaret. Quum enim præter alios ex diis hominibusque terrores, etiam in Sibyllinis libris repertum esset, *Gallos & Græcos Vrbem Romanam occupaturos*, ad prædictionis ejus minas calliditate avertendas, M. Valerio M'. F. M. N. Messalla, L. Apustio L. F. C. N. Fullone Coss. ex auctoritate Pontificum homines quatuor; Gallum & Gallam, similiterque Græcum & Græcam in medio foro boario vivos defoderunt, ut ita quasi partem aliquam Vrbis tenentes implevisse fata viderentur. Ceterum hic annus inter res alias non magnas, adparatu maxime Gallici belli, quod jam instabat, consumptus est. Descriptæ sunt ad id bellum equitum peditumque copiæ, incredibili numero, tota pro Romanis Italia consentiente. Q. Fabius historicus, qui rebus gerundis interfuit, *effecta fuisse* scribit *armatorum octingenta millia*. Romanorum quidem Campanorumque numero, peditum explente ducenta quadraginta octo millia ducentos; equitum viginti sex millia sexcentos.

Fasti Capitol. Anno ab Vrbe Condita 527.

Livius 22, 57, 6. *Orosius* 4, 13. *Zonaras*.

Plinius 3, 20. *Eutrop. lib* 3.

Diodorus lib 25. *Orosius* 4, 13. *Liv. Epit.* 20.

tos. cetera multitudo reliquorum Italiæ populorum fuit. Etiam Veneti ac Cenomani auxilia dederunt Romanis, hominum millia viginti, qui jussi sunt finitimos Boios metu & damnis, ad patriam tuendam cogere, ne cum ceteris hostium copiis conjungi possent: quando à bellandi consilio legationis Romanæ studiis avocari nequiverant. Venetis enim & Cenomanis ad instaurandam cum populo Romano amicitiam persuasis, Insubres Boiique in hostili animo propositoque perstitere. Minutæ tamen vires eorum sunt, non ausis omnem armatorum multitudinem educere Regibus, coactisque partem juventutis ad fines defendendos relinquere. Ita reliquis cum copiis (peditum quinquaginta millia, equitum viginti numerabantur) iter per Etruriam tentare ceperunt. Interea L. Aimilius Q. F. Cn. N. Papus, C. Atilius M. F. M. N. Consules Sardiniam & Ariminum cum vicina Gallia provincias obtinuere. Sardi enim gravati perpetuam Romani

Polybius 2, 24.

Strabo lib. 5.

Anno Urbis Cond. 528.

Zonaras

X Præ-

Polybius 2, 23, & 27. *Polybius 2, 25.* *Polybius 2, 23.* *Polybius 2, 25.*

Prætoris præsentiam, fascesque non ante conspectos, iterum tumultuati fuerant: sed hos C. Atilius Consul haud magno negotio coërcuit. Major moles L. Aimilio cum Gallis fuit: perrupta Etruria Romam tendentibus. Eos Prætor, cui Etruria provincia decreta fuerat, quum arcere transitu nequivisset, circa Clusium consequutus, præcipiti in occasum die, castra non procul ab hostilibus posuit. Galli, quo Romanos ad pugnam elicerent, meditato dolo, cum omni peditatu ad oppidum Fæsulas nocturno itinere perveniunt: relictis equitibus, quibus imperatum fuerat, ut orto die conspiciendos se tantum præberent hostibus, deinde statim ad pedites se referrent, castra ad recipiendum equitatum, hostesque ex improviso turbandos apto loco habituros. Ea fraus Romanis inposuit, ut quasi fugientes avide sequerentur. Ita circa Fæsulas à recentibus & paratis excepti sunt, fessi cursu, & consilio, ut in re nec opinata destituti. Quod unum super-

pererat, pugnando tueri ſalutem, aut vindicare ſanguinem ſtatuere. Sed præter alia numero quoque vincentibus Gallis, plures ſex millibus in loco pugnæ conciſi ſunt, ceteri fugerunt. Galli munitum quendam collem, quo pleraque fugientium turba conceſſerat, capere conati, poſtquam nocturno itinere diurnaque pugna vires exhauſtas ſenſere, ad corpora curanda abiverunt: relicta parte equitum, quæ tumulum obſideret; poſtridie vi aut deditione haud dubie in poteſtatem redigendum. In hoc articulo rerum L. Aimilius Conſul optabili potius quam ſperato caſu ſupervenit. Nam ad famam adventantium Gallorum Ariminum miſſus, defenſurus Adriatici litoris oram, poſtquam Vrbem audivit peti, magnis itineribus Arimino profectus, ad ea loca bona quadam fortuna pervenerat: & parvo ab hoſtibus intervallo caſtra metatus fuerat. Obſeſſi ex ignibus ab ea parte conſpectis, id quod erat, Romanum exercitum veniſſe conjicientes,

Diodorus lib. 25.

Polybius.

Polybius 2, 23.

Polybius 2, 26.

X 2 quoſ-

Prætoris præsentiam, fascesque non ante conspectos, iterum tumultuati fuerant: sed hos C. Atilius Consul haud magno negotio coërcuit. Major moles L. Aimilio cum Gallis fuit: perrupta Etruria Romam tendentibus. Eos Prætor, cui Etruria provincia decreta fuerat, quum arcere transitu nequivisset, circa Clusium consequutus, præcipiti in occasum die, castra non procul ab hostilibus posuit. Galli, quo Romanos ad pugnam elicerent, meditato dolo, cum omni peditatu ad oppidum Fæsulas nocturno itinere perveniunt: relictis equitibus, quibus imperatum fuerat, ut orto die conspiciendos se tantum præberent hostibus, deinde statim ad pedites se referrent, castra ad recipiendum equitatum, hostesque ex improviso turbandos apto loco habituros. F[illegible] oma[illegible] inposuit, [illegible]

Polybius 2, 23, & 27.

Polybius 2, 25.

Polybius 2, 23.

Polybius 2, 25.

pererat, pugnando tueri ſalutem, aut vindicare ſanguinem ſtatuere. Sed præter alia numero quoque vincentibus Gallis, plures ſex millibus in loco pugnæ conciſi ſunt, ceteri fugerunt. Galli munitum quendam collem, quo pleraque fugientium turba conceſſerat, capere conati, poſtquam nocturno itinere diurnaque pugna vires exhauſtas ſenſere, ad corpora curanda abiverunt: relicta parte equitum, quæ tumulum obſideret; poſtridie vi aut deditione haud dubie in poteſtatem redigendum. In hoc articulo rerum L. Aimilius Conſul optabili potius quam ſperato caſu ſupervenit. Nam ad famam adventantium Gallorum Ariminum miſſus, defenſurus Adriatici litoris oram, poſtquam Vrbem audivit peti, magnis itin[illegible] [illegible]imino prof[illegible] ad ea [illegible] [illegible]adam [illegible] ve- [illegible] [illegible]vo a[illegible] r- [illegible] o- [illegible] i- [illegible] m [illegible] s, [illegible] oſ-

Diodorus lib. 25.

Polybius.

Polybius 2,23.

Polybius 2,26.

Prætoris præſentiam, faſceſque non ante conſpectos, iterum tumultuati fuerant: ſed hos C. Atilius Conſul haud magno negotio coërcuit. Major moles L. Aimilio cum Gallis fuit: perrupta Etruria Romam tendentibus. Eos Prætor, cui Etruria provincia decreta fuerat, quum arcere tranſitu nequiviſſet, circa Cluſium conſequutus, præcipiti in occaſum die, caſtra non procul ab hoſtilibus poſuit. Galli, quo Romanos ad pugnam elicerent, meditato dolo, cum omni peditatu ad oppidum Fæſulas nocturno itinere perveniunt: relictis equitibus, quibus imperatum fuerat, ut orto die conſpiciendos ſe tantum præberent hoſtibus, deinde ſtatim ad pedites ſe referrent, caſtra ad recipiendum equitatum, hoſteſque ex improviſo turb[illegible] apto loco habituros. [illegible] om[illegible] inpoſuit, [illegible]

Polybius 2, 23, & 27.
Polybius 2, 25.
Polybius 2, 23.
Polybius 2, 25.

pererat, pugnando tueri salutem, aut vindicare sanguinem statuere. Sed præter alia numero quoque vincentibus Gallis, plures sex millibus in loco pugnæ concisi sunt, ceteri fugerunt. Galli munitum quendam collem, quo pleraque fugientium turba concesserat, capere conati, postquam nocturno itinere diurnaque pugna vires exhaustas sensere, ad corpora curanda abiverunt: relicta parte equitum, quæ tumulum obsideret; postridie vi aut deditione haud dubie in potestatem redigendum. In hoc articulo rerum L. Aimilius Consul optabili potius quam sperato casu supervenit. Nam ad famam adventantium Gallorum Ariminum missus, defensurus Adriatici litoris oram, postquam Vrbem audivit peti, magnis iti-
imino profectus, ad ea
adam f erve-
vo a ter-
era)b-
us on-
uo im
es,
uos-

Diodorus lib 25.

Polybius.

Polybius 2,23.

Polybius 2,26.

Prætoris præſentiam, faſceſque non ante conſpectos, iterum tumultuati fuerant: ſed hos C. Atilius Conſul haud magno negotio coërcuit. Major moles L. Aimilio cum Gallis fuit: perrupta Etruria Romam tendentibus. Eos Prætor, cui Etruria provincia decreta fuerat, quum arcere tranſitu nequiviſſet, circa Cluſium conſequutus, præcipiti in occaſum die, caſtra non procul ab hoſtilibus poſuit. Galli, quo Romanos ad pugnam elicerent, meditato dolo, cum omni peditatu ad oppidum Fæſulas nocturno itinere perveniunt: relictis equitibus, quibus imperatum fuerat, ut orto die conſpiciendos ſe tantum præberent hoſtibus, deinde ſtatim ad pedites ſe referrent, caſtra ad recipiendum equitatum, hoſteſque ex improviſo turban[illegible] apto loco habituros. [illegible] om[illegible] inpoſuit, [illegible] ſeq[illegible]

Polybius 2, 23, & 27.

Polybius 2, 25.

Polybius 2, 23.

Polybius 2, 25.

pererat, pugnando tueri salutem, aut vindicare sanguinem statuere. Sed præter alia numero quoque vincentibus Gallis, plures sex millibus in loco pugnæ concisi sunt, ceteri fugerunt. *Diodorus lib 25.* Galli munitum quendam collem, quo pleraque fugientium turba concesserat, capere conati, postquam nocturno itinere diurnaque pugna vires exhaustas sensere, ad corpora curanda abiverunt: *Polybius.* relicta parte equitum, quæ tumulum obsideret; postridie vi aut deditione haud dubie in potestatem redigendum. In hoc articulo rerum L. Aimilius Consul optabili potius quam sperato casu supervenit. Nam ad famam adventantium Gallorum Ariminum missus, defensurus Adriatici litoris oram, postquam Vrbem audivit peti, magnis iti- *Polybius 2,23.* *Polybius 2,26.*

...imino profectus, ad ea ...adam f... perve- ...vo a... ter- ...ie... ob- ...us... on- ...uo... um ...ve... tes, ...uos-

excusaret. Quum enim præter alios ex diis hominibusque terrores, etiam in Sibyllinis libris repertum esset, *Gallos & Græcos Vrbem Romanam occupaturos*, ad prædictionis ejus minas calliditate avertendas, M. Valerio M'. F. M. N. Messalla, L. Apustio L. F. C. N. Fullone Coss. ex auctoritate Pontificum homines quatuor; Gallum & Gallam, similiterque Græcum & Græcam in medio foro boario vivos defoderunt, ut ita quasi partem aliquam Vrbis tenentes implevisse fata viderentur. Ceterum hic annus inter res alias non magnas, adparatu maxime Gallici belli, quod jam instabat, consumptus est. Descriptæ sunt ad id bellum equitum peditumque copiæ, incredibili numero, tota pro Romanis Italia consentiente. Q. Fabius historicus, qui rebus gerundis interfuit, *effecta fuisse* scribit *armatorum octingenta millia*. Romanorum quidem Campanorumque numero, peditum explente ducenta quadraginta octo millia ducentos; equitum viginti sex millia sexcentos.

Fasti Capitol. Anno ab Vrbe Condita 527.

Livius 22, 57, 6. *Orosius 4, 13.* *Zonaras.*

Plinius 3, 20. *Eutrop. lib 3.*

Diodorus lib 25. *Orosius 4, 13.* *Liv. Epit. 20.*

tos. cetera multitudo reliquorum Italiæ populorum fuit. Etiam Veneti ac Cenomani auxilia dederunt Romanis, hominum millia viginti, qui jussi sunt finitimos Boios metu & damnis, ad patriam tuendam cogere, ne cum ceteris hostium copiis conjungi possent: quando à bellandi consilio legationis Romanæ studiis avocari nequiverant. Venetis enim & Cenomanis ad instaurandam cum populo Romano amicitiam persuasis, Insubres Boiique in hostili animo propositoque perstitere. Minutæ tamen vires eorum sunt, non ausis omnem armatorum multitudinem educere Regibus, coactisque partem juventutis ad fines defendendos relinquere. Ita reliquis cum copiis (peditum quinquaginta millia, equitum viginti numerabantur) iter per Etruriam tentare ceperunt. Interea L. Aimilius Q. F. Cn. N. Papus, C. Atilius M. F. M. N. Consules Sardiniam & Ariminum cum vicina Gallia provincias obtinuere. Sardi enim gravati perpetuam Romani

Polybius 2, 24.

Strabo lib. 5.

Anno Urbis Cond. 528.

Zonaras.

Prætoris præsentiam, fascesque non ante conspectos, iterum tumultuati fuerant: sed hos C. Atilius Consul haud magno negotio coërcuit. Major moles L. Aimilio cum Gallis fuit: perrupta Etruria Romam tendentibus. Eos Prætor, cui Etruria provincia decreta fuerat, quum arcere transitu nequivisset, circa Clusium consequutus, præcipiti in occasum die, castra non procul ab hostilibus posuit. Galli, quo Romanos ad pugnam elicerent, meditato dolo, cum omni peditatu ad oppidum Fæsulas nocturno itinere perveniunt: relictis equitibus, quibus imperatum fuerat, ut orto die conspiciendos se tantum præberent hostibus, deinde statim ad pedites se referrent, castra ad recipiendum equitatum, hostesque ex improviso turbandos apto loco habituros. Ea fraus Romanis inposuit, ut quasi fugientes avide sequerentur. Ita circa Fæsulas à recentibus & paratis excepti sunt, fessi cursu, & consilio, ut in re nec opinata destituti. Quod unum super-

Polybius 2, 23, & 27.

Polybius 2, 25.

Polybius 2, 23.

Polybius 2, 25.

pererat, pugnando tueri salutem, aut vindicare sanguinem statuere. Sed præter alia numero quoque vincentibus Gallis, plures sex millibus in loco pugnæ concisi sunt, ceteri fugerunt. Galli munitum quendam collem, quo pleraque fugientium turba concesserat, capere conati, postquam nocturno itinere diurnaque pugna vires exhaustas sensere, ad corpora curanda abiverunt: relicta parte equitum, quæ tumulum obsideret; postridie vi aut deditione haud dubie in potestatem redigendum. In hoc articulo rerum L. Aimilius Consul optabili potius quam sperato casu supervenit. Nam ad famam adventantium Gallorum Ariminum missus, defensurus Adriatici litoris oram, postquam Vrbem audivit peti, magnis itineribus Arimino profectus, ad ea loca bona quadam fortuna pervenerat: & parvo ab hostibus intervallo castra metatus fuerat. Obsessi ex ignibus ab ea parte conspectis, id quod erat, Romanum exercitum venisse conjicientes, quos-

Diodorus lib 25.

Polybius.

Polybius 2, 23.

Polybius 2, 26.

quosdam suorum miserunt sine armis, quo facilius hostium excubias fallerent. Ex his cognito rerum statu Consul, citra longiorem deliberationem, quam neque res, neque tempus ferebat, statim orta luce cum equitatu præcessit ad tumulum, tribunis militum cum legionario milite sequi jussis. Gallos jam iidem ignes admonuerant de adventu Romanorum, & ad consilium de præsentibus coëgerant. Ibi Rex Aneroëstus suasit, *ne agmen locupletissima præda onustum objicerent hosti; sed domum digressi, deposita præda, si bellandum ultra videretur, expediti redirent.* Probato ab omnibus consilio ante noctem disceditur, itinere per Etruriam juxta litus maris instituto. L. Æmilius receptis qui in tumulum confugerant, & Gallorum profectione cognita, cum his quidem conlatis signis pugnare nolebat: sed insequi tamen statuit, occasione quam tempus obtulisset usurus. In hoc articulo rerum rursus aliquid ex improviso molita fortuna est. Alter

Con-

Consul C. Atilius ex Sardinia cum legionibus Pisas adpulerat, atque ibi militibus expositis pedestri itinere petebat Romam, per eamdem Etrusci maris oram incedens qua Galli veniebant. Circa portum Etruriæ Telamonem primum obviam sibi facti sunt præcursores utriusque exercitus: captivisque nonnullis ad Consulem adductis, ubi de itinere Gallorum, & insequentis eos Collegæ instituto cognovit, miratus casum, & spe impulsus, quod medius inter duos Consulares exercitus hostis teneretur, tribunis præcepit, *ut acie instructa, quantum locorum natura pateretur, quadratum agmen gradu militari ducerent:* ipse animadverso colle opportune itineri, qua venire Gallos necessum erat, imminente, ad præoccupandum eum cum equitatu contendit. Festinabat enim cum hoste quamprimum decernere, certus si urgeretur, collegam venturum subsidio; & si inceptum successisset, potiorem bene gestæ rei laudem penes se futuram esse. Galli viso in supe-

Cluverius Italia Antiq. 2, 2.

Polybius 2, 26.

rioribus locis hostium agmine, noctu circummissos ab L. Aimilio equites rati, suum & ipsi equitatum emittunt, adjuncta levis armaturæ parte, ad iter aperiundum. deinde captivorum indicio Consulis alterius adventus cognitus, peditatum continuo instruere coëgit ancipiti acie, quæ ante & retro in hostem versa, interius oppositis invicem tergis cohæreret. Nam videbant à fronte C. Atilium instare, à tergo sequi L. Aimilium noverant. Huic igitur ex Transalpino genere mercede conductos, qui ab armorum nomine Gæsatæ vocantur, opposuerunt in prima acie; post hos in subsidiis Insubres: at Taurisci Boiique adversus Atilianas copias locati sunt. essedis deinde carrisque cornu utrumque vallarunt: præda cum idoneo præsidio vicinum in collem seposita est. Iam pugnari ad tumulum ab C. Atilio occupatum ceperat, & ex eo conjiciebat L. Æmilius adesse collegam, cujus de itinere nihil habebat compertum prætorquam quod adpulisse Pisas audiverat.

Livius 26, 6, 4. Orosius 4, 13. Polybius.

verat. Igitur ex tempore consilio capto equites suos & ipse ad collem ubi pugnabatur jussit adcurrere. Certatum ibi est equestri prœlio acerrimo, in quo & C. Atilius Cos. occisus est, ejusq; caput ad Reges Gallornm relatum. ad extremum tamen connisi totis viribus Romani, loco retento, hostem repulere. Decreta hunc ad modum equestri pugna, pedites concurrere. Ibi vero certamen vidisses quum numero atq; robore virorum, tum ipsa dispositione acierum terribile: quum inter duos Romanos exercitus Gallorũ intercepta multitudo, simul in utrosq; obversa dimicaret, ambiguo judicio, plusne prodesset eis ista prœlii forma quod cum divisis hostium copiis pugnantes, terga sibi invicem tuta præstabant, etiam amissa spe fugæ ad fortitudinem stimulati; an vero noceret, quod inter duos Consulares exercitus conclusi tenebantur. Ceterum Romanos partim adspectus virorum terrebat, qui eximia specie & magnitudine corporum, primis in ordinibus stabant; partim

Diodorus lib. 25.

ad pugnandum incitabat, non modo laudis, ſed etiam ſpoliorum dulcedo, quod inter Gallorum anteſignanos erat nemo quin maniacis armilliſque aureis fulgeret. Conſerto igitur prœlio, immiſſi primum velites maximam hoſtium edidere cædem, præſertim ubi Gæſatæ pugnabant, qui per ferociam & barbaram oſtentationem abjectis veſtibus, nudi ante prima ſigna conſtiterant. Quum enim ſcutum Gallicum prælongum & anguſtum, non poſſit corpus obtegere, tamquam expoſita jaculatoribus ſigna certis ictibus petebantur; cadebantque inulti, quod neque ferire hoſtem eminus poterant, neque conſerta manu pugnari ſecum levis armatura patiebatur. Qua deſperatione pars temere in hoſtem ruentes, priuſquam ad manus venirent, miſſilibus confoſſi ſternebantur: ceteri ſenſim referentes gradum ſuorum perturbabant ordines. Ita Gæſatarum acie per velites disjecta, gravis armaturæ miles Boios Inſubreſque ac Tauriſcos undiquaque adortus, mul-

multos interfecit. Stabant tamen obfirmatis animis, neque ulla re inferiores, nisi quod armorum genere vincebantur, neque ad muniendum corpus apte instructi, neque ad hostem percutiendum gladius enim Gallicus tantum ad rem cæsim gerendam accommodatus, *Polybius 2, 33.* mucronem idoneum non habet: præterea ad primum ictum incurvatur, sequentesque parum efficaces habet, nisi pede pressus iterum dirigatur. Eventum prœlii, quum *Polybius 2, 30.* in meliore spe Romani essent, haud dubium fecit equitum reditus, qui *Zonaras.* Gallico equitatu in fugam com- *Polybius.* pulso, ex colle decurrentes, in latus hostium inpressionem fecerunt, tanto minus tolerabilem, quod ex superiore loco ingruebat. Hoc maxime modo cum Gallis in Etruria pugnatum Polybius tradidit: à quo parum probaliter alii dissentiunt. quis enim temere credat ita potius rem gestam esse, ut *Zonaras.* Gallos noctu ortu tempestas fugere coëgerit, tamquam deorum iram timentes? postremosque eorum adgressus C. Atilius occubuerit?

rit? deinde post aliquot dies quum interea suo quilibet in colle se continuisset, L. Aimilius cum exercitu Gallico prospere pugnaverit? Neque plus merentur fidei, qui pugnæ locum ex litorali regione, in agrum Arretinum transtulerunt. *Orosius 4, 13.* Cecidisse tum Gallorum millia quadraginta non ambigitur. *Eutropius l.3* capta sunt haud minus millia decem cum uno regum Concolitano: *Polybius.* alius Aneroëstus, qui plurimum opinione virtutis & potentia valuerat, *Diodorus lib. 25.* paucis comitantibus elapsus, *Polybius* in fuga necessarios suos seque ipsum secta gula interemit. *Zonaras.* Recepta est præda ingens, quam Consul reddendam iis curavit, quibus adempta fuerat, *Polybius.* suas unoquoque res adgnoscentibus dominis. Inde cum suo & Atiliano exercitu juxta fines Ligurum in Boicum agrum profectus, *Diodorus.* ut operæ navatæ mercedem haberet miles, diripiendam ei regionem dedit; *Polybius.* paucisque diebus satiatas præda copias in urbem reduxit: tanto majore omnium lætitia, quanto acrior istius belli metus fuerat. Ergo vix cujus-

cujusquam triumphus faventium vocibus tam celebratus est: insignis alioquin, & rerum gestarum gloria, & captivorum spoliorumque prælatorum numero precioque. Multa inter hæc signa militaria fuere; plurimique torques aurei armillæque, virorum fortium apud Gallos ornamenta. Sed maxime adverterunt oculos hominum Britomarus, aliique principes Gallorum, quos L. Aimilius per ludibrium accinctos in Capitolium duxit, tamquam voti sui religionem servaturos, quod *non prius soluturos se balthea, quam Capitolium adscendissent*, juraverant. A. D. III. Nonas Martias L. Aimilius Consul de Gallis triumphavit. Eodem anno lustrum alterum atque quadragesimum conditum esse reperio, à Censoribus Q. Claudio AP. F. C. N. Centhone, M. Iunio D. F. D. N. Pera. Depositus jam belli Gallici metus, nondum vindictæ cupiditas erat: ambobusque proximi anni Consulibus ea provincia data. T. Manlius T. F. T. N. Torquatus, Q. Fulvius M.

Florus 2, 4, 3. Zonaras.

Florus. Fasti Triumphales.

Fasti Capitolini Magistratuum.

Anno ab Vrbe Cond. 529.

Fasti Capitolini. F. Q. N. Flaccus erant, uterque iterum. His exercitus, & quæ ad bellum instruendum gerendumque pertinebant alacriter decreta. *Polybius 2, 31.* Spes enim erat, post tantam victoriam, toto circa Padum agro depelli Gallos posse, si nervi intenderentur. Consules cum copiis profecti *Zonaras.* primo statim terrore Boios ad deditionem compulere: *Polybius.* segnior deinde expeditio fuit, ob pestilentiam & continuos imbres. *Orosius 4, 13.* Alii tradunt *hos Consules Pado transito collatis signis vicisse Insubres, hominum occidisse tria & viginti millia, cepisse quinque:* sed nobis Polybii potior est in his rebus auctoritas. Interea quia Consules è longinquis regionibus, sive rebus gerundis, sive tempestatibus impediti ad Comitia occurrere non potuerant, ejus rei gratia Dictator creatus est L. Cæcilius L. F. *Fasti Capitolini.* C. N. Metellus, isque N. Fabium M. F. M. N. Buteonem magistrum equitum dixit. *Anno ab Urbe Cond. 530.* Comitiis habitis Consules facti sunt C. Flaminius C. F. L. N. P. Furius SP. F. M. N. Philus. Hi, primi Romanorum, ut exi-

existimo, Padum transivere cum exercitu, qua fluvius Padusa Pado committitur, in regionem Insubrum inruptione facta. Multo labore neque nullo sanguine hæc audacia constitit: nam & in transitu fluminis, & dum castra ponuntur, acriter incurrentes hostes Romanorum haud paucos occiderunt. Ex harum rerum nunciis ortam solicitudinem inmensum auxere prodigia, quod *in Piceno flumen manasse sanguine, in Etruria cælum ardere visum, Arimini noctu luxisse, tresque lunas eodem tempore apparuisse* nunciabatur: & quod Romæ in foro vultur per dies complures sederat. nam sub idem forte tempus Caria motu terræ concussa, & collapsus Rhodi colossus nihil tum ad rem Romanam pertinere credebantur. Ceterorum caussa consulti augures, *Consules vitio creatos videri* responderunt, sequutæque sunt Senatus ad eos literæ, quibus in Vrbem revocabantur. Illi inter hæc per inducias Insubrum agro excesserant, deinde in Cenomanorum finibus sociorum

Liv. Epit. 20. *Zonaras. Polybius* 2, 32. *Zonaras. Orosius. Plutarch. Marcello cap. 4. Zonaras. Marianus Orosius. Plutarch. Zonaras. Polybius.*

rum

Strabo lib. 5. pag. 149. rum adscitis auxiliis, iterum campos Alpibus subjacentes infestare ceperant; permotique ira Insubres, etiam aureis signis ex æde Minervæ depromptis, quæ *immobilia* vocabantur, quod nisi ob extremam necessitatem moveri fas non esset, cum exercitu quinquaginta millium occurrerant, acie dimicaturi. Hoc ad tempus literæ *Livius 22, 63.* Senatus venere. C. Flaminius sive conjectura earum argumentum adsequutus, sive literis amicorum præmonitus, Collegæ persuasit, *Zonaras.* *ne ante pugnam commissam aperirentur.* Sic obstinato ad dimicandum animo, *Polybius.* de auxiliis Gallorum deliberabant *ne forte neglecta caussam nocendi haberent; adhibita, occasionem* levitas enim gentis timebatur, præsertim adversus cognatum hostem suscipiendo prœlio. tandem hoc consilium placuit. Gallos in ulteriorum ripam miserunt: deinde ruperunt pontes. Ita neque lædi ab iis Romanus poterat, & copia fugæ penitus ablata, omnia in virtute erat habiturus. Post acre prœlium, victoria Romanis

manis cessit: majori tribunorum laude, quam Consulum. Nam C. Flaminius aciem ita ripæ fluminis admoverat, ut nihil ad receptum cohortium relinqueret spatii; haud dubie totum exercitum perditurus, si urgentibus hostibus vel minimum recedere coactus fuisset. Tribuni vero, prioribus prœliis experti, Gallorum vim omnem in primo inpetu esse, hunc acerrimum, sed brevem si quis sustinuisset, nihil postea metuendum habere; primis ordinibus hastas triariorum dividunt, quibus hostium excipiant ictus, deinde abjectis his gladium stringant. Vbi ventum ad certamen est, nastarum objectu Gallici gladii statim ad primum ictum hebetati curvatique sunt: quos donec dirigere student, suggressus stricto mucrone Romanus omnem armorum usum iis ademit. Nam & hoc habent enses Gallici, quia cæsim tantummodo iis pugnari potest, ut ad feriendum aliquantum requirant spatii, quod si quis abstulerit, omnino fiunt inutiles. Romani vero etiam pun-

ctim ferire ex minimo intervallo poterant, eoque modo ad corpus hostis adpressi faciem ejus atque pectus impune cædebant. Interfecta dicuntur millia Gallorum novem: quasi duplum ejus numeri captum esse. Post victoriam ager hostium longe lateque vastatus est, multumque prædæ partum. Tum demum literas Senatus legi placuit: quibus quum pariturus P. Philus esset; C. Flaminius *invidiam hanc patrum esse* testatus, *nullis auspiciorum vitiis, cujus rei nullum argumentum certius ipsa illa quam obtinuissent victoria adduci posset,* negavit *se nisi finito vel bello, vel magistratus tempore decessurum esse.* Quin etiam addidit *effecturum, ut populus Romanus auguriorum aliarumque talium rerum inepta observatione falli desinat.* Ceterum in sententia persistente P. Furio, Flaminianus exercitus, metuens ut digresso illo satis in hostili regione tutus esset, exoravit eum, ut per dies aliquot remaneret. nihil tamen rerum postea gerere voluit: C. Flaminio interim castella quæ-

Orosius 4, 13.

Plutarch. Marcello cap 4.

Zonaras.

Livius 22, 6, 3.

quædam, urbemque non incelebrem illis gentibus recipiente, concessaque militi præda ad instans cum Senatu certamen sibi conciliante animos. Tanta enim exorta fuerat in Vrbe indignatio, ut redeuntibus Consulibus neque obviam ex more iretur; triumphusque non C. Flaminio modo, sed in ejus odium etiam P. Philo negaretur. Ad extremum C. Flaminii magnus apud plebem favor vicit. isque triumphans Vrbem ingressus est, A. D. VI. Idus Martias. Multa in eo triumpho translata sunt spolia, magna vis armorum: torques itidem aurei permulti, ex quibus tropæum Iovi C. Flaminius in Capitolio posuit, inverso Gallorum voto, qui *de spoliis Romanorum Marti suo torquem* promiserant. Alter mox Consul de Gallis & Liguribus triumphum egit A. D. IV. Idus Martias. Sic magis accensa quam victa Senatus odia non quievere, donec Consules statim secundum triumphum abdicare sunt coacti. Pari severitate sub idem fere tempus viri

Zonaras.
Livius 21,63.
Plutarch.
Zonaras.
Capitolina Columna.
Livius 23,14.
Florus 2, 4,4.
Capitolina Columna.
Plutarch.

Val Max. 1, 14. Livius 26, 23, 8. Plutarch. viri clarissimi duo sacerdotii honore caruerunt: M. Cornelius Cethegus extis non rite porrectis; Q. Sulpicius quod inter sacrificandum apex ei de capite defluxerat. Quum magistratu Consules abivissent, Comitia per interregem sunt habita, quibus Consul factus M. Claudius M. F. M. N. Marcellus, *Anno ab Vrbe Condita 531. Plutarch.* qui magistratu inito Collegam adscivit Cn. Cornelium L. F. L. N. Scipionem Calvum. Hi pacem petentibus Insubribus restitere, M. *Polybius 2, 34. Plutarch.* Marcello potissimum cupiditate provinciæ triumphiq; conditiones omnes aspernante: sed & ipsi Galli belli potius quam otii consilia tractare videbantur, quum de integro *Polybius.* mercede conducta Gæsatarum triginta millia superatis Alpibus longe *Plutarch.* majorem Insubrium multitudinem concivissent. Bello sic exorto, *Polybius.* profecti primo vere Consules, Acerras (oppidum est inter Padum & Alpes) circumsederunt. Cujus obsidione quum depellere Romanos difficile videretur; Britomarus *Plutarch.* adsumpta decem millium Gæsatatarum manu, Circumpadanam regio-

gionem vastare instituit. quo comperto Consules ita inter se partiti sunt copias, ut Cn. Cornelius cum exercitu reliquo urgeret obsidionem; M. Marcellus duas partes equitum & delectos ex levi armatura ducens, sociis succurreret. Delegit expeditissimum quemque, non ultra sexcentos; cum his & equitibus suis non die non nocte intermisso itinere contendit ad hostes. quos circa Clastidium adeptus, priusquam reficere suos quiete posset, adortus est, non voluntate sua, sed ferocia Gæsatarum, qui numero potiores & equestris militiæ principatum sibi vindicantes, audito paucos adduci pedites à Consule, protinus ad obterendum eum, omissa Clastidii obsidione, proruperunt. M. Marcellus acie in longum porrecta, ne circumveniretur ab hostium multitudine, Gallis processit obviam: neque longe aberant invicem acies, quum jam impetum facere molientem equus clamore cantuque Gallorum exterritus abripuit, & retrorsum tulit. Ibi Consul veritus ne in

Zonaras.

Plutarch.

Polybius.

Plutarch.

omen

omen tractus ille casus animum suis minueret, equum circumagendo Solem adoravit, tamquam ea de caussa convertisset: ex veteri more, quo deos adoraturi se circumagebant. Ferunt eum ante primum congressum, *pulcherrima hostilium armorum Iovi Feretrio* vovisse, mox conspecto Britomaro qui suorum agmen præcedebat arma ferens auro argentoque & coloribus eximie perornata, hæc judicavisse arma esse debere, quæ vovisset. Iam ipse quoque Rex viso Romanorum duce, provectus longe ante suos, voce & gestu eum ad pugnam provocabat: Neque contatus M. Marcellus, perfosso Regis thorace, vulneravit eum hasta, & equi adacti impetu dejectum humi, semel iterumque repetitis ictibus occidit. Tum desiliens ex equo, manibusque arma tenens suspexit in cœlum, *Iupiter*, inquiens, *Feretri, qui fortium ducum in prœliis facta præclara adspicis, en ego te teste tertius Romanorum, cæso hostium Imperatore Imperator, opima tibi spolia consecro. Tu vero ad reliqua*

Frontinus Stratagem. 4, 5.
Plutarch.
Orosius 4, 13
Plutarch.

qua etiam belli res nostras prospera fortuna pergere sinito! Repente post hæc equum M. Marcello, totis viribus confligi ceptum, fortissime pugnantibus Romanis, quos Consulis audacia & fortuna non minus ardore pugnandi, quam spe victoriæ impleverat. Itaque non eques Gallus, non pedes, quamquam & ille suis subsidio venerat, sustinere vim tantam potuit: raroque exemplo paucissimi de numeroso exercitu pulcerrimam victoriam retulere. Lectis deinde spoliis ad Collegam revertit Consul, qui Acerris occupatis, ubi magnam annonæ copiam reperit, circa Mediolanum caput Insubrium Gallorum adversus hostes ægre se tutabatur: nam illi validissimæ frequentissimæq; urbis obsidione inplicatum, vicissim quasi obsidebant. Sed adventu M. Marcelli cito commutatus est rerum status. Nam & Gæsatæ audito Regis fine discesserunt: & ab his relicti Mediolanenses defendere urbem non potuere. Sic ingentibus Insubrum copiis cæsis, captaque Mediolano, & subinde

Val Max. 3, 2, 5.
Zonaras.
Polybius 52, 34.
Plutarch.
Polybius.
Orosius 4. 13.
Plutarch.
Eutropius l. 3.
Zonaras.

Co-

Orosius. Como, ceteræ deinceps urbes, & Insubrum tota natio, pecunia & *Zonaras.* agrorum parte multati, de cetero *Liv. Epit. 20.* satis æqua pace impetrata, in deditionem venere. M. Marcellus *Capitolina Marmora.* provincia confecta celeberrimum triumphum de Gallis Insubribus & Germanis duxit Kalendis Martiis. Hæc prima Germanorum in historia Romana mentio, qui ex transrhenanis *Propertius 4, 10.* gentibus mercede conducti Virdomaro duce in Italiam *Plutarch. Marcello cap. 10.* venerant. Ex his Gallisque captivi forma staturaque corporis ingenti, currum victoris inter spolia maximi precii antecedebant. Sequebatur *Virgil. Æn. 6, 855.* ipse Consul rarissimo spectaculo cæsi ducis arma Iovi Feretrio ferens. *Florus 2, 4, 5.* quem prosequutus à tergo exercitus splendidis ornatus ar- *Plutarch.* mis, militari adclamatione cantuque celebrabat. Hoc ordine quum ad ædem Feretrii perventum esset, descendens curru M. Marcellus, opima spolia post Romulum *Livius 1, 10, 9.* Regem & A. Cornelium Cossum *Plutarch.* tertius, neque post illum alius suspendit. Hæc arma populus Romanus majori cum voluptate spectavit,

vit,

vit, quod Romanorum militum arma hostes Vulcano vovisse dicebantur: Tantaque victoriæ ejus lætitia fuit, ut Senatus populusque Romanus ex manubiis donum Apollini Delphico cratera aureum, & circum amicas sociasque civitates arma de spoliis Gallicis mitteret: ad Hieronem Syracusanum præter spolia, missum etiam frumenti precium est, quo inter bella Gallica rem Romanam juverat. Novi deinceps hostes Istri exorti, qui piratico scelere maria infestantes, Romanorum aliquot naves frumentarias diripuerant. Adversus hos ambo Consules, P. Cornelius, M. Minucius Rufus missi, multos populos vi aut deditione subegerunt. Triumphatum tamen ab his non reperio, credo quia multo etiam Romano sanguine victoria constiterat. Hoc anno infaustum multis gentibus urbibusque sidus in Hispania exortum est Hasdrubalis successor Hannibal, de cujus initiis gestisque multa deinceps majori spiritu dicenda erunt, Interea novi Consules L. Veturius

Florus.
Plutarch. Marcello c. 11.
Liv. 24, 21, 9.
Diodorus lib. 25.
Orosius 4, 13.
Euerop. lib. 3.
Anno ab Vrbe Cond. 532.
Zonaras.
Orosius.

Anno ab Vrbe Cond. 533. rius C. Lutatius cum exercitu ad Alpes progressi sunt. sed condicionibus magis, quam armis usi, multos eorum locorum populos *Zonaras.* voluntate ipsorum ad amicitiam Romanam adduxerunt. Bellum hoc tempore cum Illyriis instauratum *Epit. Liv. 20. Zonaras.* est improbitate Demetrii Pharii, adversus quem sub amicitiæ Romanæ prætextu vicinas civitates arbitrio suo vexantem, omnibus ex partibus querelæ venerunt. Nam fretus potentia, quam à Teuta deficienti Romani circumdederant, tutelaque Regis Pinnei, cujus matrem Triteutam connubio sibi junxerat, Regem & ipse se ferens, popularibus juxta, finitimisque gravis & intolerandus incumbebat. *Appian. Illyr. L 10 apud Valesium. Iustinus 29, 2, 1.* Et Illyrici quidem populos, *Polybius 3, 16.* Romanorum socios & amicos suæ dominationi studebat subjicere: Cycladas autem insulas, contra fœdus cum lembis armatis quinquaginta ultra Lissum provectus, *Polybius 4, 16.* alias depopulabatur, ab aliis extorquebat pecunias: Iamque & *Appian.* Istrorum partem, quotquot à recenti bello Romanos oderant, &

Atin-

Atintanes vi coactos in partes suas traxerat. Neque Romanos reverebatur, quibus Gallico bello inplicitis, deinde Punicum metuentibus, neque vires neque otium ad vindicandas sociorum injurias fore censebat: & à Philippo Macedonum Rege quidlibet sperabat, quod bello Cleomenico dux Illyricorum auxiliorum Macedonicas opes adjuvisset. Igitur decretum adversus eum bellum est, adparatusque facti. Lustrum interea tertium & quadragesimum L. Aimilius, C. Flaminius Censores condiderunt. Censa sunt civium capita ducenta septuaginta millia ducenta tredecim. Libertinorum promiscua multitudo per omnes tribus sparsa, multum hactenus turbarum dederat: eam imitatione Q. Fabii Maximi Censores in quatuor tribus, Esquilinam, Palatinam, Suburanam, Collinamq; redegerunt. C. Flaminius in eadem Censura viam Ariminum usque munivit, & Circum exstruxit. utrique operi nomen ab auctore est inpositum, Circusque Flaminius, & via Flaminia

Polybius 3, 16.

Liv. 23, 22, 2.

Liv Epit. 20.

Livius 9, 46, 14.

Liv. Epit.

Cassiodorus.

Festus voce Circus Flam.

Plinius minia vocata. Iidem Censores L.
35, 17. Metiliam de fullonibus ad populum
ferendam dedere: ne minorum
quidem rerum curam tanti
magistratus fastigium dedecere rati.
Per idem tempus Illyriorum
rebellio Senatum movit; ut M.
Anno ab Livio M. F. M. N. Salinatori, L.
VrbeCond. Aimilio M. F. Paullo Consulibus
534. provinciam illam mandaret. Contra
Demetrius bellum & ipse haud
Polybius segniter comparare instituit, valido
3, 18. præsidio Dimalum misso, provisisque
omnibus, quorum ad longam
sustinendam obsidionem usus
est. Quibusdam locis interficiendos
curavit principes, de quorum
fide dubitabat, aliisque sibi addictis
regimen urbium tradidit. ex
omni vero regno delectum robur,
sex millia virorum, secum ad præsidium
Phari retinuit. Dum hæc
Polybius aguntur L. Paulus Consul primo
3, 16. vere profectus, in Illyricum venit;
Polybius intellectoque magnam esse hostibus
3, 18. spem in munitionibus Dimali,
quem locum inexpugnabilem
putabant, ratus plurimum inde
terroris oriturum, si hunc expugnasi

gnasi

gnasset, tanta sua militumque alacritate est adgressus, ut septimo quam oppugnare cepta esset die, vi caperetur. Neque falsus fuit animo Consul, sparsaque per vicinam regionem fama confestim ex omnibus urbibus oratores venere, se suaque omnia Romanis dedituri. Quibus in fidem receptis Pharum insulam, ubi Demetrii regia erat, petiit. Quam ubi copiarum omni genere refertam, fortissimorumque virorum præsidio, tum situ operibusque, adhæc præsentia tyranni munitam esse didicisset; moram obsidionis veritus astum excogitavit accelerandæ victoriæ non inutilem. Partem enim majorem exercitus, noctu trajectis copiis, in sylvosis quibusdam callibus occuluit: ipse cum navibus viginti luce clara proximum urbi portum petens, elicuit Pharios, inter quos ipse Demetrius ad prohibendam hostium exscensionem adcucurrit. Conserto certamine plures subinde, ut fit, suis auxilio venientes, ad extremum omni fere præsidio militarium

rium virorum urbem nudavere. Interea Romani qui noctu exscenderant, itinere per tecta loca facto collem inter oppidum portumque medio ferme spatio situm occupavere. quo facto iis qui urbe fuerant egressi, reditus ad eam occludebatur. Demetrius animadverso quid fieret, consilium cepit, ut in tam ancipiti periculo, non spernendum. Omisso enim præsenti certamine, revocatisque suis, *Viri fortes*, inquit, *apparet virtutem nostram hostibus formidabilem esse, nam ad dolos conversi fatentur se viribus armisque diffidere. Furto noctis usi hanc in terram inrepsere, unde, si bene vos novi, retinebunt nihil nisi quod corporibus tegent, anima emptum. Vos modo Pharii mei, vosque, omni ex Illyrico delecta juventus, vel patriæ, vel gloriæ vestræ memores, ostendite Romanis, neque suæ fortitudinis, neque nostræ imbecillitatis fuisse, quod semel de Illyriis Romæ triumphatum est. Non Fulvius eo tempore aut Postumius Illyrios consiliis & armis, sed inpotentia, sed temeritate sua Teuta vicit.*

cit. Neque ignoratis, ut de aliis taceam, non ita proclivem illis futuram fuisse victoriam, si me defensorem potius quam inimicum habere Teuta maluisset. Verum enimvero, & quia vobis præclare confido, & quia facta potius quam verba tempus postulat, abrumpo. Habetis animos, habetis arma, videtis necessitatem, quæ timidißimum quemque posset acuere, vobis pariter urbique discrimen extremum imminet, nisi virtute vestra discusseritis. Eamus igitur, & fortuna bene juvante istos è latibulis suis paulo ante progressos petamus, securi de his; qui exscensionem faciunt. nam illos si ceciderimus, hi majori cum studio naves repetent, quam reliquerunt. Ita suos pro tempore cohortatus, instructis ordinibus ad eos invadendos qui collem tenebant, ducit. qui & ipsi non segnius congressi sustinuerunt hostem, donec advenientes qui exscensionem interea fecerant, & à tergo eum adorti, magno cum terrore detrimentoque disjecere. Paucos in oppidum retulit fuga; ceteri passim per invios cal-

les dilapsi. Demetrius, qui solis quibusdam locis paratos lembos in omnem casum habebat, uno eorum conscenso ad Philippum Macedoniæ Regem profugit, cujus in amicitiam receptus, mores adolescentis antea laudatos adulatione & tyrannicis consiliis corrupit, bellique Romani & multarum præterea calamitatum suasor & auctor ei exstitit. Post hanc pugnam Pharus ex itinere capta, jussuq; Inperatoris direpta & diruta est. Illyrici deinde rebus ex sententia ordinatis, ad triumphum petendum, adfecta jam æstate, Consul Romam rediit. In hujus quoque belli narratione Polybium sequi malui, non ignarus apud alios auctores ambobus Consulibus ejus perfecti gloriam communiter tribui, qui evocatum ad se Demetrium; quia non parebat, adgressi primum in Issa Insula, quibus dixi artibus vicerint. deinde Pharo proditione capta, Demetrium expulerint. de cujus fine quoque dissentanea Polybio tradunt, istis & annis & locis proximo, quæ aliud in

Polybius 4, 66.

Polybius apud Valesium.

Polybius 3, 19. Appian, Illyrica. Livii Epit. 20. Polybius.

Zonaras. Dio apud Valesium.

Zonaras. Appianus

in tempus egressa prætermitto. Ceterum Illyriis in Regis Pinnei gratiam, quem innocentem ætate & proposito fuisse constabat, pepercit Senatus, fœdusque cum eo, adjectis tamen conditionibus quibusdam, renovavit. Interea L. Aimilius Consul splendidissimum de his populis triumphum duxit: sed & M. Livium ex eo bello triumphasse reperio. plures tamen scriptores hunc prætereunt: credo quod majores L. Paulli res fuerunt, quibus collegæ famam gloriamq; potuerit obscurare. sed nobilius ejusdem M. Livii paulo post judicium & condemnatio fuit. Per invidiam ipse ac L. Paullus accusati, quod prædam militibus non æqualiter divisissent, quodque ex ea multa avertissent, judicium populi subiverunt. L. Paullus ambustus vix evasit, M. Livium omnes tribns excepta Mæcia damnaverunt. Isque contumeliam istam tam indigne tulit, ut Vrbe relicta, cœtus omnes fugeret, donec eum ad instituta vitæ prioris resumenda Reipublicæ tempora retraxere.

Polybius 4, 66.
Auctor de Viris Inlustr. cap. 50.
Iustinus 29, 2.
Frontin. Stratagem 4, 1.
Livius 22, 35, 2.
Livius 27, 36, 3.

re. Sed hæc in P. Cornelii Scipionis, Tib. Sempronii Longi Consulatum inciderunt. Anno autem, quo M. Livius & L. Paullus adhuc Consules erant, Archagathus quidam Lysaniæ filius ex Peloponneso Romam venit, qui medicinam professus, jure Quiritium donatus est, eique taberna in compito Acilio emta publice. res ad memoriam minime celebris, nisi tum primum artis medicæ nomen auditum Romæ adgnitumque esset, hactenus ad sanitatem tuendam sufficiente temperantia & inemptis remediis. Eisdem Consulibus coloniæ deductæ sunt in agro Gallico Placentia & Cremona, non postrema caussa irarum, quibus commoti Boii Insubresque respicere Annibalem cepere, qui tum Saguntinam urbem summis viribus obpugnans, per ruinas ejus iter ad Romana bella muniebat. sed hi ceterique motus, qui magno numero neque minori mole continuo ingruerunt, ab altiore paulo principio sunt repetendi.

Plinius 29, 1.

Livii Epit. 20. *Livius* 21, 25, 2.

AV-

AUCTORUM OMNIUM Quorum fide Supplementum hoc nititur,

CATALOGUS.

Ælianus.
Agellius.
Ammianus Marcellinus.
L. Ampelius.
Appianus & ejus Excerpta à Fulvio Ursino & Henrico Valesio edita.
Aristoteles.
Athenaeus.
Auctor de Viris Illustribus.
Augustinus.
Berneggerus.
Bongarsius.
Capitolina Marmora.
Casaubonus.
Caßiodorus.
Cato.
Censorinus.
Cicero.
Claudianus.
Cluverius.
Cornelius Nepos.
Curtius.
Dio & ejus Excerpta.
Diodori Excerpta.
Dionysii Excerpta.
Dionysius Periegetes.
Ennius.
Etymologici Auctor.
Eusebius.
Eustathius.
Eutropius.
Fasti Capitolini.
Fazellus.
Festus.
Florus.
Frontinus.
Gotefridus Viterbiensis.
Herodotus.
Hieronymus.
Horatius.
Ioannes Antiochenus.

Ioannes Satiſberienſis.
Iulius Higynus.
Iulius Obſequens.
Ius Iuſtinianeum.
Iuſtinus.
Livius & ejus Epitome.
Lucanus.
Lycus.
Macrobius.
Marianus Scotus.
Martianus Capella.
Matthiolus.
Ὀλυμπιάδων ἀναγραφή.
Oroſius.
Otto Friſingenſis.
Ovidius.
Pæanius.
Panuinius.
Paulus Diaconus.
Pauſanias.
Pighius.
L. Piſo.
Plinius.
Plutarchus.
Polyænus.
Polybius & ejus Excerpta.
Pomponius Mela.
Ptolemæus.
Quintilianus.
Sex. Ruffus.
Salluſtius.
Seneca.
Servius.
Sigonius.
Silius.
Sinnius Capito.
Solinus.
Strabo.
Suetonius.
Suidas.
Ser. Sulpicius.
Tabulæ veteres.
Tubero.
Tuditanus.
Valerius Antias.
Valerius Maximus.
Varro.
Vegetius.
Velleius.
Virgilius.
Zonaras.

FINIS.

—30

Digitized by Google